

საქორპორაციო სამართლის განვითარების პრობლემები საქართველოში

გერმანულ-ქართული სიმპოზიუმი
თბილისი 2000 წლის 7-8 მარტი

LADO CHANTURIA, ROLF KNIEPER, JOHANNES SEMLER (Hrsg.)

AKTUELLE PROBLEME DER ENTWICKLUNG DES GESELLSCHAFTSRECHTS IN GEORGIEN

Deutsch-Georgisches Symposium in Tbilissi
7./8. März 2000

თბილისი 2000 TBILISSI

УДК 342.393 (479.22)

ს 196

გამომცემლები: ლალო ჭანტურია, როლვ კნიპერი,
იოპანეს ზემელერი

© ლ. ჭანტურია, რ. კნიპერი, ი. ზემელერი, 2000

ISBN 99928-808-7-2

შ O ნ ა ა რ ს O

INHALTSVERZEICHNIS

ლადო ჭანტურია, როლფ კნიპერი, იოჰანეს ზემლერი წინათქმა	7
LADO CHANTURIA, ROLF KNIEPER, JOHANNES SEMLER Vorwort	9
ჯონი ხეცურიანი, საქართველოს იუსტიციის მინისტრი, პროფესორი მისასალმებელი სიტყვა სიმპოზიუმის მონაწილეებისადმი	11
DJONI KHETSURIANI, JUSTIZMINISTER, PROFESSOR Grußwort an die teilnehmern des Symposiums	17
მარკუს ლუთერი (ბონი), პროფესორი კორპორაციული მართვა (Corporate Governance) გერმანიასა და აშშ-ში	21
MARCUS LUTTER (BONN), PROFESSOR Corporate Governance in Deutschland und den USA	33
იოჰანეს ზემლერი (ფრანკფურტი), პროფესორი სამეთვალყურეო საბჭო სააქციო საზოგადოების იერარქიაში	43
JOHANNES SEMLER (FRANKFURT a. M.), PROFESSOR Der Aufsichtsrat in der Hierarchie der Aktiengesellschaft	55

ირაკლი კირტავა

სამეთვალყურეო საბჭოს როლი ქართული სააქციო საზოგადოების კორპორაციულ მართვაში	65
---	----

IRAKLI KIRTAVA

Die Rolle des Aufsichtsrats in der Aktiengesellschaft	65
--	----

რუდიგერ ვოჩ რაოზენი (გაიფის უნივერსიტეტი), პროფესორი

კორპორაციული მართვის საფუძვლები ბირჟზე აღიარებული საზოგადოებებისათვის	73
--	----

RÜDIGER VON ROSEN (FRANKFURT a. M.), PROFESSOR

Corporate Governance Grundsätze für börsennotierte Gesellschaften	85
--	----

როლფ კნიპერი (ბრემენი), პროფესორი

უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლების დაცვა საქართველოს სამეწარმეო სამართლის მიხედვით	95
---	----

ROLF KNIEPER (BREMEN), PROFESSOR

Der Schutz von Minderheitsgesellschaften im georgischen Recht der gewerblichen Unternehmer	107
--	-----

გელა ბახუტაშვილი

აქციათა მცირე პაკეტის მფლობელ აქციონერთა უფლებების დაცვა სააქციო საზოგადოებათა შესახებ კანონმდებლობის მიხედვით	117
---	-----

GELA BACHUTASCHWILI

Der Schutz von Minderheitsaktionären im Aktienrecht	117
--	-----

მერაბ მმინარნიშვილი

მცირე აქციონერთა უფლებების დაცვა

"სააქციო საზოგადოებათა შესახებ"

კანონის მიხედვით 127

MERAB MEMARNISCHWILI

Der Minderheitenschutz in der

Aktiengesellschaft 127

კარსტენ კესტერ კლუსენი (დუსელდორფი), პროფესორი

საბირჟო და ფასიანი ქაღალდების

სამართალი საქართველოში 131

CARSTEN PETER CLAUSSEN (DUSSELDORF), PROFESSOR

Wertpapier- und Börsenrecht

in Georgien 149

თინათინ მმინარნიშვილი

ფასიანი ქაღალდების ბაზრისა და საფონდო

ბირჟის საკანონმდებლო რეგულირება

სააქციო საზოგადოებასთან მიმართებაში 161

THINATHIN MDSINARISCHWILI

Die gesetzliche Regelung des Wertpapiermarkts

und Börse in Verbindung mit

Aktiengesellschaften 161

გორგი ლოლადე

საქართველოს საფონდო ბაზრის რეგულირება

და მისი როლი სააქციო საზოგადოებათა

კორპორაციულ მართვაში 165

GEORG LOLADSE

Die Regelung des georgischen

Wertpapiermarkts und dessen Rolle

in Corporate Governance 165

ბრუნო კროპფი (ბონი), პროფესორი

ანგარიშგების განვითარების საერთაშორისო

ტენდენციები 169

BRUNO KROPFF (BONN), PROFESSOR

Internationale Entwicklungstendenzen in der

Rechnungslegung 185

ვანო ტშაიძე

საკანონმდებლო რეგულირება ცხოვრებისეულ

რეალობებს უნდა შეესაბამებოდეს 197

VANO TSCHCHAI DSE

Diskussionsbeitrag 197

გიორგი ბერიშვილი

პარლამენტის წევრი — სამეთვალყურეო

საბჭოს წევრი 201

GEORG BERISCHWILI

Der Parlamentsabgeordnete als

Mitglied des Aufsichtsrats? 201

წ ი ნ ა თ ქ მ ა

ეს კრებული თბილისში, უზენაეს სასამართლოში, 2000 წლის 7-8 მარტს პირველ ქართულ-გერმანულ სიმპოზიუმზე წარმოდგენილ მოხსენებათა შედეგად შეიქმნა. სიმპოზიუმის ორგანიზატორები იყვნენ საქართველოს უზენაესი სასამართლო და გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება (GTZ). მოხსენებები წაიკითხეს ქართველმა, გერმანელმა, ამერიკელმა მეცნიერებმა და პრაქტიკოსებმა. სიმპოზიუმის თემა იყო საკორპორაციო, კაპიტალის ბაზრისა და საბუღალტრო ანგარიშგების სამართალი. აღნიშნული თემატიკა იმ გამოცდილების შედეგად განისაზღვრა, რომელიც საქართველოში „მეწარმეთა შესახებ“ კანონისა და სამოქალაქო კოდექსის გამოყენების საფუძველზე დაგროვდა. ამ შემთხვევაში საუბარია სამეთვალყურეო საბჭოზე, უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის დაცვაზე, ბუღალტრულ ანგარიშგებაზე, ფასიან ქალაქებსა და საბირჟო სამართალზე. აღნიშნულ თემატიკას გარკვეულად აჯამებს სწორი მართვის (Good Governance) პრინციპი. ეს საკითხები უადრესად მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ქართული სამართლისათვის. ასევეა „მეწარმეთა შესახებ“ კანონი, რომლის მნიშვნელობა სცილდება ქართული სამართლის ფარგლებს.

ვინც თვალყურს ადევნებს ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა, მაგალითად, გერმანია, სადაც ცალკეული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მქონე საწარმოებისთვის მრავალი კანონი მოქმედებს, აშკარად შენიშნავენ საკანონმდებლო წინააღმდეგობებს (ამ შემთხვევაში იგულისხმება სწორედ უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის დაცვა), რისი დაძლევაც ერთიანი კანონის შემუშავებითაა შესაძლებელი.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ კანონი მიღების შემდეგ თანმიმდევრულად იხვეწებოდა. ცვლილებების შეტანა მისი გამოყენებით მიღებული გამოცდილების შედეგი იყო. ეს ცვლილებები კანონის ცხოვრებაში გამოყენების პროცესში წარმოშობილ მოთხოვნებს პასუხობდა და წინასწარ განიხილებოდა ქართველი და უცხოელი იურისტების მიერ (ძირითადად ამერიკის შეერთებული შტატებიდან და გერმანიიდან).

ყოველი ექსპერტიზისა თუ კონსულტაციის მიზანი იყო თანამედროვე და ზოგად ინტერესებთან შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების მიღწევა. მიღწეული შედეგი მათი ერთობლივი ძალისხმევის ნაყოფია. ვინც თვალს ადევნებს გარდამავალი პერიოდის სხვა ქვეყნებს, რომლებშიც სამართლის განვითარება რადიკალური გარდატეხებით აღინიშნება, ამ სამართლებრივ-პოლიტიკურ ზომიერებაში გამოიკნობს უჩვეულოდ განვითარებულ სწრაფვას სტაბილურობისა და თანმიმდევრულობისაკენ, რაც ესოდენ მნიშვნელოვანია ეკონომიკის განვითარებისათვის. სხვათა შორის, ხსენებული ცვლილებები ითვალისწინებდნენ უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლებების გაძლიერებულ დაცვასაც.

კრებულის გამომცემლები მადლობას უხდიან გერმანიის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ფედერალურ სამინისტროს (BMZ) კონფერენციის მოწყობისა და ამ კრებულის გამოქვეყნებაზე გაწეული ფინანსური დახმარებისათვის.

ასევე, მადლობას უხდიან ყველას, ვინც, საქართველოში სამართლებრივი განვითარების ინტერესებიდან გამომდინარე, კრებულის ტექსტი გამოსაქვეყნებლად მოამზადა. სიმპოზიუმის მონაწილეთა აზრით, წარმოდგენილი კრებული მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ქართული საკორპორაციო სამართლის განვითარებაში.

გამომცემლები იმედოვნებენ, რომ ამ სიმპოზიუმის მსგავსად კვლავ მრავალი ასეთი ღონისძიება ჩატარდება. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ საქართველოში ჩამოყალიბდეს სამართალგამოყენების, სამართლის ინტერპრეტაციისა და მისი განვითარების კულტურა.

ლადო ჭანტურია

როლფ კნიპერი

იოანეს ზემელერი

VORWORT

Mit diesem Buch werden die überarbeiteten Fassungen von Vorträgen der Fachöffentlichkeit vorgelegt, die auf dem ersten deutsch-georgischen Symposium gehalten worden sind, das am 07. und 08. März 2000 in Tbilissi im Obersten Gerichts stattgefunden hat. Veranstalter waren das Oberste Gericht Georgiens und die Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ). Vorgetragen haben georgische, deutsche und US-amerikanische Gelehrte und Praktiker des Gesellschafts-, Kapitalmarkt- und Rechnungslegungsrechts. Die Themenstellungen ergaben sich aus den Erfahrungen, die während der letzten Jahre in Georgien in Anwendung des Gesetzes über die gewerblichen Unternehmer (GesGewUnt) und des Zivilgesetzbuchs gemacht worden sind. Es geht um den Aufsichtsrat, den Minderheitenschutz, die Rechnungslegung und das Wertpapier- und Börsenrecht. Die Problematik von Good Governance bildet die zusammenfassende Klammer. Dies sind zentrale Fragestellungen nicht nur für das georgische Recht.

Ebenfalls nicht nur für das georgische Recht ist das Gesetz über die gewerblichen Unternehmer bemerkenswert.

Zunächst gehört es zu den heutzutage seltenen Beispielen einer einheitlichen Kodifikation aller Unternehmensträger vom Einzelunternehmer über die Personen- und Kapitalgesellschaften zur Genossenschaft, die auch wegen eines vorgeschalteten Allgemeinen Teils sehr kurz und dennoch präzise sein konnte. Wer beobachtet, wie in Ländern mit einer Vielzahl von Gesetzen für einzelne Unternehmensträger - wie etwa in Deutschland - häufig ganze Blöcke von Regelungsmaterien von einem in ein anderes Gesetz geschoben werden oder wie bestimmte Regelungen einer Gesellschaftsform für eine andere fruchtbar gemacht werden (gerade auch im Bereich des Minderheitenschutzes), wird diesem Ansatz eines einheitlichen Gesetzes etwas abgewinnen können.

Zum anderen ist bemerkenswert, dass das GesGewUnt seit seiner ursprünglichen Verabschiedung in zwei Novellierungen vorsichtig fortentwickelt worden ist. Beide Novellierungen entstanden aus Erfahrungen mit der Anwendung des Gesetzes. Sie reagierten auf Anforderungen der Praxis und wurden in breiten Diskussionen geprüft, an der georgische Experten ebenso beteiligt waren wie ausländische Berater, insbesondere aus den USA und Deutschland. Alle Expertise und Beratung waren von dem Bemühen um eine interessengerechte und moderne Rechtsentwicklung geprägt und hatten ein gemeinsam verantwortetes Ergebnis. Wer die Rechtsentwicklung in vielen anderen Transformationsstaaten mit ihren radikalen Brüchen und wiederholten

vollständigen Neubeginnen verfolgt, wird in dieser rechtspolitischen Zurückhaltung einen ungewöhnlich entwickelten Sinn für Stabilität und Kontinuität erkennen, die für eine nachhaltige Wirtschaftsentwicklung unerlässlich sind. Beide Novellierungen hatten im übrigen auch die explizite Absicht, den Minderheitenschutz zu verbessern.

Die Herausgeber dieses Bandes danken dem deutschen Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung (BMZ) für die finanzielle Unterstützung der Tagung und der Veröffentlichung des Tagungsbandes. Ebenso danken sie allen Vortragenden, aus reinem Interesse an der Rechtsentwicklung Georgiens die Texte vorbereitet und zur Veröffentlichung überarbeitet zu haben. Alle Beteiligten sind der Auffassung, dass es sich um wichtige Beiträge für die Entstehung einer Literatur des Gesellschaftsrechts in Georgien handelt.

Die Herausgeber hoffen, dass es sich bei dem Symposium tatsächlich um eine erste Veranstaltung handelt, der hoffentlich weitere folgen mögen. Auch dies ist wichtig, um zur Entstehung einer Kultur der Rechtsanwendung, Interpretation und Rechtsfortbildung in Georgien beizutragen.

LADO CHANTURIA
ROLF KNIEPER
JOHANNES SEMLER

მისასალმებელი სიტყვა სიმპოზიუმის მონაწილეებისადმი

ჯონი ხეცურიანი (თბილისი)

საქართველოს იუსტიციის მინისტრი
პროფესორი

გულითადად მოგესალმებით და ამთავითვე გამოვთქვამ რწმენას, რომ სიმპოზიუმის მუშაობა შედეგიანი იქნება საქართველოში საკორპორაციო სამართლის განვითარებისა და, შესაბამისად, ამ სფეროში მოქმედი კანონმდებლობის შემდგომი სრულყოფის თვალსაზრისით.

როგორც მოგეხსენებათ, პოსტსაბჭოური პერიოდის საქართველოში საკორპორაციო კანონმდებლობას, პრაქტიკულად, საფუძველი ჩაეყარა “მეწარმეთა შესახებ” კანონის (1994 წ.) მიღებით, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ 1991 წლის კანონს “საქართველოში სამეწარმეო საქმიანობის საფუძვლების შესახებ”, რომელიც სრულად ვერ უზრუნველყოფდა სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებულ საქმოდ რთული ურთიერთობების მოწესრიგებას, მაგრამ. ამ მხრივ, მაინც პირველი ცდა იყო.

“მეწარმეთა შესახებ” კანონის ერთ-ერთ ძირითად დამახასიათებელ თავისებურებად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ მან სრულიად ახალ, პრინციპულად განსხვავებულ საწყისებზე მოაწესრიგა ქვეყანაში მანამდე დიამეტრალურად განსხვავებულ საბჭოურ-სოციალისტურ საწყისებზე განვითარებადი სამეურნეო საქმიანობა და იგი კონტინენტური ევროპისა და დანარჩენი მსოფლიოს ცივილიზებულ ქვეყნებში აპრობირებულ სტანდარტებს დაუახლოვა. ამდენად, იგი რევოლუციური ხასიათის რეფორმად აღიქმება. აქედან გამომდინარე, უდიდესი და, მე ვიტყვდი, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩვენთვის უცხოელი ექსპერტებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების ქმედით დახმარებას ამ ამოცანათა გადაწყვეტაში. არ შეიძლება განსაკუთრებულად არ გამოვყოთ გერმანიის მიერ გაწეული თანადგომა, კერძოდ, გერმანიის ტექნიკური თა-

ნამშრომლობის საზოგადოების მიერ ჩატარებული სამუშაო, რამაც, ფაქტობრივად, განაპირობა წარმატების მიღწევა.

საკორპორაციო კანონმდებლობაზე მუშაობა იმთავითვე იქცა იუსტიციის სამინისტროს სამართალშემოქმედებითი საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად. რაშიც დიდი დამსახურება მიუძღვით მაშინდელ იუსტიციის მინისტრებს – თედო ნინიძესა და ლადო ჭანტერიას.

სწორედ იუსტიციის სამინისტროში, სამართლებრივი რეფორმის სახელმწიფო კომისიაში, კერძოდ, სამოქალაქო სამართლის დარგობრივ კომისიაში, აწ განსვენებულ პროფ. სერგო ჯორბენაძის ხელმძღვანელობითა და ქართველ და უცხოელ (გერმანელ) იურისტთა მჭიდრო ურთიერთთანამშრომლობით განხორციელდა მეტად ნაყოფიერი კანონშემოქმედებითი საქმიანობა, რის შედეგადაც შეიქმნა სამოქალაქო კოდექსის, სამეწარმეო კანონმდებლობისა და ამ პროფილის სხვა ნორმატიული აქტების პროექტები.

დღევანდელი ქართული საკორპორაციო კანონმდებლობა დიდად არის დავალებული გერმანელი იურისტების – ბრემენის უნივერსიტეტის პროფესორ როლფ კნიპერისა და ფრანკფურტელ ადვოკატ ჰარტმუტ ფრომისაგან. რომელთა უშუალო მონაწილეობითა და დიდი ძალისხმევით შეიქმნა სამოქალაქო კოდექსი და კანონი “მეწარმეთა შესახებ”.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს თანამშრომლობა მხოლოდ კანონების შექმნით არ ამოწურულა. სწორედ მათთან მჭიდრო თანამშრომლობითა და გერმანიის გარკვეული ფინანსური დახმარებით გახდა შესაძლებელი კანონმდებლობის შემდგომი სრულყოფა, ცხოვრებისეულ მოთხოვნებთან მისადაგება და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, საკანონმდებლო მასალის, აგრეთვე, კანონის კომენტარების სათანადო პოლიგრაფიულ დონეზე მომზადება და გამოცემა, მისი ფართო საზოგადოებისათვის მიწოდება. ამასთან, გერმანიამ დიდი დახმარება გაგვიწია კანონმდებლობის პრაქტიკაში დანერგვისათვის საჭირო ღონისძიებათა განხორციელებაში (სასამართლოების აღჭურვა სათანადო მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებებით, სამეწარმეო რეესტრების მოწესრიგება და ა.შ.), რისთვისაც უდიდეს მადლიერებას გამოვხატავთ მათ მიმართ.

აქვე მოკლედ შევიხრდები იმ დადებით ეფექტებზე, რაც სამეწარმეო კანონმდებლობაში უკანასკნელ პერიოდში შეტანილ ცვლილებებს

უკავშირდება და პრაქტიკაში წამოჭრილი რიგი პრობლემების მოგვარებას ისახავს მიზნად.

ცნობილია, რომ აბსოლუტურად სრულყოფილი კანონი ჯერ არ შექმნილა, მით უმეტეს იმ სფეროში, რომელიც ახალია და რომლის რეგულირების გამოცდილებაც საქართველოს არ ჰქონია. ცხოვრებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობების ტრანსფორმაციის კვალობაზე, საქართველოს სამეწარმეო კანონმდებლობაც დადგა გარკვეული ცვლილების აუცილებლობის წინაშე, რაც მისი მიღების შემდგომ (1995-1999 წწ.) განხორციელდა.

მხედველობაში გვაქვს, პირველ რიგში, საბუღალტრო აღრიცხვისა და ანგარიშგების ევროპული და მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი პრინციპების შემოღება და მოქმედ კანონმდებლობაში ასახვა.

მოქმედი კანონმდებლობის მეტად მნიშვნელოვანი თვისებაა საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მკვეთრი და ამომწურავი განსაზღვრება (“ნუმერუს კლაუზუს” პრინციპი).

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, მეტად მნიშვნელოვანია ცვლილება, რომელიც შეეხო სახაზინო საწარმოების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საკითხს. ამ სახის საწარმოთა ბაზაზე ჩამოყალიბდა შპს-ები და სააქციო საზოგადოებები. აღნიშნული ცვლილება თავიდან აგვაცილებს სამეურნეო სუბიექტების მხრიდან (მათი ბრალით) მნიშვნელოვანი ფინანსური დაეალიანების სახელმწიფოს ხარჯზე გადახდის აუცილებლობას, რაც სახელმწიფოს მოუხსნის გაუმართლებელ პასუხისმგებლობას ამ ფორმის საწარმოებში დასაქმებული პირების არამართლზომიერ მოქმედებათა გამო.

ცვლილება (1999 წ.) შეეხო კანონს სააქციო საზოგადოებების ნაწილშიც. კერძოდ, “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად, იმ სააქციო საზოგადოებებში, სადაც აქციონერთა რაოდენობა 100-ზე მეტია, შემოღებულ იქნა დამოუკიდებელ რეგისტრატორთა ინსტიტუტი.

დამოუკიდებელი რეგისტრატორის მეშვეობით ამჟამად ხორციელდება აქციათა ოფციონი და აქციათა გასხვისება. ეს ქმნის წინაპირობებს ფასიანი ქაღალდების ცივილიზებული ბაზრის – ე.წ. საფონდო ბირჟების ჩამოსაყალიბებლად, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას საქართველოში. ამასთან, დაეხმარება აქციონერს აქციების გასხვისებასა თუ შეძენაში

და, რაც ასევე მნიშვნელოვანია, საუკეთესო საშუალება იქნება აქციათა კოტირებისა და რეიტინგის შეფასებისათვის.

კანონში შეტანილი ცვლილებით განმტკიცდა აქციონერთა უმცირესობის ინტერესების დაცვის მექანიზმი. რაც გულისხმობს მათ მონაწილეობას მაკონტროლებელი ფუნქციის განხორციელებაში, აგრეთვე, მონაწილეობას სააქციო საზოგადოებების რეგარეშე კრების მოწვევისა და კრების მიერ გადაწყვეტილების მიღებაში.

საქართველოში სამეწარმეო და, ზოგადად, საკორპორაციო სამართლის განვითარების პროცესის შემდგომი აღმავლობის მიზნით, საჭიროდ გვესახება საქმიანობის წარმართვა შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით:

1. საქართველოს საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწევრიანებამ დღის წესრიგში დააყენა საერთაშორისო სავაჭრო წესებთან ჩვენი კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია და უნიფიცირება. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად საჭირო ხდება დამატებითი ნორმების შემუშავება, რომლითაც უნდა მოწესრიგდეს საერთაშორისო ვაჭრობასთან, ექსპორტ-იმპორტთან დაკავშირებული ურთიერთობები, მომხმარებელთა ინტერესების დაცვა და ა. შ. აქვე უნდა ითქვას, რომ, ზოგიერთის აზრით, საკითხი შეიძლება გადაწყდეს სავაჭრო კოდექსის მიღებით, რომელშიც კოდიფიცირდება საქართველოს საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების მარეგულირებელი ყველა ის ძირითადი ნორმა, რაც მოქმედი კანონმდებლობით არ არის რეგლამენტირებული;

2. პრაქტიკული გამოცდილების გათვალისწინებით. მოსაწესრიგებელია არაკომერციული იურიდიული პირების ფილიალების შექმნისა და რეგისტრაციის (ან აკრედიტაციის) წესები. რაც დღეს მოქმედი კანონმდებლობით სრულიად არ წესრიგდება;

3. მიზანშეწონილია, დაიხვეწოს სამეწარმეო საზოგადოებათა რესტრუქტურიზაციის (გარდაქმნის) საკანონმდებლო ბაზა სააქციო საზოგადოებათა, შპს-ის და სხვა საზოგადოებათა გარდაქმნის შემთხვევაში მათი კაპიტალის გაზრდის თვალსაზრისით;

4. დაკონკრეტებას საჭიროებს იმ საზოგადოებათა შექმნის, რეორგანიზაციისა და ლიკვიდაციის წესები, რომლებიც იქმნება საბანკო, სადაზღვევო, საინვესტიციო საქმიანობისა და სოფლის მეურნეობის სფეროში;

5. ვფიქრობთ. მიზანშეწონილი იქნება იუსტიციის სამინისტროს სისტემაში შეიქმნას შემფასებლის (რიელტორული) სამსახური.

რომელიც იქნება სერტიფიცირებული და აუდიტორული სამსახურისაგან განსხვავებით. განახორციელებს ქონების რიელტორულ შეფასებას მხოლოდ სამეწარმეო საზოგადოებათა დაფუძნების, რეორგანიზაციისა და ლიკვიდაციისას.

6. მნიშვნელოვანი პრობლემაა საკორპორაციო სამართლის პრინციპებისა და ძირითადი დებულებების გაცნობა ფართო საზოგადოებრიობისათვის. მისი სერიოზული სწავლება სასწავლო დაწესებულებებში, რასაც ჩვენ ქვეყანაში მიმდინარე იურიდიული განათლების რეფორმის ჭრილში განვიხილავთ და ამაშიც უცხოელთა, მათ შორის, აშშ-ისა და გერმანიის დახმარების დიდი იმედი გვაქვს.

მოკმედ კანონმდებლობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრობლემის გარდა, დასამუშავებელია ქართული საკორპორაციო სამართლის არაერთი თეორიული საკითხი, რასაც არანაკლები პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია. მაგალითად, ჩამოსაყალიბებელია საკორპორაციო სამართლის საგნის (ობიექტის) დეფინიცია; თეორიული და პრაქტიკული დატვირთვა აქვს საკითხს იმის შესახებ, თუ ვინ შეიძლება გამოვიდნენ საკორპორაციო სამართლის სუბიექტებად – მხოლოდ სამეწარმეო საქმიანობის მიზნით შექმნილი, თუ ზოგადად – ყველა იურიდიული პირი; რა კრიტერიუმებით უნდა მოხდეს ამ შემთხვევაში მათი გამიჯვნა და ა. შ.

ჩემი გამოსვლის დასასრულს, კიდევ ერთხელ გამოვთქვამ იმედს, რომ სიმპოზიუმის მუშაობა, მასზე განსახილველი მოხსენებების თემატიკით თუ ვიმსჯელებთ, საგნობრივი და საინტერესო იქნება და, რაც მთავარია, რეალურად წაადგება ქართული საკორპორაციო სამართლის შემდგომი განვითარების საქმეს.

GRÜßWORT AN DIE TEILNEHMERN DES SYMPOSIUMS

DJONI KHEZURIANI (TBILISSI)

**Justizminister von Georgien
Professor**

Ich begrüße Sie herzlich und möchte meiner Überzeugung Ausdruck geben, dass das Symposium für die Entwicklung des Gesellschaftsrechts in Georgien und dementsprechend für die weitere Vervollkommnung der geltenden Gesetzgebung auf diesem Gebiet erfolgreich wird.

Wie bekannt wurde der Grundstein für die Gesetzgebung des Gesellschaftsrechts im postsowjetischen Georgien mit dem Erlass des Gesetzes über Gewerbliche Unternehmen (1994) gelegt, abgesehen vom georgischen Gesetz über die „Grundlagen der gewerblichen Tätigkeit“ (1991). Das war der erste Versuch in dieser Hinsicht, obwohl es die Regelung der mit der Unternehmerschaft verbundenen komplizierten Verhältnisse nicht vollständig gewährleisten konnte.

Eine der kennzeichnende Eigenschaften des Unternehmensgesetzes ist, dass es die im Lande vorhandene sowjetisch-sozialistische Wirtschaftstätigkeit durch die diametral unterschiedliche Grundlage geregelt hat und sie den in den Industrieländern gutgeheißenen Standards näherte. Das wird als eine revolutionäre Reform wahrgenommen. Ausgehend davon hatte die wirksame Hilfe seitens ausländischer Experten und internationaler Organisationen für die Lösung der Aufgaben die größte, ich würde sagen, die entscheidende Bedeutung. Hier ist die besondere Unterstützung zu betonen, die die BRD gewährt hat, insbesondere die von der GTZ geleistete Arbeit, die den erzielten Fortschritt bedingt hat.

Die Arbeit an der Gesetzgebung des Gesellschaftsrechts wurde seinerzeit zu einer der wichtigsten Richtlinien der Rechtsschöpfung des Justizministeriums geworden. Hier sind die Verdienste der damaligen Justizminister – Tedo Ninidse und Lado Chanturia sehr groß.

Im Justizministerium, in der Staatskommission der Rechtsreform, nämlich in der Fachkommission für Zivilrecht wurde unter Leitung des Professors Sergo Djorbenadse (zur Zeit verstorben) und mit enger Zusammenarbeit der georgischen und ausländischen (deutschen) Juristen eine erfolgreiche Rechtsschöpfung ausgeführt. Das Ergebnis war die Schöpfung der Entwürfe des Zivilgesetzbuches, der gewerbliche Tätigkeit und anderer normativen Akte dieser Richtung.

Die Schöpfung der geltenden georgischen Gesetzgebung des Gesellschaftsrechts ist den deutschen Juristen dem Professor Rolf Knieper – Universität Bremen – und dem Rechtsanwalt Hartmut Fromm aus Frankfurt zu verdanken. Durch ihre unmittelbare Teilnahme und Anstrengung sind das Zivilgesetzbuch und das Gesetz über gewerbliche Unternehmer geschaffen worden.

Es ist auch zu bemerken, dass diese Zusammenarbeit mit Verabschiedung der Gesetze nicht erschöpft ist. In enger Zusammenarbeit und mit bestimmter finanzieller Unterstützung der BRD wurde noch folgendes erzielt: Vervollkommen der Gesetzgebung, ihre Anpassung zu den Lebensanforderungen und was nicht weniger wichtig ist, die angemessene Kommentare sowie ihre Ausgabe und Darstellung der Öffentlichkeit. Außerdem hat Deutschland einen großen Beitrag zu ihrer Umsetzung ins Leben und zur Durchführung erforderlicher Maßnahmen geleistet (Ausstattung der Gerichte mit materiell-technischen Basis, Regelung der Unternehmerregister u.s.w.); dafür drücken wir ihnen unseren herzlichen Dank aus.

Ich möchte noch kurz die positiven Wirkungen erwähnen, die mit den zuletzt vorgenommenen Änderungen in der gewerblichen Gesetzgebung verbunden sind und die Lösung der entstandenen Probleme zum Zweck hat. Es ist bekannt, dass vollständige Gesetze nicht existieren, umso mehr im Bereich, der in Georgien keine Analogie hatte. Wegen der Transformation des Lebens und der gesellschaftlichen Verhältnisse wurde die Vornahme bestimmter Änderungen in der gewerblichen Gesetzgebung unabdingbar, was nach ihrem Erlass (1995-1999) in Erfüllung ging.

Gemeint sind vor allem die Einführung erforderlicher Grundsätze der Europa- und Weltstandards von Buchführung und Rechnungslegung sowie ihre gesetzliche Widerrückgabe:

Eine bedeutende Eigenschaft der geltenden Gesetzgebung ist die genaue und klare Definition der Rechtsformen (numerus clausus);

Ausgehend von der sozial-wirtschaftlichen Lage Georgiens ist die Rechtsreform der Fiskalunternehmen betreffende Änderung von großer Bedeutung. Aufgrund dieser Unternehmen bildeten sich die GmbH-s und AG-en. Die genannte Änderung beugt die Notwendigkeit vor, erhebliche Lasten der Wirtschaftssubjekte (wegen ihrer Schuld) auf Staatskosten zu erstatten; auf diese Weise befreit sich der Staat von der Haftung wegen unrechtmäßigen Handlungen seitens der Beschäftigten in diesen Unternehmen. Eine Änderung traf im Gesetz die Aktiengesellschaften, insbesondere nach Maßgabe des Gesetzes über den „Markt der Wertpapiere“. In den AG-en, wo die Zahl der Gesellschafter über 100 beträgt, wurde eine unabhängige Registrierungsinstitution eingeführt.

Durch einen unabhängigen Registrar erfolgen jetzt die Option und Veräußerung der Aktien. Das schafft die Voraussetzung zur Bildung eines zivilisierten Marktes von Wertpapieren, der s.g. Börsenfonds, was ihrerseits zur Heranziehung der inn- und

ausländischen Investitionen beiträgt. Dabei ermöglicht es den Gesellschaftern, die Aktien zu kaufen oder zu veräußern und das Rating zu bewerten.

Durch die vorgenommenen Änderungen ist der Schutzmechanismus für Interessen der Aktionärenminderheit gestärkt. Das bedeutet ihre Teilnahme an der Ausübung der Aufsicht sowie an der Einberufung außerordentlicher Versammlungen der AG oder an der Versammlungsbeschlussfassung.

Zwecks Weiterentwicklung der Prozesse der gewerblichen Tätigkeit und im Allgemeinen des Gesellschaftsrechts halten wir für erforderlich in folgende Richtungen zu arbeiten:

1. Der Beitritt Georgiens zur Welthandelsorganisation hat auf die Tagesordnung gesetzt, unsere Gesetzgebung mit den internationalen Handelsregeln in Einklang zu bringen. Für die Lösung dieses Problems sind zusätzliche Normen auszuarbeiten; dadurch müssen die mit dem Außenhandel und der Ein- und Ausfuhr verbundenen Verhältnisse sowie Schutz der Verbraucherinteressen u.a. geregelt werden. Es gibt auch eine Meinung, dass das Problem durch das Erscheinen des Handelsgesetzbuches gelöst werden kann, in dem alle georgischen die Außenhandelsverhältnisse regelnden Grundnormen kodifiziert werden, die durch die geltende Gesetzgebung nicht reglementiert sind;

2. Mit Rücksicht auf die praktische Erfahrung, sind die Bildung und die Registrierungsvorschriften von Niederlassungen nichtkommerzieller juristischer Personen zu regeln; dies wird durch die geltende Gesetzgebung gar nicht geregelt;

3. Es ist zweckmäßig, die Gesetzgebung über die Umgestaltung der Unternehmen zu präzisieren, um im Falle der Umgestaltung (Restrukturierung) der AG, GmbH-s und anderer Gesellschaften, ihr Kapital zu erhöhen.

4. Der Präzision bedürfen die Vorschriften über die Bildung, Reorganisierung und Liquidierung der Gesellschaften, die im Bank-, Versicherungs-, Investitions- und Landwirtschaftsbereich gebildet werden;

5. Wir halten für zweckmäßig, im Justizministerium einen zertifizierten Taxator-Dienst zu bilden, der im Unterschied zum Audit, das Vermögen bei der Bildung, Reorganisierung und Liquidierung der Handelsgesellschaften reality einschätzt (Reality-Einschätzung);

6. Ein bedeutendes Problem ist auch, die Grundsätze und die Grundbestimmungen des Gesellschaftsrechts der breiten Öffentlichkeit bekannt zu machen sowie sie in den Hochschulen zu unterrichten. Das behandeln wir im Lichte der laufenden juristischen Bildungsreform im Lande. Auch hier hoffen wir auf eine große Hilfe des Auslands, darunter der USA und der BRD.

Außer einigen mit der geltenden Gesetzgebung verbundenen Problemen, sind noch theoretische Fragen des georgischen Gesellschaftsrechts durchzuarbeiten; praktisch gesehen ist das nicht weniger bedeutend. z.B. der Gegenstand des Gesellschaftsrechts

ist zu definieren. Von theoretischer und praktischer Bedeutung ist die Frage, wer ein Subjekt des Gesellschaftsrechts sein darf, nur zwecks wirtschaftlicher Tätigkeit gebildete juristische Personen oder alle juristischen Personen. Nach welchen Kriterien sind sie von einander zu unterscheiden u.s.w.

Zum Schluss möchte ich noch einmal meiner Hoffnung Ausdruck geben, dass das Symposium inhaltlich und interessant verläuft. Wenn ich nach der Thematik der Vorträge beurteile, wird es der Weiterentwicklung des Gesellschaftsrechts beitragen.

კორპორატიული მართვა (Corporate Governance) გერმანიასა და აშშ-ში

მარკუს ლუთერი (ბონი)

პროფესორი

გ ე გ მ ა :

I. შესავალი: რას ნიშნავს კორპორაციული მართვა (Corporate Governance)?

II. კანონიერი საფუძვლები

1. ორსაფეხურიანი სისტემა (two-tier-System);
2. ერთმართველობითი სისტემა (one-board-System);
3. შეფასება.

III. პარტნიორის ადგილი კორპორაციული მართვის სისტემაში.

IV. საზოგადოების ორგანოთა წევრების პასუხისმგებლობა და მისი განხორციელება

1. მოვალეობა და მოვალეობის შეუსრულებლობა;
2. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის განხორციელება;

V. ბალანსის რევიზორის ადგილი კორპორაციული მართვის სისტემაში.

VI. უმცირესობის დაცვა და საჯაროობა კორპორაციული მართვის სისტემაში.

VII. დასკვნა.

I. შესავალი: რას ნიშნავს კორპორაციული მართვა?

კორპორაციული მართვა არ წარმოადგენს საკანონმდებლო ცნებას არც გერმანიაში. ისევე როგორც დიდ ბრიტანეთსა და აშშ-ში. ეს სახელწოდება უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში, უპირველეს ყოვლისა, აშშ-ის მეცნიერებამ და თეორიამ შეიმუშავა. იგი ამჟამად ფეხს იყიდებს ევროპასა და ააპონიაში. ამ ფორმულირებაში იგულის-

ხმება კანონით გათვალისწინებულ ნორმათა ერთობლიობა. აგრეთვე, ბირჟებისა და საზედამხებელო უწყებებისათვის გათვალისწინებული ნორმები. როგორიცაა, მაგალითად, ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომიტეტის (SEC) წესდებებისა და საწარმოთა დებულებებში დადგენილი წესები, რომლებიც შეეხება პასუხისმგებელ, წარმატებულ ორიენტირებულ, გრძელვადიანი პერიოდის განმავლობაში ფასეულობათა შექმნაზე ორიენტირებულ ხელმძღვანელობასა და კონტროლს ამ საწარმოებზე. საკორპორაციო სამართალი მთელ მსოფლიოში არეგულირებს საზოგადოებების ორგანიზაციის ძირითად მომენტებს. ამასთან, დიდი შესაძლებლობა არსებობს, პასუხი გაეცეს კითხვას. თუ როგორ შეიძლება მოეწყოს თანამშრომლობა საწარმოს (საზოგადოების) ორგანოებს, მის წევრებსა და პარტნიორებს შორის იმისათვის, რომ საწარმომ მაქსიმალურად ისარგებლოს. თუ საწარმოს ორგანიზაციის ძირითადი მომენტები დადგენილია საკანონმდებლო წესებით, მაშინ Corporate Governance-თან დაკავშირებით შეიძლება შემდეგი დამატებითი კითხვები გაჩნდეს:

1. კაპიტალური საზოგადოებების, კერძოდ, სააქციო საზოგადოებების ხელმძღვანელები არიან არა მესაკუთრენი, არამედ მხოლოდ მინდობილობითი მმართველი პირები. როგორ მიიღწევა, რომ ისინი უნგაროდ, მზრუნველობით და მთელი პასუხისმგებლობით ახორციელებენ მათთვის მინდობილი ქონების გადიდებას?

მაგალითი: საუკეთესო მუშაობის კოდექსი (Code of best practice) აეაღებულებს საწარმოებს სამეურნეო ანგარიშში მიუთითონ. თუ სამეთვალყურეო საბჭოს რომელი წევრი გააცდენს სამეურნეო წლის განმავლობაში სხდომების ნახევარზე მეტს. ამის საპირისპიროდ, გამგეობისა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრთა ანაზღაურება, რომელიც მათი მუშაობის შედეგზე დამოკიდებული და რომელიც ფულითა და პიროვნული წახალისებით ხორციელდება, მათი შრომის ეფექტურობას ემსახურება. მოსალოდნელი დასჯის საფრთხე სამუშაო ადგილის შენარჩუნების საუკეთესო საშუალებაა.

2. როგორ შემოწმდეს, ამგვარად მოქმედებენ თუ არა საწარმოთა ხელმძღვანელები და რა სანქციების გატარებაა შესაძლებელი არასწორი მოქმედებისას?

3. საწარმოს გაძღოლის პროცესი განუწყვეტლივ ითხოვს სხვადასხვა გადაწყვეტილებების მიღებას. როგორიცაა, მაგალითად, პასუხი კითხვაზე: შევიძინოთ ნაეთობი ახლა თუ მხოლოდ 4 კვირის შემ-

დებ? საჭიროა გავლენის სფეროების გაზრდა თუ საწარმოს შერწყმა? როგორ შეიძლება შევამციროთ ის რისკები, რომლებიც ასეთ გადაწყვეტილებებს თან ახლავს?

4. საზოგადოება პარტნიორების მიერ მინდობილი ქონებით წარმართავს თავის საქმიანობას. ვინ იძლევა იმის გარანტიას, რომ ინფორმაცია საქმეთა მსვლელობისა და მიმდინაობის პირის ქონებრივ მდგომარეობაზე დროული და ზუსტი იქნება?

ყოველივე ეს განეკუთვნება კორპორაციული ხელმძღვანელობის ცნებას და ეს საკმაოდ საგულისხმოა. ეს საკითხები სხვადასხვა ქვეყნებში ნაწილობრივ განსხვავებულად განიხილება და წყდება კიდევ. ამაზე ჩვენ ქვევით გვექნება საუბარი.

II. კანონიერი საშუაშვლები

მარტივად რომ ვთქვათ, კაპიტალური საზოგადოებები და, კერძოდ, ბირჟებზე რეგისტრირებული კაპიტალური საზოგადოებები, საწარმოთა ორგანიზაციის თვალსაზრისით, ორ განსხვავებულ სისტემად იყოფა: ე.წ. ერთმართელობითი (one-board) სისტემა ანგლო-ამერიკული, შვეიცარიული, ფრანგული და ბელგიური სამართლის მიხედვით და ორსაფეხურიანი (two-tier) სისტემა გერმანული, ნიდერლანდური, ავსტრიული. პოლონური და ესპანური სამართლის მიხედვით.

ახლა თითოეული ცალ-ცალკე განვიხილოთ:

1. *ორსაფეხურიანი სისტემა (two-tier-System)* გერმანიაში წარმოიშვა და იმ აზრს ეფუძნება, რომ გამგეობას საწარმოს ხელმძღვანელობის პროცესში დიდი თავისუფლება უნდა მიენიჭოს, რათა მას შესაძლებლობა მიეცეს საწარმოს საკეთილდღეოდ თავისუფლად იმოქმედოს. სწორედ ამიტომ უნდა იმყოფებოდეს ის მეორე ორგანოს – სამეთვალყურეო საბჭოს – მუდმივი ზედამხედველობის ქვეშ, რათა თავიდან აეცილოთ ერთი ორგანოს მიერ საკუთარი ინტერესების გატარება, გადაჭარბებული თვითდაჯერება და არაკეთილსინდისიერება. ამის შესაბამისად, გამგეობამ, სააქციო კანონის 76-ე მუხლის პირველი აპზაციის თანახმად, „საზოგადოება საკუთარი პასუხისმგებლობით უნდა მართოს“, იმ დროს, როცა სამეთვალყურეო საბჭო საზოგადოების მართვაზე კონტროლს სააქციო კანონის 111-ე მუხლის პირველი აპზაციის თანახმად ახორციელებს. ეს ზუსტად ეპასუხება საქართველოში არსებულ ვითარებას. ამის შესახებ დაწერილებით

გვესაუბრა ბატონი ზემლერი: მე კი მხოლოდ მასზე მითითებით დაეკმაყოფილდები.

ამ ორ ერთმანეთისგან გამიჯნულ რგოლს შორის დამაკავშირებელია ის, რომ გამგეობა ვალდებულია პერმანენტულად და არა უგვიანეს ერთი კვარტალის გასვლისა სამეთვალყურეო საბჭოს დადგენილი ფორმით ინფორმაცია მიაწოდოს საზოგადოების სამეურნეო, ფინანსური განვითარებისა და ბაზარზე მისი მდგომარეობის შესახებ.

ა) ფორმულირებით, „საკუთარი პასუხისმგებლობა“. კანონი ადგენს, რომ გამგეობას შეუძლია იმოქმედოს *თავისუფლად*. *სამეთვალყურეო საბჭოსა და პარტნიორების მითითების გარეშე* და რომ იგი საზოგადოების მოკლე, შუალედურ და გრძელვადიან მიზნებს ადგენს და ახორციელებს. იგი განსაზღვრავს სამეურნეო პოლიტიკას. დამოუკიდებლად წარმოადგენს საზოგადოებას მესამე პირთა, დაწესებულებებისა და სასამართლოთა წინაშე. იგი არა მარტო *თავისუფალია მითითებებისაგან*. არამედ თავისი არა უმეტეს 5-წლიანი უფლებამოსილების პერიოდის განმავლობაში არ შეიძლება გაწვეულ იქნეს მნიშვნელოვანი საფუძვლის გარეშე. ასეთ მნიშვნელოვან საფუძველს სწორედაც რომ არ წარმოადგენს *განსხვავებული აზრი* სამეწარმეო პოლიტიკის საკითხებზე გამგეობასა და სამეთვალყურეო საბჭოს შორის.

ამდენად, გამგეობას, ორსაფეხურიანი სისტემის მიხედვით, სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების ფართო ასპარეზი გააჩნია.

ბ) აშკარაა, რომ ასეთი ძლიერი და დამოუკიდებელი პოზიცია აუცილებელია, რათა არაკეთილსინდისიერების, უპასუხისმგებლობისა და ნაყლოვანი ხელმძღვანელობის საფრთხე წინასწარვე თავიდან ავიცილოთ. სწორედ ეს არის ნებისმიერი სამეთვალყურეო საბჭოს ერთ-ერთი ფუნქცია. ეს ფუნქცია უკვე საკმაოდ მნიშვნელოვანია, მაგრამ იგი პასიურად მოქმედებს. ამიტომაც წარმოიშვა საწარმოს მართვის ფარგლებში ცნება „კონტროლი“. ამას დღეს უწოდებენ „წინასწარ კონტროლს“ და ის გამგეობასთან *მოთათბირების კალდებულებით* განიმარტება. მოვლენათა განვითარების მცდარი კურსის თავიდან ასაცილებლად. სამეთვალყურეო საბჭო თავიდანვე უნდა გაერკვეს გამგეობის განზრახვებსა და გეგმებში. მისთვის საამისო სამართლებრივ საფუძველს სააქციო კანონის 111-ე მუხლის მე-4 აბზაცი წარმოადგენს, რომელიც გამგეობის მიერ მისაღებ მნიშვნე-

ლოვან გადაწყვეტილებებსა და ღონისძიებებზე სამეთვალყურეო საბჭოს წინასწარ თანხმობას საჭიროებს.

2. ანგლო-ამერიკული სამართალი, მართვის ერთმმართველობითი სისტემით, დიდი ბრიტანეთისა და ევროპის ცალკეულ ქვეყნებში არ განასხვავებს სამეწარმეო საქმიანობასა და მასზე კონტროლს ცალკადად. ერთ ორგანოს, *საბჭოს*, ევალება როგორც საზოგადოების სამეწარმეო საქმიანობის გაძღოლა, ასევე, მასზე *კონტროლიც*. ამიტომაც დიდ საწარმოებში პრაქტიკა დღეს იქით მიდის, რომ დაქირავებულ იქნეს *აღმასრულებელი კომიტეტი*, რომელსაც ხელმძღვანელობას გაუწევს *თავმჯდომარე* და რომელსაც ყოველდღიური სამეურნეო საქმიანობის წარმართვა დაევალება. ხშირად ეს აღმასრულებელი კომიტეტი შედგება პიროვნებებისაგან, ე.წ. შიდა დირექტორებისაგან, რომლებიც შედიან საბჭოშიც, მოწვეული დირექტორებისაგან (*outside directors*) განსხვავებით. დირექტორთა საბჭო ამ გზით საწარმოს ხელმძღვანელობის მეთვალყურედ გადაიქცევა, თუმცა იგი, გერმანიის სამეთვალყურეო საბჭოსაგან განსხვავებით, პასუხისმგებელი რჩება მთავარ სამეურნეო-პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე და მას აკისრია სამეწარმეო საქმიანობის ერთიანი პასუხისმგებლობა. ეს უკვე იქიდან ჩანს, რომ საბჭო იყრიტება სულ ცოტა თვეში ერთხელ, თათბირობს და იღებს გადაწყვეტილებებს აღმასრულებელი კომიტეტის სამეწარმეო განზრახვებზე. იმ დროს, როცა გერმანიის სამეთვალყურეო საბჭო წელიწადში დაახლოებით 4-ჯერ იყრიტება. საბჭოს ორად დაყოფა – *შიდა და მოწვეული* დირექტორების სახით, დღესდღეობით ისეთ მრავალმხრივ და კარგ სტანდარტად ითვლება, რომ ლონდონის ბირჟა მოითხოვს მის არსებობას ამ ბირჟაზე დაშვებულ საწარმოებში: საბჭოს წევრთა სულ მცირე ერთი მესამედი მოწვეული დირექტორები უნდა იყვნენ.

3. კითხვაზე, საწარმოსა და ბაზარზე მისი წარმატებისათვის დასახელებული ორი სისტემიდან თუ რომელია უმჯობესი, პასუხი ძნელი გასაცემია. ემპირიულმა გამოკვლევებმა ამ კითხვაზე პასუხი ვერ გასცეს. გერმანული და ქართული *ორსაფეხურიანი* (*two-tier*) სისტემის უპირატესობა ის არის, რომ კანონი ორ განსხვავებულ ორგანოს შორის მმართველობისა და ზედამხედველობის ფუნქციებს მიჯნავს. საბჭოს სისტემის უპირატესობა მოწვეულ დირექტორთა ჩართვაა სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღებაში, რითაც ისინი პასუხს აგებენ საზოგადოების

საქმწარმო შედეგებზე. მე დღემდე ვერ გავიგე, თუ როგორ შეუძლია საბჭოს ხელმძღვანელობა და, იმავდროულად, საკუთარი თავისა და წევრების გაკონტროლება. აქ უთუოდ გაიზრდება საფრთხე იმისა, რომ ისინი საკუთარ მიზნებს მოემსახურებიან და მათი საქმიანობა იქნება არაკეთილსინდისიერი. იქნებ, ამიტომაც არის აშშ-ში ღირეუ-ტორების წინააღმდეგ შეტანილ სარჩელთა ასეთი მაღალი რიცხვი. გერმანიის სააქციო საზოგადოებების მიმართ მსგავსი შემთხვევები ბევრი არ არის.

III. პარტნიორის ადგილი კორპორაციული მართვის სისტემაში

პარტნიორები საწარმოს მესაკუთრენი არიან. ამიტომ ყოველმა სამართლებრივმა სისტემამ უნდა გაითვალისწინოს და ჩართოს ისინი საზოგადოების სამართლებრივ სისტემაში. ჯერ კიდევ ბერლესა და მინის ცნობილი გამოკვლევებიდან ვიცით, რომ დიდი საწარმოს პატარა აქციონერს თავი მეწილედ მიაჩნია და არა თანამეწარმედ. ამ ფაქტს სხვადასხვა ქვეყნის სამართალი განსხვავებულად განიხილავს.

1. გერმანიის სააქციო სამართალი სრულიად გამორიცხავს პარტნიორებს საწარმოს ხელმძღვანელობიდან, აერთიანებს რა მათ თავის ერთიან ორგანოში – *საერთო კრებაში*, ავალდებულებს, მი-იღონ გადაწყვეტილებები ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებზე, როგო-რიცა მოგების განაწილება, საწესდებო კაპიტალის გაზრდა, საწარ-მოს ხელშეკრულებები, შერწყმა და გაყოფა, აგრეთვე, ბალანსის რევიზორის არჩევა. ვინაიდან საერთო კრება წელიწადში სულ ცოტა ერთხელ მაინც იკრიბება და კაპიტალის გაზრდასთან დაკავშირებული ყოველი გადაწყვეტილება მან უნდა მიიღოს, საერთო კრების პოზიცია გერმანულ სამართალში საკმაოდ ძლიერია. მეორე მხრივ, იგი გამგეობას შესაძლებლობას აძლევს ფართო საზოგადოებრიობას თავისი სამეურნეო პოლიტიკა განუმარტოს და მას მიღწეული წარმატებები წარუდგინოს. ეკონომიკური მიმართულების პრესა დაწერილებით აღ-წერს საერთო კრებებს და, ამგვარად, უზრუნველყოფს დიდი საწარ-მოებისათვის ფართო და მათთვის სასურველ საჯაროობას.

2. მმართველი საბჭოს სისტემაში პარტნიორთა ადგილი სრულიად სხვაგვარად რეგულირდება. იმ დროს, როცა ევროპული ქვეყნების სამართლებრივ სისტემაში (მაგალითად, ფრანგული სამართალი) *გენერალური ასამბლეა* (Assemblée Generale) თავისი მნიშვნელობით.

ძირითადად, გერმანული სამართლის საერთო კრებას შეესატყვისება, ამერიკულმა სამართალმა ძალზე უკან დასწია მეწილეთა (პარტნიორთა) კრების მნიშვნელობა. აქ, მაგალითად, კაპიტალის გაზრდისა და მოგების განაწილების საკითხები წყდება საბჭოს მიერ და აშშ-ის ცალკეული შტატის სამართალი დასაშვებს ხდის წესდებით განსაზღვრულ ნორმებს, რომლის თანახმადაც *მეწილეთა კრება* არა უმეტეს წელიწადში ერთხელ მოიწევა. ამდენად, პარტნიორთა ადგილი მნიშვნელოვნად უკანა პლანზეა გადაწეული.

3. აქ, საწარმოს საქმიანობაზე გადაწყვეტილებათა მიღების სისტემაში, პარტნიორთა ადგილის განსაზღვრისას თავს იჩენს მეორე და მნიშვნელოვანი განსხვავება გერმანულსა და ამერიკულ სამართალს შორის. მაგრამ განსხვავება მმართველ საბჭოს სისტემასა და ორსაფეხურიან სისტემას შორის პარალელურად კი არ არსებობს, არამედ უფრო მეტად გეოგრაფიულადაა ორიენტირებული: ევროპა უპირისპირდება ამერიკას. ევროპაში ჩვენ პარტნიორთა კრებებს ვიყენებთ დიდ საზოგადოებებში როგორც საზოგადოებრივი თვითწარმოდგენის საშუალებას.

IV. საზოგადოების ორგანოთა წევრების პასუხისმგებლობა და მისი განხორციელება

გამგეობის წევრებს, სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებსა და კოლეგიის წევრებს (board member) უცხო ქონება აქვთ მინდობილი, რომელსაც ისინი, აქციონერების ინტერესებიდან გამომდინარე, სრულიად უანგაროდ და მთელი მონდობით მართავენ. თუ ისინი თავიანთ მოვალეობას ბრალეულად დაარღვევენ, ვალდებულნი არიან საზოგადოებას წარმოშობილი ზარალი აუნაზღაურონ. ყოველივე ეს, პრინციპში, მთელ მსოფლიოში ერთნაირად აღიქმება. უპირველეს ყოვლისა, უნდა ჩავწედეთ მართვის ვალდებულების არსს. ამის შემდეგ გადამწყვეტი მნიშვნელობა იმას ენიჭება. თუ ვინ უნდა მართოს საზოგადოება, რამეთუ პასუხისმგებლობა და მისი განხორციელება შეიძლება გაგებულ იქნეს როგორც მართვის კონტროლი: თუ მართვის პროცესში ცნობილი გახდება ის საფრთხე, რომელიც მომდინარეობს ამ მართვიდან გამომდინარე სარჩელებიდან, მაშინ გაიზრდება დაკისრებული მოვალეობების შესრულებისათვის პასუხისმგებლობა და ეს, უპირველეს ყოვლისა, პიროვნული ინტერესებითა და პირადი კეთილდღეობით არ იქნება ნაკარნახევი.

1. რაც შეეხება პირველ საკითხს – მოვალეობებს და მართვის პროცესში არსებული მოვალეობების დარღვევას – აქ გერმანული, ქართული და ამერიკული სამართალი მნიშვნელოვანწილად ემთხვევა ერთმანეთს: მმართველებს ევალებათ დაიცვან კანონის ნორმები, განსაკუთრებით საგადასახადო, გარემოს დაცვის სამართლის ნორმები, კონკურენციის შეზღუდვის აკრძალვის ნორმები. წესდება, თავიანთი შრომითი ხელშეკრულება და აქედან წარმოშობილი ყოველი გადაცდომა. ამას გარდა, მათ ევალებათ უხელმძღვანელონ საწარმოს ჩვეულებრივი კომერსანტის გულისხმიერებითა და კეთილსინდისიერებით, არა აქვთ უფლება გულისხმიერი მომზადებისა და მათ ხელთ არსებული მთელი ინფორმაციის გათვალისწინების გარეშე მიიღონ უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებები. ისინი ვალდებული არიან უანგაროდ იმოქმედონ, ე.ი. არა აქვთ უფლება პირადი ინტერესები საზოგადოების ინტერესებზე მაღლა დააყენონ და საზოგადოების სამეურნეო/სამეწარმეო გარიგებებში საკუთარი ინტერესები წამოსწიონ წინ. მეორე მხრივ, მმართველი პასუხს არ აგებს კომერციული წარუმატებლობისათვის, სამეწარმეო რისკი აკისრია საწარმოს იმ შემთხვევაშიც, როცა მოგვიანებით გაირკვევა, რომ რომელიმე კონკრეტული გადაწყვეტილება საწარმოსათვის წამგებიანი აღმოჩნდა. ამ შემთხვევაში გერმანული სამართალი საუბრობს „სამეწარმეო აღლოზე“, ამერიკული სამართალი კი წამოაყენებს ე.წ. „business judgement rule“-ს. თუ მმართველები სადავო გადაწყვეტილებას მოამზადებენ მონდომებით და იმოქმედებენ უანგაროდ, მხოლოდ საწარმოს ინტერესებიდან გამომდინარე, ისინი *პასუხს არ აგებენ მანერა კი*, როცა მოგვიანებით სადავო გადაწყვეტილებების წამგებიანობა საბოლოოდ დადასტურდება.

2. იმ შემთხვევაში, თუ ორივე სისტემა ერთგვარად აწესრიგებს მართვის პიროვნული პასუხისმგებლობის საკითხს, მაშინ განსხვავება მათი განხორციელებისას დიდი არ იქნება.

ა) ამერიკული სამართლის მიხედვით, ისევე როგორც საქართველოსა და გერმანიაში, *ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის კრედიტორი* თვითონ *საზოგადოებაა*; მის მოთხოვნებს კი საბჭო ახორციელებს, მაგრამ შემთხვევა, როდესაც ორგანო საკუთარ წევრს უწივის, პრაქტიკაში იშვიათად ხდება. ამიტომაც, აშშ-ში მეცნიერებამ და სასამართლო პრაქტიკამ ე.წ. derivative suit (დერივატიული სარჩელი) ჩამოაყალიბა. ეს ნიშნავს ყოველი აქციონერის უფლება-

მოსილებას თავისი ინიციატივით, საზოგადოების სასარგებლოდ წამოაყენოს სადავო მოთხოვნა. ეს არცთუ ძალზე სასიამოვნოდ ჟღერს, ვინაიდან, თუ მოთხოვნა დაკმაყოფილდება, ფული შევა საზოგადოების/საწარმოს საღარიბოში და თუ იგი არ განხორციელდა წარმატებით, მაშინ გაწყული ხარჯები აქციონერს ეკისრება. მაგრამ ეს მთლად ასე არ არის. ვინაიდან ამერიკულ სამართალში დამარცხებულ მოსარჩელეს არ ეკისრება მოწინააღმდეგე მხარის ხარჯების ანაზღაურება. რაც სრულიად განსხვავებულია კონტინენტური სამართლისაგან და საკუთარი ადვოკატის ანაზღაურებაც მას ეკისრება, ვინაიდან მან მასთან დადო – ამერიკული სამართლით დაშვებული – შეთანხმება: თუ სარჩელი დაკმაყოფილდა, ადვოკატი მიიღებს სასარჩელო თანხის 30%-ს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი არაფერს არ მიიღებს. ამდენად, პროცესის რისკი აქისრია მოსარჩელის ადვოკატს.

ბ) გერმანული სამართალი კრძალავს ადვოკატთან ასეთი შეთანხმების დადებას. აქ მოსარჩელეს ეკისრება პროცესის რისკი. ამიტომაც არ არსებობს დერივატიული სარჩელი: ცალკეულ აქციონერს არ გააჩნია მოთხოვნის წამოყენების უფლებამოსილება. გამგეობის წევრების პასუხისმგებლობის საკითხს აყენებს სამეთვალყურეო საბჭო და, პირიქით, სამეთვალყურეო საბჭოსას – გამგეობა. ამასთან კავშირში გერმანიაში არსებობს ანდზა: “ერთი ყვანჩალა მეორეს თვალს არ ამოსთხრისო”.

ეს აქაც ძალაშია. ამიტომაც, გერმანიაში მენეჯერის პასუხისმგებლობაზე აღძრული სარჩელი იმდენად იშვიათია, რამდენადაც მრავალრიცხოვანია აშშ-ში. მსგავსი კანონისმიერი გადაწყვეტა გერმანიაში მრავალი წელია სადავოა. არსებობს არა ერთი წინადადება კანონის შეცვლაზე. ერთნი ორიენტაციას იღებენ ამერიკულ სამართალზე, რომელიც არ განსხვავდება ქართული კანონის 53.5-ე მუხლისაგან. სხვები კი ფიქრობენ მცირე, მაგ., 1%-იან აქციონერებზე, მაგრამ ევროპაში მთავარ პრობლემას წარმოადგენს ასეთი პროცესის სასამართლო ხარჯები და ის, ვინც ეწევა ასეთი ხარჯების რისკს.

V. ბალანსის რევიზორის ადგილი კორპორაციული მართვის სისტემაში

1. ბალანსის რევიზორის ფუნქცია – გადაამოწმოს საწარმოს წლიური ანგარიშგება და გამგეობის ანგარიში საწარმოს მდგომარეობაზე, შათი სისწორისა და კანონთან შესაბამისობის თვალსაზრისით, გერმანუ-

ლი სამართლის მონაპოვარია. 20-იანი წლების ეკონომიკური კრიზისის პერიოდში საწარმოთა დრამატული რღვევის შემდეგ ნათელი გახდა, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს არასაკმარისი კომპეტენტურობა გააჩნდა საწარმოს ბალანსის რევიზიის ჩასატარებლად. ამიტომაც, მის დასახმარებლად ბალანსის რევიზორი „გამოიგონეს“ და ეს ამოცანა აუდიტორებს დაევაღათ.

აღნიშნული სისტემა 30-იან წლებში აშშ-შიც გადაიღეს, საიდანაც ის ევროპის ყველა ქვეყანაშიც გავრცელდა. დამოუკიდებელი საწარმოსგან დამოუკიდებელი სპეციალისტის ამოცანაა, შეამოწმოს საზოგადოებისა და კონცერნის წლიური ბალანსი, მოგებისა და ზარალის ანგარიში; აგრეთვე, გამგეობის მიერ წარმოდგენილი ანგარიში, საზოგადოების საბუღალტრო ჩანაწერებისა და დოკუმენტაციის საფუძველზე; აგრეთვე, სხვა სახის დოკუმენტაცია მათი სისწორის თვალსაზრისით და ჩაბაროს ჩატარებული სამუშაოს შესახებ სპეციალური დასკვნა.

დღევანდელ ეკონომიკურ მოვლენათა, საწარმოთა სიდიდისა და მათი საქმიანობის კომპლექსურობის პირობებში არა მარტო ქვეყნის შიგნით, არამედ, აგრეთვე, საზღვარგარეთაც ბალანსის რევიზორის/აუდიტორის მნიშვნელობა და წონა განუწყვეტლივ იზრდება.

გერმანულ სამართალში ის იმავდროულად სამეთვალყურეო საბჭოს მარჯვენა ხელია, რომელსაც სამეთვალყურეო საბჭომ შეიძლება ნებისმიერ დროს მიმართოს საწარმოს კონტროლის მოთხოვნით.

ამის საპირისპიროდ, ბალანსის რევიზორის/აუდიტორის მნიშვნელობა აშშ-ში დაკავშირებულია, უპირველეს ყოვლისა, ფასიანი ქაღალდების ბაზართან; იგი აზღვევს აქტუალურ და პოტენციურ ინვესტორს ნეგატიური ხასიათის მოულოდნელობებისაგან და უზრუნველყოფს ინვესტორის ინფორმირებას საზოგადოების ყველა არსებითი დოკუმენტაციის შესახებ.

დღეს აუდიტორის მთავარი პრობლემა საწარმოსაგან მის დამოუკიდებლობაში მდგომარეობს. სულ სხვაა, თუ რა წესებით, ნორმებით უნდა შედგეს საწარმოსა და კონცერნის ბალანსი. აქ ამაზე არ შეეჩერდებით, რადგან აღნიშნულთან დაკავშირებით ბატონ კროფზე შემიძლია მითითების გაკეთება.

VI. უმცირესობის დაცვა და საჯაროობა კორპორაციული მართვის სისტემაში

ბატონმა კნიპერმა დაწერილებით მოგვახსენა მსხვილ და მცირე აქციონერთა დაცვას შორის არსებულ მუდმივ კონფლიქტზე. თავისთავად ცხადია, რომ ეს ასპექტები, მსგავსად ყველა სხვა საკითხებისა, რომლებიც შეეხება აქციონერთა კორექტულ დამოკიდებულებას, განეკუთვნება კორპორაციული მმართველობის საკითხთა კომპლექსს. შპს-ს მსგავს დახურულ საზოგადოებებში და ისეთ სააქციო საზოგადოებებში, რომლებიც არ დაიშვებიან ბირჟაზე, ეს კონფლიქტი უმრავლესობასა და უმცირესობას შორის შეიძლება გადაწყვეტილ იქნეს მხოლოდ სამართლისა და კანონის მეშვეობით, იგი ვერ გადაწყდება „best practice“-ის გზით, არამედ ესაჭიროება სამართლებრივი ნორმები.

ბირჟაზე გასული საზოგადოებების შემთხვევაში კი უმცირესობის დაცვა და აქციონერებისადმი კორექტული დამოკიდებულება შეიძლება განხორციელდეს საჯაროობის მეშვეობით. ეს აშშ-დან მომდინარე საკმაოდ გონივრული „disclosure“-ს ფილოსოფია იმ აზრს ეფუძნება, რომ აქციონერი დაუყონებლივ და ამომწურავად უნდა იქნეს ინფორმირებული საწარმოში მიმდინარე არსებითი მნიშვნელობის მოვლენების შესახებ. შემდეგ კი თვითონ იგი გადაწყვეტს, დარჩება იგი აქციონერად თუ გაყიდის აქციებს ბირჟაზე. ამ შესაძლებლობებს გამოიყენებენ მით უფრო უკეთ, რაც უფრო სწრაფად მიიღებენ აქციონერები ამომწურავ და კორექტულ ინფორმაციას.

ეს საჯაროობისა და „disclosure“-ს თეორია (ფილოსოფია), როგორც ჩანს, კორპორაციული მმართველობისა და „best practice“-ის ასპექტებთან არის დაკავშირებული, ვინაიდან საზოგადოების ხელმძღვანელობა დაინტერესებული უნდა იყოს იმით, რომ მიიზიდოს დონორები და არ დაკარგოს ისინი. ადმინისტრაციის, უმრავლესობისა და უმცირესობის ინტერესთა ერთიანობა უზრუნველყოფს უმცირესობის უფლებათა დაცვას (განხორციელებას).

VII. დასკვნა

1. საწარმოს ორგანიზაციის შესახებ აქ წარმოდგენილი კანონით კანსაზღვრული ნორმები კორპორაციული ხელმძღვანელობის მხოლოდ ჩონჩხს. სტრუქტურას შეიცავენ. ამ სტრუქტურის ხორცშესხმა

ყოველი საწარმოს მაგალითზე ხდება შიდასაწარმოებრივი გადაწყვეტილებებით: ერთმმართველობით (one-board) სისტემაში კომიტეტების, მაგ., როგორიცაა აუდიტორთა კომიტეტი, და ორსაფეხურიანი (two-tier) სისტემის შემთხვევაში – სამტატო კომისიის შექმნით. მენეჯმენტის ანაზღაურებით, რაც დამოკიდებულია საწარმოს შემოსავალზე, პიროვნების დათხოვით, როცა არსებობს ინტერესთა კონფლიქტის საფრთხე და ა. შ. ამას გარდა, დღეს პრაქტიკულად თითქმის ყველა დიდ ქვეყანაში იღებენ კერძო სტრუქტურები თუ მთავრობის დანიშნული კომიტეტები კორპორაციული მართვის პრინციპების პრაქტიკულ სახელმძღვანელოებს მართვის სრულყოფისა და იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს ინვესტირებისათვის და, მაშასადამე, აქციონერებისათვის, რაც შეიძლება ენერგიული, წარმატებაზე ორიენტირებული მენეჯმენტის მოზიდვა.

2. კორპორაციული ხელმძღვანელობა დღეს მთელ მსოფლიოში მნიშვნელოვანი საკითხია, რომელიც მრავალი წიგნის, კონფერენციისა თუ პოზიციის პუნქტია. ამიტომაც მგერის დიდ სიხარულს ის, რომ შესაძლებლობა მქონდა ამაზე აქ, საქართველოში მესაუბრა.

გერმანულიდან თარგმნა მანანა მანჯგალაძემ

CORPORATE GOVERNANCE IN DEUTSCHLAND UND DEN USA

MARCUS LUTTER (BONN)

Professor

ÜBERSICHT

- I. Einleitung: Was bedeutet Corporate Governance?
- II. Die gesetzlichen Grundlagen
 - 1. Das two-tier-System
 - 2. Das one-board-System
 - 3. Wertung
- III. Die Stellung der Gesellschafter im System der Corporate Governance
- IV. Die Haftung der Organmitglieder und ihre Durchsetzung
 - 1. Pflicht und Pflichtverletzung
 - 2. Durchsetzung von Schadensersatzansprüchen
- V. Der Abschlussprüfer im System von Corporate Governance
- VI. Minderheitenschutz und Publizität im System von Corporate Governance
- VII. Schlussbetrachtungen

I. EINLEITUNG: WAS BEDEUTET CORPORATE GOVERNANCE?

Corporate Governance ist kein Begriff des Gesetzes, weder in Deutschland noch in Großbritannien oder den USA. Die Bezeichnung hat sich vielmehr erst in den letzten zwanzig Jahren in Wissenschaft und Lehre der USA entwickelt und beschäftigt jetzt auch Europa und Japan. Gemeint sind mit dieser Formulierung die Summe der gesetzlichen Regeln, aber auch der Vorschriften von Börsen und Aufsichtsbehörden wie etwa der SEC, der Satzungen und Ordnungen in den Gesellschaften selbst, die sich auf die *verantwortliche, erfolgsorientierte, auf langfristige*

Wertschöpfung ausgerichtete Leitung und Kontrolle eben dieser Gesellschaften beziehen. Dabei regeln alle Gesellschaftsrechte dieser Welt die grundlegenden Daten der Organisation von Gesellschaften selbst, also board, Vorstand, Aufsichtsrat und Hauptversammlung, lassen aber großen Spielraum bei der Frage, wie im Einzelnen das Zusammenwirken von Organen und Personen zum Besten der Gesellschaften erfolgen soll. Stehen auf diese Weise die Grunddaten der Organisation von Gesellschaften durch die gesetzlichen Regeln fest, so geht es mit dem Stichwort von Corporate Governance um ergänzende, zusätzliche Fragen:

1. Die Leiter von Kapitalgesellschaften und hier insbesondere von Aktiengesellschaften sind nicht Eigentümer, sind also Treuhänder. Wie erreicht man es, dass sie uneigennützig, sorgfältig und engagiert die Sicherung und Mehrung des ihnen anvertrauten Vermögens betreiben?¹

2. Wie kontrolliert man, ob die Leiter von Unternehmen sich tatsächlich so verhalten? Und welche Sanktionen gelten bei einem Fehlverhalten?

3. Die Führung von Unternehmen verlangt ständige Entscheidungen in Ungewissheit: Soll man heute Öl kaufen oder erst in vier Wochen? Soll man expandieren oder konsolidieren etc.? Wie reduziert man das Risiko aus solchen unternehmerischen Entscheidungen?

4. Gesellschaften arbeiten mit dem ihnen von den Gesellschaftern anvertrauten Vermögen. Wie sichert man die laufende und korrekte Information über den Gang der Geschäfte und den Stand des Vermögens der Treugeber?

All das gehört heute zum Begriff der Corporate Governance und merkwürdig genug: Diese Fragen werden in den verschiedenen Ländern teilweise verschieden gesehen und gelöst. Davon soll hier die Rede sein.

II. DIE GESETZLICHE GRUNDORGANISATION

Sehr vereinfacht gesagt, zerfällt die Welt der Kapitalgesellschaften und insbesondere der börsennotierten Kapitalgesellschaften in zwei verschiedene Systeme der Organisation von Gesellschaften: Das one-board-System des anglo-amerikanischen, schweizerischen, französischen und belgischen Rechts

und das two-tier-System des deutschen, georgischen niederländischen, österreichischen, polnischen und spanischen Rechts.

Im Einzelnen bedeutet das:

¹ Beispiel: Der Code of best practice will die Unternehmen verpflichten, im Lagebericht mitzuteilen, wenn ein Aufsichtsrats-Mitglied mehr als die Hälfte der Sitzungen im Geschäftsjahr versäumt hat: Das ist die Drohung mit einem Übel, um auf diese Weise für Engagement zu sorgen.

Umgekehrt ist die erfolgsabhängige Vergütung von Vorstand und Aufsichtsrat die Lockung mit Geld und persönlichem Vorteil, um auf diese Weise Engagement zu erreichen.

1. Das *two-tier-System* wurde in Deutschland „erfunden“ und beruht auf dem Gedanken, dass dem *Vorstand* bei der Führung des Unternehmens große Freiheiten gegeben werden sollten, um seine unternehmerischen Fähigkeiten zum Wohle des Unternehmens frei entfalten zu können. Gerade deswegen aber muss er auch laufend durch ein anderes Organ, eben den Aufsichtsrat überwacht werden, um den Gefahren aus der Verfolgung von Eigeninteressen, der Selbstüberschätzung und mangelnder Sorgfalt zu steuern. Dem entsprechend hat der Vorstand nach § 76 Abs. 1 AktG

„unter eigener Verantwortung die Gesellschaft zu leiten“

während der Aufsichtsrat nach § 111 Abs. 1 AktG

„die Geschäftsführung zu überwachen hat.“

Das entspricht genau der Situation auch in Georgien. Darüber hat uns Herr Semler eingehend berichtet; darauf kann ich verweisen.

Das Bindeglied zwischen diesen beiden getrennten Funktionen ist die Pflicht des Vorstands, den Aufsichtsrat laufend und mindestens vierteljährlich nach festgelegtem Muster über die kaufmännischen und finanziellen Entwicklungen der Gesellschaft und ihrer Lage am Markt eingehend und auf der Grundlage von Zahlen zu informieren.

a) Mit der Formulierung „unter eigener Verantwortung“ bestimmt das Gesetz, dass der Vorstand *frei von Weisungen* des Aufsichtsrats und der Gesellschafter handeln kann und dass also er die kurz-, mittel- und langfristigen Ziele der Gesellschaft festlegt und verfolgt: Er bestimmt die Unternehmenspolitik. Und er allein vertritt daher auch die Gesellschaft außenstehenden Dritten gegenüber, vor Behörden und Gerichten. Er ist aber nicht nur *frei von Weisungen*, sondern er kann während seiner längstens 5-jährigen Amtsperiode auch nur aus wichtigen Gründe abberufen werden. Ein solcher wichtiger Grund ist die unterschiedliche Auffassung über Fragen der Unternehmenspolitik zwischen Vorstand und Aufsichtsrat *gerade nicht*.

Der Vorstand hat also im *two-tier-System* einen großen unternehmerischen Handlungs-Freiraum.

b) Es liegt auf der Hand, dass eine so starke und unabhängige Stellung ein Widerlager haben sollte, um die oben schon erwähnten Gefahren der Unredlichkeit, Überheblichkeit und der mangelnden Sorgfalt a priori zu vermeiden. Genau das ist die *eine* Aufgabe jedes Aufsichtsrats. Diese ist schon wichtig genug. Aber sie wirkt eher passiv. Daher hat sich unter den Aspekten einer modernen Unternehmensführung auch der Begriff „Kontrolle“ gewandelt; er wird heute auch als *Voraus-Kontrolle* und mithin als *Pflicht zur Beratung mit dem Vorstand* interpretiert.

¹Um Fehlentwicklungen schon im Ansatz zu vermeiden, soll der Aufsichtsrat in die unternehmerischen Vorhaben und Pläne des Vorstands von Anfang an eingebunden sein. Das rechtliche Instrument dafür ist § 111 Abs. 4 AktG mit der Möglichkeit, wichtige unternehmerische Entscheidungen und Maßnahmen des Vorstands an die vorherige Zustimmung des Aufsichtsrats zu binden. Im georgischen Recht findet sich hierfür Art. 55.9 des Unternehmensgesetzes ein eingehender Katalog

zustimmungspflichtiger Maßnahmen; das deutsche Recht kennt einen solchen Katalog nicht.

2. Im one-board-System des anglo-amerikanischen Rechts und seiner Entsprechungen in einzelnen nationalen Rechten Großbritanniens und Europas gibt es diese Trennung in unternehmerisches Handeln einerseits und dessen Kontrolle andererseits nicht; der board ist *für alles zuständig*, für die unternehmerische Leitung der Gesellschaft ebenso wie für die Kontrolle des eigenen Handelns. Daher geht heute die Praxis bei größeren Gesellschaften dahin, ein Executive Committee zu bestellen, welches von einem Chief Executive Officer (CEO) geleitet wird, und welches für die tägliche Geschäftsführung zuständig ist. In der Regel besteht dieses Executive Committee aus Personen, die zugleich im board vertreten sind, sogenannte inside directors im Gegensatz zu den outside directors. Der board of directors selbst wird dadurch eher zu einem Überwacher der Geschäftsführung, wenngleich er, anders als der deutsche Aufsichtsrat, weiterhin für alle geschäftspolitischen Grundentscheidungen zuständig bleibt und die unternehmerische Gesamtverantwortung trägt. Das wird schon daraus deutlich, dass der board mindestens einmal pro Monat tagt und über die unternehmerischen Vorgaben für das Executive Committee berät und beschließt, während der deutsche Aufsichtsrat nur etwa viermal im Jahr zusammen kommt. Diese innere Zweiteilung des board in inside und outside directors wird heute von vielen Seiten so sehr als guter Standard angesehen, dass etwa die Londoner Börse es den bei ihr zugelassenen Gesellschaften vorschreibt: Mindestens ein Drittel der Mitglieder des board müssen outside directors sein.

3. Welches der beiden Systeme für die Unternehmen und ihren Erfolg am Markt besser ist, lässt sich nur schwer sagen; empirische Untersuchungen dazu haben die Frage nicht beantworten können. Vorteil des two-tier-Systems, also des deutschen und georgischen Systems, ist der gesetzliche Zwang zur Trennung der Funktionen Leitung und Aufsicht in zwei unterschiedliche Gremien. Vorteil des board-Systems ist die Einbindung auch der outside directors in die unternehmerischen Entscheidungen, ihre Mitverantwortung für den unternehmerischen Erfolg der Gesellschaft. Allerdings: Bis heute habe ich nicht verstanden, wie ein board in der Lage ist, selbst zu handeln und gleichzeitig sich selbst und seine Mitglieder zu überwachen. Hier muß die Gefahr der Selbstbedienung und des treuwidrigen Handelns steigen. Vielleicht ist die große Zahl der Haftungsklagen gegen directors in den USA deswegen so hoch. Solche Fälle sind jedenfalls in deutschen Aktiengesellschaften bisher selten.

III. DIE STELLUNG DER GESELLSCHAFTER IM SYSTEM DER CORPORATE GOVERNANCE

Die Gesellschafter sind die Eigentümer des Unternehmens. Jede Rechtsordnung

muss sie daher im rechtlichen System der Gesellschaft berücksichtigen und einordnen. Seit der berühmten Untersuchung von *Berle* und *Means* aber wissen wir, dass sich der kleine Aktionär eines großen Unternehmens als Anleger versteht und nicht als Mitunternehmer. Dieser Tatsache tragen die einzelnen Rechtsordnungen in durchaus unterschiedlichem Maße Rechnung.

1. Das deutsche Aktienrecht schließt die Gesellschafter, zusammengefasst in ihrem Organ Hauptversammlung, von der *Geschäftsführung vollständig aus*, belässt ihnen aber zwingend die Zuständigkeit für alle wesentlichen Entscheidungen wie Gewinnverteilung, Kapitalerhöhung, Unternehmensverträge, Fusion und Spaltung sowie Wahl des Abschlussprüfers. Das entspricht erneut der rechtlichen Situation in Georgien. Da die Hauptversammlung mindestens einmal im Jahr stattfindet und jede Kapitalerhöhung von ihr beschlossen werden muss, ist die Stellung der Hauptversammlung im System des deutschen Rechts relativ stark. Andererseits gibt sie dem Vorstand die Möglichkeit, vor einer großen Öffentlichkeit seine Unternehmenspolitik zu erläutern und seine Erfolge darzustellen. Die Wirtschaftspresse berichtet daher auch eingehend über diese Hauptversammlungen und sichert so den großen Unternehmen eine breite und von ihnen durchaus auch gewollte Publizität.

2. Im board-System ist die Stellung der Gesellschafter durchaus unterschiedlich geregelt. Während in den europäischen Rechten etwa die Assemblée Générale des französischen Rechts in ihrer Bedeutung im Wesentlichen der Hauptversammlung des deutschen Rechts entspricht, hat das amerikanische Recht die Bedeutung der shareholder meetings weit zurückgedrängt: So werden etwa Gewinnverteilung und Kapitalerhöhung vom board beschlossen; und viele Rechtsordnungen der hierfür zuständigen Einzelstaaten in den USA erlauben eine Satzungsbestimmung, wonach nicht einmal mehr jährlich ein shareholder meeting stattfinden muss. Hier ist also die Stellung der Gesellschafter sehr zurückgedrängt.

3. Hier, bei der Stellung der Gesellschafter im Entscheidungssystem eines Unternehmens liegt also ein zweiter und bedeutender Unterschied zwischen dem deutschen und dem amerikanischen Recht. Aber der Unterschied verläuft nicht parallel zwischen board-System und two-tier-System sondern orientiert sich mehr geographisch: Europa versus Amerika. In Europa verwenden wir die Versammlung der Gesellschafter unserer großen Gesellschaften auch als Mittel der öffentlichen Selbstdarstellung.

IV. DIE HAFTUNG DER ORGANMITGLIEDER UND IHRE DURCHSETZUNG

Vorstandsmitglieder, Aufsichtsratsmitglieder und board member sind Treuhänder fremden Vermögens, das sie im Interesse ihrer Treugeber, der Aktionäre, nach besten Kräften und völlig uneigennützig zu verwalten haben. Verletzen diese ihre Pflichten schuldhaft, so haben sie den daraus entstehenden Schaden der

Gesellschaft zu erstatten. Das alles ist im Grunde selbstverständlich und wird auf der ganzen Welt auch so gesehen. Aber damit beginnen die eigentlichen Fragen überhaupt erst. Denn zunächst muss man erst einmal wissen, was denn genau die Pflichten des Managements sind. Und dann kommt es entscheidend darauf an, wer die etwaigen Ansprüche der Gesellschaft gegen ihre Manager dann auch geltend macht und durchsetzt. Denn Haftung und ihre Durchsetzung kann auch als Kontrolle des Managements verstanden werden: Weiß das Management um die Risiken einer gegen sie persönlich gerichteten Haftungsklage, so werden sie ihre Pflichten vielleicht sorgfältiger erfüllen und vor allem nicht aus persönlichen Interessen und zu persönlichen Vorteilen handeln.

1. Bei der ersten Frage - Pflicht und Pflichtverletzung des Managements - stimmen deutsches, georgisches und amerikanisches Recht sehr weitgehend überein: Die Manager haben die Regeln der Gesetze - heute insbesondere Steuergesetze und Umweltgesetze sowie das Kartellverbot -, der Satzung und ihres Anstellungsvertrages einzuhalten und jeder Verstoß dagegen ist per se Pflichtverletzung. Sie haben darüber hinaus das Unternehmen mit der Sorgfalt eines ordentlichen Managers zu leiten und zu organisieren, dürfen wichtige Entscheidungen nicht ohne sorgfältige Vorbereitung und nicht ohne Berücksichtigung aller verfügbarer Informationen treffen. Und sie müssen uneigennützig handeln, dürfen also nicht ihre eigenen Interessen mit denen der Gesellschaft vermischen und dürfen sich nicht in geschäftliche Chancen der Gesellschaft zu eigenem Vorteil hineindrängen.

Auf der anderen Seite *haften die Manager nicht für den unternehmerischen Erfolg*; das unternehmerische Risiko bleibt bei der Gesellschaft, auch wenn sich eine bestimmte Entscheidung des Managements später als sehr nachteilig erweist. Das deutsche Recht spricht hier vom „unternehmerischen Ermessen“, das amerikanische Recht hat hierfür die sogenannte *business judgement rule* entwickelt. Haben die Mitglieder des Managements die fragliche Entscheidung also sorgfältig vorbereitet und uneigennützig allein im Interesse der Gesellschaft gehandelt, so haften sie nicht, auch wenn sich die fragliche Entscheidung später als noch so nachteilig erweist.

2. Besteht mithin große Übereinstimmung in den beiden Rechtssystemen zu den Voraussetzungen einer persönlichen Haftung des Managements, so könnten die Unterschiede bei der Frage nach ihrer Durchsetzung nicht größer sein:

a) Nach amerikanischem Recht ist - nicht anders als in Georgien und Deutschland - Gläubiger des Schadensersatzanspruchs die Gesellschaft; und ihre Ansprüche werden vom board geltend gemacht. Es ist aber höchst unwahrscheinlich und kommt daher auch in der Praxis selten vor, daß der board gegen ein eigenes Mitglied klagt. Deswegen haben in den USA Wissenschaft und Praxis der Gerichte die sogenannte *derivative suit* entwickelt d.h. die Befugnis jedes Aktionärs, den fraglichen Anspruch auf eigenes Risiko *für die Gesellschaft* geltend zu machen. Das klingt nicht sonderlich attraktiv. Denn hat die Klage Erfolg, so fließt das Geld in

die Kasse der Gesellschaft, hat sie hingegen keinen Erfolg, so trägt der Aktionär die Kosten. Aber ganz so ist es nicht; denn im amerikanischen Recht muss der unterlegene Kläger nicht die Kosten der Gegenseite tragen - ganz anders als in Europa. Und auch den eigenen Anwalt muss er nicht bezahlen. Denn mit dem hat er eine - im amerikanischen Recht zulässige - Vereinbarung getroffen: Ist die Klage erfolgreich, so erhält der Anwalt 30% des erstrittenen Betrages, andernfalls erhält er nichts: Der Anwalt des Klägers trägt also das Prozessrisiko.

b) Im deutschen Recht sind solche Abreden mit dem Anwalt unzulässig; hier trägt also der Kläger das Prozessrisiko. Darüber hinaus aber gibt es die derivative suit nicht: Der einzelne Aktionär ist nicht klagebefugt. Das ist für eine Haftung von Vorstandsmitgliedern nur der Aufsichtsrat, für eine Haftung von Aufsichtsratsmitgliedern nur der Vorstand.

In Deutschland gibt es dazu ein Sprichwort: Eine Krähe hackt der anderen kein Auge aus.

Das gilt auch hier. Und daher sind Haftungsklagen gegen Manager in Deutschland ebenso selten wie sie in den USA häufig sind.

Diese gesetzliche Lösung ist in Deutschland seit vielen, vielen Jahren sehr umstritten, und es gibt verschiedene Vorschläge zur Änderung des Gesetzes. Die einen orientieren sich weitgehend an der Lösung des amerikanischen Rechts, nicht anders als Art. 53.5 des georgischen Rechts. Die anderen denken an ein Minderheits-Recht von etwa 1% der Aktionäre. Das Hauptproblem in Europa aber sind die Höhe der Kosten eines solchen Verfahrens und die Frage, wer das Risiko dieser Kosten trägt.

V. DER ABSCHLUSSPRÜFER IM SYSTEM VON CORPORATE GOVERNANCE

1. Der Abschlussprüfer mit der Aufgabe, die jährliche Rechnungslegung der Gesellschaft und den Bericht des Vorstands dazu auf seine Gesetzmäßigkeit und Richtigkeit zu prüfen, ist eine Erfindung des deutschen Rechts: Nach dramatischen Zusammenbrüchen von Unternehmen in der Wirtschaftskrise der späten 20er Jahre war deutlich geworden, dass der Aufsichtsrat nicht genügend Kompetenz hat, so schwierige Aufgaben zu erfüllen, wie es die Überprüfung der Bilanz eines Unternehmens ist. Daher wurde als sein „Gehilfe“ der Abschlussprüfer „erfunden“ und diese Aufgabe in die Hände eines eigens neu geschaffenen Berufsstandes, der Wirtschaftsprüfer gelegt.

Dieses System ist in den 30er Jahren auch in den USA - und inzwischen auch in allen europäischen Ländern - übernommen worden. Aufgabe dieses unabhängigen, außenstehenden Sachverständigen ist es also, die jährliche Bilanz, Gewinn- und Verlustrechnung sowie den Lagebericht des Vorstands für die Gesellschaft und für den Konzern anhand der Bücher und Schriften der Gesellschaft

sowie aller sonstigen Unterlagen auf seine Richtigkeit zu überprüfen und darüber einen speziellen Bestätigungsvermerk abzugeben.

Bei der Komplexität des heutigen wirtschaftlichen Geschehens, der Größe der Unternehmen sowie ihrer Tätigkeit nicht nur im Inland sondern im Ausland hat die Bedeutung und das Gewicht des Abschlussprüfers ständig zugenommen.

Im deutschen Recht ist er daneben der Gehilfe des Aufsichtsrats, auf den der Aufsichtsrat jederzeit mit Fragen zur Kontrolle des Unternehmens zurückgreifen kann.

In den USA ist die Bedeutung des Abschlussprüfers in den USA heute vor allem auf den Kapitalmarkt gerichtet, sichert also den aktuellen und potentiellen Investor vor negativen Überraschungen und sichert die Information des Investors über alle wesentlichen Grundlagen der Gesellschaft.

Heute konzentrieren sich die Probleme beim Wirtschaftsprüfer auf dessen Unabhängigkeit von den Gesellschaften; und im übrigen konzentrieren sich die Probleme auf die Regeln zur Aufstellung einer Bilanz und eines Konzernabschlusses; aber davon ist hier nicht die Rede. Insoweit kann ich auf die Ausführungen von Herrn Kropff verweisen.

VI. MINDERHEITENSCHUTZ UND PUBLIZITÄT IM SYSTEM VON CORPORATE GOVERNANCE

Herr Knieper hat uns von den ewigen Konflikt zwischen Mehrheitsherrschaft und Minderheitenschutz eingehend berichtet. Selbstverständlich gehören diese Aspekte wie überhaupt alle Fragen der fairen Behandlung von Aktionären durch die Verwaltung auch zum Komplex von Corporate Governance. In geschlossenen Gesellschaften wie der GmbH und solchen Aktiengesellschaften, die nicht an der Börse zugelassen sind, kann dieser Konflikt zwischen Mehrheit und Minderheit nur durch Recht und Gesetz gelöst werden; das ist mit „best practice“ nicht zu lösen, sondern bedarf rechtlicher Ordnung.

Bei Börsengesellschaften hingegen kann ein Teil des Minderheitenschutzes und der fairen Behandlung von Aktionären durch Publizität erfüllt werden. Diese aus den USA stammende und kluge Philosophie der disclosure beruht auf dem Gedanken, den Aktionär über alle wesentlichen Dinge im Unternehmen rasch und umfassend zu informieren: Er mag dann selbst entscheiden, ob er Aktionär bleiben oder seine Aktien an der Börse verkaufen will. Diese berühmte „Abstimmung mit den Füßen“ funktioniert um so besser, je umfassender, korrekter und rascher die Information des Aktionärs und des Marktes erfolgt.

Diese Philosophie von Publizität und disclosure ist ganz offensichtlich verknüpft mit den Aspekten von Corporate Governance und best practice; denn die Leitung einer Gesellschaft muß selbstverständlich daran interessiert sein, die Kapitalgeber

zu behalten und nicht etwa zu verlieren. Der Gleichlauf der Interessen zwischen Verwaltung, Mehrheit und Minderheit sorgt hier für die Wahrung der Minderheitsrechte.

VII. SCHLUSSBETRACHTUNG

1. Die hier dargestellten Regeln der Gesetze zur Organisation von Unternehmen enthalten nur das Gerüst, das Skelett für Corporate Governance. Die Ausfüllung des Skeletts mit dem Fleisch des jeweiligen individuellen Unternehmens geschieht dann durch unternehmensinterne Entscheidungen: Über die Bildung von Ausschüssen - im one-board-System etwa das audit-committee, im two-tier-System der Personalausschuss -, durch eine Bezahlung des Managements, die sich am Erfolg des Unternehmens orientiert, durch den Ausschluss von Personen immer dann, wenn die Gefahr von Interessenkonflikten besteht etc.. Darüber hinaus werden heute in praktisch allen größeren Ländern durch private Einrichtungen oder von der Regierung eingesetzte Committees „principles of best practice“, „guidelines for Corporate Governance“ etc. verabschiedet mit dem Ziel, für die Investoren, also die Aktionäre ein möglichst schlagkräftiges, erfolgsorientiert handelndes Management zu sichern. Über entsprechende Vorhaben in Deutschland hat Herr v. Rosen berichtet.

2. Corporate Governance ist heute auf der ganzen Welt ein großes Thema, mit dem sich unendlich viele Bücher, Konferenzen und Stellungnahmen beschäftigen. Es ist für mich daher eine ganz große Freude, darüber gerade hier in und für Georgien berichten zu dürfen.

LITERATURHINWEISE

Baums, Theodor, Il sistema di „Corporate Governance“ in Germania ed i suoi recenti sviluppi, in: Rivista delle Società, 1999, 1 ff.

Fedderson/Hommelhoff/U. H. Schneider (Hrsg.), Corporate Governance, Köln 1996

Hopt/Kanda/Roe/Wymeersch/Prigge (Hrsg.), Comparative Corporate Governance, Oxford 1998

Scheffler, Eberhard (Hrsg.), Corporate Governance, Wiesbaden 1995

Schmidt/Drukarczyk/Honold/Prigge/Schüler/Tetens (Hrsg.), Corporate Governance in Germany, Baden-Baden 1997

სამეთვალყურეო საბჭო სააქციო საზოგადოების იმპარჩიაში

იოჰანეს ზემლერი (მაინის ფრანკფურტი)

პროფესორი

1. სააქციო საზოგადოების სტრუქტურა

„მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, სააქციო საზოგადოების სტრუქტურა შეესაბამება კონტინენტური ევროპის სამართლის საფუძვლებს. სააქციო საზოგადოებას აქვს სამი ორგანო:

- აქციონერთა საერთო კრება;
- სამეთვალყურეო საბჭო;
- დირექტორატი (გერმანიასა და ავსტრიაში – „გამგეობა“).

2. ორგანოების ფუნქციები

გერმანიასა და საქართველოში ამ სამი ორგანოს ფუნქციები ანალოგიური. მსურს, ორიოდ სიტყვით შევუხო მათ ძირითად ფუნქციებს ქართული სამართლის მიხედვით.

2.1. საერთო კრება არის მესაკუთრეთა, აქციონერთა ორგანო. აქციონერები იღებენ გადაწყვეტილებებს საზოგადოების ძირითად მიმართულებებსა და მასში შესაძლო ცვლილებებზე. ისინი იღებენ გადაწყვეტილებებს მოგების გამოყენებაზე. მათ ევალუატიონ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებისა და აუდიტორის არჩევა. ისინი იღებენ გადაწყვეტილებას სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების შრომის ანაზღაურების, დირექტორებისა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების გათავისუფლებაზე.

2.2. სამეთვალყურეო საბჭოს ორი მესამედი შედგება აქციონერთა წარმომადგენლებისაგან, ერთ მესამედს კი შეადგენენ საზოგადოების დაქირავებული მოსამსახურეები. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრს არ შეუძლია იმპედროულად იყოს დირექტორი. ხელისუფლების, სახელ-

დობრ, კონტროლისა და მართვის ურთიერთგამიჯვნა, კონტინენტური ევროპის სამართლის ძირითადი პრინციპია.

სამეთვალყურეო საბჭოს ფუნქციები და ამოცანები ჩამოთვლილია კანონში.

ამასთან, სუბარია, პირველ ყოვლისა, შემდეგზე:

ა) სამეთვალყურეო საბჭო დირექტორატთან შედარებით ზემდგომი ორგანოა. მის კომპეტენციაში შედის დირექტორების დანიშვნა და გათავისუფლება, აგრეთვე, მათთან სამსახურებრივი ხელშეკრულებების დადება და შეწყვეტა. უფრო ზოგადად, სამეთვალყურეო საბჭო საზოგადოებას წარმოადგენს დირექტორების წინაშე.

ბ) სამეთვალყურეო საბჭოს ევალება დირექტორატის სამეურნეო საქმიანობის კონტროლი. ამასთან დაკავშირებით მას უფლება აქვს, მოითხოვოს ანგარიშგება და აკონტროლოს საზოგადოების დოკუმენტაცია.

გ) სამეთვალყურეო საბჭოს ფუნქციაა წლიური ანგარიშგების გადამოწმება და საერთო კრებისათვის თავისი საქმიანობის შედეგების წარდგენა.

2.3. დირექტორებს ნიშნავს და ათავისუფლებს სამეთვალყურეო საბჭო. ისინი ეწევიან სამეურნეო საქმიანობას და წარმოადგენენ საზოგადოებას მესამე პირთა წინაშე. სამეურნეო საქმიანობის უფლებამოსილებათა ცალკეულ მხარეებს არეგულირებს სამეთვალყურეო საბჭო საზოგადოების შინაგანაწესით. დირექტორატის მესამე პირთა წინაშე წარმომადგენლობის უფლება განისაზღვრება საზოგადოების წესდებით.

2.4. დირექტორები და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები ვალდებული არიან მათზე დაკისრებული ამოცანები კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პოზიციიდან შეასრულონ. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები და დირექტორები ვალდებული არიან, დაამტკიცონ თავიანთი კეთილსინდისიერება, თუ მათი საქმიანობისას საზოგადოება ზიანს განიცდის.

3. ძირითადი საკითხები

ქვემოთ შევხები რამდენიმე ძირითად საკითხს:

3.1. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის უნდაზღირისობის მოთხოვნები

სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების პროფესიულ შესაფერისობაზე

გერმანულ სამართალში არაფერია ნათქვამი. არსებული მოთხოვნები სამეთვალყურეო საბჭოს ფუნქციებთან და პასუხისმგებლობის ნორმებთან არის დაკავშირებული. ქართული სამართალი ამ მხრივ საკმაოდ წინ წავიდა. აქციონერთა წარმომადგენლებს სამეურნეო გამოცდილება უნდა ჰქონდეთ. თუ მე ეს წინადადება სწორად მესმის, ამით სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების გამიჯვნა უნდა მოხდეს დაქირავებული მუშა-მოსამსახურეებისაგან. რომელთაც ასეთი გამოცდილება არ ესაჭიროებათ.

ის პროფესიული წინაპირობები, რომელთა მატარებელი სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი უნდა იყოს, სამეთვალყურეო საბჭოს ამოცანებიდან გამომდინარეობს. ჩვენ არ შეგვიძლია ამოვიდეთ იმ თვალსაზრისიდან, რომ კანონი აკისრებს გარკვეული ამოცანების შესრულებას ისეთ პირს, რომელსაც არ გააჩნია შესაბამისი ცოდნა. გერმანიასა და ავსტრიაში არსებობს უზენაეს სასამართლოთა ორი გადაწყვეტილება. რომლებიც ზოგადად ასახავენ პროფესიულ მოთხოვნებს, რომლებსაც უნდა აკმაყოფილებდეს სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი.

ე.წ. „Hertie-ს შემთხვევაში“ გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ მოითხოვა სამეთვალყურეო საბჭოს ყველა წევრისაგან მინიმალური კვალიფიკაცია. იგი ვარაუდობს, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს ყოველ წევრს უნდა გააჩნდეს ის მინიმალური ცოდნა და უნარ-ჩვევები, რომლებიც მას ესაჭიროება, რათა სხვისი დახმარების გარეშე შეძლოს სათანადოდ გარკვევა ყველა მიმდინარე, ჩვეულებრივ, სამეურნეო პროცესში. ავსტრიის უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს ყველა წევრს მოეთხოვება ისეთი მზრუნველი დამოკიდებულება, რომელიც შეიძლება მოეთხოვოს ადამიანს, რომელსაც სამეწარმეო და ფინანსურ საქმეებში იმაზე მეტი ცოდნა და გამოცდილება აქვს, ვიდრე საშუალო კომერსანტს და რომელსაც გააჩნია უნარი, შეიცნოს რთული სამართლებრივი, ეკონომიკური კავშირები და შეაფასოს მათი ზემოქმედება საზოგადოებაზე.

კანონი სამეთვალყურეო საბჭოსა და მისი წევრებისაგან მოითხოვს სააქციო კანონით დადგენილი განსაზღვრული ამოცანების განხორციელებას, კეთილსინდისიერი ზედამხედველისათვის დამახასიათებელი მზრუნველობის გამოჩენას. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის ფუნქციები უადრესად პიროვნულია. მას არ შეუძლია ისინი სხვა ადამიანს გადააყოს, ამიტომაც მას უნდა გააჩნდეს ფუნქციონალურად მიმალური სპეციფიკური ცოდნა და უნარ-ჩვევები. ვისაც ეს უნარი

არ გააჩნია. არ შეიძლება გახდეს სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი. თუ ვინმე მაინც დაინიშნება, არსებობს საფრთხე, რომ ზიანის შემთხვევაში მას დაეკისროს ქონებრივი პასუხისმგებლობა.

მრავალ საწარმოში არსებობს თავისებურებანი, რომელთა ცოდნაც სამეთვალყურეო საბჭოს ყველა წევრს არ მოეთხოვება. მაგ., ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებს არ მოეთხოვებათ გააჩნდეთ სპეციალური საბანკო ტექნიკური ცოდნა. საავიაციო ფაბრიკის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებს არ მოეთხოვებათ სავალდებულო წესით იცოდნენ მაგ., თვითმფრინავის მართვა ან კონსტრუირება. მაგრამ სავალდებულოა ყოველ სამეთვალყურეო საბჭოში რაღაცა ფორმით წარმოდგენილი იყოს „ნოუ-ჰაუ“. რათა გაანალიზდეს და, ამდენად, გაკონტროლდეს სამეწარმეო საქმიანობა.

3.2. სამეთვალყურეო საბჭოს პიროვნული კომპეტენტურობა

ქართული სამეწარმეო (საკორპორაციო) სამართალი. ისევე როგორც გერმანულ-ავსტრიული, განასხვავებს ამა თუ იმ ორგანოს წევრად დანიშნასა და სამუშაოზე მიღებას. დანიშვნით პირი მოიპოვებს ყველა უფლებამოსილებას, რომელიც თანამდებობის პირს კანონით ეკუთვნის. იმაედროულად, იგი კისრულობს ყველა იმ მოვალეობას, რომელსაც კანონი აწესებს. თანამდებობაზე დანიშვნა და დანიშვნის გაუქმება სარგებლობს უპირატესობით ყველა სხვა სამუშაოზე მიღებასთან დაკავშირებულ სამართლებრივ საკითხებთან შედარებით. ის, ვინც არ არის ამა თუ იმ ორგანოს წევრი, მისი დანიშვნა არ შეიძლება ამ ორგანოს თანამდებობაზე. ის, ვინც ჯერ კიდევ არის ამა თუ იმ ორგანოს წევრი, არ შეიძლება დათხოვილ იქნეს და შრომის ხელშეკრულება მასთან არ მოიშლება.

დირექტორების დანიშვნა სამეთვალყურეო საბჭოს უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. დირექტორად ისეთი პიროვნების დანიშვნა, რომელიც წინათ საწარმოში არ მუშაობდა, ყოველთვის მნიშვნელოვან რისკთან არის დაკავშირებული. მხოლოდ საწარმოში მუშაობა იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ კონკრეტული პირის უნარზე ყველა მონაწილეს წარმოდგენა ჰქონდეს. ამიტომაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ახალი კადრებით საწარმოს დაკომპლექტების გონივრულ პოლიტიკას. სამეთვალყურეო საბჭო ვალდებულია, ყურადღება მიაქციოს ასეთი პოლიტიკის გატარებას.

სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარეს გადამწყვეტი ამოცანა

ეკისრება. საჭიროების შემთხვევაში იგი უნდა ცდილობდეს შეარჩიოს რამდენიმე სასურველი კანდიდატი ყოველი შესაბამისი თანამდებობისათვის და საბუთების ყურადღებით გაცნობისა და კანდიდატებთან წინასწარი გასაუბრების საფუძველზე გამოავლინოს საუკეთესო პიროვნება. რომლის კანდიდატურა დირექტორად უნდა დანიშნოს. მეორე მხრივ, სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარის ქმედება კანდიდატთა შერჩევაში არ უნდა წავიდეს ისე შორს, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს წარედგინოს მხოლოდ ერთადერთი კანდიდატურა. სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა მიიღოს ინფორმაცია იმის თაობაზე, თუ ვინ არის სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარის კანდიდატურა დირექტორის პოსტზე და თუ რატომ შემოდის თავმჯდომარე ამ წინადადებით.

სამეთვალყურეო საბჭოს ყოველი წევრი ვალდებულია დირექტორის დანიშვნამდე ჩამოაყალიბოს თავისი შეხედულება წარმოდგენილ კანდიდატურაზე. ის ვინც კანდიდატურის დირექტორად დანიშვნას ისე ეთანხმება, რომ დასანიშნ პიროვნებაზე არა აქვს საკმარისი წარმოდგენა. მოქმედებს გაუფრთხილებლად.

გამგეობის წევრის უფლება-მოვალეობანი სამუშაოზე მიღების ხელშეკრულებით კონკრეტდება. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი ანაზღაურების საკითხი. ამაში მოიაზრება, ერთი მხრივ, მყარი თვიური ანაზღაურება და, მეორე მხრივ, წარმატებულ მუშაობაზე დამოკიდებული ანაზღაურება მოგებიდან. ანაზღაურების ოდენობა განისაზღვრება საწარმოს სიდიდით, მისი მომგებიანობითა და იმით, თუ როგორია საქართველოში, მსგავს შემთხვევებში, ჩვეულებრივი ანაზღაურება. ცხადია, გარკვეულ როლს თამაშობს დირექტორის პიროვნებაც. თუ რომელიმე საწარმოს სურს დირექტორად დანიშნოს გამოცდილი და გამოჩენილი პიროვნება, მან, ალბათ, უფრო მეტი უნდა გადაუხადოს ასეთ დირექტორს, ვიდრე საწარმომ, რომელმაც აირჩია ახალგაზრდა, მაგრამ ხელმძღვანელ პოსტზე აქამდე ჯერ კიდევ გამოუცდელი პიროვნება.

3.3. სამეთვალყურეო საბჭოს თვითორგანიზება

ყოველი სამეთვალყურეო საბჭო ვალდებულია ისე მოახდინოს თვითორგანიზება, რომ გამოავლინოს საწარმოს უმაღლესი ეფექტურობა. საამისოდ იგი სხვადასხვა გადაწყვეტილებებს იღებს. ზოგიერთი მოთხოვნა მოცემულია კანონში.

სამეთვალყურეო საბჭო თავისი წევრებიდან ირჩევს თავმჯდო-

მარესა და მოადგილეს. საწარმოს საქმიანობის ეფექტურობა მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია თავმჯდომარის პიროვნებაზე. საბჭოს გაძლიერების უნარი, საკორპორაციო სამართლისა და საზოგადოების სამკურნეო დარგის ცოდნა, საქმეში წვლილის შესატანად მზადყოფნა და დასახული მიზნის გატარება – აი, ყველა ის აუცილებელი თვისება, რომელიც უნდა გააჩნდეს სამეთვალყურეო საბჭოს იმ წევრს, რომელიც საბჭოს თავმჯდომარედ უნდა იქნეს არჩეული. თავმჯდომარეზე მოდის ორჯერ მეტი საქმე და სამჯერ მეტი პასუხისმგებლობა, ვიდრე სამეთვალყურეო საბჭოს ჩვეულებრივ წევრზე.

კანონი ნაკლებად ეხება სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარის ფუნქციებს. თავმჯდომარე იწვევს სხდომებს, განსაზღვრავს მათ დღის წესრიგს და თვითონ ან მდივნის მეშვეობით ადგენს ოქმს.

ფორმალურად სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარეს ეკისრება კოორდინატორისა და ხელმძღვანელის ფუნქციები. ფაქტობრივად კი იგი წარმოადგენს საბჭოს წევრებთან სამეწარმეო თანამშრომლობას. ის ცდილობს სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების დახმარებით განახორციელოს სამეწარმეო კონსულტაციები და სათანადო ზედამხედველობა საწარმოზე.

სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე კვარტალში ერთხელ იწვევს საბჭოს სხდომას. სხდომაზე მოწვევას თან უნდა ახლდეს შეტყობინება საკარაულო დღის წესრიგზე.

სამეთვალყურეო საბჭო თავის სხდომაზე გადაწყვეტილება უნარიანია, თუ მას ესწრება წევრთა სულ ცოტა ნახევარი. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრს შეუძლია, სამეთვალყურეო საბჭოს სხდომაზე ის წევრი წარმოადგინოს, რომელიც სხდომას არ ესწრება. წარმომადგენლის ხმა, სამეთვალყურეო საბჭოს გადაწყვეტილება უნარიანობის განსაზღვრისას, მხედველობაში მიიღება.

ის, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარეს სხვა ფუნქციებიც გააჩნია, გამომდინარეობს კანონიდან. სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე ხელს აწერს სარეგისტრაციო ჩანაწერებს საზოგადოების რეესტრში და თავმჯდომარეობს აქციონერთა საერთო კრებას.

საქართველოს სამეწარმეო სამართალი არაფერს ამბობს იმის თაობაზე, აქვს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭოს უფლება, რომ თავისი შემადგენლობიდან კომისიები შექმნას. ჩემი აზრით, ეს დადებითად უნდა გადაწყდეს.

კომისიას, რომელსაც, სამეთვალყურეო საბჭოს მსგავსად, ფართო

ფუნქციები აკისრია და რომელიც მრავალი წევრისაგან შედგება. უნდა შექმლოს, თავისი გადაწყვეტილებების მოსამზადებლად მაინც თავისი წრიდან შექმნას ქვეკომისიები, რომლებიც წინასწარ ინტენსიურად შეისწავლიან საქმის ფაქტობრივ გარემოებას და იმუშავენ შესაძლო გადაწყვეტილებებზე. კომისიების მუშაობა არ უნდა წავიდეს ისე შორს, რომ სამეთვალყურეო საბჭო გადააქციოს მხოლოდ ხმის მიძეგმ „მანქანად“. კომისიებმა საბჭოს უნდა წარუდგინონ ალტერნატიული წინადადებები და შეიმუშაონ. თუ რომელ წინადადებას უჭერენ მხარს.

გერმანული სააქციო კანონი გარკვევით ითვალისწინებს, რომ კომისიებს გადამწყვეტი მნიშვნელობის უფლებამოსილებებიც შეიძლება დაეკისროს. ქართულ სამეწარმეო სამართალში მსგავსი ნორმა არ არის. ამიტომ ვფიქრობ, რომ საქართველოში კომისიებს შეუძლიათ მხოლოდ მოსამზადებელი სამუშაო შეასრულონ, რაც არ გულისხმობს საბჭოს მაგივრად გადაწყვეტილების მიღებას.

კონტინენტურევროპული დისკუსიის ფარგლებში დიდი როლი ენიჭება კომისიათა შემადგენლობის საკითხს. დღესდღეობით შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოს დაკომპლექტებისათვის მოქმედი წესები არ ვრცელდება კომისიებზე. კომისიები, პირველ ყოვლისა, უნდა დაკომპლექტდნენ პროფესიონალური პრინციპით. დაქირავებულ მოსამსახურეთა წარმომადგენლების უგულებელყოფა კომისიებში დაუშვებელია. იმაედროულად მოქმედებს დისკრიმინაციის აკრძალვა.

3.4. ზედამხედველობა საწარმოს მართვაში

დირექტორების დანიშვნის გარდა სამეთვალყურეო საბჭოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს ზედამხედველობის განხორციელება საწარმოს ხელმძღვანელებზე.

3.4.1. რაზე უნდა განხორციელდეს ზედამხედველობა?

ყველა სახელმწიფო, რომელიც იცნობს გამგეობასა და სამეთვალყურეო საბჭოს, ერთსულოვანია, რომ ზედამხედველობის ფუნქცია არ ნიშნავს ერთიანი საწარმოო პროცესების კონტროლს. ამას სამეთვალყურეო საბჭო იმ ოთხი სხდომის განმავლობაში ვერ შეძლებს, რომლებიც ყოველწლიურად საქართველოსა და ცენტრალური ევროპის საპარტოლით არის განსაზღვრული.

როგელია ზედამხედველობასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი საკითხები?

გერმანიაში ეს საკითხები თავს იჩენს გამგეობის მიერ კანონით განსაზღვრულ ანგარიშებში. რომლებიც სამეთვალყურეო საბჭოს ეგზანება. ანგარიშების ასეთი კონკრეტული ვალდებულება ქართული სამართლით გათვალისწინებული არ არის. სამეთვალყურეო საბჭომ თვითონ უნდა განსაზღვროს. რა სახის ანგარიშებას საჭიროებს იგი. ანგარიშების წესის განსაზღვრა მისი გადაუდებელი ამოცანაა.

გერმანული კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, ქართული სამართალი. ავსტრიულის მსგავსად, იძლევა საქმიანობის ნუსხას, რომელთა განხორციელებაც დაშვებულია მხოლოდ სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობით. კონტროლი, პირველ ყოვლისა, საქმიანობის ამ სახეობებზე უნდა განხორციელდეს.

ნუსხა მოიცავს და ასახელებს ცალკეული საქმიანობების მთელ რიგს. დროის სიმცირის გამო ამ საკითხზე არ შევიჩერდები. მნიშვნელოვანია მხოლოდ შემდეგი: ავსტრიულ სამართალშიც განსაზღვრულია საქმიანობის ის სახეები, რომლებიც საჭიროებს თანხმობას, მაგრამ კანონი ზაზგასმით აღნიშნავს, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობის მიცემა შეუძლია საქმიანობის სხვა სახეებზედაც. ეს, ალბათ, ქართულმა სამართალმაც უნდა გაითვალისწინოს. თანხმობაზე უარის თქმის კომპეტენცია არის სამეთვალყურეო საბჭოს ერთ-ერთი არსებითი საშუალება, რომლითაც ის საწარმოს ხელმძღვანელობას ზედამხედველობას უწევს. საბჭო ამ საშუალების გარეშე ხარვეზიანი ზედამხედველობისათვის არის განწირული.

სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობა სჭირდება ორ ზოგად სფეროს:

— წლიური ბიუჯეტის, საგეგმო ბალანსისა და მოგება-ზარალის ანგარიშების შედგენას, აგრეთვე, საინვესტიციო გეგმის შედგენას გრძელვადიანი ვალდებულებით—სამართლებრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შეფასების ჩათვლით.

— სამეურნეო პოლიტიკის ზოგადი პრინციპების დადგენას.

ეს არის ზედამხედველობის ძირითადი მომენტები. ისინი უკაუშირდება დირექტორთა ფუნქციებს.

დირექტორებს აკისრიათ განსაზღვრული ფუნქციები. რომელთა სხეებზე გადაცემა დაუშვებელია. ამასთან ერთად, საუბარია ხელმძღვანელობის ძირითად ფუნქციაზეც.

3.4.2. წარმოების დაგეგმვა

საქართველოს კანონით წლიური ბიუჯეტისათვის მხოლოდ ერთი სახის საეკონომიკური თანხმობაა განსაზღვრული. ეს, რა თქმა უნდა, სწორია, მაგრამ სამეთვალყურეო საბჭოს ზედამხედველობა გრძელვადიან გეგმებსაც ესაჭიროება. სწორედ გრძელვადიანი გეგმების სფეროშია მნიშვნელოვანი გამგეობისა და სამეთვალყურეო საბჭოს შორის მჭიდრო თანამშრომლობა.

წარმოების სწორი დაგეგმვა არ უნდა გაეაიგიოთ ციფრებში გამოხატულ წინასწარ განსაზღვრულ ბიუჯეტთან. წარმოების დაგეგმვა გეგმების, თუ როგორ განვითარდება წარმოება, გეგმის შესაბამისად განხორციელება თუ არა საწარმოს ხელმძღვანელობის მიერ გათვალისწინებული და გეგმაში შეტანილი ღონისძიებები. ციფრები მიზანდასახული სამეწარმეო პროექტების ფინანსურ მახასიათებლებს წარმოადგენენ და არა თვით დაგეგმვის საგანს.

ასეთი გეგმის საფუძველზე სამეთვალყურეო საბჭო დარწმუნებული უნდა იყოს, არის თუ არა დირექტორატის მიერ დაგეგმილი ღონისძიებები საკმარისი და ვარგისი, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს საწარმოს შეძგომი განვითარება.

3.4.3. წარმოების კოორდინირება

წარმოების კოორდინაციით დირექტორატმა ერთმანეთს ოპტიმალურად უნდა დაუკავშიროს საწარმოში არსებული რესურსები და საწარმოო ძალები. მან უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ საწარმოს სხვადასხვა სტრუქტურული ერთეულები ერთი მიზნისკენ მიმართოს და ურთიერთშეთანხმებით მოხდეს არსებული რესურსების გამოყენება.

სამეთვალყურეო საბჭო დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ დირექტორები უპრობლემოდ ითანამშრომლებენ.

3.4.4. საწარმოს კონტროლი

საწარმოს კონტროლის გზით დირექტორები საფუძველს უყრიან სამეთვალყურეო საბჭოს ზედამხედველობის ფუნქციას. დირექტორებმა დახვეწილად და საფუძვლიანად უნდა აკეთონ ის, რითაც შემდგომში სამეთვალყურეო საბჭო უნდა დაკავდეს. მათი მოვალეობაა, ციფრებში ასახონ ბრუნვა, რეალიზაცია და იზრუნონ ბაზრის პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენებაზე. ეს კი ითვალისწინებს საქონლის

რაოდენობასა და ფასებს. მათი მოვალეობაა. აგრეთვე, აკონტროლონ დანახარჯები და იმაზე ზრუნავდნენ, რომ გაიმონახონ ეკონომიის შესაძლებლობები. ზედამხედველობას საჭიროებს ბალანსის ცაფკეული პუნქტებიც. ღირეპტორები უნდა ცდილობდნენ. მინიმუმამდე დაიყვანონ საბრუნავი კაპიტალი და ამ მიზნით არა მარტო მარაგი აკონტროლონ, არამედ, უბირეველეს ყოვლისა, ფულადი შემოსავლებიც და იყოლიონ რაც შეიძლება ნაკლები დებიტორი. ლიკვიდური ფონდები და შესაბამისი პროდუქცია ოპტიმალურად უნდა იქნეს დაბანდებული.

არსებული ფასეულობები უნდა შეადარონ როგორც დაგეგმილ, ასევე გასული სამეურნეო წლის ფასეულობებს. თუ გამოვლინდება არსებითი გადახრები გეგმიდან, უნდა გამოიძიონ ამის მიზეზი და შეამოწმონ მიღწეული იქნება თუ არა მოცემული წლისათვის დაგეგმილი შედეგები. თუ ჩნდება დარღვევების საშიშროება, უნდა ამოქმედდნენ ღირეპტორები.

ყოველივე ზემოთქმული სამეთვალყურეო საბჭოს კონტროლით უნდა განხორციელდეს.

3.4.5. შმაღლესი ხელმძღვანელი თანამდებობის დაკავება

ხელმძღვანელი თანამდებობების შემადგენლობის განსაზღვრა არ ნიშნავს ეკანტურ ადგილზე სასწრაფოდ პიროვნების დანიშნას. ეს გულისხმობს კადრების წინასწარ, დროულ შერჩევასა და მომზადებას. კარგად ორგანიზებულ საწარმოში ხელმძღვანელის ეკანსიაზე იმაზე მეტი კადრია სახეზე, ვიდრე ეს საჭიროა.

სამეთვალყურეო საბჭოსთვის ეს ნიშნავს, რომ ყველა შემთხვევაში არსებობდეს ხელმძღვანელი აპარატისთვის საჭირო კანდიდატურები იმისათვის, რომ ნებისმიერ დროს და მიზეზით შეიძლებოდეს ღირეპტორის შეცვლა. დადგენილია და ამიტომაც ბევრ საწარმოში მიღებულია ღირეპტორისათვის შესაფერისი კვალიფიკაციის მქონე პირების სამეთვალყურეო საბჭოს წინაშე წარდგენა თავისი სამუშაოს ირგვლივ ან ცალკეულ თემებზე, რითაც სამეთვალყურეო საბჭოს ექმნება წარმოდგენა მათ პიროვნებაზე.

3.4.6 ზედამხედველობის პრინციპები

სამეთვალყურეო საბჭო ვალდებულია განახორციელოს ზედამხედველობის ფუნქციები იმ კრიტერიუმებით, რომლებითაც ღირეპ-

ტორები ახორციელებენ თავიანთ მმართველობით ფუნქციებს. ისინი უნდა ითვალისწინებდნენ საწარმოს ინტერესებს. დირექტორები კი უნდა ისწრაფოდნენ, მათ მიერ გატარებული ღონისძიებებით გაზარდონ საწარმოს ღირებულებები. სამეთვალყურეო საბჭო უნდა ზრუნავდეს ამის განხორციელებაზე.

დირექტორების მხრიდან საწარმოს ხელმძღვანელობა უნდა ხორციელდებოდეს:

- დადგენილი წესით,
- მართლზომიერად,
- მეურნეობრივად,
- მიზანდასახულად.

თუ ზემოჩამოთვლილი პირველი ორი პრინციპიდან გამომდინარე კითხვებზე ცალსახად შეიძლება დადებითი ან უარყოფითი პასუხის გაცემა, ბოლო ორი პრინციპის მაგალითზე შეიძლება მხოლოდ გადამოწმდეს, იყო თუ არა დირექტორების გადაწყვეტილებები მათი უფლებამოსილების ფარგლებში მიღებული. სხვა შემთხვევაში სამეთვალყურეო საბჭო ვალდებულია თვითონ იმოქმედოს შესაბამისად.

სამეთვალყურეო საბჭო არ უნდა დაკმაყოფილდეს მხოლოდ წარსულში მომხდარი მოვლენების ანალიზით. გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ ცალსახად განსაზღვრა, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს უპირველესი ამოცანაა, იზრუნოს საწარმოს მომავალზე და რომ გრძელვადიანი გეგმები ის ნაწილია, რომელიც სწორედ სამეთვალყურეო საბჭოს კონტროლის კომპეტენციას განეკუთვნება. ზემოთქმული საქართველოსთვისაც ძალაში უნდა იყოს.

3.5. წლიური ანგარიშგებასის რევიზია

საქართველოში სამეთვალყურეო საბჭო, გერმანიის მსგავსად, ამოწმებს წლიურ ანგარიშგებას. მოგების განაწილებასა და საწარმოს მდგომარეობაზე ინფორმაციას. ეს ნორმა შეიძლება განხილულ იქნეს სხვა ნორმასთან კავშირში. კერძოდ ის, რომ ქართული სამართლის მიხედვით, აუდიტორები საერთო კრებამ უნდა აირჩიოს და წლიური ანგარიშგება, საბუღალტრო წიგნებისა და საწარმოს მდგომარეობის შესახებ, წლიურ ანგარიშგებასთან ერთად უნდა მოწმდებოდეს ერთი ან რამდენიმე დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ. იმისდა მიუხედავად, იციან თუ არა სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებმა საბუღალტრო წესი და შეუძლიათ კანონით გათვალისწინებული წლიური ანგარიშ-

გების გადამოწმება, ნაკლები აზრი ექნებოდა მოთხოვნას, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს განხორციელებისა კონტროლის ეს ფუნქცია აუდიტორების პარალელურად.

ზემოხსენებული ნორმა ამდაგვარად არ უნდა გავიგოთ. დამოუკიდებელი აუდიტორი ამოწმებს წლიური ანგარიშგების შედგენის კანონიერებას, საბუღალტრო აღრიცხვის სისწორეს. კანონის თანახმად, სამეთვალყურეო საბჭოს კონტროლის განხორციელება შეუძლია მხოლოდ მაშინ, როცა დამთავრდება წლიური ანგარიშგების რევიზია სათანადო სპეციალისტის მხრიდან. სამეთვალყურეო საბჭოს არ შეუძლია შეუმოწმებელი წლიური ანგარიშგების მიღება.

სამეთვალყურეო საბჭომ, თავისი მხრივ, კონტროლის განხორციელებისას ყურადღება იმაზე უნდა გაამახვილოს, შეესაბამება თუ არა წლიური ანგარიშგება, განსაკუთრებით კი, საწარმოს სამეურნეო ანგარიში ზუსტად საწარმოს შიგნით არსებულ ვითარებას. ცალკეული სწორი ციფრული მონაცემი ყოველთვის ვერ მიუთითებს სწორ სამეურნეო შედეგზე. ამის სისწორე სამეთვალყურეო საბჭოს გადასამოწმებელია. აქ დამატებების გათვალისწინებაა საჭირო. ასეთი გაგებით სამეთვალყურეო საბჭოს, როგორც მაკონტოლებელი ორგანოს, ფუნქცია სცილდება აუდიტორის მხრიდან რევიზიის ფუნქციას.

დასკვნა

რაგინდ კარგიც არ უნდა იყოს ნორმები, ნაკლებია მათი ეფექტურობა, თუ სამეთვალყურეო საბჭო არ იქნება დაკომპლექტებული საუკეთესო სპეციალისტებით, რომელთაც კარგად აქვთ შეგნებული თავიანთი პასუხისმგებლობა და ამას სერიოზულადაც უდგებიან. ზედამხედველობის ფუნქციის განხორციელებისათვის მხოლოდ მონდომება ბევრს არაფერს ნიშნავს. მეურნის უნარი სათანადო სიბეჯითის გარეშე სამეთვალყურეო საბჭოში ბევრს ვერაფერს ნიშნავს.

მე ვუსურვებ საქართველოს, რომ მრავლად ჰყავდეს უნარიანი ადამიანი. რომლებიც შეძლებენ სათანადო კონტროლი გაუწიონ საქართველოს საწარმოებს.

გერმანულიდან თარგმნა მანანა მანჯგალაძემ.

DER AUFSICHTSRAT IN DER HIERARCHIE DER AKTIENGESELLSCHAFT

JOHANNES SEMLER (*FRANKFURT a. M.*)

Professor

1. VERFASSUNG DER AKTIENGESELLSCHAFT

Die Verfassung der Aktiengesellschaft nach georgischem Unternehmensrecht entspricht in ihren Grundzügen der des kontinentaleuropäischen Rechts. Die Aktiengesellschaft kennt drei Organe:

- Die Aktionäre als Hauptversammlung
- den Aufsichtsrat
- die Direktoren (in Deutschland und Österreich „Der Vorstand“)

2. FUNKTIONEN DER ORGANE

Auch die Funktionen der drei Organe sind in Deutschland und Georgien gleichartig. In wenigen Stichworten möchte ich die hauptsächlichen Kompetenzen nach georgischem Recht kennzeichnen:

2.1 Die Hauptversammlung ist das Organ der Eigentümer, der Aktionäre. Sie bestimmen über die Grundlagen der Gesellschaft und etwaige Änderungen. Sie beschließen über die Gewinnverwendung, ihnen obliegt die Wahl von Aufsichtsratsmitgliedern der Aktionäre und die Wahl der Rechnungsprüfer. Sie beschließen über die Vergütung der Aufsichtsratsmitglieder und über die Entlastung der Direktoren und der Aufsichtsratsmitglieder.

2.2 Der Aufsichtsrat besteht zu zwei Drittel aus Vertretern der Aktionäre und zu einem Drittel aus Arbeitnehmern der Gesellschaft. Kein Aufsichtsratsmitglied kann zugleich Direktor sein. Die Trennung der Gewalten – nämlich der Überwachung und der Geschäftsführung – ist auch ein Grundsatz des kontinentaleuropäischen Rechts.

Die Aufgaben des Aufsichtsrats sind im Gesetz in einem Katalog zusammengestellt. Dabei geht es vor allem um folgendes:

a) Der Aufsichtsrat hat die Personalhoheit gegenüber den Direktoren. Er ist zuständig für ihre Bestellung und Abberufung sowie den Abschluß und

die Beendigung der Dienstverträge mit ihnen. Ganz allgemein vertritt der Aufsichtsrat die Gesellschaft gegenüber den Direktoren.

b) Dem Aufsichtsrat obliegt die Überwachung der Geschäftsführung der Direktoren. Er hat in diesem Zusammenhang das Recht, Berichte zu verlangen und in Unterlagen der Gesellschaft Einsicht zu nehmen.

c) Der Aufsichtsrat ist zuständig für die Prüfung des Jahresabschlusses und einen Bericht an die Hauptversammlung über das Ergebnis seiner Tätigkeit.

2.3 Die Direktoren werden vom Aufsichtsrat ernannt und abberufen. Sie führen die Geschäfte und vertreten die Gesellschaft gegenüber Dritten. Einzelheiten der Geschäftsführungsbefugnis regelt der Aufsichtsrat durch eine Geschäftsordnung. Die Vertretungsbefugnis der Direktoren bestimmt sich durch die Satzung.

2.4 Die Direktoren und die Aufsichtsratsmitglieder haben ihre Aufgaben mit der Sorgfalt eines ordentlichen Geschäftsleiters zu erfüllen. Die Mitglieder des Aufsichtsrats und die Direktoren haben ihre Sorgfalt zu beweisen, wenn die Gesellschaft einen Schaden erleidet.

3. KERNFRAGEN

Im Folgenden möchte ich einige Kernfragen kurz erläutern:

3.1 EIGNUNGSVORAUSSETZUNGEN FÜR EIN AUFSICHTSRATSMITGLIED

Über die fachliche Eignung der Aufsichtsratsmitglieder ist im deutschen Recht nichts gesagt worden. Die Erfordernisse werden aus den Aufgaben des Aufsichtsrats und den Bestimmungen über die Haftung hergeleitet. Das georgische Recht ist einen Schritt weiter gegangen. Vertreter der Aktionäre sollen über Erfahrungen im Wirtschaftsleben verfügen. Wenn ich diesen Satz richtig verstehe, soll damit zugleich eine Abgrenzung gegenüber den Arbeitnehmervertretern erfolgen, die eine solche Erfahrung nicht vorzuweisen brauchen.

Die fachlichen Voraussetzungen, die ein Aufsichtsratsmitglied mitbringen muß, ergeben sich aus den Aufgaben, die ein Aufsichtsrat hat. Wir können nicht davon ausgehen, daß das Gesetz jemandem die Wahrnehmung von Aufgaben übertragen will, der nichts davon versteht. Es gibt sowohl in Deutschland und in Österreich zwei Entscheidungen der höchsten Gerichte, die in allgemeiner Form die fachlichen Voraussetzungen schildern, die ein Aufsichtsratsmitglied erfüllen muß. Im sogenannten „Hertie-Fall“ hat der deutsche Bundesgerichtshof von allen Aufsichtsratsmitgliedern eine Mindestqualifikation verlangt. Er erwartet, daß jedes Aufsichtsratsmitglied diejenigen Mindestkenntnisse und Mindestfähigkeiten besitzt, die es braucht, um alle normalerweise anfallenden Geschäftsvorgänge auch ohne fremde Hilfe verstehen und sachgerecht beurteilen zu können. Der Österreichische

Oberste Gerichtshof hat festgestellt, daß von jedem Aufsichtsratsmitglied die Sorgfalt erwartet werden muß, die man von einem Menschen verlangen kann, der in geschäftlichen und finanziellen Dingen ein größeres Maß an Erfahrung und Wissen besitzt als ein durchschnittlicher Kaufmann und der die Fähigkeit hat, schwierige rechtliche und wirtschaftliche Zusammenhänge zu erkennen und ihre Auswirkungen auf die Gesellschaft zu beurteilen.

Das Gesetz verlangt vom Aufsichtsrat und seinen Mitgliedern die Wahrnehmung bestimmter im Aktiengesetz festgelegter Aufgaben. Es fordert von jedem Aufsichtsratsmitglied die Beachtung der Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Überwachers. Die Aufgaben eines Aufsichtsratsmitgliedes sind höchstpersönlicher Natur. Er kann sie nicht von anderen Menschen wahrnehmen lassen. Deswegen muß er über die funktionsspezifischen Mindestkenntnisse und Mindestfähigkeiten verfügen. Wer diese Fähigkeiten nicht hat, darf nicht Aufsichtsratsmitglied werden. Wenn jemand ein Mandat dennoch übernimmt, läuft er Gefahr, im Schadensfall wegen eines Übernahmeverschuldens zur Verantwortung gezogen zu werden.

In vielen Unternehmen gibt es Besonderheiten, deren Kenntnis schlechthin nicht von jedem Aufsichtsratsmitglied verlangt werden kann. Die Aufsichtsratsmitglieder einer Bank brauchen nicht sämtlich über banktechnische Spezialkenntnisse zu verfügen. Die Aufsichtsratsmitglieder einer Flugzeugfabrik müssen nicht sämtlich in der Lage sein, selbst ein Flugzeug zu fliegen oder sogar zu konstruieren. Aber in jedem Aufsichtsrat muß in irgendeiner Form das Know how vorhanden sein, das benötigt wird, um die geschäftliche Tätigkeit gerade dieses Unternehmens beurteilen und damit überwachen zu können.

3.2 PERSONALKOMPETENZ DES AUFSICHTSRATS

Das Georgische Unternehmensrecht kennt ebenso wie das deutsch-österreichische Recht den Unterschied zwischen Bestellung zum Organmitglied und Anstellung als Funktionsträger. Mit der Bestellung erwirbt die betreffende Person alle Rechte, die dem Amtsinhaber im Gesetz zugeschrieben sind. Zugleich übernimmt sie alle Pflichten, die das Gesetz dem Amtsinhaber auferlegt. Die Bestellung oder Aufhebung der Bestellung gehen allen anstellungsrechtlichen Fragen voraus. Wer nicht Organmitglied ist, kann nicht als solches angestellt werden, wer noch Organmitglied ist, kann nicht aus seinem Dienstvertrag entlassen werden.

Die Bestellung der Direktoren ist die wesentlichste Aufgabe, die ein Aufsichtsrat zu erfüllen hat.

Die Bestellung von Personen zum Direktor, die bisher nicht im Unternehmen tätig waren, ist immer mit erheblichen Risiken verbunden. Nur die Tätigkeit im Unternehmen selbst hat allen Beteiligten ausreichend Gelegenheit gegeben, die

Fähigkeiten der betreffenden Person zu beurteilen. Deswegen ist eine vernünftige Nachwuchspolitik in jedem Unternehmen von entscheidender Bedeutung. Der Aufsichtsrat muß darauf achten, daß eine solche Politik betrieben wird.

Dem Aufsichtsratsvorsitzenden fällt eine entscheidende Aufgabe zu. Er muß bei Bedarf bemüht sein, mehrere als geeignet anzusehende Kandidaten für den jeweiligen Posten auszusuchen und anhand sorgfältigen Studiums der Unterlagen und in eingehenden Gesprächen eine Vorauswahl treffen. Personen, die mit Sicherheit für den vorgesehenen Direktorposten nicht in Frage kommen, brauchen dem Plenum des Aufsichtsrats auch nicht vorgestellt zu werden. Andererseits sollte die Vorauswahl durch den Aufsichtsratsvorsitzenden nicht so weit gehen, daß sich der Aufsichtsrat nur noch mit einem einzigen Kandidaten beschäftigen kann. Der Aufsichtsrat muß einen Überblick darüber erhalten, wen der Aufsichtsratsvorsitzende für den Posten in Betracht gezogen hat und warum er letztlich denjenigen vorschlägt, der dem Aufsichtsrat vorgestellt werden soll.

Jedes einzelne Aufsichtsratsmitglied muß sich vor der Bestellung eines Direktors ein eingehendes Urteil über die betreffende Person beschaffen. Wer einem Bestellungsbeschluß zustimmt, ohne sich mit der zu bestellenden Person vorher ausreichend befaßt zu haben, handelt fahrlässig.

Mit dem **Anstellungsvertrag** werden die Pflichten und Rechte des Vorstandsmitglieds konkretisiert. Ein wesentlicher Punkt ist die Frage der Vergütung. Sie wird im allgemeinen in eine feste monatlich zahlbare Vergütung und in eine erfolgsabhängige Tantieme unterteilt. Die Höhe der Vergütung richtet sich nach der Größe des Unternehmens, seiner Profitabilität und dem, was in Georgien in gleichen Fällen üblicherweise bezahlt wird. Auch die Person des Direktors spielt natürlich eine Rolle. Wer eine bewährte und herausragende Person beschäftigen will, muß wahrscheinlich mehr bezahlen als eine Gesellschaft, die eine junge, bisher noch nicht in einer Führungsposition tätige Person zum Direktor bestellt hat.

3.3 SELBSTORGANISATION DES AUFSICHTSRATS

Jeder Aufsichtsrat muß sich so organisieren, daß er ein Höchstmaß an Effizienz entfalten kann. Dazu muß er verschiedene Entscheidungen treffen. Einige Erfordernisse zählt das Gesetz auf.

Der Aufsichtsrat muß aus seiner Mitte einen **Vorsitzenden** und einen **Stellvertreter** wählen. Die Effizienz seiner Arbeit hängt in weitem Umfang von der Person des Vorsitzenden ab. Befähigung zur Führung eines Gremiums, Kenntnisse im Unternehmensrecht und im Geschäftszweig der Gesellschaft, Einsatzfreude und Durchsetzungskraft sind notwendige Eigenschaften des Aufsichtsratsmitgliedes, das zum Vorsitzenden gewählt werden soll. Der Umfang der Arbeit und Verantwortung, die auf den Vorsitzenden zukommt, ist doppelt und dreimal so groß ist wie die eines normalen Aufsichtsratsmitgliedes.

Das Gesetz sagt wenig über die Aufgaben des Aufsichtsratsvorsitzenden. Der Vorsitzende beruft die Sitzungen ein, er bestimmt die Tagesordnung und führt selbst oder durch einen Protokollführer das Protokoll.

Formal hat der Aufsichtsratsvorsitzende lediglich eine Koordinations- und Leitungsfunktion. Tatsächlich wird er die Mitglieder des Aufsichtsrats zu unternehmerischer Mitarbeit motivieren und ständig bemüht sein, ein Höchstmaß unternehmerischer Beratung und aufbauender kritischer Überwachung durch die Aufsichtsratsmitglieder zu erreichen.

Der Aufsichtsratsvorsitzende muß in jedem Quartal eine Sitzung einberufen. Mit der Einladung muß er auch die voraussichtliche Tagesordnung mitteilen.

Der Aufsichtsrat ist in seiner Sitzung beschlußfähig, wenn mindestens die Hälfte der Mitglieder anwesend ist. Ein Aufsichtsratsmitglied kann auch ein anderes abwesendes Aufsichtsratsmitglied vertreten. Ein vertretenes Aufsichtsratsmitglied zählt bei der Feststellung der Beschlußfähigkeit mit.

Daß der Aufsichtsratsvorsitzende noch weitere Aufgaben hat, ergibt sich aus dem Gesetz. Der Vorsitzende des Aufsichtsrats muß Eintragungen im Gesellschaftsbuch unterschreiben und den Vorsitz in der Hauptversammlung führen.

Das Georgische Unternehmensrecht sagt nichts darüber, ob der Aufsichtsrat aus seiner Mitte Ausschüsse bilden darf. Meines Erachtens ist die Frage zu bejahen. Ein Gremium, das wie der Aufsichtsrat umfangreiche Aufgaben wahrzunehmen hat und aus vielen Personen besteht, muß jedenfalls für die Vorbereitung seiner Entscheidungen aus seiner Mitte Gremien schaffen können, die sich vorab intensiv mit der Ermittlung des Sachverhalts und den Entscheidungsmöglichkeiten beschäftigen. Die Arbeit der Ausschüsse darf allerdings nicht so weit gehen, daß das Plenum zu einer Abstimmungsmaschine degradiert wird. Die Ausschüsse sollten dem Plenum Alternativ-Vorschläge vorlegen und herausarbeiten, welchen Vorschlag sie unterstützen.

Das Deutsche Aktiengesetz sieht ausdrücklich vor, daß Ausschüssen auch entscheidende Befugnisse übertragen werden können. Eine solche Vorschrift fehlt im Georgischen Unternehmensrecht. Ich meine deswegen, daß in Georgien Ausschüsse nur vorbereitende Arbeiten leisten dürfen, nicht aber anstelle des Plenums Entscheidungen treffen können.

Eine große Rolle spielt in der kontinentaleuropäischen Diskussion die Frage der Besetzung von Ausschüssen. Heute dürfte gelten, daß die Zusammensetzungsregeln des Plenums nicht für Ausschüsse gelten. Ausschüsse müssen primär sachverständig zusammengesetzt werden. Allerdings dürfen Arbeitnehmervertreter nicht generell von allen Ausschüssen ferngehalten werden. Es gilt ein Diskriminierungsverbot.

3.4 ÜBERWACHUNG DER GESCHÄFTSFÜHRUNG

Neben der Bestellung der Direktoren ist die Überwachung der Geschäftsführung die wesentliche Aufgabe des Aufsichtsrats.

3.4.1 WAS MUß ÜBERWACHT WERDEN?

In allen Staaten, die das System von Vorstand und Aufsichtsrat haben, herrscht Einigkeit, daß die Aufgabe der Überwachung nicht gleichzusetzen ist mit einer Kontrolle sämtlicher Geschäftsvorfälle. Dazu wäre der Aufsichtsrat überhaupt nicht in der Lage, schon gar nicht in den vier Sitzungen, die ihm in Georgien wie in Mitteleuropa für jedes Jahr vorgeschrieben sind.

Was aber sind denn nun wirklich die entscheidenden Fragen der Überwachung?

In Deutschland lassen sie sich aus den Berichten entwickeln, die der Vorstand nach den Gesetzesvorschriften an den Aufsichtsrat zu senden hat. Solche konkretere Berichtspflichten sind im georgischen Recht nicht konstituiert. Der Aufsichtsrat muß bestimmen, welche Berichte er haben will. Die Aufstellung einer Berichtsordnung ist seine vordringliche Aufgabe.

Anders als im deutschen Recht kennt das Georgische Recht, dem österreichischen Gesetz entsprechend, einen Katalog der Geschäfte, die nur mit Zustimmung des Aufsichtsrats vorgenommen werden dürfen. Diese Geschäfte sind vor allem zu überwachen.

Der Katalog nennt eine Reihe von Einzelgeschäften. Zu diesen möchte ich mich in Anbetracht der begrenzten Zeit nicht äußern. Wichtig ist eines: Auch im österreichischen Recht haben wir einen Zustimmungskatalog, aber das Gesetz hebt ausdrücklich hervor, daß der Aufsichtsrat daneben weitere Geschäfte seiner Zustimmung unterwerfen darf. Dies sollte auch für das Georgische Recht angenommen werden. Die Festlegung von Zustimmungsvorbehalten ist eines der ganz wesentlichen Mittel des Aufsichtsrats zur Überwachung der Geschäftsführung. Wenn wir ihm dieses Mittel nicht gewähren, riskieren wir erhebliche Mängel bei der Überwachung.

Zwei allgemeine Arbeitsgebiete bedürfen der Zustimmung des Aufsichtsrats:

- die Aufstellung des Jahresbudgets als Planbilanz und Plan der Gewinn und Verlustrechnung sowie des Investitionsplanes einschließlich der Bewertung von Verpflichtungen aus Dauerschuldverhältnissen
- und

- die Festlegung allgemeiner Grundsätze der Geschäftspolitik.

Hier liegen die Schwerpunkte der Überwachung. Sie müssen an die Aufgaben der Direktoren anknüpfen.

Die Direktoren haben bestimmte, nicht übertragbare Aufgaben. Es handelt sich dabei um vier originäre Führungsfunktionen.

3.4.2 UNTERNEHMENSPLANUNG

Das georgische Gesetz spricht nur von einer Zustimmungspflichtigkeit für das jeweilige Jahresbudget. Das ist sicher richtig, schließt aber nicht aus, daß auch die längerfristigen Planungen der Überwachung durch den Aufsichtsrat bedürfen. Gerade im längerfristigen Bereich muß die Zusammenarbeit zwischen Direktoren und Aufsichtsrat besonders eng sein.

Eine richtige Unternehmensplanung ist nicht gleichzusetzen mit einer Vorschau des zahlenmäßigen Verlaufs, wie wir sie im Budget finden. Eine Unternehmensplanung zeigt auf, wie sich das Unternehmen entwickelt, wenn die von der Geschäftsleitung vorgesehenen und in die Planung eingebauten Maßnahmen wie geplant verlaufen. Die Zahlen sind der finanzielle Reflex der beabsichtigten unternehmerischen Vorhaben und nicht der Gegenstand der Planung selbst.

Anhand einer solchen Planung muß sich der Aufsichtsrat Gewißheit verschaffen, ob die von den Direktoren geplanten Maßnahmen ausreichend und geeignet sind, um eine sachgerechte Weiterentwicklung des Unternehmens zu gewährleisten.

3.4.3 UNTERNEHMENSKOORDINIERUNG

Mit der Unternehmenskoordinierung haben die Direktoren die im Unternehmen vorhandenen Ressourcen und Kräfte optimal zusammenzufassen. Sie müssen dafür sorgen, daß die verschiedenen Wirkungseinheiten, die das Unternehmen bilden, auf ein gemeinsames Ziel hin arbeiten, sich gegenseitig unterstützen und vorhandene Ressourcen in gegenseitiger Abstimmung optimal nutzen.

Der Aufsichtsrat muß sich von einer reibungslosen Zusammenarbeit der Direktoren überzeugen.

3.4.4 UNTERNEHMENSKONTROLLE

Mit der Unternehmenskontrolle legen die Direktoren die Grundlage für die Überwachungsaufgabe des Aufsichtsrats. Sie müssen in sehr viel feinerem Maße und in sehr viel tiefergehender Form das tun, was später auch der Aufsichtsrat zu tun hat. Sie müssen auf der Vertriebsseite die Umsatz- und Absatzzahlen erfassen und auf eine optimale Ausschöpfung der Marktpotentiale achten. Dies umfaßt die Rücksicht auf Menge und Preis. Sie müssen den Kostenanfall unter laufender Kontrolle halten und immer wieder darauf achten, ob sich Einsparungsmöglichkeiten ergeben. Die einzelnen Bilanzpositionen sind zu überwachen. Die Direktoren müssen bemüht sein, den Kapitaleinsatz auf ein Minimum zu beschränken und zu diesem Zweck nicht nur die Höhe des Vorratsvermögens unter sorgfältiger Kontrolle halten, sondern vor allem auch den

Zahlungseingang kontrollieren und damit die Höhe der Debitoren so niedrig wie möglich halten. Liquide Bestände und entsprechende Derivate müssen optimal angelegt werden.

Die Ist-Werte müssen sowohl mit den zeitanteiligen Planwerten als auch mit den Vorjahreswerten abgeglichen werden. Wenn sich nennenswerte Planabweichungen abzeichnen, muß den Ursachen nachgegangen und die Erreichbarkeit des Jahresziels überprüft werden. Wenn gewichtige Abweichungen drohen, müssen die Direktoren handeln.

Daß all dies geschieht, muß der Aufsichtsrat überwachen.

3.4.5 BESETZUNG DER OBERSTEN FÜHRUNGSSTELLEN

Führungsstellenbesetzung heißt nicht nur bei einer Vakanz sofort einen Nachfolger zu benennen. Führungsstellenbesetzung heißt auch frühzeitige, vorausschauende Bereitstellung und Schulung des Führungsnachwuchses. In einem gut geführten Unternehmen sind immer mehr Führungskräfte vorhanden, als in der jeweiligen Führungsebene benötigt werden.

Für den Aufsichtsrat bedeutet es vor allem, daß er ständig darauf bedacht sein muß, ausreichendes Führungspersonal für den Fall zur Verfügung zu haben, daß ein Direktor ausfällt, aus welchem Grunde auch immer. Es hat sich bewährt und ist deswegen in vielen Unternehmen üblich, daß Führungskräfte mit möglicher Direktorenqualifikation von Zeit zu Zeit im Aufsichtsrat über ihr besonders Arbeitsgebiet oder irgendwelche sonstigen Themen unmittelbar berichten, damit der Aufsichtsrat sich ein Bild von diesen Personen machen kann.

3.4.6 ÜBERWACHUNGSMAXIMEN

Der Aufsichtsrat muß bei einer Überwachungstätigkeit die gleichen Maximen zugrunde legen, die die Direktoren bei ihrer Geschäftsführungstätigkeit zugrunde legen. Sie haben das Unternehmensinteresse zu wahren. Die Direktoren müssen bestrebt sein, durch ihre Maßnahmen den Unternehmenswert zu erhöhen. Der Aufsichtsrat hat zu überwachen, daß dies geschieht.

Die Geschäftsführung der Direktoren muß

- ordnungsmäßig,
- rechtsmäßig,
- wirtschaftlich und
- zweckmäßig
sein.

Während die aus den ersten beiden Maximen sich ergebenden Fragestellungen deutlich mit Ja oder Nein beantwortet werden können, kann bei den beiden letzteren Maximen nur geprüft werden, ob sich die Direktoren mit den entsprechenden Ermessensentscheidungen im Rahmen eines angemessenen und pflichtmäßig auszufüllenden Ermessensspielraums bewegt haben. Anderenfalls würde der Aufsichtsrat selbst geschäftsführend tätig.

Der Aufsichtsrat darf sich nicht mit einem Nachprüfen der Vergangenheit begnügen. Der deutsche Bundesgerichtshof hat eindeutig klargestellt, daß der Aufsichtsrat sich vor allem mit der Zukunft des Unternehmens zu befassen hat und daß die langfristigen Planungen Teil des Überwachungsfeldes eines pflichtgemäß handelnden Aufsichtsrats sind. Dies muß auch für Georgien gelten.

3.5 PRÜFUNG DES JAHRESABSCHLUSSES

Der Aufsichtsrat hat in Georgien wie in Deutschland den Jahresabschluß, den Vorschlag für die Gewinnverteilung und den Lagebericht zu prüfen. Diese Vorschrift kann nur im Zusammenhang mit einer anderen Vorschrift gesehen werden, daß nämlich auch nach georgischem Recht von der Hauptversammlung Rechnungsprüfer zu wählen sind, und daß der Jahresabschluß unter Einbeziehung der Buchführung und des Geschäftsberichts durch einen oder mehrere unabhängige sachverständige Prüfer zu prüfen ist. Ganz abgesehen davon, daß die Mitglieder des Aufsichtsrats im allgemeinen keine Buchsachverständigen sind und deswegen schon aufgrund ihrer fachlichen Eignung den Jahresabschluß trotz einer entsprechenden Regelung im Gesetz nicht prüfen können, würde es auch wenig Sinn machen, wenn neben dem Abschlußprüfer der Aufsichtsrat dasselbe noch einmal prüfen müßte.

So ist die Vorschrift auch nicht zu verstehen. Ob die gesetzlichen Vorschriften für die Aufstellung des Jahresabschlusses beachtet sind und ob die zugrunde liegende Buchführung richtig ist, muß der gesondert bestellte Abschlußprüfer feststellen. Der Aufsichtsrat kann, das folgt ebenfalls aus dem Gesetz, mit seiner eigenen Prüfung erst anfangen, wenn die Prüfung des Jahresabschlusses durch die Rechnungsprüfer beendet ist. Einen ungeprüften Jahresabschluß kann er nicht feststellen.

Der Aufsichtsrat muß bei seiner Prüfung darauf achten, daß der Jahresabschluß und insbesondere der Lagebericht die Lage der Gesellschaft zutreffend wiedergeben. Nicht jede richtige Zahl zeigt zugleich auch ein wirtschaftlich richtiges Ergebnis. Ob dies der Fall ist, muß der Aufsichtsrat prüfen. Hier können Ergänzungen nötig sein. Insoweit hat der Aufsichtsrat eine weitergehende Prüfungspflicht als der Abschlußprüfer.

SCHLUßBEMERKUNG

Die besten gesetzlichen Vorschriften nützen überhaupt nichts, wenn der Aufsichtsrat nicht mit hervorragenden Fachleuten besetzt ist, die ihre Verantwortung kennen und ernst nehmen. Fleiß allein genügt für die Aufsicht nicht. Allerdings ist auch unternehmerisches Können ohne entsprechenden Fleiß im Aufsichtsrat wertlos.

Ich wünsche der Republik Georgien, daß sie allzeit fähige Menschen für die Beaufsichtigung ihrer Unternehmen finden möge.

**სამედიკალურებო საბჭოს როლი ქართული სააქციო
საზოგადოების კორპორაციულ მართვაში**

ირაკლი კირიაკა (თბილისი)

საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ინდუსტრიის ასოციაციის
გამგეობის თავმჯდომარე

ორგანიზატორებს დიდი მადლობა მიიღო მოუხადო ასეთ მნიშვნელოვან თემაზე მასშტაბური განხილვის მოწყობისათვის. აგრეთვე მადლობას მოგახსენებთ “ფასიანი ქაღალდების ინდუსტრიის ასოციაციის” ფართო შემაჯანებლობით მოწვევისათვის. სამუხაროდ, საქართველოში არასამთავრობო სექტორი ხშირად არ არის განებივრებული ანალოგიური ყურადღებით.

ვიოკალისწინებ რა, რომ წინა გამომსვლელთა მიერ საკითხი ფუნ-
დამენტურად იქნა განხილული, შევეცდები თქვენი ყურადღება მივაპყრო
კანონმდებლობის აღსრულების პროცესიდან გამომდინარე ხარვეზებს.
ეს პრობლემები სერიოზული განხილვების შედეგად შეიძლება იქნეს
გადაჭრილი. ამდენად, მე თავს უფლებას არ ვაძლევ წარმოგიდგინოთ
მზა რეკომპეტები.

გთავაზობთ თანმიმდევრულად გავეყვით “შეწარმეთა შესახებ” კანონს და შევებოთ იმ საკითხებს, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს კორაპორაციული მართვის განხორციელებისთვის.

აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ ზოგიერთი ჩემს მიერ წამოჭრილი საკითხი კარგად არის განხილული ბ-ნ ლადო ჭანტურისა და ბ-ნ თედო ნინიძის მიერ მომზადებულ “მეწარმეთა შესახებ კანონის კომენტარში”. მაგრამ, ჩემი აზრით, უმჯობესია მათი გადაჭრა მოხერხდეს კანონის ფარგლებში.

“საქართველოს მეწარმეთა შესახებ” კანონის (შემდგომში – კანონი) 4.3. მუხლში აღნიშნულია, რომ “სამეწარმეო რეესტრის მონაცემებს სასამართლო აქვეყნებს ოფიციალურ გზითში ... ჩანაწერი ქვეყნდება მთლიანად, თუ კანონი სხვა რამეს არ ითვალისწინებს.”

სარეგისტრაციო მონაცემების გამოქვეყნების საკითხს ეხება აგრეთვე მუხლი 7.

სამწუხაროდ, შეგვიძლია ვთქვათ, კანონის მიღებიდან დღემდე ორგანიზაციათა რეგისტრაციის მონაცემების საჯაროდ გამოქვეყნების ეს მოთხოვნა არ სრულდება.

კანონის კომენტარებში აღნიშნულია, რომ ამ პრობლემის მოგვარებაზე იზრუნა საქართველოს პარლამენტმა და 1996 წლის 13 დეკემბრის დადგენილების საფუძველზე რეგისტრაციის მონაცემები ქვეყნდება "იუსტიციის სამინისტროს ბიულეტენში", მაგრამ ასეც რომ იყოს, ეს არ არის საჯარო საინფორმაციო საშუალება, რასაც მიზნად ისახავდა კანონი. კანონმორჩილების დასამკვიდრებლად საჭიროა სასამართლოებმა მაინც ადასრულონ კანონით გათვალისწინებული ვალდებულებანი, ან კანონი უნდა შეიცვალოს რეალურ შესაძლებლობათა შესაბამისად.

ამასთან დაკავშირებით უნდა აღვნიშნო, რომ კანონში არ არის დაზუსტებული სარეგისტრაციო მონაცემების გამოქვეყნების სავალდებულო ვადა და ზოგჯერ ურთიერთსაპირისპირო ან მრავალჯერადი რეგისტრაციები ვერ პოულობენ შესაბამის ასახვას.

აგრეთვე არ არის დაზუსტებული საბჭოს წევრობიდან გათავისუფლების შემთხვევაში რეესტრში შესაბამისი ცვლილების შეტანის აუცილებლობა, ამიტომ თანამდებობის ახალი პირის არჩევამდე ძველი წარმომადგენელი თვეებისა და ზოგჯერ წლების განმავლობაში ფიგურირებს რეესტრში. ამან შეიძლება ზედამხედველობის პროცესში გარკვეული გაუგებრობა გამოიწვიოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნულ კომისიაში. თუმცა ამ ინფორმაციის რეესტრში შეტანამ არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გამოიწვიოს საწარმოს ხელახალი რეგისტრაცია და დამატებითი ხარჯები.

კანონის 5.8. მუხლის მიხედვით საწარმოს რეგისტრაციის გაუქმების ერთ-ერთი შემთხვევაა საზოგადოების ნებისმიერი პარტნიორის ან ნებისმიერი მესამე პირის სარჩელის საფუძველზე რეგისტრაციის გაუქმება.

ეს მუხლი იძლევა საზოგადოებრივი კონტროლის საშუალებას, რაც მისასალმებელია, მაგრამ, სამწუხაროდ, პრაქტიკაში მას აქვს ძალიან ცუდი გამოყენება. ხშირად ამ პუნქტის გამოყენების საშუალებით ყოფილი ხელმძღვანელი პირების სარჩელების დამაყოფილების საფუძველზე თვეების განმავლობაში არ ხერხდება ახალი სამეთვალყურეო საბჭოს

წევრებისა და ხელმძღვანელი პირების რეგისტრაცია, და შესაბამისად, აქციონერთა მიერ ნდობით აღჭურვილ პირთა უფლებამოსილების განხორციელება. გადაწყვეტილება, სარჩელის საფუძველზე რეგისტრაციის გაუქმების შესახებ, ზოგჯერ მიიღება სერიოზული განხილვის გარეშე. საბჭოს წევრების ან აქციონერთა მოსაზრებების გაუთვალისწინებლად, მოსამართლეები არ ითვალისწინებენ ინტერესთა კონფლიქტს და ზოგჯერ კრების გადაწყვეტილებები იბლოკება დირექტორთა ან სხვა დაინტერესებულ პირთა სარჩელების საფუძველზე.

კანონის 9.5. მუხლი ითვალისწინებს საზოგადოების ინტერესების დაცვის მექანიზმს იმ შემთხვევებისათვის, როცა საზოგადოების წარმომადგენელმა დადო გარიგება, რომლის დადების უფლებაც მას არ ჰქონდა და ამის შესახებ იცოდა კონტრაგენტმა. საზოგადოებას შეუძლია გარიგების დადებიდან 18 თვის განმავლობაში გამოაცხადოს გარიგება ბათილად.

არსებული პუნქტის გამოყენება სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ რეალობაში ვერ ხერხდება, ვინაიდან საკმაოდ ძნელი დასამტკიცებელია, ჰქონდა თუ არა კონტრაგენტს სრული ინფორმაცია დირექტორის უფლებამოსილების შესახებ. არსად არ არის მითითებული, რომ კონტრაგენტი კალდებულია, კონკრეტულ შემთხვევებში საზოგადოების წარმომადგენლისგან მოითხოვოს სამეთვალყურეო საბჭოს ან საერთო კრების გადაწყვეტილებები.

9.5. მუხლის მეორე ნაწილით ასეთი გარიგება, აგრეთვე, შეიძლება გაბათილდეს იმ შემთხვევაში, თუ წარმომადგენელი და კონტრაგენტი განზრახ მოქმედებდნენ ერთად. რათა ზიანი მიეყენებინათ წარმოდგენილი საზოგადოებისათვის. ჩემი აზრით, ურიგო არ იქნებოდა დაგვემატებინა: "ან იმ შემთხვევაში, თუ გარიგება დაიდო არარეალური პირობებით, რის გამოც ზიანი მიადგა საზოგადოებას ან როცა დასტურდება, რომ საზოგადოების წარმომადგენელი მოქმედებდა პირადი ინტერესებიდან გამომდინარე, რის შესახებაც იცოდა კონტრაგენტმა."

საბჭოს წევრების პასუხისმგებლობა

კანონის 9.7. და 56.4. მუხლებით სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები გარკვეულ მოვალეობათა შეუსრულებლობით წარმოშობილი ზიანისათვის სოლიდარულად აგებენ პასუხს.

საბჭოს წევრებს უნდა გააჩნდეთ სოლიდარული პასუხისმგებლობის ადექვატური ინტერესი.

ამ საკითხზე დეტალურად ისაუბრა ბატონმა იოჰანეს ზემლერმა. მაგრამ კვლავ გაუმახვილოთ ყურადღება ზოგიერთ დეტალზე.

საბჭოს წევრის ინტერესი გასაგებია, როცა ის წარმოადგენს ნომინალურ მფლობელს, რომელიც მესაკუთრიდან გარანტირებულია გარყეული ანაზღაურებით ან, როცა საბჭოს წევრია მსხვილი აქციონერი. სხვა შემთხვევებში თითქმის გამორიცხულია საბჭოს წევრის ანაზღაურების გარეშე აქტიური მუშაობა და დაკისრებული ვალდებულებების პირნათლად შესრულება, განსაკუთრებით 4 წლის განმავლობაში.

როგორც ჩემთვის ცნობილია, ამერიკის შეერთებული შტატების კანონმდებლობით სამეთვალყურეო საბჭოს ყველა წევრი კომპანიისაგან თანაბარი ოდენობის ანაზღაურებას ღებულობს, ამის გარდა, ისინი ღებულობენ დამატებით ანაზღაურებას კომპანიისათვის სასარგებლო დამატებითი საქმიანობის გაწევისათვის. ძალიან მაინტერესებს, როგორ არის ეს საკითხი გადაწყვეტილი გერმანიაში, სხვა სახელმწიფოებში. განსაკუთრებით, საქართველოს მსგავს განვითარებად ქვეყნებში.

საბჭოს წევრთა ინტერესების დაუცველობის შემთხვევაში დიდაა რისკი, რომ ისინი ჩაებნენ ინტერესთა კონფლიქტის შემცველ გარიგებებში და ადგილი ჰქონდეს კომპანიის მომგებიანი შესაძლებლობების პირადი მიზნებისათვის გამოყენებას. აგრეთვე სიფრთხილეა საჭირო, რათა ფინანსურ საშუალებათა სიმცირის პირობებში საბჭოს წევრების ხელფასით უზრუნველყოფის ვალდებულებამ არ წარმოშვას დამატებითი ვალდებულებები და არ დააზარალოს საზოგადოება. ან ამ მიზეზით მინიმუმამდე არ შემცირდეს საბჭოს წევრთა რაოდენობა.

ზედამხედველობის მმქანიზმები

ზოგჯერ ისმის კითხვა: რამდენად ადეკვატურია საბჭოს წევრთა პასუხისმგებლობა და ზედამხედველობის მექანიზმები? საბჭოს წევრთა სხდომა ხომ უმეტეს შემთხვევაში კვარტალში ერთხელ იმართება.

სამეთვალყურეო საბჭო ვალდებული უნდა იყოს, გაუფორმოს დირექტორებს ხელშეკრულებები, განუსაზღვროს მათ უფლებამოსილების ფარგლები, საკითხთა გადაწყვეტის პროცედურები და პასუხისმგებლობები. 56.2. მუხლში ნახსენებია შინაგანაწესი, მაგრამ არსად არ არის მითითებული ამ შინაგანაწესის შექმნის ან ხელშეკრულებების გაფორმების აუცილებლობაზე. თუმცა, ეს უკანასკნელი, სასურველია. შინაგანაწესისგან დამოუკიდებლადაც არსებობდეს. ასეთ ხელშეკრულებებს თქვენ თითქმის ვერ ნახავთ საქართველოში არსებულ სააქციო

საზოგადოებებში. შესაბამისად შესუსტებულია საკორპორაციო მართვა და დიდია ერთმართეულობის რისკი.

“მეწარმეთა შესახებ” კანონში ასახულია ხელმძღვანელ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი, მაგრამ იგი არ პოულობს შესაბამის აღსრულებას. მაგ., ხშირია შემთხვევა, როცა საწარმოს ხელმძღვანელობამ ორგანიზაციის პრივატიზაციამდე (ზოგჯერ პრივატიზაციის დაწყების მომენტში) აიღო გარკვეული ვალდებულებები, ვთქვათ სესხი, შეასრულა გარკვეული სამუშაოები, მაგრამ საწარმოს დავალიანება კატასტროფულად გაიზარდა. სასამართლოები აბსოლუტურად არ ინტერესდებიან დავალიანების წარმოშობის რეალური მიზეზებით, იმით, თუ რამდენად სამართლებრივად იქნა გაფორმებული გარიგება ან მიზნობრივად დახარჯული ფინანსური საშუალებები. იგნორირებულია სამეთვალყურეო საბჭოს მოსაზრებები და აქციონერების არსებობა. შესაბამისად, ხშირად სააქციო საზოგადოების ქონების მომხიბვლელი ნაწილი საეჭვო კრედიტორთა ხელში აღმოჩნდება. ამის შესახებ აქციონერები წლების განმავლობაში არ არიან ინფორმირებულნი და შემდგომში მთელი პასუხისმგებლობა აწევბა ახლად არჩეულ სამეთვალყურეო საბჭოს. ასეთ სიტუაციებში ხშირად სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები ტოვებენ დაკავებულ თანამდებობებს და სააქციო საზოგადოება რჩება რეალურად მოქმედი საზედამხედველო ორგანოს გარეშე, რასაც საეკლალლო შედეგებამდე მიყვავართ.

ანალოგიური ფაქტების გამორიცხვის მიზნით სასამართლოებმა ჯეროვანი ყურადღება უნდა მიაქციონ საკორპორაციო სამართალს, სამეთვალყურეო საბჭოსა და აქციონერთა უფლებებს. სააქციო საზოგადოებათა მიმართ გადაწყვეტილებების მიღება შედეგების გათვალისწინებასა და შესაბამის სათუთ დამოკიდებულებას მოითხოვს. ამისთვის ურიგო არ იქნება, რომ სასამართლოებმა ითანამშრომლონ საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნულ კომისიასთან. ამ დარგის საზოგადოებრივ თუ თვითრეგულირებად ორგანიზაციებთან.

თანამდებოგობიდან ბათავისუფლება და ვაპანსიები

საბჭოს წევრს ეკისრება გარკვეული პასუხისმგებლობა, მაგრამ როგორ არის “მეწარმეთა შესახებ” კანონში დარეგულირებული პასუხისმგებლობის მოხსნის ან გადაცემის საკითხი? როგორ ივსება ვაპანსიები და ვის აქვს მისი შეესების უფლება?

“მეწარმეთა შესახებ” კანონის 55.2. მუხლში ეს საკითხი დასარეგულირებულია. ვინაიდან ერთ-ერთი აქციონერის, საბჭოს რომელიმე წევრის

ან დირექტორის განაცხადით სასამართლოს მიერ ახალი წევრის დანიშვნა არაკორექტულია. უმჯობესია, ეს ხდებოდეს საკონტროლო პაეტიის მფლობელი აქციონერის ან აქციონერთა ჯგუფის გადაწყვეტილებით. ან, დროებით, მომავალ აქციონერთა საერთო კრებამდე დარჩენილ საბჭოს წევრთა 2/3-ის გადაწყვეტილებით.

სახელმწიფო სახაზინო საწარმოთა შპს-დ გადაკეთების ხარვეზები

მსხვილ სახელმწიფო საწარმოებისათვის, რომლებიც საჯაროობისაგან თავდაღწევის მიზნით, გადაკეთდნენ შპს-ებად, აუცილებელი უნდა იყოს მრავალწერიანი სამეთვალყურეო საბჭოს ინსტიტუტის არსებობა, რათა სრულყოფილად განხორციელდეს მონიტორინგი და ზედამხედველობა კომპანიის საქმიანობაზე. ამისთვის სამეთვალყურეო საბჭოს შემადგენლობაში, გარდა სახელმწიფოს წარმომადგენლებისა, უნდა შედიოდნენ საზოგადოებრივი დამკვირვებლები და თანამშრომლების მიერ არჩეული პირები.

სახელმწიფო მმართველობის ქვეშ მყოფი მსხვილი არასაჯარო საწარმოები ყველგან და ყოველთვის ქმნიდნენ კარგ ნიადაგს კორუფციისთვის. საზოგადოებისთვის უკვე ცნობილია მხოლოდ სახელმწიფო ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი ხელმძღვანელი პირების მიერ სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივი ქონების მასშტაბური მიტაცების ფაქტები. ჩვენ შეგვიძლია მოვლენათა სენსაციურ განვითარებამდე მასიურად დავნერგოთ კორპორაციული მართვის სისტემები და შევქმნათ მისი აღსრულების მექანიზმები.

დასკვნა:

მოუხედავად ხარვეზებისა, საქართველოს კანონმდებლობის სოლიდური ნაწილი დემოკრატიული პრინციპების ასახვის დონით ევროპის ზოგიერთი განვითარებული, მაგრამ კონსერვატიული ქვეყნის კანონმდებლობასაც კი სჯობს. თუმცა, აქვე უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენ არ გავაჩნია ადგილობრივი მრეწველობის განვითარებისთვის აუცილებელი ხედვის კონცეფცია და მოსახლეობის სოციალური დაცვის მექანიზმები. შესაბამისად, არ გავაჩნია კორპორაციული მართვის აღსრულებისთვის საკმარისი ინსტიტუციური თუ საზოგადოებრივი ეკონომიკური დონე.

● აქციონერთა უფლებები

აქციონერთა კორპორაციული უფლებანი ადამიანის უფლებათა ერთ-ერთი ნაწილია. მსხვილ სახელმწიფო საწარმოებში, რომლებიც შპს-ებად გადაკეთდნენ. ათეული წლის განმავლობაში მუშაობდნენ მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტები. დღეს მათ შეიძლება არ ერგოთ ის შეღავათი, რაც წილად ხვდა სხვა ასობით პრივატიზებულ საწარმოთა თანამშრომლებს, რომლებიც გახდნენ ამ საწარმოთა აქციონერები. როგორც აღვნიშნეთ, “სახელმწიფო შპს”-თა თანამშრომლებს, აგრეთვე, წართმეული აქეთ კორპორაციული მართვის შესაძლებლობები. ინფორმაციის მიღების და აზრის გამოთქმის უფლება. დღეს, სამწუხაროდ, ზოგი სარგებლობს იმით, რომ საზოგადოების გარკვეული ნაწილი ვერ ერკვევა კორპორაციული სამართლის საკითხებში და არ ძალუძს საკუთარი უფლებების დაცვა.

● კანონის 5.7. მუხლში აღნიშნულია, რომ “... საზოგადოების წესდებაში სასამართლოს მიერ სერიოზული ხარვეზების დადგენისას, სასამართლო ვალდებულია მოახდინოს საზოგადოების ლიკვიდაციის რეგისტრაცია ...”.

წესდების ხარკეზების გამოსწორების ნაცვლად, ამ მუხლით არაკეთილსინდისიერად სარგებლობენ სააქციო საზოგადოებათა ხელმძღვანელი ან სხვა დანტერესებული პირები და სასამართლოების შესაბამისი გადაწყვეტილებებით გაურკვეველ მდგომარეობაში ტოვებენ პრივატიზაციის შედეგად წარმოშობილ ახალ აქციონერებს. ასეთი ქმედება მინიმუმამდე სცემს აქციათა ფასს, რითაც სარგებლობენ ზემოთ აღნიშნული პირები.

არის მოსაზრება, რომ ტექსტში, ნაცვლად “ლიკვიდაციის რეგისტრაციისა”. უნდა ეწეროს “რეგისტრაციის ლიკვიდაცია”. ან უბრალოდ, წესდების ის პუნქტები, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან კანონმდებლობას. უნდა ითვლებოდეს ბათილად; აგრეთვე, შეიძლება გარკვეულ პერიოდში, დოკუმენტების კანონთან შესაბამისობაში არმოყვანის შემთხვევაში ხელმძღვანელ პირებს დაეკისროთ ადმინისტრაციული სანქცია.

● კანონის 13.3. მუხლი ხელმძღვანელ პირებს ავალებს შეინახონ გარკვეული დოკუმენტაცია 10 წლის განმავლობაში.

სადმე აღნიშნული უნდა იყოს იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იქცოდნენ ხელმძღვანელი პირები გათავისუფლების შემთხვევაში. იყო

კუროზული შემთხვევა. როდესაც ამ პუნქტის საფუძველზე გათავისუფლებული ღირეპტორი სახლში ინახედა ღოკუშენტებს და არ გადასცემდა მას სამეთეალყურეო საბჭოს.

● ბატონმა ლადო ჭანტურიამ შეგეახსენა, რომ კანონის 14.1.3. პუნქტის საფუძველზე ხელმძღვანელი პირი ვალდებულია შეიტანოს განაცხადი გაკოტრებაზე გადახდისუნარობის დადგომიდან სამი კვირის ვადაში. ბატონმა ლადომ აღნიშნა, რომ ამ პუნქტის გამოყენების პრაქტიკა საერთოდ არ არსებობს. როგორც ჩემთვის ცნობილია, გადახდისუნარობის აღიარებას სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობა სხვადასხეანაირად განიხილავს და ზოგჯერ ითეალისწინებს დარგობრივ ან ინდივიდუალურ მიდგომას. ჩემთვის უცნობია გადახდისუნარობის აღიარების პროცედურების ქართული ვარიანტი. შესაბამისად, შეიძლება გადახედოთ გაკოტრებაზე განაცხადის შეტანის ვადებსაც. არა მგონია, რომ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილებების შეტანამ გვიშეუღოს. ჩვენი მიზანი ხომ მარტო ის არ არის, რომ ეს პუნქტი აეამოქმედოთ. დაბალი ეკონომიკური მაჩვენებლების მქონე ქვეყნებში საექციო საზოგადოებათა გაკოტრება ძალიან მტკიენეული პროცესია და ამ მხრივ დიდი სიფრთხილე გემართებს. თუმცა, რა თქმა უნდა, ცალკეულ ხელმძღვანელ პირთა მიერ აქციონერთა საკუთრების მიტაცებას ბოლო უნდა მოედოს.

● ბურუსითაა მოცული უფლებამოსილებათა დელეგირების საკითხი. მაგ., ისმის კითხვა – შეუძლია თუ არა აქციონერთა საერთო კრებას იმსჯელოს და მიიღოს გადაწყვეტილებები სამეთეალყურეო საბჭოს კომპეტენციაში შემავალ საკითხებზე? ამ თემას სხვადასხვა მოსამართლე სხვადასხვა ინტერპრეტირებას უკეთებს.

● კანონმდებლობით დაუზუსტებელია, თუ როდის უნდა მოხდეს საექციო საზოგადოების სამეწარმეო რეესტრში ცვლილებების რეგისტრაცია – საერთო კრებაზე ემისიის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების, საბოლოო ემისიის პროსპექტის დამტკიცების თუ ემისიის შეესების შედეგების შეჯამების შემდეგ?

კორპორაციული მართვის საფუძვლები ბირჟაზე აღიარებული საზოგადოებებისათვის

რუდიგერ ვონ როზენი (მაინის ფრანკფურტი)

პროფესორი

განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში მოქმედ სამართალთან ერთად წარმოიშვა ზოგიერთი წესი, რომლებიც ხელს უწყობს საზოგადოების ორგანოთა ურთიერთმოქმედებას. განსაკუთრებით, ურთიერთობას გამგეობასა და სამეთვალყურეო საბჭოს შორის. ამ საკითხს ყურადღება ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციამაც (OECD) მიაქცია და 1999 წლის მაისში მიიღო კორპორაციული მართვის ძირითადი პრინციპები (OECD Principles of Corporate Governance). ამ დოკუმენტში განიხილება საერთაშორისოდ აღიარებული ისეთი საკითხები, როგორიცაა აქციონერთა უფლებების დაცვა, საჯაროობის და გამჭვირვალობის პრინციპი და აქციონერთა თანასწორობის უზრუნველყოფა. ამ დოკუმენტში ჩამოყალიბებულ პრინციპებს არა აქვს კანონის ძალა, ისინი, ისევე როგორც ცალკეული ქვეყნების ეროვნული პრინციპები, თავისთავად ვითარდება. ინვესტორებიც სულ უფრო ხშირად განიხილავენ მათი ინვესტიციების ობიექტებს კორპორაციული მართვის პრინციპების თვალსაზრისით. ეს პრინციპები მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ განვითარებული ქვეყნებისთვის. ისინი, ალბათ, უფრო მეტად ვრცელდება აზიის, აფრიკის, ლათინური ამერიკისა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებზე და უმჯვენად საქართველოსთვისაც სასარგებლოა.

ყველასთვის ცნობილია, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებს განსხვავებული სამართლებრივი და საფინანსო სისტემები გააჩნიათ. გერმანიაში, მაგალითად, არსებობს მართვისა და კონტროლის ორმაგი სისტემა გამგეობისა და სამეთვალყურეო საბჭოს სახით. ამასგან განსხვავებით არსებობს მონისტური სისტემა, რომელშიც მხოლოდ ხელმძღვანელი ორგანო არსებობს, რომლის შიგნითაც ნაწილდება საწარმოს მართვის ორგანოების (Executive directors – აღმასრულებელი დირექტორები) და საწარმოზე ზედამხედველობის (Non-executive

directors – არააღმასრულებელი დირექტორები) ფუნქციები. ძნელია იმის მტკიცება, თუ რომელი სისტემაა უკეთესი. რეალური შედეგი არც ემპირიულ კვლევებს გამოუღიათ. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან ორივე სისტემა ეყრდნობა სააქციო საზოგადოების ორგანიზაციული ფორმის ერთსა და იმავე პრინციპს, კერძოდ, მართვისა და კონტროლის ფუნქციების გაყოფის პრინციპს. აქედან გამომდინარე, კორპორაციული მართვის პრინციპების გამოყენება გარდაუვალია. მიუხედავად იმისა, თუ რომელ სისტემას ვაღიარებთ – გერმანულსა თუ ანგლო-საქსონურს.

დიდი მნიშვნელობა აქვს აქციონერთა და საწარმოს მუშაობით დაინტერესებულ სხვა პირთა ერთმანეთისგან განსხვავებული ინტერესების გათვალისწინებას – ესე იგი ე.წ. შეაპოლდერების (Shareholder, ანუ აქციონერთა) და სტეიკჰოლდერების (Stakeholder) ინტერესებს. სტეიკჰოლდერებს განეკუთვნებიან ძირითადად თანამშრომლები, კლიენტები და, რა თქმა უნდა, გარემო – ქალაქი ან თემი, სადაც საწარმოს თავისი ადგილსამყოფელი აქვს, ესე იგი ის პირები და ორგანიზაციები, რომლებთანაც საწარმო პირდაპირ ან არაპირდაპირ არის დაკავშირებული.

ამ შესავალის შემდეგ ნება მომეცით, წარმოგიდგინოთ ის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც შეიმუშავა გერმანელ ექსპერტთა ჯგუფმა და რომელსაც გერმანიის აქციის ინსტიტუტიც განეკუთვნება. ეს პრინციპები სარეკომენდაციო ხასიათისაა და შემდგომ განვითარებას და დამუშავებას საჭიროებენ. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს წესები გამოხატავენ რეალურ, მოქმედ საკანონმდებლო მდგომარეობას, საკანონმდებლო ტექსტებთან შედარებით, რომლებიც მხოლოდ საპარლამენტო დონეზე შეიძლება მიიღონ ან შეცვალონ. ამგვარი კეთილი ნების საფუძველზე შემუშავებულ ნორმებს ის უპირატესობა აქვთ, რომ მათი საკანონმდებლო პირობებთან შესაბამისობაში მოყვანა გაცილებით იოლია.

როგორი ძლიერიც არ უნდა იყოს გლობალიზაციის პროცესთან დაკავშირებული კაპიტალის საერთაშორისო ბაზრის ზეწოლა ბირჟაზე აღიარებულ საწარმოებზე, არც ერთ ქვეყანაში არ ხელყოფენ მრავალწლიან ტრადიციებს, ამიტომ ამ პრინციპებთან მიმართებაში პრაგმატულები უნდა ვიყოთ. საწარმოები სულ უფრო და უფრო არიან დაინტერესებულნი, რომ მიმზიდველი გახდნენ კაპიტალის ბაზრისთვის. ბუნებრივია, ეს იმას ნიშნავს, რომ ინვესტორის მიმართ აქტიური პოლიტიკა უნდა განხორციელდეს. ამასთანავე, ამ ეტაპზე არა აქვს დიდი მნიშვნელობა, იგი შიდა ინვესტორია (ე.ი. საქართველოდან) თუ უცხოელი ინვესტორი.

პროფესორმა ლუთერმა მართებულად აღნიშნა, რომ საკორპორაციო სამართალი წარმოადგენს ფორმას, რომელიც უნდა შეივსოს შინაარსით. ამ უკანასკნელს უეჭველად კორპორაციული მართვის პრინციპები მიეკუთვნება, რათა საწარმომ ისეთი ფუძემდებლური პრინციპები გაითვალისწინოს. როგორცაა გამჭვირვალობა, აქციონერთა თანასწორობა და ამით ემსახუროს აქციონერთა და, ასევე, სხვა დაინტერესებულ პირთა ინტერესებს.

I. კორპორაციული მართვის ძირითადი საპრინციპები

კორპორაციული მართვის ძირითადი პრინციპები ემსახურებიან საწარმოების და კონცერნების ღირებულებების შექმნაზე პასუხისმგებლობის მქონე და ორიენტირებული მართვის კონტროლის განხორციელებას. ისინი ხელს უწყობენ და აღრმავენ არსებულ და მომავალ აქციონერთა, უცხოელ ინვესტორთა, თანამშრომელთა, პარტნიორების და საზოგადოების ნდობასა თუ კეთილ დამოკიდებულებას საწარმოსადმი საშინაო და საერთაშორისო ბაზრებზე. სამეთვალყურეო საბჭოს, გამგეობას და წამყვან თანამშრომლებს გათავისებული აქვთ ეს პრინციპები და აღიარებენ მათი შესრულების აუცილებლობას. ეს პასუხისმგებლობა არის ნაწილი ვალდებულებისა, რომელიც გულისხმობს სამეწარმეო ინტერესებთან ერთად სხვა ინტერესების გათვალისწინებასაც. ეს პრინციპები ცნობილია როგორც კორპორაციული მართვის ზოგადი პრინციპები საბირჟო (ბირჟაზე აღიარებულ) საზოგადოებებთან მიმართებაში. საბირჟო, ანუ ბირჟაზე აღიარებულ საზოგადოებებთან ითვლებიან ის საზოგადოებები, რომელთა აქციები სავაჭროდ დაშვებულია გერმანულ ბირჟებზე ან თავისუფალ მიმოქცევაში. ამ ძირითადი პრინციპების გამოყენების, აღიარებისა და განხორციელების შესახებ მოხსენიებულ უნდა იქნეს მათი საქმიანობის ანგარიშში.

განსხვავებული სამართლებრივი სისტემების, საინსტიტუციო ჩარჩო-პირობებისა და ტრადიციების არსებობის გამო ამჟამად არ არსებობს რაიმე საერთაშორისოდ მოქმედი კორპორაციული მართვის უნივერსალური მოდელი. ძირითადი (ჩარჩო) პრინციპები ყალიბდება სამართლის, კანონის, აღიარებული ეროვნული და საერთაშორისო წესების და საბაზრო გამოცდილების საფუძველზე. ამას გერმანიაში, პირველ რიგში, საკორპორაციო და კონცერნების სამართლის უშუალო ნორმები, კონკრეტულად კი სააქციო საზოგადოების, საბუღალტრო აღრიცხვის, საბანკო ზედამხედველობისა და კაპიტალის ბაზრის სამართლის წესები და თავად საზოგადოების წესდება განეკუთვნება.

ამავდროულად საწარმო საერთაშორისო შედარებისთვის მისა-
დაგებულ საბუღალტრო აღრიცხვის წესებს იყენებს.

გერმანული საწარმოს მართვაში და კონტროლში გამგეობას და
სამეთვალყურეო საბჭოს გადამწყვეტი ფუნქციები ენიჭება. გან-
ვიხილოთ ამასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი მოქმედებები.

II. ბაზემოზა

1. კომპეტენციები და ამოცანები

ა) საზოგადოების მართვისას გამგეობა შებოჭილია საზოგადოების
ინტერესებით. საზოგადოების პოლიტიკის პრინციპებით, მისი ძირითადი
მიმართულებებითა და საწარმოს მუშაობის მართლზომიერი წესებით.

ბ) სამეთვალყურეო საბჭოსთან ურთიერთობაში გამგეობამ უნდა
შეიმუშაოს საწარმოს სტრატეგიული გეგმები და იზრუნოს მათ
განხორციელებაზე.

გ) გამგეობამ უნდა დაიცვას კანონის დებულებები და კონცერნში
გაერთიანებულ საწარმოებს მათი შესრულება მოსთხოვოს.

2. ინფორმაციის გაცემის და საჯაროობის მოვალეობა

ა) გამგეობამ დაუყოვნებლივ უნდა გამოაქვეყნოს ყველა სიახლე,
რომელიც საწარმოს საქმიანობას შეეხება და მანამდე საჯაროდ
ცნობილი არ იყო. განსაკუთრებით, თუ ამ გარემოებებს საწარმოს
ქონებრივი ან ფინანსური მდგომარეობისა და საწარმოს საქმიანობით
საგრძნობი გავლენის მოხდენა შეუძლია საზოგადოების ფასიანი
ქაღალდების საბირჟო ფასზე.

მიმდინარე საჯაროობის ფარგლებში, ე. წ. „საფინანსო კალენდარ-
ში“ გამოქვეყნებით, საზოგადოებას უნდა ეცნობოს საწარმოს პერი-
ოდული პუბლიკაციების (მაგ., საქმიანობის ანგარიშები, კვარტალური
ანგარიში, აქციონერთა კრებები) გამოქვეყნების თარიღები დიდი ხნით
ადრე (1 წელი). საწარმოს მიერ გამოქვეყნებული ინფორმაცია
ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ინტერნეტითაც. ეს შეეხება. ასევე,
მოწვევას აქციონერთა კრებაზე, მის დღის წესრიგს, აქციონერთა
განცხადებებს და საწარმოს ხელმძღვანელობის ინფორმაციებს.

ბ) ინფორმაციის გაცემისას საწარმომ უნდა გაითვალისწინოს
თანასწორობის პრინციპი.

გ) საფინანსო ანგარიშების პერიოდული პუბლიკაციები (საქმიანო-
ბის ანგარიში, კვარტალური ანგარიში) უნდა გამოქვეყნდეს დროულად.
კვარტალური ანგარიშები შეიცავენ, ასევე, სეგმენტურ ანგარიშებს
და აქციებთან დაკავშირებულ აქტუალურ მონაცემებს.

დ) გამგეობა პერიოდულად, დროულად და ამომწურავად აფრთხილებს სამეთვალყურეო საბჭოს, საქმიანობის წარმართვის ყველა აქტუალური საკითხის, საზოგადოებისა და კონცერნში შეძველ საწარმოთა საქმიანობაში რისკის ფაქტორის არსებობის და სარიისკო მენეჯმენტის შესახებ.

ე) იმ შემთხვევაში, თუ საქმიანობის წარმართვა ან რისკის ფაქტორი საწარმოს საქმიანობაში წარმოდგენილ საქმიანობის გეგმასთან შედარებით საგრძნობლად შეიცვლება, ამის შესახებ გამგეობამ მისი თავმჯდომარის მეშვეობით დაუყოვნებლივ უნდა შეატყობინოს სამეთვალყურეო საბჭოს. სამეთვალყურეო საბჭომ ამგვარ შემთხვევაში შეიძლება დანიშნოს სამეთვალყურეო საბჭოს რიგგარეშე სხდომა.

ვ) საზოგადოების წლიური ანგარიშის დანართში გამგეობას შეაქვს მონაცემები იმ საწარმოთა შესახებ, რომლებშიც საზოგადოება კაპიტალის სულ მცირე 10% მაინც ფლობს. გამონაკლისის მხოლოდ ისეთი მოწილეები წარმოადგენენ, რომლებიც ქონებრივ, საფინანსო და მოგებაზე ანგარიშის წარდგენისას დიდ მნიშვნელობას არ იძენენ. ამას გარდა, წლიური ანგარიშის დანართში უნდა აისახოს მონაცემები ორმხრივი მონაწილეობის არსებობისა და საზოგადოების აქციების მფლობელებზე.

ზ) როგორც კი საზოგადოებისთვის ცნობილი გახდება, რომ ვინმემ მისი კაპიტალის 5, 10, 25, 50 ან 75 % შეიძინა, ეს ფაქტი დაუყოვნებლივ ქვეყნდება გამგეობის მიერ.

თ) წლიური ანგარიშის დანართი უნდა მოიცავდეს ინფორმაციას გამგეობის მფლობელობაში არსებულ აქციათა ოდენობაზე და წინა წელთან შედარებით მასთან დაკავშირებულ ცვლილებებს.

3. ანაზღაურება

ა) გამგეობის წევრების და საწარმოს წამყვანი თანამშრომლების ანაზღაურება საკმარისი უნდა იყოს იმისათვის, რომ მათ საწარმოს განვითარებისა და მისი ღირებულების გაზრდისთვის იზრუნონ. ამგვარ სტიმულებს განეკუთვნება აქციათა არჩევის პროგრამები და ისეთი წახალისებები, რომლებიც დაკავშირებულია აქციათა კურსის გაზრდასთან და საწარმოს წარმატებულ საქმიანობასთან. აქციათა არჩევისა და მსგავს უფლებათა არსებობისას გამგეობის წევრებისა და საწარმოს თანამშრომლებისათვის გასათვალისწინებელია შემდეგი მომენტები:

– აქციათა არჩევის პროგრამის შესაბამის უფლებათა გამოყენება

დაშვებულია, ყველაზე ადრე, 2 წლის შემდეგ. ამის მიმზიდველი ხასიათი. აქციონერების მიერ მათ მოგებაში მონაწილეობის უფლების საკომპენსაციოდ გადაცემა და ამ უფლებათა პირველი გამოყენება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად არის შესაბამისი პარამეტრები (მაგ. დარგის ინდექსის განვითარება) დაცული;

– საწარმოს აქციათა არჩევისა და მსგავსი უფლებების სტრუქტურა. ზოგადი მოცულობა, მათი გამოყენების ფასები და ვადები (მათ შორის კონცერნში შემავალ საწარმოთათვის) ქვეყნდება წლიური ანგარიშის დანართში, გამგეობის წევრებისა და თანამშრომლებისათვის ცალ-ცალკე. შესაბამისი ღონისძიებების გამოყენებით უზრუნველყოფილია საწარმოსადმი მიუთვნებულ პირთა უფლებები.

ბ) ცნობა გამგეობის მთლიან ანაზღაურებაზე ქვეყნდება საქმიანობის ანგარიშში ფიქსირებული და ცვალებადი ნაწილების სახით.

4. ინტერესთა კონფლიქტების და საკუთარი გარიგებების წარმართვის წესები

ა) გამგეობის წევრებს საწარმოს ხელმძღვანელობის განხორციელებისას არა აქვთ უფლება იქონიონ საკუთარი ინტერესები, რომლებიც საწარმოს ინტერესებს ეწინააღმდეგება.

ბ) გამგეობის წევრები ვალდებული არიან სამეთვალყურეო საბჭოს აცნობონ საკუთარი ინტერესების არსებობაზე საზოგადოების ან კონცერნში შემავალ საწარმოთა აქციების განკარგვისას ან სხვა ინტერესების კონფლიქტზე. ისინი იმავდროულად ვალდებული არიან. ეს ინფორმაცია გამგეობის სხვა წევრებსაც შეატყობინონ.

გ) ყველა გარიგება საზოგადოების ან კონცერნში შემავალ საწარმოსა და გამგეობის წევრებს შორის უნდა შეესაბამებოდეს დარგისთვის საყოველთაოდ მიღებულ სტანდარტებს. ეს გარიგებები და მათი პირობები სამეთვალყურეო საბჭოს მხრიდან წინასწარ ნებართვას საჭიროებს (გამონაკლისს წარმოადგენს ყოველდღიურობასთან დაკავშირებული გარიგებები). ისინი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საზოგადოების ან კონცერნში შემავალი საწარმოს ინტერესებს. კრედიტის გაცემა გამგეობის წევრებისადმი მოითხოვს სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობას გამგეობის წინასწარი ინფორმირების პირობით. მსგავს გარიგებათა დადებისას საზოგადოებას წარმოადგენს სამეთვალყურეო საბჭო.

დ) გამგეობის წევრებსა და წამყვან თანამშრომლებს არა აქვთ

უფლება თავიანთ ან თავიანთ ახლობელ პირთა, ან სხვა საწარმოთა სასარგებლოდ გამოიყენონ ის საქმიანი შესაძლებლობები, რომლებიც საზოგადოების კუთვნილებათაა.

ე) გამგეობის წევრებსა და წამყვან თანამშრომლებს ეკრძალებათ, აგრეთვე, თავიანთი სამსახურებრივი საქმიანობის ფარგლებს გარეთ საკუთარი სახელით ან ახლო პირთა სახელით დადონ ისეთი გარიგებები, რომლებიც საზოგადოების ან კონცერნში შემავალი საწარმოს ინტერესებს ეწინააღმდეგება. გამგეობის წევრებმა უნდა აცნობონ გამგეობას იმ გარიგებათა შესახებ, რომლებსაც ისინი დადებენ ერთმანეთთან. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებთან ან საზოგადოების წამყვან თანამშრომლებთან, გარდა ისეთი გარიგებებისა, რომლებიც ყოველდღიურად იდება. ასეთი გარიგებები საჭიროებენ სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობას.

ვ) გამგეობის წევრებსა და წამყვან თანამშრომლებს თავიანთი საქმიანობისას საწარმოს მიმართ ეკრძალებათ კონკურენცია.

ზ) გამგეობის წევრების მიერ სხვა საქმიანობის განხორციელება, განსაკუთრებით სამეთვალყურეო საბჭოს ფარგლებში, საჭიროებს სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობას. წამყვანი თანამშრომლების დამატებითი საქმიანობა საჭიროებს გამგეობის თანხმობას.

თ) გამგეობის წევრების, სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების ან წამყვანი თანამშრომლების მიერ საწარმოს აქციების, არჩევის უფლების ან სხვა პროდუქტის ყიდვა ან გაყიდვა ექვემდებარება განსაკუთრებულ წესებს. ზოგადი წესი იმაში მდგომარეობს, რომ გამგეობის წევრებმა და წამყვანმა თანამშრომლებმა თავისი დამოკიდებულება საზოგადოების მიმართ თავიანთი საწარმოს აქციების შეძენით დაადასტურონ.

ამასთან, თავიდან უნდა ავიცილოთ ისეთი ტრანსაქციები, რომელთა მიზანიცაა გარიგებების და შემხვედრი გარიგებების დადებით ფულის კურსისა და ფასების მოყვებადიანი ცვლილებების საფუძველზე მოგების მიღება (სპეკულაციური გარიგებები). შესაბამისი ღონისძიებების გამოყენებით, როგორიცაა აქციათა და აქციათა მონათესავე უფლებების ყიდვა-გაყიდვაზე ვადების შეზღუდვების დაწესება, უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს შიდა (საინსაიდერო) უფლებათა დაცვა. ამასთან დაკავშირებით გამგეობა უზრუნველყოფს სპეციალური პირის დანიშვნას, რომელიც წელიწადში ერთხელ ანგარიშს ატარებს სამეთვალყურეო საბჭოს.

ი) გამგეობის წევრებსა და კონცერნის თანამშრომლებს თავიანთი მუშაობის პროცესში არ შეუძლიათ მიიღონ თავისთვის ან სხვა პირებისთვის რაიმე კომპენსაციები ან სხვა შეღავათები, თუ ეს შელახავს კონცერნის ან კლიენტების ინტერესებს.

III. სამეთვალყურეო საბჭო

1. შემადგენლობა და ანაზღაურება

ა) აქციონერთა კრებისადმი საარჩევნო კანდიდატურების მიწოდებისას სამეთვალყურეო საბჭომ ყურადღება უნდა მიაქციოს იმას, რომ რეკომენდაცია მიეცეს ისეთ პირებს, რომლებსაც შესაბამისი ცოდნა, საჭირო თვისებები და შესაფერისი გამოცდილებაც გააჩნიათ. სამეთვალყურეო საბჭოს რაოდენობისა და შემადგენლობის დადგენა მისი ეფექტური მუშაობის საწინდარია. მისმა წევრებმა დრო და ენერგია არ უნდა დაიშურონ თავიანთი საქმიანობის განსახორციელებლად.

ბ) სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა უზრუნველყოს კონსულტაციები და გამგეობის კონტროლი დამოუკიდებელ პირთა მეშვეობით. რომლებიც არც ადრე იყვნენ და არც მოცემულ მომენტში არ არიან დაკავშირებულნი საწარმოსთან. ამ პრინციპის დაცვა საჭიროა კომისიების შედგენისას. გამგეობიდან გასული გამგეობის წევრთა სამეთვალყურეო საბჭოში არჩევა გამონაკლის შემთხვევას უნდა წარმოადგენდეს.

გ) იმ შემთხვევაში, თუ სამეთვალყურეო საბჭოს რომელიმე წევრი პირადად არ დაესწრება ერთი წლის განმავლობაში საბჭოს სხდომათა ნახევარზე მეტს, მაშინ ეს ფაქტი აღნიშნულ უნდა იქნეს საქმიანობის ანგარიშში.

დ) სამეთვალყურეო საბჭოს წევრთა ანაზღაურება უნდა შეესაბამებოდეს მათ მიერ აღებულ პასუხისმგებლობას, დაკისრებულ ამოცანათა მოცულობასა და საწარმოს ღირებულების ზრდას. მთლიანი ანაზღაურების ოდენობა მოცემულ უნდა იქნეს წლიური ანგარიშის დანართში.

ე) წლიური ანგარიშის დანართში, აგრეთვე, უნდა იყოს მონაცემები სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ საწარმოს აქციათა მფლობელობისა (მათ შორის არსებულ არჩევით უფლებებზე) და წინა წელთან შედარებით ამასთან დაკავშირებულ ცვლილებებზე.

2. სამეთვალყურეო საბჭოს კომპეტენციები და ამოცანები

ა) სამეთვალყურეო საბჭოს ამოცანაა, რეგულარული კონსულ-

ტაციები გაუწიოს გამგეობას საზოგადოების ხელმძღვანელობაში და გააკონტროლოს საწარმოს ხელმძღვანელობის პროცესი. იგი ნიშნავს გამგეობის წევრებს და გამგეობასთან ერთად უზრუნველყოფს გრძელვადიან დაგეგმარებას.

ბ) სამეთვალყურეო საბჭოს შეუძლია გარკვეული გარიგებების დადება საკუთარ თანხმობაზე დამოკიდებული გახადოს. ძირითადად ეს შეიძლება ეხებოდეს საინვესტიციო პროექტებს, კრედიტებს, ფილიალების დაარსებას და გარკვეული ოდენობის წილების შეძენას ან გასხვისებას.

გ) სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები ვალდებული არიან, არ გასცენ საზოგადოების საიდუმლო.

დ) სამეთვალყურეო საბჭო აწესებს თავის რეგლამენტს და მასში გამგეობის ანგარიშგების და ინფორმირების ვალდებულებას აფიქსირებს.

ე) სამეთვალყურეო საბჭო დაეალებას აძლევს წლიური ანგარიშის და კონცერნის ანგარიშის შემმოწმებელ აუდიტორს. ამასთან, განსაკუთრებით გათვალისწინებულ უნდა იქნეს, რომ:

- ამ აუდიტორს ბოლო 5 წლის განმავლობაში თავისი საბრუნავი კაპიტალის 30 პროცენტი ამ საზოგადოებისგან ან იმ საწარმოთა შემოწმებით, რომლებშიც საზოგადოებას 20%-ზე მეტი ეკუთვნის, არ მიუღია და არც მოცემულ წელს არ მიიღებს;

- არ იქნება დანიშნული ისეთი აუდიტორი, რომელმაც გასული 10 წლის განმავლობაში 6-ზე მეტჯერ მოაწერა ხელი ამ საზოგადოების წლიურ და კონცერნის ანგარიშს;

- აუდიტორთა შორის ინტერესთა კონფლიქტი არ არსებობს.

სამეთვალყურეო საბჭოს ყველა წევრი დროულად იღებს შემოწმების ანგარიშს სამეთვალყურეო საბჭოს შესაბამისი სხდომის წინ. ეს სხდომები ტარდება აუდიტორების თანდასწრებით.

ვ) ხელშეკრულებები, განსაკუთრებით კი საკონსულტაციო ხელშეკრულებები, სამეთვალყურეო საბჭოს ცალკეულ წევრთან საჭიროებს სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობას (გამონაკლისი – ყოველდღიური ხელშეკრულებები).

ზ) გამგეობა რეგულარულად (მინიმუმ ერთხელ წელიწადში) აბარებს სამეთვალყურეო საბჭოს ანგარიშს იმ საქველმოქმედო თანხების გაცემის შესახებ, რომლებიც აღემატება სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დადგენილ ოდენობას.

3. კომისიების შექმნა

როული საკითხების განსახილველად სამეთვალყურეო საბჭო ქმნის სხვადასხვა კომისიას. მათი შემადგენლობის დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მათი პროფესიული კომპეტენცია. კომისიების შექმნა და მათი ამოცანების დადგენა გამომდინარეობს მოცემული მოთხოვნილებიდან და საწარმოს სიდიდისგან. კომისიები შეიძლება იყოს შემდეგი სახის:

- *პრეზიდუმისა და სტრატეგიულ საკითხთა კომისია.* პრეზიდუმის კომისია კონსულტირებას უწევს გამგეობას და ამზადებს სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ მისაღებ გადაწყვეტილებებს. პრეზიდუმის კომისია განიხილავს საწარმოს საქმიანობის ძირითად საკითხებს. იგი აანალიზებს გამგეობის მიერ წარდგენილ საწარმოს სტრატეგიის და დაგეგმარების წინადადებებს და განიხილავს მათი განხორციელების სხვადასხვა შესაძლებლობებს. იგი შეისწავლის საწარმოს შიდა მდგომარეობას მისი ოპერატიულობის, ეფექტურობის და პოტენციალის თვალსაზრისით, განსახორციელებელ მიზნებთან მიმართებაში. იგი რეგულარულად (წელიწადში ერთხელ მაინც) აანალიზებს კორპორაციული მართვის პრინციპებსა და მათ შესრულებას.

- *ბალანსისა და კონტროლის კომისია.* ამ კომისიის კომპეტენციას განეკუთვნება საზოგადოების საბუღალტრო საქმეებისა და კონტროლის საკითხები. იგი აფასებს აუდიტორის მიერ წარმოდგენილ ანგარიშსა და მოხსენებას და სამეთვალყურეო საბჭოს წარუდგენს ამ ანგარიშში მოცემულ ძირითად შედეგებს, განსაკუთრებით კი იმას, რაც საწარმოს მომავალთან არის დაკავშირებული. იგი ამოწმებს გამგეობის მიერ წარმოდგენილ სამომავლო ანგარიშს და საწარმოს საქმიანობის მიმართულებების დაგეგმვას. აქციონერებთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი ინფორმაციები, რომლებიც გამოქვეყნებას ექვემდებარება, წარედგინება კომისიას, სანამ აქციონერებამდე მივიდოდეს.

კონტროლის კომისიის ძირითადი ამოცანებია:

- აუდიტორის შერჩევის მომზადება, ძირითადი შესამოწმებელი საკითხების დადგენა, თუნდაც ისინი სცდებოდნენ შემოწმების კანონით დადგენილ მოცულობასა და ფარგლებს, აუდიტორის პონორარის დადგენა;

– სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ წლიური და კონცერნის ანგარიშის შემოწმების მომზადება. ამ ანგარიშის მდგომარეობიდან გამომდინარე, ანგარიშის მომზადება და აუდიტორის განმარტებების მოსმენა;

– გამგეობის მიერ საქველმოქმედო ღონისძიებებთან დაკავშირებული ანგარიშის განხილვა, როდესაც გასაცემი თანხები სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დადგენილ ოდენობას აღემატება.

ასევე, საჭიროების შემთხვევაში:

– მიმდინარე წლის განმავლობაში წინასწარი შემოწმების შედეგების განხილვა (მაგ., შიდა კონტროლის სისტემასთან დაკავშირებით);

– შუალედური ანგარიშებისა და, საჭიროების შემთხვევაში, მათი შემოწმების განხილვა.

● **საკადრო კომისია.** საკადრო კომისიის კომპეტენციებს განეკუთვნება გამგეობის წევრთა პირადი საკითხები. მათ შორის, მათი შემცვლელების დანიშვნა. საკადრო კომისია იძლევა რჩევებს გამგეობის წევრებთან დასადები ხელშეკრულებების შინაარსსა და მათ ანაზღაურებაზე. ამას გარდა, იგი იძლევა თანხმობას გამგეობის წევრთა ანაზღაურებაზე შეთავსებით დანიშვნისას. კომისია განიხილავს, აგრეთვე, ორგანოთა წევრებისთვის (გამგეობის და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები) კრედიტების მიცემის საკითხებს.

● **საარჩევნო და დამნიშნავი კომისია.** საარჩევნო კომისია პასუხისმგებელია სამეთვალყურეო საბჭოს რაოდენობისა და შემადგენლობის განსაზღვრაზე და საერთო კრებისთვის საარჩევნო წინადადებების მომზადებაზე.

● **საბაზრო და საკრედიტო რისკის კომისია.** ეს კომისია მეთვალყურეობას უწევს საბაზრო რისკის მართვას და კონცერნის საკრედიტო პოლიტიკას. იგი განიხილავს ისეთი კრედიტების გაცემის საკითხებს, რომლებიც თანხმობას საჭიროებენ გადაუდებელ შემთხვევებში გადაწყვეტილების მიღების უფლება შეიძლება დელეგირებულ იქნეს კომისიის რომელიმე წევრზე.

● **მომრიგებელი კომისია.** იმ სააქციო საზოგადოებებში, რომლებიც კანონით მართვისას ერთობლივი გადაწყვეტილების პრინციპს ექვემდებარებიან, მომრიგებელი კომისიის შექმნას თავად ეს კანონი ითვალისწინებს (ერთობლივი გადაწყვეტილების უფლების კანონი. "Mitbestimmungsgesetz", 1976. §27, მე-3 აბზაცი). ეს კომისია

სამეთვალყურეო საბჭოს გადასცემს საკადრო წინადადებებს, როდესაც გამგეობის წევრების შესარიყვად სავალდებულო ხმათა ორი შესაძლი კერ გროვდება.

4. ინტერესთა კონფლიქტების გადაწყვეტისა და საკუთარი გარიგებების დადების წესები

ა) სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებმა უნდა მოახსენონ სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარეს ან მის მოადგილეს ინტერესთა კონფლიქტის არსებობის შესახებ. სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე ან მისი მოადგილე იღებს შესაბამის გადაწყვეტილებას კონფლიქტთან დაკავშირებით, თუ ვის გადაეცემა შესაბამისი ინფორმაცია და დაიშვება თუ არა სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი სხდომებზე.

ბ) სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებს გადაწყვეტილების მიღებისას უფლება არა აქვთ ემსახურონ საკუთარ, ახლობელთა ან სხვა საწარმოთა იმ ინტერესებს, რომლებიც საზოგადოების ან კონცერნში შემავალ საწარმოთა ინტერესებს ეწინააღმდეგება. იმ საქმიანი შესაძლებლობების გამოყენებისას, რომლებიც საზოგადოებას ან კონცერნში შემავალ საწარმოებს ეკუთვნის, ინტერესთა კონფლიქტის შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება საზოგადოების ან კონცერნში შემავალი საწარმოების ინტერესებს და სამეთვალყურეო საბჭოს შესაბამისმა წევრმა ხმის მიცემისას თავი უნდა შეიკავოს.

გ) საზოგადოების ან კონცერნში შემავალ საწარმოთა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრთა, მათ ახლობელთა ან საწარმოთა შორის დადებული ყველა გარიგება უნდა შეესაბამებოდეს საყოველთაოდ მიღებულ სტანდარტებს. გარიგებები და მათი პირობები მოითხოვს სამეთვალყურეო საბჭოს წინასწარ ნებართვას (გამონაკლისი – ყოველდღიურ მოთხოვნებთან დაკავშირებული გარიგებები). ეს გარიგებები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდნენ საზოგადოებას ან კონცერნში შემავალი საწარმოების ინტერესებს.

დ) საზოგადოების ან კონცერნში შემავალ საწარმოთა მიერ კრედიტების გაცემა სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებისათვის საჭიროებს გამგეობისა და სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობას.

ე) სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებს არა აქვთ უფლება, თავიანთ ან შესამე პირთა სასარგებლოდ მიიღონ ან მოითხოვონ მათი საქმიანობიდან გამომდინარე შემწეობები ან სხვა სახის შეღავათები. თუკი ეს საწარმოს ან მათ კლიენტთა ინტერესებს შელახავს.

CORPORATE GOVERNANCE GRUNDSÄTZE FÜR BÖRSENNOTIERTE GESELLSCHAFTEN

RÜDIGER VON ROSEN (FRANKFURT a.M.)

Professor

Neben dem geltenden Recht haben sich in einer Reihe von Industrieländern freiwillige Regelungen herausgebildet, die zum besseren Zusammenwirken der Organe der Gesellschaft beitragen sollen, insbesondere von Vorstand und Aufsichtsrat. Auch die OECD hat sich dieses Themas angenommen und im Mai 1999 Grundsätze zur Corporate Governance (OECD Principles of Corporate Governance) verabschiedet. In diesen werden die international akzeptierten Hauptthemen der Corporate Governance wie zum Beispiel der Schutz der Aktionärsrechte, Offenlegung und Transparenz sowie die Gleichbehandlung der Aktionäre behandelt.

Zwar haben die Grundsätze keinen Gesetzescharakter, sie werden jedoch, ebenso wie die jeweiligen nationalen Grundsätze, ihre Eigendynamik entwickeln, wenn die Unternehmen die unterschiedliche Beurteilung der internationalen Kapitalmärkte spüren, die sich in gestaffelten Risikoprämien für die Aufnahme von Kapital und bei der Beschaffung von Eigenkapital auswirkt. Investoren beurteilen ihre Anlageobjekte zunehmend auch unter dem Gesichtspunkt der Corporate Governance. Die OECD-Grundsätze sind nicht allein für die westlichen Industrieländer gedacht. Ebenso, nein sogar eher sind sie für die aufstrebenden Länder Asiens, Afrikas, Lateinamerikas und Osteuropas gedacht. Es ist eindeutig im Sinne dieser Grundsätze, dass sich auch Georgien mit ihnen befasst.

Wir alle wissen, dass die verschiedenen Länder der Welt unterschiedliche Rechts- und auch Finanzsysteme haben. Beispielsweise existiert in Deutschland ein duales Führungs- und Kontrollsystem mit Vorstand und Aufsichtsrat. Diesem steht das monistische System gegenüber, in dem es nur ein Leitungsorgan gibt, innerhalb dessen dann funktional zwischen Unternehmensleitung (Executive directors) und Unternehmensüberwachung (Non-executive directors) unterschieden wird.. Es ist keinesfalls erwiesen, dass ein System dem anderen überlegen ist, auch empirische Untersuchungen zeigen hier keinerlei Ergebnis. Dies ist auch nicht verwunderlich, denn bei Systeme folgen einem Grundprinzip der Organisationsform

Aktiengesellschaft, nämlich der Trennung von Management und Überwachung. Daraus folgt, dass es für die Anwendbarkeit der Corporate Governance-Grundsätze unerheblich ist, ob man dem deutschen oder dem angelsächsischen System folgt.

Wichtig ist ebenso die Beachtung der unterschiedlichen Interessen zwischen den Aktionären und den übrigen am Unternehmen Interessierten, also zwischen Shareholder und Stakeholder. Zu den Stakeholdern zählen insbesondere Mitarbeiter, Kunden und natürlich auch das Umfeld, in dem das Unternehmen in einer Gemeinde, in einer Stadt seinen Sitz hat, also Personen und Institutionen, die mit dem Unternehmen direkt oder indirekt verbunden sind.

Dies vorausgeschickt, lassen Sie mich kurz auf die in Deutschland von einer unabhängigen Expertengruppe zu deren Mitgliedern auch das Deutsche Aktieninstitut gehörte erarbeiteten Prinzipien eingehen. Diese sind als Empfehlung gedacht und unterliegen der notwendigen Weiterentwicklung und Überarbeitung. Allerdings – und hieraus folgt doch eine gewisse Verbindlichkeit – illustriert vieles, was in diesen Grundsätzen niedergelegt ist, die geltende Gesetzeslage. Gegenüber einem Gesetzeswerk, das immer wieder durch alle parlamentarischen Stufen gebracht werden muss, haben solche freiwilligen Regelungen den großen Vorteil, dass schnell und ohne großen Aufwand an geänderte Notwendigkeiten angepaßt werden können.

Natürlich können in keinem Land gewachsene Traditionen über Bord geworfen werden, auch wenn zugegebenermaßen im Zuge der Globalisierung der Druck der internationalen Kapitalmärkte auf die börsennotierten Gesellschaften immer stärker wird. Wir müssen also bei der Beachtung dieser Grundsätze immer pragmatisch vorgehen. Die Gesellschaften haben zunehmend Interesse, für den Kapitalmarkt attraktiv zu sein. Das bedeutet natürlich, dass eine aktive Politik in Richtung des Anlegers betrieben werden muss. Hierbei ist es erst einmal unerheblich, ob dieser aus dem Inland, d.h. aus Georgien, oder aus dem Ausland kommt.

Prof. Lutter hat zu Recht darauf hingewiesen, dass das Gesellschaftsrecht ein Rahmen ist, der mit dem notwendigen Inhalt angefüllt werden muss. Hierzu zählen ganz sicherlich Corporate Governance Grundsätze, weil sie die Gesellschaft zwingen, gewisse Grundprinzipien wie Transparenz, Gleichbehandlung der Aktionäre usw. zu beachten und damit den Interessen ihrer Aktionäre aber auch der sonstigen Stakeholder zu dienen.

CORPORATE GOVERNANCE GRUNDSÄTZE.

GRUNDSATZKOMMISSION CORPORATE GOVERNANCE CORPORATE GOVERNANCE-GRUNDSÄTZE („CODE OF BEST PRACTICE“) FÜR BÖRSENNOTIERTE GESELLSCHAFTEN

I. GENERELLE FRAGEN DER CORPORATE GOVERNANCE

Corporate Governance-Grundsätze dienen der Verwirklichung einer

verantwortlichen, auf Wertschöpfung ausgerichteten Leitung und Kontrolle von Unternehmen und Konzernen. Sie fördern und vertiefen das Vertrauen von gegenwärtigen und künftigen Aktionären, Fremdkapitalgebern, Mitarbeitern, Geschäftspartnern und Öffentlichkeit auf den nationalen und auf den internationalen Märkten. Aufsichtsrat, Vorstand und leitende Mitarbeiter des Unternehmens identifizieren sich mit ihnen und sind durch entsprechende Verpflichtungserklärungen an sie gebunden. Diese Bindung ist Teil der Verpflichtung, auch die anderen mit der unternehmerischen Tätigkeit verknüpften Interessen zu berücksichtigen.

Die Grundsätze verstehen sich als allgemeine Grundsätze zur Corporate Governance für börsennotierte Gesellschaften. Börsennotiert in diesem Sinne sind alle Gesellschaften, deren Aktien an einer deutschen Börse zum Handel zugelassen oder in den Freiverkehr einbezogen sind. Die Grundsätze, ihre Anerkennung, Umsetzung und gegebenenfalls Anpassungen an unternehmensspezifische Gegebenheiten sind im Geschäftsbericht mitzuteilen.

Bedingt durch unterschiedliche Rechtssysteme, institutionelle Rahmenbedingungen und Traditionen gibt es derzeit kein international gültiges Universalmodell für Corporate Governance. Die Rahmenbedingungen der Grundsätze werden durch Gesetz und Recht, durch anerkannte nationale und internationale Wohlverhaltensregeln und durch die marktmäßigen Usancen gebildet. Dazu gehören in Deutschland vor allem die unmittelbar einschlägigen Vorschriften des Gesellschafts- und Konzernrechts, insbesondere des Aktien-, des Bilanz-, des Bankenaufsichts- und des Kapitalmarktrechts sowie die Satzung der Gesellschaft.

Darüber hinaus wird das Unternehmen eine für internationale Vergleichszwecke geeignete Rechnungslegung anwenden.

Da Vorstand und Aufsichtsrat in deutschen Unternehmen entscheidende Funktionen für die Unternehmensführung und die Unternehmenskontrolle haben, werden die hierfür bedeutsamen Punkte anschließend behandelt:

II. VORSTAND

1. ZUSTÄNDIGKEITEN UND AUFGABEN

a) Der Vorstand ist bei der Leitung der Gesellschaft an das Unternehmensinteresse, die geschäftspolitischen Grundsätze und Unternehmensleitlinien und die Grundregeln ordnungsgemäßer Unternehmensführung gebunden.

b) Der Vorstand hat im Benehmen mit dem Aufsichtsrat die strategische Ausrichtung des Unternehmens zu entwickeln und für deren Umsetzung zu sorgen.

c) Der Vorstand hat für die Einhaltung der gesetzlichen Bestimmungen zu sorgen und deren Beachtung durch die Konzernunternehmen einzufordern.

2. INFORMATIONS- UND OFFENLEGUNGSPFLICHTEN

a) Der Vorstand wird neue Tatsachen, die im Tätigkeitsbereich der Gesellschaft eingetreten und nicht öffentlich bekannt sind, unverzüglich veröffentlichen, wenn sie wegen der Auswirkungen auf die Vermögens- und Finanzlage oder auf den allgemeinen Geschäftsverlauf geeignet sind, den Börsenpreis der zugelassenen Wertpapiere der Gesellschaft erheblich zu beeinflussen.

Im Rahmen der laufenden Öffentlichkeitsarbeit werden die Termine der wesentlichen wiederkehrenden Veröffentlichungen (u.a. Geschäftsberichte, Quartalsberichte, Hauptversammlungen) in einem „Finanzkalender“ mit ausreichendem Zeitvorlauf (1 Jahr) publiziert. Die von der Gesellschaft publizierten Informationen sind in übersichtlicher Form auch über das Internet zugänglich. Dies umfaßt auch die Einladung zur Hauptversammlung, deren Tagesordnung, etwaige Anträge und Wahlvorschläge von Aktionären sowie etwaige Stellungnahmen der Verwaltung. Ebenfalls sind die Abstimmungsergebnisse nach der Hauptversammlung zu veröffentlichen. Nach Möglichkeit sind alle Veröffentlichungen auch in englischer Sprache erhältlich.

b) Das Unternehmen wird bei der Weitergabe von Informationen den Grundsatz der gebotenen Gleichbehandlung verfolgen.

c) Die regelmäßige Finanzberichterstattung (Geschäftsberichte, Quartalsberichte) erfolgt zeitnah. Die Quartalsberichte enthalten auch eine Segmentberichterstattung und die Angabe des Ergebnisses pro Aktie.

d) Der Vorstand informiert den Aufsichtsrat regelmäßig, zeitnah und umfassend über alle relevanten Fragen der Geschäftsentwicklung, der Risikolage und des Risikomanagements in der Gesellschaft und in den wesentlichen Konzernunternehmen.

e) Wenn sich die Geschäftsentwicklung oder die Risikolage des Unternehmens gegenüber der vorgelegten Planung wesentlich verändern, hat der Vorstand den Aufsichtsrat über den Vorsitzenden unverzüglich zu informieren. Dieser wird ggf. eine außerordentliche Aufsichtsratssitzung einberufen.

f) Im Jahresabschluß (Anhang) der Gesellschaft gibt der Vorstand die Unternehmen an, an denen die Gesellschaft mindestens 10 % des Kapitals hält. Ausnahmen gelten nur für Beteiligungen, die für die Darstellung der Vermögens-, Finanz- und Ertragslage von untergeordneter Bedeutung sind. Außerdem ist im Anhang des Jahresabschlusses das Bestehen einer wechselseitigen Beteiligung sowie das Bestehen und der Inhaber einer von anderen mitgeteilten Beteiligung an der Gesellschaft anzugeben.

g) Sobald der Gesellschaft angezeigt oder auf andere Weise bekannt wird, daß jemand durch Erwerb, Veräußerung oder auf sonstige Weise 5, 10, 25, 50 oder

75% der Stimmrechte bzw. des Kapitals an der Gesellschaft erreicht, über- oder unterschreitet, wird dies vom Vorstand unverzüglich veröffentlicht.

h) Im Jahresabschluß (Anhang) sind Angaben zum Aktienbesitz (einschließlich bestehender Optionsrechte) des Vorstands an der Gesellschaft und die Veränderungen gegenüber dem Vorjahr zu machen.

3. VERGÜTUNGEN

a) Die Vergütung der Vorstandsmitglieder und der leitenden Mitarbeiter des Unternehmens sieht in ausreichendem Maße Leistungsanreize zur langfristigen Steigerung des Unternehmenswertes vor. Dazu gehören Aktienoptionsprogramme und leistungsbezogene Anreize, die auf die Kursentwicklung der Aktie und auf die Nachhaltigkeit des Erfolgs des Unternehmens ausgerichtet sind. Bei der Gewährung von Aktienoptionen und vergleichbaren Rechten an Vorstandsmitglieder und Mitarbeiter des Unternehmens werden die folgenden Punkte beachtet:

Die erstmalige Ausübung der Rechte aus dem Aktienoptionsprogramm ist frühestens nach 2 Jahren möglich. Zur Dokumentation des Anreizcharakters und zum Ausgleich der Aufgabe des Bezugsrechts durch die Aktionäre, hängt die Ausübung davon ab, daß relevante und nachvollziehbare Vergleichsparameter (z.B. die Entwicklung eines Branchenindex) mindestens erreicht oder übertroffen werden.

Die Struktur, der Gesamtumfang, Ausübungspreise und -fristen sowie im Berichtszeitraum erfolgte Zuteilungen von Aktienoptionen und vergleichbaren Rechten des Unternehmens (einschließlich Konzerngesellschaften) sind im Jahresabschluß (Anhang) getrennt nach Vorstand und Mitarbeitern zu veröffentlichen. Durch geeignete Maßnahmen, wie etwa die Festlegung von Zeitfenstern ist sichergestellt, daß die Vorgaben des Insiderrechts beachtet werden.

b) Die Gesamtvergütung des Vorstands des Unternehmens wird aufgeteilt nach fixen und variablen Bestandteilen im Geschäftsbericht angegeben.

4. REGELN FÜR INTERESSENKONFLIKTE UND EIGENGESCHÄFTE

a) Die Vorstandsmitglieder dürfen bei der Wahrnehmung der Unternehmensleitung keine dem Unternehmensinteresse widersprechenden eigenen Interessen verfolgen.

b) Vorstandsmitglieder müssen wesentliche persönliche Interessen an Transaktionen der Gesellschaft und der Konzernunternehmen sowie sonstige Interessenkonflikte dem Aufsichtsrat gegenüber offenlegen. Sie haben außerdem die anderen Vorstandsmitglieder unverzüglich zu informieren.

c) Alle Geschäfte zwischen der Gesellschaft bzw. Konzernunternehmen und Vorstandsmitgliedern sowie ihnen nahestehenden Personen oder Unternehmen müssen den branchenüblichen Standards entsprechen. Die Geschäfte und deren

Konditionen müssen im voraus durch den Aufsichtsrat genehmigt werden (Ausnahme: Geschäfte des täglichen Lebens). Sie dürfen nicht den Interessen der Gesellschaft oder der Konzernunternehmen zuwiderlaufen. Die Gewährung von Krediten an Vorstandsmitglieder bedarf der Zustimmung des Aufsichtsrats unter vorheriger Information des Vorstands. Bei Abschluß der genannten Geschäfte wird die Gesellschaft durch den Aufsichtsrat vertreten.

d) Vorstandsmitglieder und leitende Mitarbeiter dürfen keine Geschäftschancen, die der Gesellschaft oder ihren Konzernunternehmen zustehen, auf sich oder ihnen nahestehende Personen oder Unternehmen ziehen.

e) Vorstandsmitgliedern und leitenden Mitarbeitern ist es auch außerhalb ihrer dienstlichen Tätigkeit untersagt, für sich oder ihnen nahestehende Personen Geschäfte vorzunehmen, die gegen die Interessen der Gesellschaft oder der Konzernunternehmen verstoßen. Vorstandsmitglieder haben Geschäfte untereinander, mit Aufsichtsratsmitgliedern oder mit leitenden Mitarbeitern mit Ausnahme von Geschäften des täglichen Lebens gegenüber dem Gesamtvorstand offenzulegen. Diese Geschäfte bedürfen der Zustimmung durch den Aufsichtsrat.

f) Vorstandsmitglieder und leitende Mitarbeiter unterliegen während ihrer Tätigkeit für das Unternehmen einem umfassenden Wettbewerbsverbot.

g) Nebentätigkeiten von Vorstandsmitgliedern, insbesondere die Übernahme von Aufsichtsratsmandaten, bedürfen der Zustimmung des Aufsichtsrats. Nebentätigkeiten von leitenden Mitarbeitern bedürfen der Zustimmung des Vorstandes.

h) Kauf und Verkauf von Aktien des Unternehmens, Optionen sowie sonstigen Derivaten auf diese durch Vorstand, Aufsichtsrat und leitende Mitarbeiter unterliegen besonderen Regeln. Grundsätzlich ist es empfehlenswert, wenn Vorstand und leitende Mitarbeiter ihre Verbundenheit mit dem Unternehmen dadurch dokumentieren, daß sie Aktionäre werden.

Es sollen aber Transaktionen unterbleiben, die dazu dienen, durch häufigen Abschluß von Geschäften und Gegengeschäften Vorteile aus sich sehr kurzfristig ergebenden Kurs- und Preisunterschieden zu erzielen (Spekulationsgeschäfte). Durch geeignete Maßnahmen, wie etwa die Festlegung von Zeitfenstern für Erwerb oder Veräußerung der Aktien oder aktiengleicher Rechte, ist sicherzustellen, daß die Vorgaben des Insiderrechts stets beachtet werden. Der Vorstand sorgt für die Einhaltung durch einen Compliance-Beauftragten, der dem Aufsichtsrat mindestens einmal jährlich Bericht erstattet.

i) Vorstandsmitglieder und Konzernmitarbeiter dürfen im Zusammenhang mit ihrer Tätigkeit Zuwendungen oder sonstige Vorteile weder für sich noch für Dritte fordern oder annehmen, soweit dadurch die Interessen des Konzerns oder Kundeninteressen beeinträchtigt werden können.

III. AUFSICHTSRAT

1. ZUSAMMENSETZUNG UND VERGÜTUNG

a) Bei den Wahlvorschlägen an die Hauptversammlung achtet der Aufsichtsrat darauf, daß es sich um Personen handelt, die die erforderlichen Kenntnisse, Fähigkeiten und fachliche Erfahrungen mitbringen. Bei der Festlegung der Größe und der Zusammensetzung des Aufsichtsrats wird die Effizienz der Arbeit des Aufsichtsrats beachtet. Die Mitglieder müssen eine ausreichende zeitliche Verfügbarkeit gewährleisten und ihre Tätigkeit sorgfältig und gewissenhaft ausüben.

b) Der Aufsichtsrat gewährleistet durch eine genügend hohe Zahl von nicht dem Unternehmen heute oder früher verbundenen Personen eine unabhängige Beratung bzw. Überwachung des Vorstandes. Dies soll auch bei der Zusammensetzung der zu bildenden Ausschüsse berücksichtigt werden. Die Wahl ausscheidender Vorstandsmitglieder in den Aufsichtsrat sollte nicht den Regelfall bilden.

c) Falls ein Mitglied des Aufsichtsrats in einem Geschäftsjahr an mehr als der Hälfte der Sitzungen des Aufsichtsrats nicht persönlich teilnimmt, ist dies im Geschäftsbericht entsprechend zu vermerken.

d) Die Vergütung des Aufsichtsrats soll der Verantwortung, dem Tätigkeitsumfang und der Unternehmenswertsteigerung angemessen Rechnung tragen. Die Gesamtvergütung ist im Jahresabschluß (Anhang) anzugeben.

e) Im Jahresabschluß (Anhang) sind Angaben zum Aktienbesitz (einschließlich bestehender Optionsrechte) des Aufsichtsrats an der Gesellschaft und die Veränderungen gegenüber dem Vorjahr zu machen.

2. ZUSTÄNDIGKEITEN UND AUFGABEN

a) Aufgabe des Aufsichtsrates ist es, den Vorstand bei der Geschäftsführung regelmäßig zu beraten und die Geschäftsführung (einschließlich der Erreichung der langfristigen Unternehmensziele) zu überwachen. Er bestellt die Mitglieder des Vorstandes und sorgt gemeinsam mit dem Vorstand für eine langfristige Nachfolgeplanung.

b) Der Aufsichtsrat kann bestimmte Geschäfte von seiner Zustimmung abhängig machen. Es handelt sich dabei insbesondere um Investitionsvorhaben, Kredite, die Gründung von Tochtergesellschaften sowie den Erwerb bzw. die Veräußerung von Beteiligungen ab einer bestimmten Größenordnung.

c) Über vertrauliche Angaben und Geheimnisse der Gesellschaft haben die Mitglieder des Aufsichtsrats Stillschweigen zu bewahren.

d) Der Aufsichtsrat gibt sich eine Geschäftsordnung und legt die Informations- und Berichtspflichten des Vorstands fest.

e) Der Aufsichtsrat erteilt dem Abschlußprüfer den Prüfungsauftrag für den Jahres- und den Konzernabschluß. Dabei achtet er insbesondere darauf:

- daß der beauftragte Abschlußprüfer in den letzten 5 Jahren jeweils nicht mehr als 30% seiner Gesamtumsätze mit der Prüfung und Beratung des Unternehmens oder mit Gesellschaften an denen dieses mit mehr als 20% beteiligt ist, erwirtschaftet haben darf und dies auch für das laufende Geschäftsjahr nicht zu erwarten ist,

- daß bei der Abschlußprüfung kein Wirtschaftsprüfer beschäftigt wird, der in den vorhergehenden zehn Jahren den Bestätigungsvermerk über die Prüfung der Jahres- oder Konzernabschlüsse des Unternehmens in mehr als 6 Fällen gezeichnet hat,

- daß bei dem Abschlußprüfer keine Interessenkonflikte bestehen.

Sämtliche Mitglieder des Aufsichtsrats erhalten rechtzeitig die Prüfungsberichte vor den jeweiligen Aufsichtsratssitzungen. Die entsprechenden Sitzungen werden in Anwesenheit des Wirtschaftsprüfers abgehalten.

f) Verträge, insbesondere Beratungsverträge des Unternehmens mit einzelnen Mitgliedern des Aufsichtsrats bedürfen der Zustimmung des Aufsichtsrats. (Ausnahme: Geschäfte des täglichen Lebens).

g) Dem Aufsichtsrat wird regelmäßig (mindestens einmal jährlich) ein Bericht des Vorstands zur Vergabe von Spenden oberhalb eines vom Aufsichtsrat festzulegenden Betrags vorgelegt.

3. BILDUNG VON AUSSCHÜSSEN

Zur Behandlung komplexer Sachverhalte bildet der Aufsichtsrat im Rahmen seiner Geschäftsordnung verschiedene Ausschüsse; bei ihrer Besetzung achtet er auf die notwendige fachliche Eignung der jeweiligen Ausschußmitglieder. Einrichtung und Aufgaben der Ausschüsse richten sich nach den spezifischen Gegebenheiten und der Größe des Unternehmens. Denkbar ist die Einrichtung folgender Ausschüsse:

- **Präsidial- und Strategiausschuß:** Der Präsidialausschuß steht dem Vorstand beratend zur Seite und bereitet die dem Aufsichtsrat obliegenden Entscheidungen vor. Der Präsidialausschuß befaßt sich mit grundsätzlichen Fragen des Unternehmens. Er erörtert die vom Vorstand vorgelegte Strategie und Planung für das Unternehmen und seine Geschäftsfelder unter Annahme unterschiedlicher Szenarien und deren Realisierungsmöglichkeiten. Er beurteilt die innere Verfassung des Unternehmens im Hinblick auf seine operative Stärke, Effizienz und Potentiale zur Erreichung der gesteckten Ziele. Er unterzieht die Corporate Governance-Grundsätze und ihre Anwendung einer regelmäßigen (generell jährlichen) Überprüfung.

- **Bilanz- und Prüfungsausschuß:** Der Bilanz- und Prüfungsausschuß ist für

Fragen der Rechnungslegung und Prüfung der Gesellschaft und des Unternehmens zuständig. Er wertet die Prüfungsberichte des Abschlußprüfers aus und berichtet dem Aufsichtsrat über die Bewertung der Darlegungen des Prüfungsberichtes durch den Ausschuß, insbesondere im Hinblick auf die zukünftige Entwicklung des Unternehmens. Er prüft die Prämissen der vom Vorstand vorgelegten Planungsrechnungen für das Unternehmen und seine Geschäftsfelder. Wesentliche aktionärsbezogene Veröffentlichungen sind dem Ausschuß vor Weiterleitung an die Aktionäre vorzulegen.

Zu den Aufgaben des Prüfungsausschusses gehören dabei regelmäßig:

- die Vorbereitung der Auswahl des Abschlußprüfers, die Festlegung von Prüfungsschwerpunkten, auch wenn sie über den gesetzlichen Gegenstand und Umfang der Abschlußprüfung hinausgehen, und die Festlegung des Prüfungshonorars,
- die Vorbereitung der Prüfung des Jahres- und Konzernabschlusses durch den Aufsichtsrat einschließlich der jeweiligen Lageberichte auf der Grundlage der Ergebnisse der Abschlußprüfung und ergänzender Ausführungen des Abschlußprüfers,
- die vorbereitende Diskussion des Berichts des Vorstands zur Vergabe von Spenden oberhalb eines vom Aufsichtsrat festzulegenden Betrages sowie gegebenenfalls
- die unterjährige Diskussion von Teilergebnissen der Prüfung (z.B. bezüglich des internen Kontrollsystems),
- die Diskussion von Zwischenabschlüssen und gegebenenfalls der Ergebnisse dazu vorgenommener Prüfungen.

● **Personalausschuß:** Der Personalausschuß befaßt sich mit den

Personalangelegenheiten der Vorstandsmitglieder inklusive der Nachfolgeplanung. Der Personalausschuß gibt Empfehlungen für den Inhalt von Anstellungsverträgen mit Vorstandsmitgliedern und deren Bezüge. Außerdem ist er für die Zustimmung zur Übernahme von Nebenbeschäftigungen gegen Entgelt durch Vorstandsmitglieder zuständig. Die Gewährung von Krediten an sog. Organpersonen (z.B. Vorstands- und Aufsichtsratsmitglieder) werden durch den Ausschuß behandelt.

● **Auswahl- und Ernennungsausschuß:** Der Auswahl- und Ernennungsausschuß ist für die Zusammensetzung, Größe und Ausgewogenheit des Aufsichtsrates und die Erarbeitung der Wahlvorschläge für die Hauptversammlung zuständig.

● **Markt- und Kreditrisikoausschuß:** Der Ausschuß für Markt und Kreditrisiken überwacht die Steuerung der Marktrisiken und die Kreditangelegenheiten des Konzerns. Er behandelt zustimmungsbedürftige Kredite und die ihm zugewiesenen Vorbehaltsgeschäfte und nimmt von berichtspflichtigen Krediten Kenntnis. Für

eilige Fälle können Entscheidungen auf nominierte Ausschußmitglieder delegiert werden.

● **Vermittlungsausschuß:** In Aktiengesellschaften, die der gesetzlichen Mitbestimmung unterliegen, ist die Einrichtung eines Vermittlungsausschusses gesetzlich vorgeschrieben (§ 27, Abs. 3 MitBestG 1976). Der Vermittlungsausschuß unterbreitet dem Aufsichtsrat Personalvorschläge, wenn die für die Bestellung und Abberufung von Vorstandsmitgliedern erforderliche Zweidrittelmehrheit nicht erreicht worden ist.

4. REGELN FÜR INTERESSENKONFLIKTE UND EIGENGESCHÄFTE

a) Aufsichtsratsmitglieder müssen Interessenkonflikte dem Vorsitzenden des Aufsichtsrats bzw. seinem Stellvertreter gegenüber offenlegen, es sei denn, daß sie aus wichtigem Grunde zurücktreten. Der Aufsichtsratsvorsitzende bzw. sein Stellvertreter entscheidet bei Interessenkonflikten, an wen die Information weitergegeben wird und über die Teilnahme des Aufsichtsratsmitglieds an Sitzungen.

b) Aufsichtsratsmitglieder dürfen bei ihren Entscheidungen keine eigenen Interessen oder die ihnen nahestehender Personen oder Unternehmen verfolgen, die im Widerspruch zu den Interessen der Gesellschaft und der Konzernunternehmen stehen, oder Geschäftschancen, die der Gesellschaft oder ihren Konzernunternehmen zustehen, an sich ziehen. Bei möglichen Interessenkonflikten haben die Interessen der Gesellschaft und ihrer Konzernunternehmen Vorrang und die betroffenen Aufsichtsratsmitglieder haben sich der Stimme zu enthalten.

c) Alle Geschäfte zwischen der Gesellschaft bzw. Konzernunternehmen und Aufsichtsratsmitgliedern sowie letzteren nahestehenden Personen oder Unternehmen müssen den branchenüblichen Standards entsprechen. Die Geschäfte und deren Konditionen müssen im voraus durch den Aufsichtsrat genehmigt werden (Ausnahme: Geschäfte des täglichen Lebens). Sie dürfen nicht den Interessen der Gesellschaft oder der Konzernunternehmen zuwiderlaufen.

d) Die Gewährung von Krediten der Gesellschaft oder von Konzernunternehmen an Aufsichtsratsmitglieder bedarf der Zustimmung des Vorstands und des Aufsichtsrats.

e) Aufsichtsratsmitglieder dürfen im Zusammenhang mit ihrer Tätigkeit Zuwendungen oder sonstige Vorteile weder für sich noch für Dritte fordern oder annehmen, soweit dadurch die Interessen des Unternehmens oder Kundeninteressen beeinträchtigt werden können.

უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლების დაცვა საქართველოს სამეწარმეო სამართლის მიხედვით

როლანდ კნიპერი (ბრემენი)

პროფესორი

1. ბაზოსაყენებელი კანონები

უმცირესობაში მყოფი პარტნიორების უფლების დაცვის თვალსაზრისით ყველაზე დიდი მნიშვნელობა აქვს 1994 წლის 28 ოქტომბერს მიღებულ საქართველოს კანონს „მეწარმეთა შესახებ“, რომელიც ამჟამად მოქმედებს 1999 წლის 9 ივნისის მდგომარეობით. გარდა ამისა, საყურადღებოა კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ (მიღებული 24.12.1998, 20.07.1999 წლის მდგომარეობით) და სამოქალაქო კოდექსი (მიღებული 26.06.1997). ეს ორი უკანასკნელი კანონი არ განმარტავს უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის დაცვას. ისინი შეიცავენ მხოლოდ ზოგად დებულებებს, რომლებიც თითოეულ პარტნიორს ეხება და მათი განსაკუთრებული გავლენა აისახება უმცირესობაში მყოფ პარტნიორებზეც. ასე მაგალითად, როდესაც საქმე ეხება ფასიანი ქაღალდების ემისიისას ინფორმირების ვალდებულებას („ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ კანონის მე-3 მუხლი), მნიშვნელოვანი რაოდენობის წილის შეძენისას (იქვე, მუხლი 14) და ასევე, მოთხოვნებს საჯარო შესყიდვებზე (იქვე, მუხლი 15). იგივე ითქმის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის იმ დებულებებზე, რომლებიც ეხება ხელშეკრულების მხარეებს შორის კეთილსინდისიერების, ლოიალობისა და ინფორმირების ვალდებულების დაცვას, ისევე, როგორც კანონსაწინააღმდეგო, ზნეობის საწინააღმდეგო ან სამართლის ბოროტად გამოყენების აკრძალვას. საქართველოში აღიარებულია, რომ, სტრუქტურული თვალსაზრისით, „მეწარმეთა შესახებ“ კანონი სამოქალაქო კოდექსს განეკუთვნება და ის, ცალკე კანონის სახით, მხოლოდ გარდამავალ პერიოდში, სამართლის პოლიტიკის გათვალისწინებით იქნა მიღებული.

2. “მეწარმეთა შესახებ” კანონის მეთოდოლოგია

„მეწარმეთა შესახებ“ კანონი ღირშესანიშნავია მრავალი თვალსაზრისით. პირველ რიგში იგი სხვადასხვა სამეწარმეო საზოგადოებების ერთიანი კოდიფიკაციის იშვიათ მაგალითს წარმოადგენს. მასში ეხედებით ინდივიდუალურ მეწარმეს, ამხანაგობის ტიპისა თუ კაპიტალურ საზოგადოებებსა და კოოპერატივს. რამაც ზოგად ნაწილთან კავშირით ძალზე ლაკონური და ამომწურავი სახე მიიღო.

ვინც თვალყურს ადევნებს ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა, მაგალითად, გერმანია, სადაც ცალკეული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მქონე საწარმოებისათვის მრავალი კანონი მოქმედებს, აშკარად შენიშნავდა საკანონმდებლო წინააღმდეგობებს (ამ შემთხვევაში ზუსტად უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლების დაცვას ეგულისხმობ). რისი დაძლევაც ერთ კანონზე ორიენტირებითაა შესაძლებელი.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ კანონი მიღების შემდეგ თანმიმდევრულად იხვეწებოდა. ცვლილებების შეტანა მისი გამოყენებით მიღებული გამოცდილების შედეგი იყო. ის კანონის ცხოვრებაში გამოყენების პროცესში წარმოშობილ მოთხოვნებს პასუხობდა და განიხილებოდა ქართველი და უცხოელი იურისტების მიერ (ძირითადად ამერიკის შეერთებული შტატებიდან და გერმანიიდან). ყოველი ექსპერტის მიზანი და მცდელობა იყო მიეღწიათ თანამედროვე და ზოგად ინტერესებთან შესაბამისი კოდიფიკაციისათვის. მიღწეული შედეგი მათი ერთობლივი პასუხისმგებლობის ნაყოფია. ვინც თვალს ადევნებს გარდამავალი პერიოდის სხვა ქვეყნებს, რომლებშიც სამართლის განვითარება რადიკალური გარდატეხებით აღინიშნება, ამ სამართლებრივ-პოლიტიკურ ზომიერებაში გამოიცნობს უწვეულოდ განვითარებულ სწრაფვას სტაბილურობისა და თანმიმდევრულობისაკენ, რომლებიც ესოდენ მნიშვნელოვანია ეკონომიკის განვითარებისთვის. სხვათა შორის, ხსენებული ცვლილებები ითვალისწინებს უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლებების გაძლიერებულ დაცვასაც.

3. უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლებების დაცვის ძირითადი პრობლემები

საქართველოს კანონმდებლობაში, ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, არ არსებობს უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლებებისადმი მიძღვნილი კანონის სპეციალური თავი. ამის გაკეთება არც თუ

იოლია. რადგან უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლებების პრობლემა არ წარმოადგენს გამოცალკევებულ იურიდიულ კატეგორიას, არამედ უფრო სამართლებრივი პოლიტიკის პროგრამად გვევლინება. რომელიც თავს იჩენს სხვადასხვა ორგანიზაციულ, სტრუქტურულ ელემენტებსა და ცალკეულ მოქმედებებში. ამასთან, დამცავი ინსტრუმენტები მოსაწესრიგებელი საგნის თავისებურებების გათვალისწინებით უნდა ჩამოყალიბდეს. აქედან გამომდინარე, ხსენებული დაცვის უზრუნველსაყოფად „სამართლებრივი ტექნიკის მრავალფეროვნება“ გარდაუვალია.¹

არსებული კანონმდებლობების მიერ უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის დაცვისთვის მიღებულ ზომებს რომ გადავხედოთ, დავინახავთ, რომ ქართველმა კანონმდებელმა მსგავსი ინსტრუმენტები, საშუალებები და შეზღუდვები გამოიყენა, რათა იგივე მიზნისათვის მიეღწია. უმთავრესად ყურადღება მიექცა კაპიტალურ საზოგადოებებს და მათ შორის სააქციო საზოგადოებას, რომელიც ერთადერთი დასაშვები ფორმაა დიდი საწარმოებისათვის (მე-2 მუხლის მე-4 აბზაცი). კანონში ჩადებულია, ერთი მხრივ, მართვის თვითმყოფადობა და მისი გამიჯვნა წევრთა უფლებებისგან („მეწარმეთა შესახებ“ კანონის მე-9, 49-ე, 51-ე მუხლები) და, მეორე მხრივ, უმრავლესობის (მსხვილ აქციონერთა) გადაწყვეტილებების კანონიერება.

3ა) ამხანაგობის ტიპის საზოგადოება

ამხანაგობის ტიპის საზოგადოებაში მოიაზრება მასში მონაწილე საკმაოდ ძლიერი უფლების მქონე პარტნიორის პირადი პასუხისმგებლობა. ეს აისახება როგორც საზოგადოების ერთობლივ ხელმძღვანელობაში (23-ე და 37-ე მუხლი), გადაწყვეტილებების ერთხმად მიღების პრინციპში (22-ე მუხლი) და კრების მოწვევის ინდივიდუალურ უფლებაში (22-ე მუხლი). ასევე, საზოგადოების ლიკვიდაციის მიზნით განცხადების შეტანაში (29-ე მუხლი). თუმცა, იმპედროულად არსებობს ხელშეკრულებით ან წესდებით განსაზღვრული გადახვევა კეთილსინდისიერების მოვალეობისგან (24-ე მუხლი) და ის გადაჯაჭვულია პარტნიორთა უთანასწორო მდგომარეობაში ჩაყენების აკრძალვასთან (მუხლი 22.4). კომანდიტებს, რომლებიც არ ხელმძღვანელობენ საზოგადოებას, აქვთ კონტროლისა და ინფორმაციის მიღების უფლება

Karsien Schmidt, Gesellschaftsrecht, 3. Aufl. 1997, S. 474.

(36-ე მუხლი). იმ მოქმედების ჩატარებისთვის, რომლებიც საზოგადოების წევრებრივი საქმიანობის ფარგლებს სცილდება, საჭიროა პარტნიორთა კრების გადაწყვეტილება (37-ე მუხლი). კანონის ტექსტიდან გამომდინარე, საზოგადოების წესდება, რომელიც ცელის კანონის დებულებებს, სრული სიზუსტით უნდა განსაზღვროს ეს განსხვავება. აქ ნაწილობრივ გასათვალისწინებელია საკომპენსაციო შედეგებიც. ცხოვრებისეული თუ სასამართლო პრაქტიკისათვის არ იქნება რთული საქმე ზოგადი კრიტერიუმების შემუშავება წესდებათა უფრო გასაგები და დეტალური ტექსტების შესადგენად, რათა პარტნიორებს შორის ურთიერთობები კანონისაგან განსხვავებული შინაარსით მოაწესრიგონ.

36) შუამდგომელი პასუხისმგებლობის საზოგადოება

შუამდგომელი პასუხისმგებლობის საზოგადოებისათვის დამახასიათებელია გადაწყვეტილებების მიღება ხმათა უმრავლესობით და დამოუკიდებელი ხელმძღვანელობის პრინციპი. ამასთან ერთად, უეჭველია პიროვნული ელემენტების არსებობაც. ასე, მაგალითად, პარტნიორთა მოვალეობების გაფართოება შესაძლებელია მხოლოდ ყველა პარტნიორის თანხმობით (მუხლი 46.7). პარტნიორთა კრების სხვა გადაწყვეტილებებიც, რომლებიც ითვალისწინებს პარტნიორის არათანაბარ მდგომარეობაში ჩაყენებას ან მისი არსებითი ინტერესების ხელყოფას, საჭიროებს გადაწყვეტილების ერთხმად მიღებას (მუხლი 47.8); პარტნიორებს ევალებათ საზოგადოების ხელმძღვანელობის გაკონტროლება (მუხლი 46.9); დირექტორების მიერ ინფორმაციის გაცემის მოვალეობა ჩამოყალიბებულია ინდივიდუალური უფლების სახით (მუხლი 46.10); პარტნიორთა კრება შეიძლება მოიწვიონ, თუ ამას საწესდებო კაპიტალში 20% წილის მქონე პარტნიორები მოითხოვენ (მუხლი 46.8) და პარტნიორთა კრებამ შეიძლება მიუთითოს ცალკეულ ხელმძღვანელს, თუ ეს გათვალისწინებულია საზოგადოების წესდებით (მუხლი 47.4). ამ უფლებების გარდა პარტნიორებს უფლება აქვთ გაასხვისონ თავიანთი წილები (მუხლი 46.1). წესდებამ ეს უფლება შეიძლება კიდევ სხვა წინაპირობებსაც დაუკავშიროს, კონკრეტულად, საზოგადოების ნებართვის არსებობას (მუხლი 46.4). სახელობითი აქციებისგან განსხვავებით (მუხლი 52.3) 46-ე მუხლის მე-4 პუნქტი არ ითვალისწინებს თანხმობას, თუ ხელყოფილი არ იქნება საზოგადოების ძირითადი ინტერესები. მე პირადად იმ აზრისა ვარ, რომ

46-ე მუხლი ამ თვალსაზრისით უნდა დაიხვეწოს, რათა ის შეესაბამებოდეს ლოიალობის მოვალეობის ზოგად პრინციპებს.

3ბ) სააქციო საზოგადოება

უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის უფლებათა დაცვის დაწვრილებითი ანალიზი, რასაკვირველია, სააქციო საზოგადოებების სამართალში პოულობს ასახვას. სწორედ მასში გარკვევით ჩამოყალიბდა უმრავლესობაში მყოფ პარტნიორთა უფლებები და საზოგადოების ხელმძღვანელობის დამოუკიდებლობა. ამიტომ საჭიროა კიდევ ერთხელ განესაზღვროთ ხსენებულ უფლებათა დაცვის მიზნები.

დასაბუთება

თავდაპირველად აღსანიშნავია ნეგატიური ასპექტი: უმცირესობაში მყოფ პარტნიორთა დაცვა არ გულისხმობს უმრავლესობაში მყოფ პარტნიორთა ბატონობისა და დამოუკიდებელი ხელმძღვანელობის უკანონოდ გამოცხადებას. უმცირესობაში მყოფი პარტნიორების დაცვა აბსტრაქტულ კონცეფციას კი არ წარმოადგენს, რომლის მიზანიც იქნებოდა უმცირესობისა და უმრავლესობის ინტერესთა კონფლიქტის დაძლევა. არამედ იგი განსაზღვრულია და ჩამოყალიბებულია იმ ერთიანი ობიექტური ინტერესის საფუძველზე, რომლის მიზანიც არის საზოგადოების არსებობა და მისი განვითარება. ამასთან, გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ საქმე გვაქვს სამეწარმეო საქმიანობასთან. აქედან გამომდინარე, ერთი მხრივ, არსებობს ნდობისა და ლოიალობის სპეციფიკური ვალდებულებები და მეორე მხრივ – მსოფლმხედველობითი ინტერესების განზოგადებული ვალდებულება. ამიტომ მთლად უსაფრთხო არ იქნებოდა პარალელის გავლება კაპიტალურ საზოგადოებებში უმცირესობაში მყოფ პარტნიორთა სპეციფიკური უფლებების დაცვასა და საკონსტიტუციო და საერთაშორისო სამართლებრივი დებულებებით განსაზღვრულ უმცირესობათა უფლებების დაცვას შორის. ამასთან, ძნელია, მხედველობაში არ მივიღოთ ის გარემოებაც, რომ ისეთ გარდამავალ საზოგადოებაში, როგორიც საქართველოა, სოციალისტურ მემკვიდრეობას ჯერ კიდევ ვერ მოუცილებია ძველი სახელმწიფო საწარმოებისთვის დამახასიათებელი სოციალური ბორკილები. ამ პრობლემების გადაწყვეტა, საკორპორაციო სამართლებრივი მექანიზმების მეშვეობით, პრაქტიკულად შეუძლებელია. ჩვენ გვაქვს წინადადება, რომ ამ მიზნით ფრანგული

«Contrat-Plan»-ის ელემენტები გააქტიურდეს, რათა შანსი მიეცეთ სოციალურად მორყეულ პრივატიზებას.² ამჯერად, ამ პრობლემატიკასთან დაკავშირებით მხოლოდ ამ შენიშვნით შემოვიფარგლები.

იმისათვის, რომ უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის დაცვის პოზიტიური ასპექტი განვიხილო, ამოვალ იოჰანეს ზემლერის მიერ გამოთქმული აზრიდან, რომ პარტნიორი „საზოგადოების კაპიტალში თავისი წილის შეტანისთანავე უშუალოდ კედარ განკარგავს საზოგადოებისათვის გადაცემულ კაპიტალს“.³ სამაგიეროდ იგი იღებს საზოგადოებაში ქონებრივ და წევრობის უფლებებს. ამიტომ მას გააჩნია კანონიერი ინტერესი, რათა დაიცვას ეს უფლებები კანონის, წესდების და ზნეობის საწინააღმდეგო ზემოქმედებებისგან კრების გადაწყვეტილებების მიღებისა და საზოგადოების მართვისას, რათა იგი თანასწორი იყოს სხვა პარტნიორებთან მიმართებაში. განსაკუთრებით კი დაინტერესებულია იმით, რომ საზოგადოების ორგანოები საზოგადოების ინტერესებს შეესაბამებოდეს, საზოგადოების ხელმძღვანელობა მოქმედებდეს არა პირადი, არამედ საზოგადოების ინტერესების შესაბამისად და არ მოხდეს ცალკეულ წევრთა დისკრიმინირება.⁴ გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ, ამ სულისკვეთებით, 1982 წელს ჩამოაყალიბა გერმანიის სააქციო სამართლის ზოგადი ტენდენცია, რომელიც გულისხმობს „უმცირესობაში მყოფი პარტნიორების არაერთგზის დაცვას, რათა მათი წევრობა ფორმალურად არ გადაიქცეს“.⁵

განხორციელება

მოცემული მოსაზრებები მიმართულია მოწილეთა უფლებების, ანუ ინდივიდუალური და/ან ჯგუფური ინტერესების დასაცავად. ეს მოსაზრება შეიძლება გაეფართოვოს, თუ გავითვალისწინებთ აქციათა ბაზრის ქმედუნარიანობის დამცავ ფუნქციას. ემპირიულმა კვლევებმა დაადასტურეს ის მოსაზრება, რომ უმცირესობაში მყოფი აქციონერების ქონებრივი უფლებების არასაკმარისი დაცვა მსხვილი აქციონერების მხრიდან – მაგალითად, საწარმოს გადაადგილებისას, მოგების მიღების უფლების შეზღუდვებისას, სხვა საწარმოსთან

² Knieper/Boguslawsky, Konzept zur Rechtsberatung in Transformationsstaaten, Eschborn 1997.

³ Johannes Semler, Minderheitenschutz in Kapitalgesellschaften, Anwaltsblatt 1991, S. 440ff./442.

⁴ Dazu Semler a.a.O.; K. Schmidt S. 468 ff jeweils mit weiteren Nachweisen.

⁵ BGHZ 83, 122/139.

შერწყმისას ან რეორგანიზაციისას – განსაკუთრებით ასუსტებს სა-
აქციო ბაზრის ფინანსირებას.⁶

უფიქრობ, უადგილო არ იქნება, აქვე აღვნიშნოთ, რომ სამართლის
პარმონიზაცია, რომელიც ხორციელდებოდა ევროპული სამართლის
ერთიანი დირექტივების ჩამოყალიბების გზით, როგორცაა, მაგალი-
თად, დირექტივები საჯაროობის,⁷ კაპიტალის დაცვის,⁸ გაერთიანებისა
და შერწყმის,⁹ გაყოფისა¹⁰ და წილების შეძენის საჯაროობის¹¹ თა-
ობაზე. თავიდანვე მიზნად ისახავდა კრედიტორის პარალელურად,
უმცირესობაში მყოფ აქციონერთა განსაკუთრებულ დაცვასაც.

საქართველოსთვისაც იგივე წესები მოქმედებს. საქმე ეხება სტრუქ-
ტურულ პრობლემებს და არა ეროვნულ თავისებურებებს. ქართველი
კანონმდებელი მრავალმხრივად მიუდგა მის მიერ გადასაწყვეტ პრობ-
ლემებს, სადაც სამოქალაქო სამართალი, კაპიტალის ბაზარი და
კორპორაციული სამართალი ერთმანეთს დაუკავშირდა. რასაკვირვე-
ლია, საჭიროა მაღლა მოცემული პრინციპების სასამართლო პრაქ-
ტიკის კონტექსტში განხილვა, რამაც პრაქტიკის საფუძვლიანი შესწავ-
ლის გზით მომავალში საკანონმდებლო ერთიანობამდე უნდა მიგვიყ-
ვანოს. რაც შეეხება საფრთხეს, ის განმეორებადი, ახალ-ახალი და
სწრაფი საკანონმდებლო ცვლილებებიდან მოდის, რომელიც ამ ერთი-
ანობის სტაბილურობას ემუქრება.

კანონი “შენარმეთა შესახებ”, კონკრეტულად კი სააქციო საზოგადო-
ების ნაწილი, უმცირესობაში მყოფ პარტნიორთა დაცვის მთელ რიგ
საკანონმდებლო საშუალებებს გვთავაზობს. კანონი იცნობს აქტიურ
და პასიურ, ინსტიტუციურ და ინდივიდუალურ უფლებებს; იგი განიხი-
ლავს როგორც უმრავლესობაში მყოფ პარტნიორების მიერ გადაწყვე-
ტილების მიღებას და საზოგადოების მართვას, ასევე იმ შედეგებს,
რომელიც მოპყვება არასწორი გადაწყვეტილებების ან ისეთი გადაწყვე-
ტილებების მიღებას, რომლებსაც მხოლოდ უმცირესობაში მყოფმა
პარტნიორებმა არ მისცეს ხმა. ამასთან ერთად, ინდივიდუალური
უფლებები ყოველთვის არ უნდა გაეაიგივოთ უმცირესობის უფლე-

⁶ Hecker/Wenger, Der Schutz von Minderheiten im Vertragskonzern, ZBB 1995, S. 321 ff/339.

⁷ დირექტია 68/151/EWG, 9.3.1968.

⁸ დირექტია 77/91/EWG, 13.12.1976.

⁹ დირექტია 78/855/EWG, 9.10.1978.

¹⁰ დირექტია 82/891/EWG, 17.12.1982.

¹¹ დირექტია 88/627/EWG, 12.12.1988.

ბებთან, თუმცა ისინი, საბოლოო ჯამში, მაინც ამ უკანასკნელთა სასარგებლოდ ხორციელდება.

ინდივიდუალური უფლებები

ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალური უფლებების რეალიზაცია საერთო კრებაზე ხდება. ესაა ხმის უფლება. ინფორმაციის მიღების უფლება, კონტროლის უფლება და საერთო კრების გადაწყვეტილებების გასაჩივრების უფლება, სადაც შედავათიანი აქციის გამოკლებით, თითოეული აქცია ერთი ხმით არის წარმოდგენილი. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ პროტესტის ოქმის სახით გაფორმების აუცილებლობას და ამ უფლების გამოყენების შედარებით მცირე, ორთვიან ვადას, შეიძლება ითქვას, რომ გასაჩივრების უფლება ზუსტად არის განსაზღვრული. ამიტომ პრაქტიკაში ჩნდება იმის საჭიროება, დავეყრდნოთ საზოგადოების მიმართ ლოიალობის, ნდობის ვალდებულებებისა და უფლების ბოროტად გამოყენების აკრძალვის ზოგად-სამოქალაქო-სამართლებრივ პრინციპებს, რადგანაც ეგრეთ წოდებული „ყაჩაღი“ აქციონერები თავიანთ გასაჩივრების უფლებას ახორციელებენ ნდობის პრინციპის დარღვევით და იყენებენ საზოგადოების ინტერესების ფარგლებს გარეთ, საკუთარი პოზიციის გასაძლიერებლად. საქართველოში მსგავსი გამოცდილების არსებობა ჩემთვის ჯერჯერობით უცნობია.

ინფორმაციის მიღებისა და აზრის გამოთქმის უფლების შეზღუდვას კრების ხელმძღვანელობა ადგენს. ინფორმაციის გაცემაზე უარის თქმა საზოგადოების ინტერესების გათვალისწინებით ხდება. თუმცა ამ უფლებებს საქართველოს კონსტიტუცია ზოგადად, საკუთრების დაცვაში მოიაზრებს (საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 21). მაგრამ მე ვფიქრობ, რომ მიზანშეწონილი და წესდებით განსაზღვრული შეზღუდვები კონსტიტუციის ტექსტთან არ უნდა მოვიდეს წინააღმდეგობაში, ანალოგიურად გერმანიისა, სადაც ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ 1999 წლის სექტემბერში შესაბამისი წესების მართლზომიერება დაადასტურა.¹²

actio pro socio კანონში 1999 წელს, ინდივიდუალური უფლებების სახით, სააქციო საზოგადოებასთან მიმართებაში შევიდა. ყოველ აქციონერს შეუძლია მესამე პირს საზოგადოების მხრიდან სარჩელი

¹² გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, ZfP 1999, 1798

წარუდგინოს, თუ საზოგადოების ორგანოები შესაბამისი მოთხოვნიდან 90 დღის განმავლობაში არ მოახდენენ რეაგირებას. აქციონერი სარჩელის წარდგენისას არ არის დამოკიდებული საზოგადოების ინტერესებზე. რათა თავიდან ავიცილოთ ამ უფლების ბოროტად გამოყენება, იმ აქციონერს, რომელიც სარჩელს აღძრავს, მნიშვნელოვანი ფინანსური პასუხისმგებლობა ეკისრება (მუხლი 53.5.2).

ჯგუფური უფლებები

რიგგარეშე საერთო კრების მოწვევის უფლება, როდესაც ეს საზოგადოების ინტერესებს შეესაბამება (მუხლი 53.3) და ცალკეული მოქმედებების ან მთლიანად წლიური ანგარიშის საეციალური შემოწმების მოთხოვნა, როდესაც არსებობს დარღვევების ეჭვი (მუხლი 53.3), ჩამოყალიბებულია ჯგუფური უფლების სახით. თითოეულ მსგავს შემთხვევაში, ერთიანდებიან ის აქციონერები, რომლებიც ერთად საწესდებო კაპიტალის 5% წარმოადგენენ, რათა შეძლონ ამ უფლების განხორციელება.

ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება

საზოგადოების ყველა ორგანო და ყოველი წევრი ვალდებულია ხელი შეუწყოს საზოგადოების კეთილდღეობას და მისი ინტერესების განხორციელებას. ეს შეეხება როგორც საზოგადოების ხელმძღვანელობას (მე-9 და 56.4. მუხლები), ასევე, სამეთვალყურეო საბჭოს (55.8. მუხლი) და ცალკეულ აქციონერს (53.4.2. მუხლი). ამ მოვალეობის დარღვევა ყველა შემთხვევაში იწვევს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას. ეს გამოიხატება დირექტორებისა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების მიერ საზოგადოების მიმართ ზიანის ანაზღაურებაში (მუხლები 9.7, 56.4, 55.10). უმრავლესობაში მყოფ აქციონერს (მისი, როგორც მეწარმის კვალიფიკაციის მიუხედავად), კანონში 1999 წელს შეტანილი სიახლის შესაბამისად, გააჩნია კომპენსაციის ვალდებულება სხვა აქციონერების მიმართ, თუ იგი ბოროტად, განზრახ, საზოგადოებისთვის საზიანოდ გამოიყენებს თავის ძლიერებას (53.4. მუხლის მე-2 წინადადება). პრაქტიკამ ეს ნორმა შესაბამისობაში უნდა მოიყვანოს მე-17 მუხლის მე-4 აბზაცთან. ძირითადად მე-17 მუხლი შეეხება მეკავშირე საწარმოებს და სხვის საწარმოში წილის ფლობის შეტყობინების მოვალეობას (17.1. მუხლი, შეადარე ასევე “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონის მე-14 მუხლს). ძირითადი საწარმო წლიური ანგარიშის კონსოლიდაციასთან ერთად (17.2. მუხლი) ითვა-

ლისწინებს იმ საწარმოს პასუხისმგებლობას არაპირითადი საწარმოს წინაშე, რომლის ხელშიც გარიგებით, განზრახ გამოწვეული ზიანისთვის, მეორე საწარმოს წილების 75%-ზე მეტი აღმოჩნდება.

უმრავლესობის მოთხოვნილებები

რაც შეეხება გადაწყვეტილების მიღების პროცესს, აქ ეჭვის ქვეშ არ დგება არც უმრავლესობის ძალაუფლების კანონიერება და არც საზოგადოების ხელმძღვანელობის დამოუკიდებლობა. ორივეს გააჩნია გარკვეული საზღვრები, რომლებიც ემსახურებიან როგორც საზოგადოების ინტერესებს. ასევე უმცირესობის უფლებების დაცვას. ისინი გამომდინარეობენ, ერთი მხრივ, ზოგადი პრინციპებიდან და, მეორე მხრივ, სამართლის სპეციალური წესებიდან. ასე მაგალითად, 54-ე მუხლის მე-6 აბზაცი ადგენს, თუ რომელი გადაწყვეტილებები განეკუთვნება მხოლოდ საერთო კრების კომპეტენციას, სადაც გადაწყვეტილებები წესდებაში ცვლილებების შეტანისა და მოგების გამოყენებაზე ხმათა ორი მესამედით მიიღება. ხოლო გადაწყვეტილებები შერწყმის, გაყოფის და რეორგანიზაციის შესახებ, ისევე როგორც კაპიტალის უპირატესი შესყიდვის უფლების გამორიცხვა და სხვა მსგავსი ღონისძიებები, დაკავშირებულია ხმათა უმრავლესობის სამ მეოთხედთან (მუხლი 54.7.). მოცემული კვალიფიცირებული უმრავლესობის გარდა არსებობს აგრეთვე ხმათა აკუმულაციის მეთოდი, რომელიც სამეთვალყურეო საბჭოს წევრთა არჩევისას უზრუნველყოფს უმცირესობათა უფლებების გაძლიერებას (59-ე მუხლის მე-7 აბზაცი 54.7-თან კავშირში). საერთო კრების კომპეტენციას დაემატა გადაწყვეტილებების მიღების უფლება იმ გარიგებაზე, რომლის ქონებრივი ღირებულება საწარმოს საბალანსო ღირებულების ნახევარს აღემატება (54.6. მუხლი). ეს ნორმა ორგანულად აესებს ნორმებს სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობის საჭიროებაზე მნიშვნელოვანი გარიგებების დადებისას (55.9. მუხლი).

აქციათა შესყიდვის უპირატესი უფლება

პრაქტიკის ამოცანაა დაზუსტდეს და დაკონკრეტდეს საზოგადოების ინტერესებისა და კეთილდღეობის გათვალისწინების ძირითადი პრინციპები, წევრთა ლოიალობისა და ნდობის მოვალეობის პრინციპები, იმ გადაწყვეტილებათა გამჭვირვალობა, რომლებიც წევრთა პიზიციებს ხელყოფენ. ამ პროცესში საჭიროა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ჩართვა. მოვიყვან მაგალითს, რომელმაც ცოტა ხნის წინ გერმანიის

სასამართლო პრაქტიკის ყურადღება მიიქცია. ამასთან დაკავშირებით, გერმანიის ფედერაციის უმაღლესმა სასამართლომ მიიღო დადგენილება, რომელსაც მარკუს ლუთერმა „უბედურება“ უწოდა.¹³ აქციათა შესყიდვის უპირატესი უფლების გამორიცხვისას (საქართველოსთვის – მუხლი 59.7.), კონკრეტულად დაშვებული კაპიტალის შემთხვევაში (საქართველოსთვის – მუხლი 55.2.), აქამდე არსებული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, ურთიერთობა უნდა დაბალანსებულიყო გარიცხულ აქციონერთა ინტერესებსა და საზოგადოების ინტერესებს შორის. თუ ეს ურთიერთობა უმცირესობის სასარგებლოდ გადაწყდებოდა, მაშინ გადაწყვეტილება გარიცხვაზე ძალადაკარგულად ჩაითვლებოდა.¹⁴ ეს მოთხოვნა ფედერაციის უმაღლესმა სასამართლომ საკმარისად შეამსუბუქა საზოგადოების ხელმძღვანელობისა და უმრავლესობის სასარგებლოდ იმ აშკარა განზრახვით, რომ მათ უფრო მოქნილი მოქმედების საშუალება მისცემოდათ.¹⁵ უმცირესობაში მყოფ აქციონერთა უფლებების ამგვარი უგულებელყოფა გერმანიის სააქციო საზოგადოების კანონის ტექსტით გათვალისწინებული არ არის. სხვათა შორის, ფედერაციის უმაღლეს სასამართლოს შეუძლია დაიმოწმოს ევროპის დირექტივები კაპიტალთან დაკავშირებით, რომლებიც ინტერესების შეფარდებას კი არა, მხოლოდ საერთო კრების წინაშე წერილობით ანგარიშგებასა (კაპიტალთან დაკავშირებული დირექტივის 29-ე მუხლის მე-4 აბზ.) და კვალიფიცირებული უმრავლესობის არსებობას (იქვე, მუხლი 40) ითვალისწინებენ. ეს მაგალითი, ერთი მხრივ, იმიტომ მოვიყვანე, გაჩვენოთ, რომ ბევრად უფრო დეტალური გერმანული კანონიც კი არ არის დაცული ინტერესების ახლებური შეფასებისაგან და, მეორე მხრივ, კიდევ ერთხელ ხაზი გავუსვათ იმ მაღალ პასუხისმგებლობას, რომელიც უზენაეს სასამართლოს ენიჭება.

კომპენსაციის უფლება

მაშინ, როდესაც ზემოთ განხილული ნორმები გზას უხსნის გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე პარტნიორებისა და კვალიფიცირებული უმცირესობის ზეგავლენას. ახალი 53¹ მუხლი უკავშირდება მის შედეგებს. ამ ნორმის მიხედვით იმ პარტნიორებს, რომლებმაც თავისი ხმა შერწყმის, გაყოფის, რეორგანიზაციის ან ქონების მნიშვნე-

¹³ Marcus Lutter in: JZ 1998, S. 50.

¹⁴ BGH JZ 1982, S. 643.

¹⁵ BGH JZ 1998, S. 47 ff.

ლოკანი ნაწილის განკარგვის გადაწყვეტილების. ან აქციონერთა უფლებების შემზღუდავი გადაწყვეტილების წინააღმდეგ მისცეს. უფლება აქვთ მოითხოვონ საზოგადოებისგან თავიანთი აქციების შესყიდვა. აქციათა ღირებულების შეფასებისას, გერმანული სამართლისგან განსხვავებით, მხედველობაში მიიღება მათი საბაზრო ფასი, ე. ი. იმ საზოგადოებისათვის, რომელიც ბირჟაზე მოქმედებს – საბირჟო ფასი, თუ აქციათა უმნიშვნელო ბრუნვასთან დაკავშირებით სხვა წესი არ არის დადგენილი (53.4. მუხლი). ეს ნორმა უნდა გავიგოთ როგორც დამატება გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რომელიც უმრავლესობის ჩამოყალიბებასა და უმცირესობის თანხმობის მოთხოვნის არარსებობას გარკვეულწილად აბალანსებს. ინდივიდუალური ინტერესების დაცვის გარდა, მისი მიზანია კაპიტალის ბაზარზე მცირე ინვესტორთა მიზიდვა.

ხანგრძლივი კონსულტაციების შემდეგ უარყვეს წინადადება, რომელიც გარკვეული ოდენობის (30%-40%) წილის მფლობელებს ავალდებულებდა დანარჩენი პარტნიორებისთვის შეეთავაზებინა მთელი აქციების შესყიდვა. მსგავსი წესი მოქმედებს დიდ ბრიტანეთში და ამ ცოტა ხნის წინ რუსეთშიც ამოქმედდა. საკორპორაციო სამართლის საბჭოს მეცამეტე ღირექტივის პროექტთან დაკავშირებით¹⁶ დიდი ხანია დისკუსია მიმდინარეობს ევროკავშირშიც. მაგრამ საბოლოო შედეგი მიღწეული არ არის. საქართველოში ამ ვალდებულების უარყოფის მიზეზად კაპიტალურ საზოგადოებებთან დაკავშირებულ გამოუცდელობასა და, საერთოდ, კაპიტალის სიმცირეს ასახელებენ.

4. დასკვნა

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ქართველი კანონმდებელი სერიოზულად მოეკიდა უმცირესობის უფლებების დაცვის საკითხს სამეწარმეო, კონკრეტულად, კაპიტალურ საზოგადოებებში (სადაც ეს უფრო მნიშვნელოვანია) და მისი ზომიერი კოდიფიცირებაც მოახდინა. კანონმდებლობის სიმწირის მიუხედავად არსებული მოწესრიგება საკმარისია, რათა ის პრაქტიკაში გამოიყენონ, პარტნიორთა ინტერესები სამართლიანად დაბალანსდეს, ხოლო აქციათა შეძენა, ამ თვალსაზრისით მაინც. იქნებ უფრო მიმზიდველი გახდეს.

¹⁶ ევროპარლამენტის და საკორპორაციო სამართლის საბჭოს მეცამეტე ღირექტივის წინადადება (97/C 378/09), 11.11.1997).

DER SCHUTZ VON MINDERHEITSGESELLSCHAFTERN IM GEORGISCHEN RECHT DER GEWERBLICHEN UNTERNEHMER

ROLF KNIEPER (BREMEN)

Professor

1. ANWENDBARE GESETZE

Von zentraler Bedeutung für den Minderheitenschutz ist das Gesetz über die gewerblichen Unternehmer vom 28.10.1994 in der Fassung vom 09.06.1999 (GesGewUnt). Daneben sind beachtlich das Gesetz über den Wertpapiermarkt vom 24.12.1998 in der Fassung vom 20.07.1999, (GWM) und das Zivilgesetzbuch (GZGB) vom 25.11.1997. Die beiden letztgenannten Gesetze enthalten keine expliziten Bestimmungen zum Schutz von Minderheiten, sondern Grundsätze, die für jeden Gesellschafter gelten, die aber für Minderheiten ihre besondere Wirkung entfalten. Das gilt zum Beispiel für Informationspflichten bei der Emission von Wertpapieren (Art. 3 ss GWM) und beim Erwerb von wesentlichen Beteiligungen (Art. 14 GWM) sowie für die Anforderungen an öffentliche Übernahme-Angebote (Art. 15 GWM). Das gilt auch für die im GZGB aufgestellten Bestimmungen über Treue-, Loyalitäts- und Informationspflichten zwischen Vertrags- und Geschäftspartnern sowie für das Verbot gesetzeswidriger, sittenwidriger oder rechtsmißbräuchlicher Rechtsausübung. Es ist in Georgien allgemein anerkannt, daß das GesGewUnt strukturell zum ZGB gehört und nur wegen der besonderen rechtspolitischen Umstände der Übergangsperiode als gesondertes Gesetz erlassen worden war.

2. DIE METHODIK DES GESETZES ÜBER GEWERBLICHEN UNTERNEHMER

Das GesGewUnt ist in unserem Zusammenhang aus mehreren Gründen bemerkenswert.

Zunächst gehört es zu den heutzutage seltenen Beispielen einer einheitlichen Kodifikation aller Unternehmensträger vom Einzelunternehmer über die Personen- und Kapitalgesellschaften zur Genossenschaft, die auch wegen eines vorgeschalteten Allgemeinen Teils sehr kurz und dennoch präzise sein konnte. Wer beobachtet, wie

in Ländern mit einer Vielzahl von Gesetzen für einzelne Unternehmensträger – wie etwa in Deutschland – häufig ganze Blöcke von Regelungsmaterien von einem in ein anderes Gesetz geschoben werden oder wie bestimmte Regelungen einer Gesellschaftsform für eine andere fruchtbar gemacht werden (gerade auch im Bereich des Minderheitenschutzes), wird diesem Ansatz eines einheitlichen Gesetzes etwas abgewinnen können.

Zum anderen ist bemerkenswert, daß das GesGewUnt seit seiner ursprünglichen Verabschiedung in zwei Novellierungen vorsichtig fortentwickelt worden ist. Beide Novellierungen entstanden aus Erfahrungen mit der Anwendung des Gesetzes. Sie reagierten auf Anforderungen der Praxis und wurden in breiten Diskussionen geprüft, an der georgische Experten ebenso beteiligt waren wie ausländische Berater, insbesondere aus den USA und Deutschland. Alle Expertise und Beratung waren von dem Bemühen um eine interessengerechte und moderne Rechtsentwicklung geprägt und hatten ein gemeinsam verantwortetes Ergebnis. Wer die Rechtsentwicklung in vielen anderen Transformationsstaaten mit ihren radikalen Brüchen und wiederholten vollständigen Neubeginnen verfolgt, wird in dieser rechtspolitischen Zurückhaltung einen ungewöhnlich entwickelten Sinn für Stabilität und Kontinuität erkennen, die für eine nachhaltige Wirtschaftsentwicklung unerlässlich sind. Beide Novellierungen hatten im übrigen auch die explizite Absicht, den Minderheitenschutz zu verbessern.

3. GRUNDPROBLEME DES MINDERHEITENSCHUTZES

Ebenso wie in den Gesetzgebungen anderer Länder fehlt es an einem zusammenfassenden Kapitel im Gesetz, das den Minderheiten gewidmet wäre. Ein solches Konzept läßt sich wohl auch kaum realisieren, da der Minderheitenschutz keine in sich geschlossene juristische Kategorie ist, sondern ein rechtspolitisches Programm, das sich in verschiedenen Organisations- und Strukturelementen und in verschiedenen Handlungsabläufen bewahren muß. Die Instrumente des Schutzes sind dabei jeweils auf die Besonderheiten der geregelten Materie abzustellen. Eine „rechtsrechtliche Vielfalt“ zur Durchsetzung des Schutzes ist deshalb unvermeidlich¹.

Eine Durchsicht der gesetzlichen Ausprägungen des Minderheitenschutzes läßt erkennen, daß der georgische Gesetzgeber mit ähnlichen Instrumenten und Inhalten, aber auch Begrenzungen, ähnliche Ziele und Zwecke verfolgt. Dabei liegt der Schwerpunkt selbstverständlich beim Recht der Kapitalgesellschaften und hier insbesondere bei der Aktiengesellschaft, die bei großen Unternehmen allein zulässig ist (Art. 2 Abs. 4). In deren gesetzlichem Leitbild ist die Selbstständigkeit der Geschäftsführung und deren Trennung von den Mitgliedschaftsrechten ebenso verankert (vgl. Art. 9, 49, 56 GesGewUnt) wie die grundsätzliche Legitimität von Mehrheitsentscheidungen.

¹ Karsten Schmidt, Gesellschaftsrecht, 3. Aufl. 1997, S. 474.

3A) PERSONENGESELLSCHAFT

Dem Leitbild der Personengesellschaften entsprechen dagegen sehr starke Mitgliedschaftsrechte eines jeden einzelnen persönlich haftenden Gesellschafters. Sie schlagen sich in Gesamtgeschäftsführung (Art. 23/37) Einstimmigkeitsgrundsätzen (Art. 22), Individualrechten von der Einberufung der Gesellschafterversammlungen (Art. 22) bis hin zum Antrag auf Auflösung (Art. 29) nieder, wobei vertragliche/satzungsmäßige Abweichungen vom Leitbild in Treuepflichten (Art. 24) und das Verbot von Ungleichbehandlungen (Art. 22 Abs. 4) eingebunden sind. Nicht geschäftsführenden Kommanditisten stehen Kontroll- und Informationspflichten zu (Art. 36), über den gewöhnlichen Geschäftsbetrieb hinausgehende Geschäfte bedürfen des Beschlusses der Gesellschafterversammlung (Art. 37). Aus einzelnen Formulierungen des Gesetzes ergibt sich explizit, daß gesetzesändernde Gesellschaftsverträge Abweichungen mit Präzision und Bestimmtheit – teilweise auch mit kompensatorischen Folgen – benennen müssen. Der Praxis und Rechtsprechung wird es nicht schwerfallen, daraus allgemeine Kriterien zu entwickeln für die Klarheit, mit denen Satzungen gefaßt werden müssen, um zwischen Gesellschaftern gesetzesabweichende Wirkungen zu entfalten.

3B) DIE GESELLSCHAFT MIT BESCHRÄNKTER HAFTUNG

Für die GmbH eigentümlich sind zwar Mehrheitsentscheidungen und eine unabhängige Geschäftsführung; gleichzeitig sind personalistische Elemente unverkennbar: so können Pflichtenvermehrungen der Gesellschafter nur einstimmig beschlossen werden (Art. 46 Abs. 7); auch sonstige Entscheidungen der Gesellschafterversammlung, die eine Ungleichbehandlung der Gesellschafter zum Inhalt haben oder die in den Kernbereich der Mitgliedschaftsrechte eingreifen, müssen einstimmig erfolgen (Art. 47 Abs. 8); die Gesellschafter haben die Geschäftsführung zu überwachen (Art. 46 Abs. 9); die Informationspflicht der Direktoren ist als Individualrecht ausgestaltet (Art. 46 Abs. 10); Gesellschafterversammlungen müssen einberufen werden, wenn 20 % des Kapitals dies verlangen (Art. 46 Abs. 8) und Gesellschafterversammlungen können der Geschäftsführung Einzelanweisungen geben, wenn die Satzung dies vorsieht (Art. 47 Abs. 4). Neben diesen Rechten haben die Gesellschafter das Recht, ihre Anteile zu veräußern (Art. 46 Abs. 1). Dieses Recht kann durch die Satzung an weitere Voraussetzungen geknüpft werden, insbesondere an Genehmigungen (Art. 46 Abs. 4). Anders als im Fall vinkulierter Aktien (Art. 52 Abs. 3) sieht Art. 46 Abs. 4 nicht vor, daß die Zustimmung zu erteilen ist, wenn die Veräußerung keine wichtigen Interessen der Gesellschaft gefährdet. Ich persönlich bin der Meinung, daß Art. 46 in diesem Sinne ergänzt werden sollte, da dies allgemeinen Grundsätzen der Loyalitätspflichten entspricht.

3C) DIE AKTIENGESELLSCHAFT

Die detaillierteste Ausgestaltung des Minderheitenschutzes findet sich selbstverständlich im Aktienrecht, da hier das Mehrheitsprinzip und die Selbständigkeit der Unternehmensführung am weitesten entwickelt sind. Deshalb soll auch an dieser Stelle zusammenfassend von den Zwecken des Schutzes die Rede sein.

- RECHTFERTIGUNG

Zunächst negativ: der Minderheitenschutz dient nicht der De-Legitimierung von Mehrheitsherrschaft und selbständiger Geschäftsführung. Er ist auch kein abstraktes Konzept der Bewältigung von Interessenkonflikten zwischen Mehrheiten und Minderheiten, sondern eingebettet und bestimmt durch das gemeinsame objektivierte Interesse am Bestand und am Gedeihen der Gesellschaft selbst. Dabei ist der Tatsache Rechnung zu tragen, daß es sich um gewerbliche Unternehmen handelt. Daraus resultieren einerseits spezifische Treue- und Loyalitätspflichten und andererseits die generalisierte Pflicht, von allgemeinen weltanschaulichen Interessen abzusehen. Es ist deshalb auch nicht ungefährlich, den spezifischen Minderheitenschutz in Kapitalgesellschaften mit Verfassungs- und Völkerrechtspositionen im Hinblick auf Rechte von Minderheiten zu parallelisieren. Es ist allerdings auch nicht zu übersehen, daß das sozialistische Erbe in Übergangsgesellschaften wie Georgien noch immer ausstrahlt auf ein hohes Maß an sozialer Gebundenheit der alten Staatsunternehmen. Die damit verbundenen Probleme sind allerdings kaum über gesellschaftsrechtliche Mechanismen zu lösen. An anderer Stelle haben wir deshalb den Vorschlag gemacht, Elemente des französischen „Contrat-Plan“ zu aktivieren, um sozial abgefederte Privatisierungen zu ermöglichen². Über diesen Hinweis hinaus aber werde ich auf die Problematik nicht eingehen.

Um zu einer positiven Bestimmung der Rechtfertigung des Minderheitenschutzes zu gelangen, möchte ich im Anschluß an Johannes Semler von der Feststellung ausgehen, daß der Gesellschafter „sich mit seiner Kapitaleinzahlung der unmittelbaren Verfügungsgewalt über das dem Unternehmen zur Verfügung gestellte Kapital“ begibt³. Im Gegenzug erhält er Vermögens- und Mitgliedschaftsrechte an der Gesellschaft. Er hat deshalb ein legitimes Interesse daran, daß diese Rechte in Gesellschafterbeschlüssen und Geschäftsführungsmaßnahmen vor gesetzes-, satzungs- und sittenwidriger Beeinträchtigung geschützt und nicht verwässert werden, daß er gegenüber anderen Anteilseignern in Bezug auf seine Rechte gleichbehandelt wird und daß insbesondere

² Knieper/Boguslawsky, Konzept zur Rechtsberatung in Transformationsstaaten, Eschborn 1997.

³ Johannes Semler, Minderheitenschutz in Kapitalgesellschaften, Anwaltsblatt 1991, S. 440ff./442.

die Organe sich am Interesse der Gesellschaft orientieren, daß die Geschäftsführung also uneigennützig handelt und nicht einzelnen Anteilseignern gegenüber diskriminiert⁴. 1982 hatte der deutsche Bundesgerichtshof in diesem Sinne eine allgemeine Tendenz des deutschen Aktienrechts festgestellt, gemäß der „Minderheitsaktionäre auf mannigfache Weise vor einer Entwertung ihrer Mitgliedschaft zu schützen“ seien⁵.

- UMSETZUNG

Diese Überlegungen konzentrieren sich auf den notwendigen Schutz des Anteilseigners, setzen also bei Individual- und/oder Gruppeninteressen an. Dieser Gesichtspunkt läßt sich erweitern um den Schutzzweck der Funktionsfähigkeit des Aktienmarktes. Empirische Studien untermauern den naheliegenden Gedanken, daß insbesondere ein unzureichender Vermögensschutz von Minderheitsaktionären vor Verwässerungen und Aushöhlungen seines Anteils durch die Mehrheit – z.B. durch Betriebsauslagerungen, Bezugsrechtsbegrenzungen, Fusionen und Umwandlungen – die Finanzierungskraft des Aktienmarktes schwächen⁶.

Es ist wohl angemessen zu sagen, daß von Anfang auch an die Rechtsvereinheitlichung durch Europäisches Recht und insbesondere durch die Richtlinien zur Publizität⁷, zum Kapitalschutz⁸, zu Verschmelzung und Fusion⁹, zur Spaltung¹⁰ und zur Offenlegung bei Beteiligungserwerb¹¹ neben einem verbesserten Gläubigerschutz insbesondere den Schutz von Minderheiten zur Absicht hatte.

Für Georgien gilt nichts anderes. Es handelt sich um Strukturprobleme und keine nationalen Besonderheiten. Tatsächlich hat sich der georgische Gesetzgeber der Probleme auf vielfältige Weise angenommen, wobei – wie gesagt – Zivil-, Kapitalmarkt- und Gesellschaftsrecht ineinandergreifen. Selbstverständlich werden die Grundsätze durch die Rechtsprechung im Lichte der hier angeführten Zwecke fortzuentwickeln sein und es ist auch nicht ausgeschlossen, daß nach reiflicher Beobachtung der Praxis irgendwann einmal legislatorische Konsolidierungen erforderlich sein werden. Gewarnt werden muß allerdings erneut vor immer neuen schnellen Schüssen, die die Stabilität des Ganzen gefährden.

Das GesGewUnt und insbesondere der Abschnitt über Aktiengesellschaften

⁴ Dazu Semler a.a.O.; K. Schmidt S. 468 ff jeweils mit weiteren Nachweisen.

⁵ BGHZ 83, 122/139.

⁶ Vgl. dazu Hecker/Wenger, Der Schutz von Minderheiten im Vertragskonzern, ZBB 1995, S. 321 ff/339.

⁷ Richtlinie 68/151/EWG v. 9.3.1968.

⁸ Richtlinie 77/91/EWG v. 13.12.1976.

⁹ Richtlinie 78/855/EWG v. 9.10.1978.

¹⁰ Richtlinie 82/891/EWG v. 17.12.1982.

¹¹ Richtlinie 88/627/EWG v. 12.12.1988.

umfaßt die ganze Vielfalt der gesetzlichen Regelungsmöglichkeiten zum Schutz von Minderheitsgesellschaftern. Es kennt aktive und passive, institutionelle und individuelle Rechte; es setzt ebenso bei den Prozessen der Entscheidungsfindung durch Mehrheitsgesellschafter und Geschäftsführung an wie bei den Konsequenzen falscher oder auch lediglich vom überstimmten Minderheitsgesellschafter nicht mitgetragener Entscheidungen. Dabei sind besonders die Individualrechte nicht immer explizit als Minderheitenrechte gekennzeichnet, sie entfalten aber ihre Wirksamkeit typischerweise zu ihren Gunsten.

-INDIVIDUALRECHTE

Im einzelnen: Als Individualrechte, die im Prinzip in der Hauptversammlung ausgeübt werden, sind das Stimmrecht, das Informationsrecht, das Kontrollrecht und das Recht auf Anfechtung von Hauptversammlungsbeschlüssen ausgestaltet, wobei mit Ausnahme von Vorzugsaktien einheitlich der kleinste Nennbetrag der ausgegebenen Aktien eine Stimme gibt. Bis auf die Notwendigkeit, Widerspruch zu Protokoll zu erklären und es innerhalb der relativ kurzen Frist von zwei Monaten auszuüben, fehlen explizite Schranken des Anfechtungsrechtes. Deshalb wird die Praxis auf die allgemeinen zivilrechtlichen Grundsätze der Loyalitäts- und Treuepflichten sowie Schikaneverbote gegenüber der Gesellschaft zurückgreifen müssen, um sogenannte „räuberische Aktionäre“ im Zaum zu halten, die Anfechtungsrechte treuwidrig und außerhalb des Rahmens der Gesellschaftsinteressen geltend machen, um sich dies abkaufen zu lassen. Über eine entsprechende Praxis in Georgien ist mir bisher allerdings nichts bekannt.

Das Auskunftsrecht und das Recht zur Stellungnahme unterliegt bestimmten, durch die Versammlungsleitung aufzustellenden Einschränkungen. Insbesondere kann die Auskunft verweigert werden, wenn wichtige Unternehmensinteressen dies erfordern. Obwohl nach der ganzen Anlage diese Rechte wohl auch nach der georgischen Verfassung vom Eigentumsschutz gedeckt sind (Art. 21 Verfassung), gehe ich davon aus, daß sachgerechte und satzungsmäßige Beschränkungen dem Verfassungstext standhalten werden, ganz wie es im September 1999 das deutsche Bundesverfassungsgericht für entsprechende deutsche Regeln getan hat¹².

Als Individualrecht ist auch die im Jahre 1999 für die Aktiengesellschaft ins Gesetz eingeführte *actio pro socio* ausgestaltet: jeder Aktionär kann Ansprüche der Gesellschaft gegen Dritte geltend machen, wenn deren Organe sie innerhalb von 90 Tagen nach einer entsprechenden Aufforderung durch den Aktionär nicht zu realisieren beginnen, obwohl sie nicht glaubhaft machen, daß die Geltendmachung den Interessen der Gesellschaft widerspräche (Art. 53 Abs. 5). Um Mißbräuche zu verhindern, ist der die Klage betreibende Aktionär allerdings mit einem erheblichen Kostenrisiko belastet (Art. 53 Abs. 5 Satz 2).

¹² BverfG, ZIP 1999, 1798.

-GRUPPENRECHTE

Das Recht, eine außerordentliche Hauptversammlung einzuberufen, wenn es das Unternehmensinteresse erfordert (Art. 53 Abs. 3 Satz 3) sowie das Recht, Sonderprüfungen über einzelne Geschäftsvorfälle oder den gesamten Jahresabschluß zu verlangen, wenn der Verdacht auf Unregelmäßigkeiten besteht (Art. 53 Abs. 3 Satz 2), sind als Gruppenrechte ausgestaltet: jeweils 5 % des Gesamtkapitals muß sich zusammenschließen, um das entsprechende Recht auszuüben.

-SCHADENSERSATZPFLICHTEN

Alle Organe und Mitglieder haben das Wohl und die Interessen der Gesellschaft zu verfolgen. Dies ergibt sich für die Geschäftsführung aus Art. 9 und 56 Abs. 4, für den Aufsichtsrat aus Art. 55 Abs. 8 und für den Aktionär ebenfalls inzwischen ausdrücklich aus Art. 53 Abs. 4 Satz 2. Verstöße gegen diese Pflicht führen in allen Fällen zu Ersatzpflichten. Diese sind für Direktoren und Mitglieder der Aufsichtsrates als Pflichten gegenüber der Gesellschaft ausgestaltet (Art. 9 Abs. 7; Art. 56 Abs. 4; Art. 55 Abs. 10), während ein beherrschender Aktionär (unabhängig von seiner Unternehmereigenschaft) seit der Novelle von 1999 den anderen Aktionären zum Ausgleich verpflichtet ist, wenn er seine Herrschaftsmacht vorsätzlich zum Nachteil der Gesellschaft ausübt (Art. 53 Abs. 4 Satz 2). Das Verhältnis dieser Vorschrift zu Art. 17 Abs. 4 wird durch die Praxis zu harmonisieren sein. Art. 17 ist insgesamt dem Recht der verbundenen Unternehmen gewidmet und sieht neben den Pflichten zur Offenlegung von Beteiligungen (Art. 17 Abs. 1, vgl. auch Art. 14 GWM) und zur Konsolidierung von Jahresabschlüssen (Art. 17 Abs. 2) vor, daß Unternehmen, denen mehr als 75% der Anteile von einem anderen Unternehmen gehören, „den beherrschten Unternehmen für den durch Rechtsgeschäfte vorsätzlich verursachten Schaden“ haften (Art. 17 Abs. 4).

-MEHRHEITSERFORDERNISSE

Was den Prozeß der Entscheidungsfindung angeht, so sind weder die Legitimität der Mehrheitsherrschaft noch die Selbständigkeit der Geschäftsführung in Frage gestellt. Beides hat jedoch Grenzen, die beim Interesse der Gesellschaft ebenso ansetzen wie beim Schutz der Minderheiten. Sie ergeben sich einmal aus allgemeinen Prinzipien und zum anderen aus spezifischen Rechtsregeln. So präzisiert Art. 54 Abs. 6, welche Entscheidungen der Kompetenz der Hauptversammlung vorbehalten sind, wobei Entscheidungen über Satzungsänderungen und über die Gewinnverwendung der Mehrheit von zwei Dritteln, Entscheidungen über Zusammenschlüsse, Aufspaltungen und Umwandlungen sowie über den Ausschluß von Bezugsrechten bei Kapitalerhöhungen und verwandten Maßnahmen einer Mehrheit von drei Vierteln bedürfen (Art. 59 Abs. 7 in Verbindung mit Art. 54 Abs. 7). Über diese qualifizierten Mehrheiten hinaus sorgt auch die Methode der

Stimmen-Akkumulation bei der Wahl der Aufsichtsratsmitglieder für eine Stärkung von Minderheiten (Art. 54 Abs. 7). Neu den Kompetenzen der Hauptversammlung zugeschlagen ist im übrigen das Recht zur Entscheidung über Rechtsgeschäfte, die einen Vermögenswert zum Gegenstand haben, der mehr als der Hälfte des Bilanzwertes entspricht (Art. 54 Abs. 6m). Diese Vorschrift ergänzt die Bestimmungen über die Zustimmungserfordernisse des Aufsichtsrats bei wichtigen Geschäften (Art. 55 Abs. 9).

-BEZUGSRECHTE

Es wird bei der Praxis liegen, die Grundsätze über die Pflichten zur Berücksichtigung der Interessen und des Wohls der Gesellschaft selbst, über die mitgliedschaftlichen Loyalitäts- und Treuepflichten, über die Bestimmtheit und Transparenz von Beschlüssen, die in Mitgliederpositionen eingreifen, zu präzisieren. Dazu sind auch die Grundsätze des GZGB heranzuziehen. Um ein Beispiel zu nennen, das in der jüngsten Zeit die deutsche Rechtsprechung beschäftigt hat und wo der Bundesgerichtshof einen von Marcus Lutter als „Unglück“¹³ bezeichneten Schwenk vollzogen hat: Beim Ausschluß von Bezugsrechten (für Georgien: Art. 59 Abs. 7), insbesondere bei genehmigtem Kapital (für Georgien: Art. 55 Abs. 2) mußte nach bisheriger Rechtsprechung eine konkrete Abwägung der Interessen der ausgeschlossenen Aktionäre und den Interessen der Gesellschaft erfolgen. Fiel diese zugunsten der Minderheit aus, war der Ausschluß ungültig¹⁴. Dieses Erfordernis hat der Bundesgerichtshof (BGH) inzwischen zugunsten der Geschäftsführung und der Mehrheit weitgehend gelockert mit der ausdrücklichen Absicht, diesen mehr Flexibilität zu geben¹⁵. Diese Vernachlässigung der Minderheitsinteressen war durch den Wortlaut des deutschen Aktiengesetzes nicht geboten. Allerdings kann sich der BGH auf die europäische Kapitalrichtlinie berufen, die ebenfalls keine Interessenabwägung vorsieht, sondern nur einen schriftlichen Bericht an die Hauptversammlung und (Art. 29 Abs.4 Kapitalrichtlinie) und qualifizierte Mehrheiten (Art. 40 Kapitalrichtlinie). Ich erwähne das Beispiel, um einerseits zu zeigen, daß auch das sehr viel detailliertere deutsche Gesetz vor der Neubewertung von Interessen nicht schützt und um zweitens die hohe Verantwortung zu dokumentieren, die besonders das Oberste Gericht hat.

-ABFINDUNGSRECHTE

Während die oben genannten Vorschriften die Prozesse der Entscheidungsfindung dem Einfluß der Gesellschafter und qualifizierter Minderheiten öffnen, setzt der neue

¹³ Marcus Lutter in: JZ 1998, S. 50.

¹⁴ BGH JZ 1982, S. 643.

¹⁵ BGH JZ 1998, S. 47 ff.

Art. 53a an ihren Konsequenzen an. Die Vorschrift bestimmt, daß Gesellschafter, die in der Hauptversammlung gegen eine Entscheidung über Zusammenschlüsse, Aufspaltungen, Umwandlungen oder Verfügungen über wesentliche Vermögensteile oder gegen eine Entscheidung gestimmt haben, die eine wesentliche Beeinträchtigung der Rechte der Aktionäre darstellt, einen unverzichtbaren Anspruch auf Kauf der Aktien durch die Gesellschaft haben. Für die Bewertung ist dabei anders als im deutschen Recht regelmäßig der Marktpreis und das heißt bei börsengängigen Gesellschaften der Börsenpreis zugrunde zu legen, wenn nicht die geringe Zirkulation der Aktien eine andere Bewertung erzwingt (Art. 53 Abs. 4). Die Vorschrift ist als Ergänzung der Bestimmungen über die Mehrheitsbildung bei Entscheidungsprozessen zu verstehen und macht das Fehlen von unverzichtbaren Zustimmungserfordernissen auch kleinerer Minderheiten erträglich. Sie hat neben dem Individualschutz auch den Zweck, den Kapitalmarkt für Kleinanleger attraktiver zu machen.

Nach längeren Beratungen nicht aufgenommen worden ist ein weitergehender Vorschlag, den Erwerber einer Beteiligung von einer bestimmten Höhe an (etwa 30 % oder 40 %) zu verpflichten, den übrigen Gesellschaftern ein Abfindungsangebot für sämtliche Aktien zu machen. Eine solche Regelung gilt etwa in Großbritannien und seit neuestem in der Russischen Föderation (Art. 80 Abs. 2 AktGRF); sie wird in der EU seit Jahren im Zusammenhang des Entwurfs der dreizehnten Richtlinie des Rates auf dem Gebiete des Gesellschaftsrechts diskutiert, ohne daß es bisher zu einem Ergebnis gekommen wäre.¹⁶ Inzwischen sieht es so aus, als sollte die „angemessene“ Art und Weise des Minderheitenschutzes den nationalen Gesetzen überlassen werden. Entscheidend für die Ablehnung der Verpflichtung in Georgien ist wohl gewesen, daß es angesichts der geringen Erfahrungen mit Kapitalgesellschaften und der dünnen Kapitalausstattung zu früh wäre, dieses Wagnis einzugehen.

4. SCHLUßBETRACHTUNG

Der Überblick belegt, daß der georgische Gesetzgeber den Schutz der Minderheiten bei gewerblichen Unternehmensträgern und insbesondere bei Kapitalgesellschaften (wo er schwerpunktmäßig hingehört) ernst genommen und mit Augenmaß kodifiziert hat. Bei aller Knappheit der Gesetze ist die Regelungsdichte hoch genug, um der Praxis sichere Leitlinien zu geben, um die vielfältigen Mitgliederinteressen zu einem fairen Ausgleich zu bringen und um den Erwerb von Aktien jedenfalls von dieser Seite her attraktiver zu machen.

¹⁶ Vorschlag für eine Dreizehnte Richtlinie des Europäischen Parlaments und des Rates auf dem Gebiet des Gesellschaftsrechts über Übernahmeangebote (97/C 378/09) vom 11. November 1997.

აქციათა მცირე პაკეტის მფლობელ აქციონერთა უფლებების დაცვა სააქციო საზოგადოებათა შესახებ კანონმდებლობის მიხედვით

გელა ბახუტაშვილი (თბილისი)

საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის
სამართლებრივი უზრუნველყოფისა და ზედამხედველობის
დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

1. შესავალი

კორპორაციული მართვა ნიშნავს კანონმდებლობისა და ამ კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოთხოვნების პრაქტიკულად განხორციელების მექანიზმების ერთობლიობას, რომელიც აისახება კორპორაციის, ანუ სააქციო საზოგადოების ორგანიზებისა და მართვის მეთოდებში.

საზოგადოდ, კორპორაციული მართვის პრინციპების განხორციელება და აქციონერთა უფლებების დაცვა თითქმის იდენტური ცნებებია.

აუცილებელია, რომ საქართველოში არსებულმა სააქციო საზოგადოებებმა თავისი საქმიანობა წარმართონ დამკვიდრებული და აპრობირებული საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად. უცხოელი და ადგილობრივი ინვესტორები მხოლოდ ისეთ კომპანიებში დააბანდებენ თავიანთ კაპიტალს, რომელთა ხელმძღვანელებიც უზრუნველყოფენ მათ მიერ განხორციელებული ინვესტიციებისა და მათი, როგორც აქციონერთა უფლებების დაცვას.

ეფექტურმა კორპორაციულმა მართვამ უნდა უზრუნველყოს:

- აქციონერთა უფლებების დაცვა;
- თანასწორუფლებიანობის პრინციპების განხორციელება;
- კომპანიის შესახებ სწორი და სამართლიანი ინფორმაციის გახსნილობა დროულად;

- კონფიდენციალური ინფორმაციის დაცვა;
- მმართველი ორგანოს მიერ ეფექტური ზედამხედველობა;

- კომპანიასა და აქციონერთა წინაშე ანგარიშვალდებულება.

საზოგადოდ, ერთია აქციონერთა უფლებების დაცვა და მეორე – მცირე აქციონერთა უფლებების დაცვა. ცხადია, პირველი მოიცავს მეორესაც, მაგრამ ვისგან უნდა დავიცვათ მცირე აქციონერები? რასაკვირველია, ხელმძღვანელთა მიერ უკანონო ან არაკეთილსინდისიერი ქმედებისაგან და, ალბათ, აქციათა მსხვილი პაკეტის მფლობელ აქციონერთაგან. როგორ უნდა განხორციელდეს ეს?

2. აქციათა ფლობიდან გამომდინარე უფლებები

დავიწყოთ იქიდან, თუ რა უფლებები აქვს აქციონერს აქციის ფლობიდან გამომდინარე. ზოგადად ესენია: საზოგადოების მართვაში მონაწილეობის მიღების უფლება, დივიდენდების მიღების უფლება და, საზოგადოების ლიკვიდაციის შემთხვევაში, წილის მიღების უფლება.

ძალზე მნიშვნელოვანია ის ცვლილებები, რომლებიც შევიდა “მენარმეთა შესახებ” კანონში და ამოქმედდა 1999 წლის 1 სექტემბერიდან.

ამ ცვლილებების მიხედვით კანონგარეშედ არის მიჩნეული აქციები წარმომდგენზე, რომლებიც ძველი ჩანაწერის მიხედვით გაიგივებული იყო პრივილეგირებულ და შეღავათიან აქციებთან. ამავე დროს არ ექვემდებარებოდა არავითარ აღრიცხვიანობას და სხვა უარყოფით მხარეებს რომ არ შეეხებოთ, დიდ სირთულეებს ქმნიდა აქციების მფლობელობის დადასტურების და მიმოქცევის საკითხებში.

ამჟამად ნებადართულია მხოლოდ სახელობითი აქციები, როგორც ჩვეულებრივი, ასევე პრივილეგირებული, რომელთა მახასიათებლებიც ექვემდებარება საერთაშორისო სტანდარტებს.

ასევე, მნიშვნელოვანია ცვლილება აქციების განკარგვის უფლების შესახებ. კონკრეტულად, აღრიცხულ ვარიანტში აქციონერს უფლება არ ჰქონდა ღირებულების ნაბართის გარეშე მისი კუთვნილი აქციების განკარგვისა (თუ ასეთი ჩანაწერი არსებობდა საზოგადოების წესდებაში, არადა ჩვენს ხელთ არსებული სტატისტიკის მიხედვით ასეთი ჩანაწერები სააქციო საზოგადოებების უმეტესობათა წესდებაში არსებობდა). ამჟამად ეს შეზღუდვა მოხსნილია. ეს მართლაც მნიშვნელოვანია მცირე აქციონერებისათვის, რადგან სწორედ მათ უჩნდებოდათ დაბრკოლებები აქციების გაყიდვასთან დაკავშირებით.

გამარტივდა აქციებზე უფლებების გადაცემის რეგისტრაცია. ამჟამად აღარ არის საჭირო ნოტარიუსების ჩარევა ასეთ დროს, რაც დაკავშირებული

ბული იყო საკმაოდ დიდ ხარჯებთან და პროცედურის სირთულესთან. ამჟამად ამ პროცედურებს ახორციელებენ ამ საქმის პროფესიონალები – ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორები, რომელთაც სპეციალური ლიცენზია აქვთ მიღებული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მარეგულირებელი ორგანოსაგან. მათ შესახებ, დაწერილებით, ოდნავ მოგვიანებით მოგახსენებთ.

“შეწარმეთა შესახებ” კანონის მიხედვით, საწესდებო კაპიტალის 5%-ის მფლობელ აქციონერებს აქვთ გარკვეული უფლებები (მაგალითად, რიგგარეშე კრების ჩატარების მოთხოვნა). სასურველი იქნებოდა, სიტყვის “აქციონერებს” ნაცვლად ეწეროს სიტყვა “აქციონერთა ჯგუფს” (მხედველობაში მყავს მცირე აქციონერები). უბრალოდ, ამ სიტყვაზე ვამახვილებ ყურადღებას, რადგან ცალსახად არ ჩანს, რომ ჯგუფიც იგულისხმება.

ძალზე მნიშვნელოვანი მექანიზმია ამჟამად ჩადებული “შეწარმეთა შესახებ” კანონში მცირე აქციონერთა ინტერესების დასაცავად, რომელიც გარკვეულ პასუხისმგებლობას ანიჭებს დომინანტ აქციონერებს.

3. სააქციო საზოგადოებების სტრუქტურა

ახლა განვიხილოთ, თუ როგორ გამოიყურება სააქციო საზოგადოებების იერარქიული სტრუქტურა:

ღირექტორები, ანუ მენეჯერები წარმართავენ კომპანიის სამეწარმეო საქმიანობას, მათ ქმედებებს ზედამხედველობას უწევს სამეთვალყურეო საბჭო, რომელიც საჭიროების შემთხვევაში ერევა კომპანიის საქმიანობაში, ხოლო მნიშვნელოვანი და ზოგჯერ საბოლოო გადაწყვეტილებების მიღების პრეროგატივა უშუალოდ აქციონერებს, ანუ სააქციო საზოგადოების საერთო კრებას ენიჭება. ეს არის ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორიცაა ცვლილებების შეტანა საზოგადოების წესდებაში, სამეთვალყურეო საბჭოს არჩევა, წმინდა მოგების გამოყენება, რეორგანიზაციაზე გადაწყვეტილების მიღება, აუდიტორის არჩევა და სხვა. შესაძლოა, კრების მიერ სამეთვალყურეო საბჭოს, აქციონერთა უფლებების ეფექტურად დაცვის მიზნით, მიენიჭოს დამატებითი ფუნქციების განხორციელების უფლება, რომლებიც, ცხადია, არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კანონმდებლობას და საზოგადოების წესდებას.

ხშირ შემთხვევაში კომპანიის თანამშრომლები გვევლინებიან *აქციონერებადაც*. ასეთ ვითარებაში, მათი ინტერესებიდან გამომდინარე,

მკვეთრად უნდა იყოს გამოიჯნული თითოეული მათგანის სტატუსი. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ჩანაწერი “შეწარმეთა შესახებ” კანონში, რომელიც ღირეპტორებს უკრძალავს სამეთვალყურეო საბჭოს წევრობას, რაც ამცირებს მათგან ორმაგი უფლებამოსილების გამოყენების შესაძლებლობას მცირე აქციონერთა საწინააღმდეგოდ.

4. სამეთვალყურეო საბჭოს როლი

ზაზი უნდა გაესკას იმ გარემოებას, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს როლი ძალზე დიდია აქციონერთა, მით უმეტეს მცირე აქციონერთა უფლებების დაცვის სფეროში და ეს მათ ძირითად მოვალეობას წარმოადგენს.

სხვათა შორის, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების არჩევა და მათი შრომის ანაზღაურება აქციონერთა კრების გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული.

სამეთვალყურეო საბჭოს კომპეტენციაშია კომპანიის შესახებ ინფორმაციის გახსნილობასა და კონფიდენციალური ინფორმაციის დაცვაზე ზრუნვა.

ჩვენ ხშირად გვეკითხებიან, თუ რა ითვლება კონფიდენციალური ინფორმაციად, ანუ სად უნდა გაივლოს ზღვარი კონფიდენციალური ინფორმაციასა და იმ ინფორმაციას შორის, რომელიც გახსნილობას ექვემდებარება.

ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა სახის ინფორმაციას შეიძლება ფლობდეს რომელიმე აქციონერი ან აქციონერთა ჯგუფი. თუ ასეთი სახის ინფორმაციის ფლობა პრივილეგირებულ მდგომა-რეობაში აყენებს მათ, ეს ცნობილი უნდა იყოს დანარჩენი აქციონერებისთვისაც. სხვანაირად რომ ვთქვათ, თამამის წესები ყველასთვის საერთო უნდა იყოს.

როგორც მოგახსენეთ, ინფორმაციის გახსნილობაზე ზრუნვა სამეთვალყურეო საბჭოს უშუალო მოვალეობაა, რათა დაცული იყოს თანასწორუფლებიანობის პრინციპი. გახსნილობაზე დავალდებულების მექანიზმს ითვალისწინებს “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონი. ესეც საკმაოდ მნიშვნელოვანია მცირე აქციონერთა ინტერესებისა და უფლებების დაცვის თვალსაზრისით.

5. აქციონერთა კრებები

აქციონერები და, მათ შორის, მცირე აქციონერებიც თავიანთ უფ-

ლებებს ახორციელებენ აქციონერთა კრებებზე. მნიშვნელოვანი ცვლილება შევიდა “მეწარმეთა შესახებ” კანონში, რომელიც ითვალისწინებს კრების ჩატარების შესაძლებლობას ხმის უფლების მქონე დამსწრე ხმების 25%-ზე ნაკლები კვორუმის შემთხვევაშიც. ეს მექანიზმი გამოირიცხავს აქციათა მსხვილი პაკეტის მფლობელ აქციონერთა მიერ კრების ჩატარების ბლოკირებას.

კრებებზე გადაწყვეტილებების მიღების დროს, საწარმოს მმართველი ორგანოს წევრები ხშირად, შესაძლოა, შეეცადონ ზეგავლენა მოახდინონ იმ აქციონერებზე, რომლებიც იმავდროულად საწარმოს თანამშრომლებიც არიან. ამგვარი შესაძლებლობის თავიდან აცილების მიზნით, საჭიროა შეიქმნას გარკვეული მექანიზმები. ერთ-ერთი ასეთი მექანიზმი არის ფარული კენჭისყრის ჩატარების შესაძლებლობა, რასაც ალბათ უნდა ითვალისწინებდეს საზოგადოების შინაგანაწესი, ან უნდა შეიქმნას რაიმე კანონქვემდებარე დოკუმენტი, რომელიც დააკონკრეტებს აქციონერთა კრების ჩატარების პროცედურებს.

აქციონერებს უნდა მიეცეთ საერთო კრებებში აქტიური მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობა. მათ, კრების ჩატარებამდე გარკვეული დროით ადრე, უნდა მიიღონ ინფორმაცია დღის წესრიგის საკითხებზე, რათა ეფექტურად გამოიყენონ თავიანთი უფლებები. ამ მიმართებით. ერთი მხრივ, “მეწარმეთა შესახებ” კანონში გაჩნდა ჩანაწერი, რომ შეტყობინება კრების ჩატარების შესახებ უნდა დაეგზავნოს 1%-ის და უფრო ზემოთ აქციათა პაკეტების მფლობელებს, ხოლო მეორე მხრივ, სასურველია, რომ შეტყობინებები და დღის წესრიგი დაეგზავნოს უფრო მეტ აქციონერს. ამის შესაძლებლობას იძლევა ამ ჩანაწერში არსებული ფრაზა, რომ ანგარიშვალდებული საწარმოებისათვის დამატებითი წესების სახით შესაძლოა გაიზარდოს მათი რაოდენობა. იმედია, ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია მოახდენს თავისი შესაძლებლობების რეალიზაციას ამ საკითხის სრულყოფაში.

აქციონერებს და, უფრო ხშირად, მცირე აქციონერებს, რომლებსაც არ სურთ ან არ შეუძლიათ კრებაზე დასწრება, ეძლევათ მინდობილობის საფუძველზე კენჭისყრაში მონაწილეობის მიღების უფლება. ამ უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობას იძლევა შესაბამისი ჩანაწერი “მეწარმეთა შესახებ” კანონშიც და “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონშიც. თუმცა სასურველი იქნება, რომ კომისიამ მის მიერ მიღებული წესებით დააკონკრეტოს და სრულყოფილად აღწეროს მინდობილობებით კენჭისყრაში მონაწილეობის პროცედურა.

დასაზუსტებელია ისიც, რომ ამ სახის მინდობილობები არ აკურიოთ ნოტარიუსების მიერ გაცემულ მინდობილობებთან.

ამ წესებით უნდა განისაზღვროს. აგრეთვე, აქციონერებისათვის კრებაზე განსახილველი საკითხების, დღის წესრიგის, ანგარიშისა და სხვა საჭირო ინფორმაციის მიწოდების ან მოპოვების შესაძლებლობის პროცედურებიც.

ყოველივე ეს დიდ სამსახურს გაუწევს მცირე აქციონერებს და დაზოგავს მათ დროს.

ბევრ ქვეყანაში ფასიანი ქაღალდების კომისიათა კომპლექსური წესები განსაზღვრავენ იმ შემთხვევებს, როდესაც აქციონერებს საერთო კრებაზე თავისი წინადადებების (მათ შორის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრობის კანდიდატების) წარდგენა შეუძლიათ. რაღა თქმა უნდა, სასურველია, რომ საქართველოშიც შეიქმნას ასეთი წესები, რათა, ერთი მხრივ, ყველა აქციონერს ჰქონდეს წინადადებების მიწოდების შესაძლებლობა და, მეორე მხრივ, წინადადებების დიდმა რაოდენობამ არ შეაფერხოს მათი განხილვის პროცესი.

შესაძლოა კომპანიის შინაგანაწესში სავალდებულო გახდეს იმის მითითება, რომ, თუ აქციონერის მიერ წამოყენებული წინადადება მიიღებს ხმების გარკვეულ, მაგალითად 10%-ზე მეტს, მაშინ კომპანია ვალდებული იქნება შეიტანოს ეს საკითხი დღის წესრიგში, ხოლო წინააღმდეგ შემთხვევაში, აქციონერთა მომდევნო სამ კრებაზე ხელახლა კენჭისყრაზე დააყენოს ეს წინადადება.

წესებმა უნდა განსაზღვროს მინდობილობების დამოწმებისა და ხმის დათვლის პროცედურებიც. მაგალითისათვის, აშშ-ში დიდი კომპანიებისათვის სპეციალური ოფისებიც კი იხსნება მინდობილობის ბარათების ჩასაბარებლად, ხოლო მათი აღრიცხვა ხდება დამოუკიდებელი ინსპექტორების მეშვეობით, რომლებიც მიუკერძოებლობის ფიცს ღებენ.

კენჭისყრის პროცედურის სამართლიანობის უზრუნველსაყოფად, აქციონერებზე არ უნდა განხორციელდეს ზეგავლენა ფულის გადახდის თუ სხვა სახის საჩუქრების გაცემის მეშვეობით. ასევე, დირექტორები არ უნდა შეეცადონ ხმის მიცემისას თანამშრომლებზე ზეგავლენის მოხდენას დაპირებების ან მუქარის გზით. ამგვარი ქმედებები უნდა ჩაითვალოს უკანონოდ კანონმდებლობის, კომპანიის წესდების ან შინაგანაწესის თანახმად.

პროგრესული ცვლილება მოხდა, როდესაც “მეწარმეთა შესახებ” კანონში გაჩნდა ჩანაწერი აქციონერთა კრებებზე სამეთვალყურეო

საბჭოს არჩევის დროს კუმულატური კენჭისყრის გამოყენების შესაძლებლობისა. ეს უმნიშვნელოვანესი მექანიზმია მცირე აქციონერთა უფლებების რეალიზაციისათვის. თუმცა, ეს ჩანაწერი იძლევა ამ პროცედურის გამოყენების მხოლოდ შესაძლებლობას და არა აუცილებლობას.

პარადოქსია ის, რომ კუმულატური კენჭისყრის წესის სავალდებულო გამოყენებაზე გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს კრებამ ხმების უბრალო უმრავლესობით. მაშასადამე, არც ერთი კომპანია, სადაც მსხვილი აქციონერები დომინირებენ, არ მიიღებს ასეთ გადაწყვეტილებას. ალბათ, მცირე გამონაკლისის გარდა.

აქედან გამომდინარე, კუმულატური მეთოდის გამოყენება უნდა იყოს არა ნებაყოფლობითი, არამედ სავალდებულო. ამისათვის საჭირო იქნება შესაბამისი ცვლილების შეტანა “მეწარმეთა შესახებ” კანონში.

ძალზე დიდი სიცხადე შეიტანა საქართველოში აღრიცხვის თარიღის. ანუ რეგისტრაციის თარიღის შემოღებამ. აღრიცხვის თარიღის დაფიქსირების აუცილებლობა განისაზღვრება “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონით და იმ ცვლილებებით, რაც განხორციელდა “მეწარმეთა შესახებ” კანონში. ეს შესაძლებლობას იძლევა, რომ აქციონერმა ან ინვესტორმა იცოდეს, რა შემთხვევებში აქვს მას აქციონერთა კრებებში მონაწილეობის და დივიდენდების მიღების უფლება.

მაგალითისათვის, ძალზე ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც აქციონერები უკმაყოფილონი იყვნენ იმით, რომ აქციების გაყიდვის შემდგომ განაწილდა დივიდენდები გასული სამეურნეო წლის წმინდა მოგების ხარჯზე და ისინი იმ დროს აქციონერებად ითვლებოდნენ.

6. რეგისტრატორები

საქართველოში ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორების ინსტიტუტის დაარსებამ საგრძნობლად გააუმჯობესა აღრიცხვიანობის სისტემა სააქციო საზოგადოებებში. ეს მოხდა “მეწარმეთა შესახებ” კანონში სათანადო ცვლილებების და დამატებების შეტანის შემდგომ. რომელიც ძალაში შევიდა 1998 წლის 1 აგვისტოს.

ამ ინსტიტუტის შემოღებამდე ჩვენ ჩავატარეთ გამოკვლევები რამდენიმე სააქციო საზოგადოებაში რეესტრის წარმოების მიმდინარეობის შესახებ. შედეგები ძალზე საეკლავო აღმოჩნდა. ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც დირექტორებს და მსხვილ აქციონერებს უკანო-

ნოდ ჰქონდათ მათვისებული წვრილ აქციონერთა აქციების გარკვეული რაოდენობა. ან უნებლიედ იყო დაშვებული შეცდომები ისევე და ისევე მცირე აქციონერთა საზიანოდ.

ამჟამად, 300-ზე მეტი ანგარიშვალდებული კომპანია აწარმოებს რეესტრებს ლიცენზირებულ დამოუკიდებელ რეგისტრატორებთან და აღდგა მცირე აქციონერების უფლებები. აქვე უნდა ითქვას, რომ ბევრმა არაანგარიშვალდებულმა საწარმომაც მიმართა დამოუკიდებელ რეგისტრატორს, თუმცა მათ ამას კანონი არ ავალდებულებს.

ამ მხრივ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი საქართველოში, რადგან ანგარიშვალდებული კომპანიების რაოდენობა სავარაუდოდ 2-ჯერ მეტი მაინც უნდა იყოს და მეთოდები, რომლებიც მათ დაავალდებულებს რეესტრის წარმოებას დამოუკიდებელ რეგისტრატორებთან, არასაქმარისია.

თავში ითქვა იმის შესახებ, რომ რეგისტრატორების მეშვეობით გაადვილდა აქციათა მფლობელობაზე უფლებების გადაცემის პროცედურა როგორც ბენეფიციარი მესაკუთრის, ასევე ნომინალურ მფლობელობაში აქციების გადაცემის შემთხვევაში.

ნომინალურ მფლობელობასთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ ჯერ კიდევ შესამუშავებელია ის მეთოდები, რომლითაც რეგისტრატორისათვის ცნობილი უნდა გახდეს ინფორმაცია ბენეფიციარი მესაკუთრეების შესახებ, რათა რეგისტრატორს შესაძლებლობა ჰქონდეს აქციონერთა კრებებში მონაწილეობის უფლების მქონე პირთა სიის დადგენისა და შეტყობინებების დასაგზავნად. ასევე, იმ პირთა სიის დასადგენად, ვისაც უფლება აქვს მიიღოს დივიდენდი.

დღეისათვის, არსებული კანონმდებლობით, აქციონერთა კრებების ორგანიზება, მინდობილობების დადასტურება და ხმების დათვლა შესაძლოა დაევალთ რეგისტრატორებს. სასურველი იქნება, რომ ამ ტიპის მომსახურება სავალდებულო გახდეს რეგისტრატორებისათვის, რადგან ისინი ყველაზე კვალიფიციურად გაუძლევიან ამ საქმეს. მაგალითად, მათ შეუძლიათ დაიცვან კონფიდენციალობა აქციონერ-თანამშრომლების მიერ კრებაზე ხმის მიცემის დროს, რითაც თავიდან იქნება აცილებული ზეგავლენის მოხდენა მცირე აქციონერებზე.

ზემოთ ითქვა იმის შესახებ, რომ მრავალი ანგარიშვალდებული საწარმო არ მიმართავს დამოუკიდებელ რეგისტრატორს რეესტრის საწარმოებლად. ბევრ შემთხვევაში ეს შეიძლება განპირობებული იყოს იმით, რომ ამ საწარმოების ხელმძღვანელობას არ სურს იმის გამჟღავნება, რომ ადგილი აქვს მცირე აქციონერთა ინტერესებისა და უფლებების შელახვას. ჯერჯერობით ჩვენს ხელთ არის მხოლოდ ის მექანიზმი, რომელიც ითვალისწინებს მმართველი ორგანოს წევრების დაჯარიმებას რეგისტრატორის შეურჩევლობის შემთხვევაში. ეს გათვალისწინებულია ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში. სასურველი იქნება, თუ ამ კოდექსს კიდევ დაემატება ისეთი სახის სანქციები, რომლებიც ანგარიშვალდებული საწარმოების გამოვლენის და რეესტრის წარმოების დავალდებულების მექანიზმებს შეიცავს.

8. მცირე აქციონერთა უპირატესობა

მცირე აქციონერებს გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს ის ჩანაწერი, რომელიც დამატების სახით შევიდა “შეწარმეთა შესახებ” კანონში. მართალია, იქ მთელი პროცედურის აღწერაა, მაგრამ მოკლედ შეიძლება ითქვას, რომ აქციონერებს უფლება აქვთ კომპანიას შესთავაზონ თავისი აქციები გამოსასყიდად და ამ აქციების რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს საწესდებო კაპიტალის 25%-ს. ამ ჩანაწერში არის ერთი ნაკლი, არ არის მითითებული, თუ რა პერიოდულობით და რამდენჯერ შეიძლება ამის განხორციელება.

სხვათა შორის, პრობლემაა ისიც, რომ ჯერჯერობით აქციების ფასის დადგენის მეთოდები თითქმის არ გავავანია.

ზოგიერთ ქვეყანაში და, მითუმეტეს, განვითარებად ქვეყნებში კანონმდებლობა ითვალისწინებს საკონტროლო პაკეტის მქონე აქციონერისათვის მცირე აქციონერთა აქციების შესყიდვის დავალდებულებას, რაღა თქმა უნდა, თუ ამის სურვილი ექნებათ ამ უკანასკნელთ.

სასურველი იქნება, თუ საქართველოშიც დაინერგება მსგავსი პრაქტიკა, რაც კიდევ უფრო წინ წამოსწევს მცირე აქციონერთა პრივილეგიებს.

9. დასკვნა

მრავალ ქვეყანაში არსებობს აქციონერთა უფლებების დამცავი ცალკე კანონი. საქართველოშიც, ალბათ, მიზანშეწონილი იქნება ამგვარი კანონის შექმნა.

ამავე დროს, მე ვეთანხმები ბატონ ლადო ჭანტურიას იმას, რომ კანონების სიმრავლე მართლაც არ არის სახარბიელო. მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ გაეაჯერებთ არსებულ კანონმდებლობას აქციონერთა უფლებებისა და ინტერესების დამცავი მექანიზმებით, ამით შესაძლებელი გახდება არსებული ვაკუუმის შევსება.

მცირე აქციონერთა უფლებების დაცვა „სააქციო საზოგადოებათა შესახებ“ კანონის მიხედვით

მერაბ მამარნიშვილი (თბილისი)

საქართველოს საფონდო ბირჟის სამეთვალყურეო საბჭოს
თავმჯდომარის მოადგილე

ქალბატონებო და ბატონებო, ნება მიბოძეთ, პირველ რიგში. მადლობა გადაუხადო სიმპოზიუმის ორგანიზატორებსა და აქ დამსწრე საზოგადოებას ასეთ მნიშვნელოვან საკითხზე ყურადღების გამახვილებისათვის, რომლის მნიშვნელობა, სამწუხაროდ, საზოგადოების დიდ ნაწილს ჯერ კიდევ არა აქვს გათვითცნობიერებული.

საკორპორაციო სამართალი არ არის რაიმე განყენებული თემა და მისი მნიშვნელობა არ იფარგლება ცალკე აღებული სააქციო საზოგადოების საზღვრებით. მისი ზეგავლენა გაცილებით ფართოა და აქ დამსწრე საზოგადოება დამერწმუნება, რომ იგი გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკურ, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა და პოლიტიკურ სფეროებზე.

ქვეყნის მიერ განვითარების ახალი კურსის, კერძოდ კი ბაზარზე ორიენტირებული ეკონომიკის მიმართულების არჩევა, რომლის ქცევთხედია კერძო მესაკუთრეობა, განაპირობებს ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბებას, რომელსაც შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზა სჭირდება.

კერძო მესაკუთრეობის პრინციპის დამკვიდრება, გამომდინარე მისი მრავალფეროვანი ფორმებიდან, თავისთავად მოითხოვს საკუთრებითი ურთიერთობების კანონის ჩარჩოში მოქცევას.

ამ მრავალფეროვანი ფორმებიდან მეტად გაერცელებული, როდესაც საქმე გვაქვს მსხვილ საკუთრებასთან. საკუთრების მრავალმეტატრონიანი ფორმებია. ამ ფორმებიდან კი ყველაზე საინტერესო სააქციო საზოგადოებაა, მისთვის დამახასიათებელი მეპატრონეთა მრავალრიცხოვნებითა და რთული სტრუქტურით.

საკუთრების ასეთი ფორმა, როდესაც საწარმოს ჰყავს ათასობით მეპატრონე ანუ აქციონერი. დაწყებული ერთი აქციის მფლობელი

ფიზიკური პირიდან დამთავრებული აქციათა მსხვილი პაკეტის მფლობელი საფინანსო ინსტიტუტით, რომლებსაც განსხვავებული ინტერესები, მიზნები, საინვესტიციო პერსპექტივები და შესაძლებლობები გააჩნიათ. წარმოშობის სწორი და სამართლიანი კორპორაციული მართვის აუცილებლობას. კორპორაციული მართვა კი ნიშნავს კანონმდებლობისა და საქმიანობის წარმართვის პრაქტიკის ერთობლიობას, რომელიც აისახება სააქციო საზოგადოების ორგანიზებისა და მართვის მეთოდებში. კორპორაციული მართვის უპირველესი მიზანი აქციონერთა ინტერესების დაკმაყოფილებაა.

პრივატიზების შედეგად საქართველოში სულ მცირე 500000 მოქალაქე გახდა დაახლოებით 1300 სააქციო საზოგადოების აქციონერი. ქვეყანაში საკმაო რაოდენობით არის სააქციო საზოგადოებები, რომლებსაც ათასობით აქციონერი ჰყავთ. მაგალითად, ერთ-ერთ მათგანს 80000 აქციონერი ჰყავს. თუნდაც ამ ციფრებიდან გამომდინარე შეგვიძლია შევაფასოთ საკორპორაციო სამართლის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მნიშვნელობა.

სააქციო საზოგადოების ფორმირების, ფლობისა და მართვის მეთოდები წარმოადგენენ საქმიანობის წარმართვის საერთაშორისო ნაწილს. უცხოელი ინვესტორები მხოლოდ ისეთ კომპანიებში დააბანდებენ თავიანთ კაპიტალს, რომლებშიც კანონმდებლობით უზრუნველყოფილი იქნება მათ მიერ განხორციელებული ინვესტიციების და მათი, როგორც აქციონერების, უფლებების დაცვა. აქედან თვალნათლივ ჩანს საკორპორაციო სამართლის უდიდესი მნიშვნელობა ქვეყნის ეკონომიკაში კაპიტალის მოზიდვის თვალსაზრისით.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, “შეწარმეთა შესახებ” კანონის მიღების მნიშვნელობა ქვეყნისთვის კომენტარს არ საჭიროებს. არ შეიძლება არ აღინიშნოს კანონის ავტორთა პროგრესულობა, რომლებიც რეალისტურად აღიქვამენ ქვეყანაში მიმდინარე საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ცვლილებების პროცესს და მუდმივ მზადყოფნას გამოთქვამენ საქმიანი მსჯელობისათვის კანონის საჭირობოროტო საკითხებზე. ამასთან ერთად, საჭიროების შემთხვევაში, მხარის უჭერენ კანონში მისაღებ ცვლილებებს. ამაში კიდევ ერთხელ პირადად დაერწმუნდით “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონის მიღებასთან დაკავშირებულ კანონში ცვლილებების მომზადების პროცესში.

1999 წელს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა ცვლილებები და დამატებები “შეწარმეთა შესახებ” კანონში. ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი შედეგი ამ ცვლილებებისა არის შეზღუდული პასუხისმგებლობის პრინციპის ნათლად გამოკვეთა (მუხ. 3.4. 44, 51.1 და 53.1). რითაც

წერტილი დაესვა არაჯანსაღ მცდელობებს თავისებური ინტერპრეტაცია მიეცათ ამ საკითხისთვის. მაგალითისთვის საკმარისია “სახელმწიფო ქონების პრივატიზების შესახებ” კანონის მე-10 მუხლის მე-4 პუნქტი:

“სახელმწიფო ქონების მყიდველი ხდება შეძენილი ქონების სამართალ-მემკვიდრე. აქციების წილის მყიდველის სამართალმემკვიდრეობა განისაზღვრება საწესდებო კაპიტალში მისი წილის პროპორციულად”.

ამ მუხლით კანონის ავტორები აქციონერებს ყოფილ სახელმწიფო საწარმოს ვალდებუთ სოლიდარულ პასუხისმგებლობას აკისრებენ.

ამჟამად კანონი “მეწარმეთა შესახებ” ნათლად განმარტავს, რომ აქციონერის ერთადერთი ვალდებულება შესატანის შეტანაში მდგომარეობს.

ახლა რაც შეეხება აქციონერთა უფლებებს. აქციონერთა უფლებები განპირობებულია იმ უფლებებით. რა უფლებებსაც იძლევა კონკრეტული კლასის აქცია.

ჩვეულებრივი აქციის შემთხვევაში აქცია წარმოადგენს საკუთრების ობიექტს, რომელიც მის მესაკუთრეს აძლევს რიგ უფლებებს, რომელთა შორის ძირითადია:

- ☐ ხმის უფლება;
- ☐ განკარგვის უფლება;
- ☐ დივიდენდის მიღების უფლება.

აქციის ღირებულება ამ უფლებების განხორციელებიდან გამომდინარეობს და, თუ წარმოვიდგენთ აქციის ღირებულებას, როგორც ამ კომპონენტების ჯამს, მაშინ ამ კომპონენტების რაიმე შექანინებით განულების შესაძლებლობა გამოიწვევს აქციის ღირებულების განულებას. ანუ, უბრალოდ რომ ვთქვათ, ინვესტორი დაკარგავს კაპიტალს.

კანონის ადრეული რედაქციის მიხედვით, უბრალო უმრავლესობას შესაძლებლობა ეძლეოდა დაეწესებინა უმცირესობისთვის აქციის განკარგვაზე შეზღუდვა, რაც უმცირესობას უკარგავდა ერთ-ერთ ძირითად უფლებას. ჩემი აზრით, ეს უსამართლობა გამოსწორებულია 1999 წლის ცვლილებებით (მუხლი 52-ე, მე-3 პუნქტი).

ზემოთ ნახსენებ უფლებებს შორის ყველაზე ძირითადი ხმის უფლებაა, რამეთუ ნებისმიერი გადაწყვეტილება, თუნდაც სხვა უფლებების რეალიზების თაობაზე, ხმის უფლების გამოყენებით მიიღწევა. ამიტომაც შეიძლება ვთქვათ: ხმის უფლება მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს სხვა უფლებების განხორციელებას.

კანონის ადრეული რედაქციის მიხედვით, სააქციო საზოგადოებაში

ნებასძიკრა გადაწყვეტილების მისაღებად საკმარისი იყო ხმათა უბრალო უმრავლესობა. შესაბამისად, საკმარისი იყო პირს ან პირთა მცირე ჯგუფს თავიანთი კონტროლის ქვეშ პქონოდა აქციების 51%. დანარჩენი 49%-ის მფლობელი, თუნდაც ათასობით, აქციონერების ხმის უფლება ფაქტია ხდებოდა, აქედან გამომდინარე, შესაბამისი შედეგებით.

1998 წელს კანონში შეტანილ იქნა ცვლილება, რომელიც ზოგიერთ საკითხებზე გადაწყვეტილების მისაღებად ხმათა დიფერენციაციას ითვალისწინებდა. ცვლილების თანახმად, რიგ საკითხებზე გადაწყვეტილების მისაღებად უკვე საჭირო გახდა ხმათა 2/3, ზოგიერთებზე კი – 3/4.

1999 წლის ცვლილებებით ეს საკითხი უფრო დაიხვეწა და კანონში გაჩნდა, ოღონდ, ჩემი აზრით, ძალიან მოკრძალებულად, ახალი ცნება – ხმების აკუმულირების მეთოდი (მუხლი 54.8). მოკრძალებულადო, იმიტომ ვამბობ, რომ ეს საკითხი ისევ უბრალო უმრავლესობის გადასაწყვეტია.

ჩემი აზრით, ეს მეთოდი დასამყიდრებელია საკანონმდებლო გზით კანონის მუხლად. ამით უმცირესობაში მყოფ აქციონერთა ხმის უფლებას მნიშვნელოვან ღირებულებას შეეძენთ.

როგორც ამბობენ, სრულყოფა უწყვეტი პროცესია და ჩვენ, საქართველოს საფონდო ბირჟის წარმომადგენლები, იმედს გამოეთქვამთ, რომ ის ნაყოფიერი თანამშრომლობა კანონის სრულყოფის საქმეში, რომელსაც საფუძველი ორი წლის წინ ჩაეყარა, გაგრძელდება. ჩვენი მხრივ, გამოეთქვამთ მუდმივ მზადყოფნას თანამშრომლობისათვის.

საბიროჟო და შასიანი ქაღალდების სამართალი საქართველოში

პარსტენ კიტერ კლუშენი (დუსელდორფი)

პროფესორი

შესავალი

ფასიანი ქაღალდებისა და საბიროჟო სამართლის ფუნქციაა შექმნას ის სამართლებრივი ჩარჩოები, რომლებშიც შესაძლებელი იქნება დანაშოგების გარდაქმნა ინდუსტრიულ ინვესტიციებად, ვინაიდან ეკონომიკასა და სახელმწიფოს თავისი ინვესტიციებისათვის ესაჭიროება კაპიტალი. ინვესტორები არიან დანაშოგების მქონე კერძო პირები, საინვესტიციო კომპანიები, სადაზღვევო კომპანიები. უცხოელი ინვესტორებიც. თავის მხრივ, დაინტერესებულნი არიან სარგებლიანი კაპიტალდაბანდებებით. ბირჟა ამ ორგვარ მოთხოვნას ათანაბრებს, იგი კაპიტალდაბანდებებს მიმართავს კაპიტალის მოთხოვნის ადგილებისაკენ და, კერძოდ, ხელს უწყობს კაპიტალის შეთავაზებისა და კაპიტალის მოთხოვნის კონცენტრირებას ერთ ადგილზე. საბაზრო-ეკონომიკური თეორიის თანახმად, ეს ოპტიმალური გზაა. კაპიტალის ასეთი ოპტიმალური ლოკალიზება უკავშირდება საბიროჟო პროცესების გამჭვირვალობას. მაშასადამე, ბირჟის მიზანია, მოძებნოს ინვესტორებისათვის სარფიანი კაპიტალდაბანდებების გზები, ემიტენტებისათვის (ფასიანი ქაღალდების გამომშვებლებისათვის) კი – დაფინანსების სარგებლიანი შესაძლებლობები, კერძოდ, ტრანსაქციული ოპერაციებისათვის მინიმალური ხარჯების გაწევის პირობებით.

ბირჟების მიერ შემოთავაზებული კაპიტალის მობილიზების ინსტრუმენტია ფასიანი ქაღალდი. აქედან წარმოდგება სწორედ სახელწოდება „ფასიანი ქაღალდების ბირჟა“. ფასიანი ქაღალდები ბირჟის მეშვეობით მიეყიდება კაპიტალდამაბანდებლებს (ინვესტორებს). ამდენად, ბირჟას გააჩნია მეორე ფუნქცია – ნებისმიერ დროს მოახდინოს ამ ინვესტირებული კაპიტალის ლიკვიდაცია.

საკითხთა ეს ფართო წრე სამართლებრივი თვალსაზრისით უნდა გაიყოს კაპიტალის ბაზრის სამართლად და ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული საქმეების სამართლად. ჩვენი მიზანია, აქ ყურადღება გავამახვილოთ კაპიტალის ბაზრის სამართალზე, კერძოდ, საქართველოს კანონზე „ფასიანი ქაღალდების შესახებ“ 1999 წლის 9 ივნისის მდგომარეობით და ეს კანონი განვიხილოთ დასავლეთში აპრობირებულ პრინციპებთან და საერთაშორისო ნიმუშებიდან გამომომდინარე განსაზღვრულ თეზისებთან მიმართებაში. საქართველოს ეს კანონი არეგულირებს ფასიანი ქაღალდების ქართულ ბაზარს, ე.ი. საქმე გვაქვს, ფაქტობრივად, ფულადი ბაზრის სამართალთან. ეს არის, როგორც თვით სახელწოდება გვიჩვენებს, სამართალი ბაზრისა, რომელზედაც ხდება კაპიტალის შეთავაზება და მოთხოვნა, ანუ ესენია ძირითადად ფასიანი ქაღალდების ბირჟები. მაგრამ კაპიტალის ბაზრის სამართალი მოიცავს არა მარტო ბირჟების ბაზარს, რომელსაც სხვაგვარად მეორად ბაზარსაც უწოდებენ, არამედ ფასიანი ქაღალდების პირველად გასაღებასაც. ანუ პირველად ბაზარსაც, კაპიტალის ბაზრის სამართალი არეგულირებს არა მარტო ფულად ბაზარს, როგორც ასეთს, არამედ ბაზარზე საქმიანობის უფლებამოსილებასაც. მაშასადამე, არეგულირებს გარიგებებს კაპიტალის ბაზარზე და ზედამხედველობას – ბაზრის მონაწილეებსა და მათ მიერ განხორციელებულ გარიგებებზე. კაპიტალის ბაზრის სამართლის მიზანია იზრუნოს ბაზრის მონაწილეობის კეთილგანწყობილი საკონკურსო პირობების შექმნაზე, ერთი მხრივ, ინვესტორთა დაცვისა და, მეორე მხრივ, ბაზრის მომგებიანობის (რენტაბელობის) გაზრდისათვის ხელშეწყობის მიზნით. საუბარია ინდივიდთა დაცვასა და საბირჟო ფუნქციითა დაცვაზე. კაპიტალის ბაზრის შესახებ სამართლის ზოგად ცნებაში თავმოყრილია სამართლებრივი ნორმები და ქცევის ის წესები, რომელთა მეშვეობითაც რეგულირდება ფულის ბაზრების ორგანიზების, მათში საქმიანობის, აგრეთვე ბაზრის მონაწილეთა საბაზრო ურთიერთობებით განპირობებული მოქმედებები. ყოველივე აქ აღწერილს ეპასუხება საქართველოს 1999 წლის კანონი.

გერმანელებს უყვართ კანონების კლასიფიცირება ცალკეულ ჯგუფებად. ამ პრინციპით, კაპიტალის ბაზრის სამართალი სამეურნეო სამართლის ჯგუფს განეკუთვნება. ვინაიდან იმ საქმიანობის დაცვა, რომელსაც კაპიტალის ბაზრის სამართალი არეგულირებს, არის სახელმწიფოს ფუნქციის ნაწილი, რომელსაც ევალება უზრუნველყოს ერთიანი ეკონომიკის სამართლიანობა და სისწორე. კაპიტალის ბაზრის

სამართალი არის ნაწილობრივ საჯარო სამართალი, ნაწილობრივ – კერძო სამართალი და მისთვის ერთიანი კონკრეტული ადგილის მიჩენა შეუძლებელია. ასე მაგალითად, კაპიტალის ბაზრის სამართლის უმნიშვნელოვანეს სფეროში, საბირჟო სამართალში, დავას იწვევს ის, თუ როგორი ფორმით უნდა არსებობდნენ ბირჟები – საჯაროსამართლებრივი თუ კერძოსამართლებრივი ფორმით. კაპიტალის ბაზრის სამართალი ეხება კაპიტალის ბაზრის ყველა მონაწილეს, მისი სამართლებრივი ფორმის მიუხედავად, განსხვავებით საკორპორაციო სამართლისაგან, რომელიც სამართლებრივ ფორმას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს. კაპიტალის ბაზრის სამართალი მოიცავს ყველა პროდუქციას, რომლითაც კი შეიძლება ვაჭრობა სახელმწიფოს მიერ დაშვებულ ბაზარზე.

ქართული კაპიტალის ბაზრის სამართლის წყარო არის 1998 წლის კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ 1999 წლის ივნისის მდგომარეობით. გერმანელებისათვის არც ისე მარტივადაა საქმე, მათ თავიანთი კაპიტალის ბაზრის სამართლისათვის რამდენიმე წყარო აქვთ: წინათ კაპიტალის ბაზრის სამართლის მნიშვნელოვანი სამართლებრივი წყაროები იყო 1896 წლის კანონი ბირჟების შესახებ და კანონი დეპოზიტების შესახებ. 1994 წლიდან კი გერმანული კაპიტალის ბაზრის სამართლის ქვაკუთხედს წარმოადგენს კანონი ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის შესახებ (WpHG). კაპიტალის ბაზრის სამართლის სხვა წყაროებია კანონი საინვესტიციო კომპანიებისა და კანონი უცხოური ინვესტიციების შესახებ. სააქციო კანონის მე-3 მუხლიც მნიშვნელოვანია კაპიტალის ბაზრის სამართლისათვის, ამასთან, თავს იჩენს საკითხები ფულის ბაზრის სამართლისა და საკორპორაციო სამართალს შორის კოორდინაციის შესახებ. შემუშავების პროცესში იმყოფება კანონი ფინანსური ბაზრის განვითარების შესახებ, რომელიც კაპიტალის ბაზრის სამართალს ახალ მომენტებს შესძენს. ამ ფონზე შევეცადოთ, რამდენიმე თეზისის საფუძველზე, შევადაროთ საქართველოს კანონი დასავლეთში აპრობირებულ პრინციპებს.

I თეზისი: კანონი ფასიანი ქაღალდებისა და კანონი ბირჟების შესახებ ორიენტაციას თანამედროვე ეკონომიკის მახასიათებლებზე უნდა იღებდეს.

ეს თეზისი, ერთი მხრივ, ნიშნავს, რომ ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების შესახებ სამართალი არ უნდა ჩამორჩებოდეს განვითარების

პროცესს. მაგრამ არც წინ უნდა უსწრებდეს მას. ჩამორჩენის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს გერმანიის ფასიანი ქაღალდების ბაზარი. რომლის რეგულირებაც ხდება 1898 წლის კანონით. ამ მხრივ უკეთესია ამერიკული სისტემა, რომლის კაპიტალის ბაზრის სამართალი ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების შესახებ 1931 წლის აშერიკულ კანონებს ეფუძნება. ჩამორჩენის უარყოფითი შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ სამართლებრივი ნორმები მუდმივად უნდა ვითარდებოდეს. ასე, მაგალითად, გერმანული საბირჟო კანონი, რომელიც წელიწადში ერთხელ ან ორჯერ ახლდება, რათა არ ჩამორჩეს დინამიური განვითარების პროცესს და განახორციელოს მის წინაშე დასმული ამოცანა, კერძოდ, დაარეგულიროს ბაზრები. კანონის ეს ფუნქციები არ უნდა გამოგვრჩეს მხედველობიდან.

საქართველოს შემთხვევაში, კანონის ჩამორჩენის მაგალითი არა გვაქვს. ჩვენ აქ ის საკითხი უნდა გვაინტერესებდეს, უსწრებს თუ არა კანონი განვითარების პროცესს. საქართველოს არ გააჩნია საბაზრო-ეკონომიკური სამართლებრივი ტრადიცია. დასავლეთში ბირჟები მე-12 საუკუნეში იტალიაში გაჩნდა. მას მოჰყვა ბრიუგე, ანტვერპენი და ამსტერდამი. 1558 წელს ბირჟები ჰამბურგშიც დაარსდა. საბირჟო ვაჭრობა ფასიანი ქაღალდებით დაიწყო უკვე 1602 წელს ამსტერდამში ჰოლანდიურ-აღმოსავლეთ ინდური კომპანიის დაარსებით. გერმანიაში – დაახლოებით 1710 წელს მაინის ფრანკფურტში. 1805 წელს – ბერლინში. თავდაპირველად ვაჭრობდნენ მხოლოდ და მხოლოდ ობლიგაციებით, 1840 წლიდან ამას დაემატა აქციებით ვაჭრობა, რაც დაკავშირებული იყო აღმავლობის გზაზე მყოფ ინდუსტრიალიზაციასთან. განსაკუთრებით, სარკინიგზო მშენებლობის სფეროში. ბირჟები აქ თავიანთი არსებობის ხანგრძლივ ისტორიას ითვლიან, მაშინ, როდესაც ისინი საბჭოთა ეპოქაში კაპიტალიზმისა და ფულის ძალაუფლების სიმბოლოს წარმოადგენდნენ, საპირისპიროდ შრომისა. მარქსიზმი ფულის შოვნას ამორალურს უწოდებდა. დღეს კი, ოდესღაც კომუნისტური პრინციპებით მართული სახალხო მეურნეობები, კვლავ ბირჟებს მიუბრუნდნენ, მაგ.: მოსკოვში, ბუდაპეშტში, კიევში, ვარშავაში, პეკინსა და 1998 წლიდან – თბილისშიც. სამართლის შედარებისას ამ განსხვავებული ტრადიციების მხედველობიდან დაკარგვა არ შეიძლება. მოვიყვან ერთ მაგალითს იმ ნეგატიური შედეგისა, როცა კანონი განვითარებას წინ უსწრებს – მხედველობაში მაქვს ქვეყანა, სადაც მე კონსულტანტი ვიყავი. იქ იყო და დღესაც არსებობს ძალზე ცოტა

სააქციო საზოგადოება. კიდევ უფრო ცოტაა იქ ღია გაყიდვაში მყოფი აქციები და, მაინც, სახელმწიფო ინსტანციებსა და დაინტერესებულ ეკონომიურ წრეებს მხოლოდ ის აინტერესებდათ, აეწყოთ სამეწარმეო საქმიანობა და სურდათ მიეღოთ კონსულტაციები ამასთან დაკავშირებით. ესაა მოუთმენლობის ტიპური შემთხვევა.

რამდენადაც მე ვიცი, საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ თავისუფალია მსგავსი სულსწრაფი და რეალობისათვის შეუფერებელი ნორმებისაგან. კანონმდებლობა თითქმის შეესატყვისება ქვეყნის ეკონომიურ სტატუსს. ამ სტატუსს კი შემდეგი ხარეზიანი მახასიათებლები გააჩნია:

კაპიტალის ბაზრის სამართლის საფუძველს წარმოადგენს საქართველოს საბანკო სისტემა, რომლის ზედამხედველობა და აკრედიტირებაც ხდება ეროვნული ბანკის მიერ 1999 წლის აგვისტოს კანონით. დასავლეთის მასშტაბებით თქვენი ბანკები ჯერ კიდევ უკაპიტალოა, მათ პრობლემები აქვთ კრედიტებთან და ინვესტიციებთან (კაპიტალდაბანდებებთან) დაკავშირებით.

საქართველოში არსებობს 50 საკრედიტო დაწესებულება, რაც მეტისმეტად ბევრია. რუსეთის 1998 წლის აგვისტოს საბანკო კრიზისმა საქართველოსათვის უკვალოდ არ ჩაიარა. ამდენად, საბანკო მეურნეობა არ წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინვესტორს ფულის ბაზარზე. არც მოსახლეობაა მნიშვნელოვანი ინვესტორი, ვინაიდან ჯერ კიდევ მინიმალურია დანაზოვის კოეფიციენტი. მომავალი კი მოსახლეობისა და უცხოელ ინვესტორთა ხელშია, რომლებიც „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ კანონმა თავის ფარგლებში უნდა მოაქციოს.

კაპიტალდაბანდებებს სთავაზობენ სახელმწიფო და კუპონის სისტემით პრივატიზებული საწარმოები. სანამ ეს საწარმოები არაპირდაპირი ინვესტიციებისათვის უცხოელი და ქართველი ინვესტორებისათვის სათანადოდ მზად იქნება, დიდი დრო გავა, მაგრამ ამ გზით დიდ დახმარებას გასწევს ის კანონმდებლობა, რომელზედაც დღეს ვსაუბრობთ. საქართველომ 1,7 მილიარდი ამერიკული დოლარის ოდენობით უცხოური კრედიტი მიიღო, რამაც საქართველოს სახელი მსოფლიოსათვის ცნობილი გახადა. უკრაინის გადახდისუუნარობამ, ცხადია, მძიმე კრიზისი წარმოშვა და ეს საქართველოს ინტერესებსაც – მოეზიდა უცხოეთიდან ფულადი სახსრები – შეეხო. საქართველოს შეუძლია თვითონაც ამოქმედოს ზოგიერთი საინტერესო საინვესტიციო სექტორი, მაგალითად, ენერგოსექტორი თავისი 2000 კმ-ის სიგრძის

გაზსადენით, და ტურიზმი, რომელიც იმის საუკეთესო მაგალითია, თუ როგორ მიიღწევა წარმატება პირდაპირი ინვესტიციებისას (მაგ., 1999 წელს თითქმის 200 მილიონი ამერიკული დოლარი ინვესტირებული).

ზემოთქმულის შედეგი: სწორედ ამ ამოსავალი მონაცემების საფუძველზე უნდა მოქმედებდეს ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების ბაზრის კანონმდებლობა, რათა არ ჩამორჩეს დროის განვითარებას და არც ეკონომიკურ განვითარებას გაუსწროს ძალიან.

II ტიპის: ეროვნული სახელმწიფოები სათანადო კანონმდებელს აღარ წარმოადგენენ ფასიანი ქაღალდების ბაზრებისა და ბირჟებისათვის, ვინაიდან ყველა სამეურნეო-სამართლებრივ სფეროში მიმდინარე სამართლებრივ-პოლიტიკურ დებატებში წამყვან ადგილს იკავებს გლობალიზაცია.

კაპიტალის ბაზრები ერწყმის ერთმანეთს. ცალკეულ სახელმწიფოთა წესებს მომავალი არ გააჩნია. სამეურნეო სამართლის ამდაგვარი ინტერნაციონალიზაციის თავი და თავი აშშ-ია, რაც იმით აიხსნება, რომ აშშ უდიდეს ფინანსურ ძალაუფლებას წარმოადგენს და უდიდეს საბაზრო სიერცეებს ფლობს, რის გამოც კაპიტალის მძიმებელ ქვეყნებს სწორედ მათგან უჭირავთ თვალი, რათა ხელი მიუწვდეთ უცხოურ და, პირველ რიგში, აშშ-ის კაპიტალზე. გერმანიაში ფართო განვითარება პოვა ამერიკული ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო კანონმდებლობაზე ორიენტაციამ.

მსგავს განვითარებას ვამჩნევთ აღმოსავლეთის სახელმწიფოებშიც. ღსთ-ის ქვეყნებში არსებობს ტენდენცია, ერთიანი პრინციპებით დარეგულირდეს ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო კანონმდებლობა, შემუშავებულ იქნეს მოდელური კანონები ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევისა და ბირჟაზე ურთიერთობისათვის, რაც ხასიათდება საერთო ნიშნებით. ამის გამო ცალკეულ ეროვნებებს მხოლოდ ზოგიერთი არჩევითობის უფლებაა რჩება თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე. საქართველო არ არის წარმოდგენილი იმ ჯგუფში, რომელიც მოდელურ კანონს წერს და ამიტომაც არ ხდება მისი გათვალისწინება ასეთ კანონპროექტში. მაგრამ საქართველო შედის ღსთ-ში და იგი ამით მონაწილეობს სუპრანაციონალური კანონმდებლობის პროცესში. ეროვნებებმა, რომლებსაც არ სურთ შეუერთდნენ ინტერნაციონალი-

ზაციის ამ მიმართულებას სუვერენიტეტის დაკარგვის საშიშროების მიზეზით თუ იმის გამო, რომ მოითხოვება განვითარების გარკვეულად ერთი და იგივე ფორმა, უნდა გაითვალისწინონ, რომ ინტერნაციონალიზაციის პროცესს ისინი მაინც ვერ აუქცევენ გვერდს. ამდენად, კონკრეტული რეკომენდაცია იქნებოდა, შეიქმნას ისეთი ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც, რაც შეიძლება ახლოს იყოს ინტერნაციონალურ მიმართულებასთან.

დსთ-ის ქვეყნების მოდელური კანონმდებლობის შემთხვევაში გათვალისწინებულ იქნა ე.წ. „Group of Thirty“-ს რეკომენდაციები და JOSCO-ს დირექტივები. ამდენად, სახეზეა ძლიერი საერთაშორისო ორიენტაცია. ვინაიდან საქართველომაც, დსთ-ის სხვა ქვეყნებისა და მონღოლეთის მსგავსად, უნდა გაითვალისწინოს ეს მოდელური კანონმდებლობა. თუ იგი მიღებული იქნება 2000 წლის ზაფხულში ექსპერტების მიერ, გარანტირებულ იქნება საერთაშორისო ორიენტაცია.

ზემოთქმულის შედეგი: საქართველო ითვალისწინებს დსთ-ის ქვეყნების მოდელურ კანონმდებლობას და დასავლეთში მიმდინარე განვითარების პროცესსაც.

III თეზისი: საბანკო კანონმდებლობა, ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო კანონმდებლობა ერთმანეთისაგან გამიჯნულად განსახილველი სამართლებრივი სფეროებია.

მრავალ ინდუსტრიულ სახელმწიფოში ჩვენ თვალს ვადევნებთ ბანკებისა და ფასიანი ქაღალდების კანონმდებლობების სხვადასხვა მიმართულებით განვითარების პროცესს. სამართლის ორივე სფერო მეცნიერებასა და პრაქტიკაშიც ურთიერთსაპირისპირო მიმართულებით ვითარდებოდა. არსებობს ბანკები, რომლებსაც საბირჟო გარიგებებთან არაერთგვაროვანად არა აქვთ და არსებობს საემისიო და საინვესტიციო ბანკები, რომელთაც არაერთგვაროვანად არა აქვთ საბანკო-საგარიგებო მომსახურებასა და საკრედიტო საქმიანობასთან. საქართველომ განვითარების ეს პერიოდი განვლო და თავისი საბანკო სამართალი ასახა 1991 წლის კანონში „კომერციული ბანკებისა და მათი საქმიანობის წესების შესახებ“, რომელშიც 1998 წელს შეტანილ იქნა ცვლილებები, ხოლო თავისი ფასიანი ქაღალდების არსი ასახა 1999 წლის კანონში „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში საუბარია არა ბანკებზე, არამედ ბროკერებსა

და საბროკერო კომპანიებზე (Broker and Brokerage Company). ასე წერია საქართველოს კანონის მე-20 მუხლში (ინგლისური ვერსია). ასეთი დაყოფა მისაღებია არა მარტო იურიდიული თვალსაზრისით, არამედ, აგრეთვე, ეკონომიკური კუთხითაც. ვინაიდან ამდაგვარად ხდება შესაძლებელი სამართლის რისკებთან დაკავშირებული ორი სფეროს ერთმანეთისაგან გამოიჯენა. ასევე, შესაძლებელი ხდება რისკების აკუმულაციის თავიდან აცილება და მათი გადანაწილება.

ზემოთქმულის შედეგი: ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო სამართალი ერთმანეთთან კავშირში უნდა შემუშავდეს. საბანკო სამართალი კი სხვა თემაა. ქართული სამართალი ითვალისწინებს ამ ძირითად მიზანს.

IV თეზისი: ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო სამართალი განეკუთვნება როგორც სამოქალაქო, ასევე საჯარო სამართალს.

პრაქტიკა ცდილობს სამართალში ეს ორივე სფერო კომბინირებული კანონმდებლობის სახით იქნეს გამოყენებული. საქართველოს 1999 წლის კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ შეესატყვისება ამ მიზანს. იგი არეგულირებს ფასიანი ქაღალდების უფლების სამოქალაქო სამართლებრივ ნაწილს, ფასიანი ქაღალდებისა და ემიტენტების საქვეყნობას, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობას და ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო სამართლის საჯარო სამართლებრივ ნაწილს. კერძოდ, კანონის VIII თავის 46-54-ე მუხლები ითვალისწინებს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის მიერ საბირჟო საქმიანობაზე კონტროლს. დსთ-ის ქვეყნების მოდელური კანონი კი სხვა გზით მიდის.

საჯარო სამართლებრივი და სამოქალაქო სამართლებრივი რეგულირების ასეთი კომბინაცია ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო საქმიანობის სფეროებში მოქცეული ერთ კანონში პრობლემურად წარმოჩინდება დსთ-ის ქვეყნებისათვის შემუშავებულ კანონმდებლობაში, რომელიც მე ზემოთ მოვიხსენიე: დსთ-ის სხვა ქვეყნების ექსპერტებს სურთ, მევეთრი ზღვარი გაავლონ სამოქალაქო სამართალსა და საჯარო სამართალს შორის ფასიანი ქაღალდებისა და საბირჟო საქმიანობის სამართლის სფეროებში. ასეთი დაყოფა ახასიათებს მოდელურ კანონს. ვინაიდან მოდელური კანონი საჯარო სამართლებრივი თვალსაზრისით გამყოფი ხაზის მიღმა დარჩა და მოდელური კანონმდებლობის შემუშავებულ ექსპერტთა კომისიას დაევალა არ

ეზრუნა ამ საჯაროსამართლებრივ მხარეზე. ვინაიდან ეს მხოლოდ და მხოლოდ ეროვნული კანონმდებლობის გადასაწყვეტია და ზეერონულ რეგულირებას არ ექვემდებარება. ასეთი გამიჯვნა თეორიულია და არა პრაქტიკული. საითაც არ უნდა გაიხედოთ, ნახავთ, რომ თანამედროვე სამართალი ფასიანი ქაღალდების შესახებ არის როგორც სამოქალაქო სამართალი, ისე საჯარო სამართალი. ამას გვიჩვენებს, მაგალითად, „ინსაიდ“-სამართალი, რომელიც თანამედროვე ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ სამართლის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს. აღნიშნული „ინსაიდ“-სამართალი კრძალავს სამოქალაქოსამართლებრივ მოქმედებებს, მაგრამ არის საჯარო სამართალი, პირველყოფლისა – სისხლის სამართალი. მაგალითი გვიჩვენებს, რომ სამოქალაქო სამართალსა და საჯარო სამართალს შორის აშკარა ზღვრის გავლება ნაჩქარევია. საბირჟო ზედამხედველობა, რომელიც საქართველოს კანონში დარეგულირებულია 46-54-ე მუხლებით, ერთმანეთს უკავშირებს სამოქალაქო სამართალს და საჯარო სამართალს.

ზემოთქმულის შედეგი: საკითხის ქართული გადაწყვეტა უკეთესი და პრაქტიკული მეჩვენება, ვიდრე დსთ-ის ქვეყნებისათვის გათვალისწინებული მოდელური კანონმდებლობა, როცა საუბარია ერთი კანონის ფარგლებში საჯაროსამართლებრივი და სამოქალაქოსამართლებრივი ნორმების ურთიერთკავშირზე.

V მუხისი: ფუნქციონირებადი ფასიანი ქაღალდების სამართლისა და საბირჟო სამართლისათვის მთავარ წინაპირობას წარმოადგენს ძირითადი საბაზრო-ეკონომიკური სამართლებრივი და პოლიტიკური კონცეფცია, რაც გამოიხატება ინვესტორთა დაცულობაში.

ამდენად, თანამედროვე ფასიანი ქაღალდების კანონს არსებითად ორი ფუნქცია აქვს შესასრულებელი განვითარებად და კაპიტალის იმპორტირებად ქვეყნებში. პირველი – მოახდინოს ადგილობრივი ინვესტორების უზრუნველყოფა და დაცვა მათ სამართლებრივ პოზიციაზე. სამართლებრივი იდეა ინვესტორთა დაცვაა. მეორე – ფასიანი ქაღალდების სამართალმა და საბირჟო სამართალმა ნდობა უნდა აღუძრას უცხოელ ინვესტორებს.

პირველი ფუნქციისათვის: სახელმწიფოებრივი ეკონომიკა ვერ ეგუება საბაზრო-ეკონომიკაზე ორიენტირებულ კაპიტალის ბაზარს. ვინაიდან

სახელმწიფო ეკონომიკა არაეკონომიკურია. მასში ფული არ ჩაედინება. სახელმწიფოს მიერ დაწესებულ მყარ ფასებს და სახელმწიფოს მხრიდან საბაზრო მექანიზმში ჩარევას ვერ ეგუება ვერც ერთი ფულის ბაზარი. ამდენად, უნდა არსებობდეს თანხვედრა ძირითად ეკონომიკურ ხაზსა და საბირჟო კანონმდებლობის ზოგადსა და დეტალურ მომენტებს შორის. ყოველივე ეს განპირობებულია სისტემით. ამდენად, რეალობას შეესატყვისება ის ფაქტი, რომ საქართველოში მოთხოვნა კაპიტალზე მრავალი წლის განმავლობაში უფრო გაიზარდა, ვიდრე საკუთარი ძალებით კაპიტალის წარმოქმნის სიმძლავრე ადგილობრივ ინვესტორთა მიერ (დაზოგვის კოეფიციენტი). ინვესტორთა დაცვას უზრუნველყოფს ფასიანი ქაღალდებისა და კაპიტალის ბაზრის სამართალი, კერძოდ, ბირჟების საქმიანობაზე სახელმწიფოს მხრიდან ზედამხედველობის განხორციელებით ნებადართულია ფასიანი ქაღალდების დაშვებაზე კონტროლი, რომელიც ხორციელდება ბირჟებზე, თბილისის ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე სახელმწიფოს მხრიდან ზედამხედველობის განხორციელებით და სხვა. ამას ემატება, აგრეთვე, პრეისკურანტიდან წარმოშობილი პასუხისმგებლობა, როგორც შედეგი პრეისკურანტის თანახმად კონტროლისა ფასიანი ქაღალდების დაშვებაზე, აკრძალვა „ინსაიდის“ გარიგებებისა და სხვა მსგავსი ინსტიტუტები.

ინვესტორთა დაცვის მიზნით კანონმდებელმა ზღვარი უნდა გაავლოს ან გრადაცია მოახდინოს, ერთი მხრივ, ინვესტორთა დამცავი ოპტიმალურ ნორმებს შორის, რათა ადმინისტრაციულსამართლებრივი ღონისძიებებით, უპირველეს ყოვლისა, ინვესტორთა დაცვის პრინციპზე დაყრდნობით, მის მიერ თავის სააქციო საზოგადოებაზე მოწოდებული ინფორმაციის გათვალისწინებით, დაიცვას იგი ზარალისაგან. მეორე მხრივ, განვითარებული ბაზრები და მათი მონაწილენი არ არიან მზად და, სხვათა შორის, მათ არც სურთ საკუთარ თავზე აიღონ ბიუროკრატიული ხასიათის ზედმეტი ტვირთი და დააფინანსონ ექსტრემალური ტრანსაქციები. ამ მხრივ საქართველოს კანონპროექტი შორს იხედება და ითვალისწინებს საკმაოდ დეტალურად გააზრებულ საპრეისკურანტო სამართალს (იხ. საქართველოს კანონის მუხლი 4-დან 8-ის ჩათვლით). საპრეისკურანტო მოვალეობა დგება, როცა მოხდება ფასიანი ქაღალდის საჯაროდ, ე.ი. სულ ცოტა 100 ადამიანისათვის შეთავაზება და პასუხისმგებლობა არ დგება. თუ ფასიანი ქაღალდი მხოლოდ ფასიანი ქაღალდით საქმიანობის სპეციალისტს შეეთავაზება (იხ. მე-3 მუხლი

საქართველოს კანონისა ფასიანი ქაღალდების შესახებ). ეს წესი შეესაბამება გერმანიის კანონს ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის პრეი-კურანტის შესახებ, რომელიც თუმცა იმასაც ითვალისწინებს, რომ ფასიანი ქაღალდის შეთავაზება დასაშვებია ადამიანთა გარკვეული მცირე ჯგუფისათვის. პრეიკურანტში გათვალისწინებული ნორმები, პრინციპში, შეესატყვისება საერთაშორისო მასშტაბის მოთხოვნას, გამიჯნულ იქნეს ერთმანეთისაგან ინტერესთა დაცვა და ტრანსაქციათა დაფინანსება. პრეიკურანტიდან მომდინარე, პასუხისმგებლობა ფართოდაა გაგებული. იგი ყოველი ზიანის ანაზღაურების შემთხვევაში ერთნაირად ვრცელდება როგორც სამეთვალყურეო საბჭოს ყოველ წევრზე, ასევე შეამავალ ბროკერსა და ყოველ აუდიტორზე. (იხ. მე-4 მუხლის მე-13 პუნქტი კანონისა „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“). პრეიკურანტიდან მომდინარე, პასუხისმგებლობა ეხება თუ არა საქართველოს ეროვნულ ბანკსაც, რომელსაც, თანახმად მე-4 მუხლის მე-3 აბზაცისა, ევალება აღრიცხვა იმ ბანკებში, რომელთაც ფასიანი ქაღალდების ემისია სურთ, სერიოზულ დაფიქსირებას საჭიროებს.

სამწუხაროდ, დსთ-ის ქვეყნებში გავრცელდა ტენდენცია, რომ საემისიო ბანკი, თქვენთან მას ეროვნულ ბანკს უწოდებენ, ჩამოყალიბებულ იქნეს ბანკებზე ზედამხედველობის განმახორციელებელ ორგანოდ იმ დანიშნულებით, რომ აქტიურად მონაწილეობდეს ყველა საბანკო გარიგებაში, რამაც შეიძლება სირთულეებამდე მიგვიყვანოს. დასავლეთის ინდუსტრიულ სახელმწიფოებში კი დამკვიდრდა ტენდენცია, ერთმანეთისაგან გამიჯნული იყოს საემისიო ბანკი და ბანკებზე ზედამხედველობის ინსტიტუტი, რაც კარგი გადაწყვეტაა, მით უფრო, ძალაუფლებათა გადანაწილების მიზნით.

ინვესტორთა სხვა დამცავი ნორმები გვხვდება III თავში საზოგადოებრივი ანგარიშგების (Reporting Companys) შესახებ (მუხლები 9-დან 16-მდე), რომლებშიც გათვალისწინებულია ბირჟაზე მოვაჭრე საწარმოების წლიური. ნახევარწლიური და მიმდინარე სამეურნეო ანგარიშგების შედგენა. დსთ-ის ქვეყნების მოდელური კანონი ამ ნორმებს არ ითვალისწინებს. ამ კანონის თანახმად, ეს ეროვნული კანონმდებლობის პრეროგატივაა. ამ ნორმების შედარება დასავლეთის ინდუსტრიული სახელმწიფოების საჯაროობის შესახებ ნორმებთან, მთელ კომპლექსთან, ბუნებრივია, ჯერ არ შეიძლება, მაგრამ ეს განვითარებადი პროცესია. გერმანიაში ათეულობით წლების მანძილზე

ბევრი იბრძვის ისეთი საჯაროობისათვის, რომელიც მისაღები იქნება ინვესტორებისათვის. მე-14-15 მუხლებში შეხედებით Ad-hoc-საჯარო-ობასთან დაკავშირებულ მომენტებსაც და სხვა.

ყოველივე ეს დაცულია სისხლის სამართლისა და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებით გათვალისწინებულ ნორმებში. ამასთან ერთად, ინვესტორები დაცული არიან საჯარო სამართლით, კერძოდ. ბირჟებზე ზედამხედველობის განხორციელებით, რაც ვლინდება, ერთი მხრივ, ბირჟაზე მონაწილეთა ლიცენზირებაში და, მეორე მხრივ, ფასიანი ქაღალდებით მოვაჭრეთა, ბროკერთა და საბროკერო კორპორაციების ბაზარზე მოქმედების ყოველმხრივ რეგულირებაში. ბაზარზე ფართო ზედამხედველობა გათვალისწინებულია 46-54-ე მუხლებში. როგორც ინვესტორების (დამბანდებლების), ასევე საბირჟო საწარმოების დამცავი ნორმები გამყარებულია სისხლისსამართლებრივი ნორმებით, ანუ ესაა დარგისათვის ტიპური და ფასიანი ქაღალდების მცირე, მხოლოდ ერთი წლის ასაკის ბირჟებისათვის შენატანების დამცავი ნორმატივების მისაღები პრეზენტაცია.

ზემოთქმულის შედეგი: საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ წარმოგიდგენს დარგისათვის ტიპურ და პრაქტიკულად უმოქმედო მცირე ბირჟებისათვის შენატანების დამცავი ნორმების ძალზე რესპექტაბელურ დემონსტრირებას.

VI თეზისი: საბაზრო-ეკონომიკურ და საერთაშორისო ხასიათთან ერთად ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟის შესახებ თანამედროვე კანონი თანამედროვე მოთხოვნებსაც უნდა პასუხობდეს.

ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟის საკითხები ტექნიკის გავლენასაც განიცდის. ამ კანონზომიერებისთვის გვერდის აქცევა არ შეიძლება, თუ გვინდა, რომ გარიყული არ აღმოვჩნდეთ. მოცემული კანონი სრულად ითვალისწინებს ამ მომენტსაც, კერძოდ „არამატერიალურ ფასიან ქაღალდებზე“, ანუ ფასიანი ქაღალდების სამართალზე ფასიანი ქაღალდების გარეშე საუბარია კანონის მეორე მუხლში. ფასიანი ქაღალდების სამართალი ფასიანი ქაღალდების გარეშე საკმაოდ რთულ სამართლებრივ სივრცეს წარმოადგენს და ამასთან კავშირში გერმანიას ბევრი რამის შემოთავაზება შეუძლია, ვინაიდან გერმანიას დიდი გამოცდილება გააჩნია ბალანსში გატარებული ფულისა და ბალანსის ეფექტურობის საკითხებში და. მაშასადამე, იმ ფულთან

კავშირში, რომელიც არ არის უშუალოდ კონკრეტულ ფულში გამოხატული. ამდენად, გერმანელებს დიდი გამოცდილება აქვთ ფასიანი ქაღალდების სამართალში ფასიანი ქაღალდების გარეშე, „სანიუთო სამართალში“ ნიუთის გარეშე და სხვა. მოხდა მცდელობა სამართლის ამ რეგულირების გადატანისა დსთ-ის ქვეყნებშიც მოდელური კანონის შემუშავების პროცესში, რაც ძნელი გამოდგა. მაგრამ ამ გამოცდილების შეძენა შესაძლებელია სასამართლო პრაქტიკის, კანონმდებლობის, ჩვეულებითი სამართლისა და საეაჭრო ჩვეულებების საფუძველზე. ამდენად, გერმანული სისტემის ნიშან-თვისებები შესაძლებელია საინტერესო აღმოჩნდეს საქართველოსთვისაც მას შემდეგ, რაც დაიწყება ქვეყნის განვითარება.

ზემოთქმულის შედეგი: საქართველოს კანონი არ ტოვებს არც ერთ კითხვას უპასუხოდ.

ცალკეული წესების მიმართ შეიძლება ითქვას შემდეგი:

1. იმ ფასიანი ქაღალდების შემთხვევაში, რომლებიც ქართული სამართლის მოქმედების ქვეშ ხდება 1998 წლიდან, არსებობს ფასიანი ქაღალდების კლასიკური ჩამონათვალი. ასე მაგალითად, ფასიანი ქაღალდების ამ ჩამონათვალშივე შედის საინვესტიციო ფონდიც, რაც ძალზე საინტერესოა, ვინაიდან არსებობს რეგულირების სხვა შესაძლებლობაც. კერძოდ, როცა საინვესტიციო ფონდების წილები განიხილება არა როგორც საეაჭროდ ვარგისი ფასიანი ქაღალდები, არამედ როგორც გასხვისებადი რამ, რომელსაც ისევ ფონდი გამოისყიდის.

2. მე-8 თავში ერთად არის თავმოყრილი საინტერესო სამართლებრივი კომპლექსები, კერძოდ, ჯერ ნათქვამია, რომ საჯარო ვაჭრობაში არსებული ფასიანი ქაღალდები სახელობითი აქციები უნდა იყოს და ისინი არ შეიძლება გამოხატულ იქნენ ცალ-ცალკე, ასეა მაგალითად, მე-10 მუხლში. აქციონერები რეგისტრირებულ უნდა იქნენ ფასიანი ქაღალდების საჯარო დამოუკიდებელ რეგისტრატორთან, შემდეგ კი მოდის დიდი კომპლექსი უკვე ნახსენები სააქციოსამართლებრივი საჯაროობისა, რომელიც, როგორც ჩანს, საჯაროდ მოქმედ სააქციო საზოგადოებებზეა გაანგარიშებული, მაგრამ მე-12 მუხლი განეკუთვნება კორპორაციული მართვის კატეგორიას, რომლის თანახმადაც, გამგეობის ყოველი წევრი ვალდებულია ფასიანი ქაღალდების

თავისი წილი საზოგადოებას გააცნოს. მე-13 მუხლის დამცავი ნორმა დასაშვებს ხდის გასაიდუმლოებას. ვისაც სურს, მოიპოვოს 5% სააქციო კაპიტალისა, ან სურს, სატენდერო ოფერტი გააყეთოს. მან ესეც უნდა გამოაქვეყნოს. ზიანის ანაზღაურებისა და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის გათვალისწინებული ნორმები ახდენენ ამ სამართლებრივი მოვალეობების სანქცირებას. საჯარიმო სანქციად ჩაითვლება მაგალითად, ისიც, რომ ფასიანი ქაღალდების სახელმწიფო კომისიას შეუძლია თანამდებობიდან გაათავისუფლოს გამგეობის წევრი.

3. IV თავში რეგულირდება ფასიანი ქაღალდებით საჯარო ვაჭრობა. მე-18 მუხლის პირველი აბზაცის თანახმად, გათვალისწინებულია საბირჟო იძულება. სამართლებრივ გარიგებებს ფასიანი ქაღალდებით ახორციელებენ ის ბროკერები, რომელთაც საამისო ლიცენზიები აქვთ. ლიცენზიას, რომელიც პირს ნებას აძლევს, იყოს ბროკერი თბილისის ბირჟაზე, გასცემს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული სამსახური. ასეთ ბროკერებს შეუძლიათ დადონ ფასიანი ქაღალდებთან დაკავშირებული გარიგებები, გაუწიონ კონსულტაციები კაპიტალდაბანდების საკითხებზე, მუშაობა გაუწიონ ფასიანი ქაღალდების ემისიებს და მოახდინონ ფასიანი ქაღალდების ადმინისტრირება. ასეთი საბროკერო საქმიანობა საბანკო საქმისგან, როგორც უკვე ზემოთ ითქვა, გამოცალკევებულია. აშკარაა, რომ ბანკები ვერ იქნებიან ბროკერები. მაგრამ მათ შეუძლიათ იქონიონ შვილობილი საწარმოები, რომლებიც საბროკერო საწარმოები იქნება. ამდენად, სახეზეა ურთიერთისაგან გამიჯნული ბანკების სისტემის ამერიკული მოდელი, რომელმაც თავის სამშობლოში 1999 წელს Glas/Steagles/Act-ით დაასრულა თავისი არსებობა. დასავლეთის საბანკო სისტემაში არ არსებობს ურთიერთისაგან გამიჯნული ბანკების სისტემა. სამაგიეროდ, რისკისაგან თავის დაცვის მიზნით, არსებობს შესაძლებლობა, ერთ „ჭერქვეშ“ მოექცეს ყველა სახის ფულადი გარიგება. ეს მეტად საინტერესო სადისკუსიო საკითხია, კერძოდ, არის თუ არა საქართველოში დამკვიდრებული პრაქტიკა ბანკებისათვის შვილობილი საწარმოების გზით საბროკერო საქმიანობის უფლების მინიჭების შესახებ და არსებობს თუ არა გარკვეული გამოცდილება ამ სისტემით მუშაობისათვის.

4. როგორც ჩანს, ბირჟა შეიძლება გახსნას ნებისმიერმა პირმა. რომელსაც სააქციო საზოგადოება ან შპს და საზედამხედველო ორგანოს მიერ ბირჟის გახსნის თაობაზე გაცემული ლიცენზია გააჩნია. საქართველოს მთავრობა არ წარმართავს თბილისის ბირჟას, იგი

მხოლოდ ზედამხედველობას უწევს მას. ბირჟის მესაკუთრენი არიან უფრო საბროკერო ფირმები. სხვათა შორის, მათი რიცხვი 10-ზე ნაკლები არ უნდა იყოს, რათა წამოწყებულ იქნეს საბროკერო საქმიანობა. სალიცენზიო განაცხადს უნდა დაერთოს ის წესებიც, რომელთა მიხედვითაც იფუნქციონირებს ბირჟა და მოხდება მასზე ფასების დადგენა. ეს კი ნიშნავს, რომ ბირჟა იმყოფება საჯარო სამართლებრივი კონტროლის ქვეშ, როგორც ეს საყოველთაოდ მიღებულია და აუცილებელიცაა.

5. საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ ითვალისწინებს ფასიანი ქაღალდების თავმოყრის ცენტრალურ ბანკს სალიცენზიო დაწესებულების სახით. ასეთი ცენტრალური „შემკრები“ ბანკის არსებობა რ-მილიონიანი მოსახლეობის მქონე პატარა ქვეყნისათვის მიზანშეწონილი და აუცილებელია. უკვე თუნდაც იმისთვის, რომ ტრანსაქციებზე განსახორციელებელი ხარჯები კონტროლირებადი იყოს. გერმანელებს „შემკრები“ ბანკის სისტემაში ძალიან კარგი გამოცდილება გააჩნიათ. ამ „შემკრებ“ ბანკსაც ესაჭიროება ლიცენზია ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობაზე ზედამხედველობის სამსახურიდან.

6. საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ სამართლებრივად ბირჟებს უქვემდებარებს ბროკერებს, რომლებიც ბირჟებზე თავიანთ კლიენტებს წარმომადგენლობენ და ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატურებს, რომლებშიც ხდება აქციების მონიშვნა. თვალს ხვდება, რომ ბირჟაზე ვერ ნახავთ ისეთ მაკლერს, რომელიც შუამავლობს ტრანსაქციებს მყიდველის და გამყიდველის ბროკერებს შორის. ასეთი მაკლერები, თუ ისინი ბირჟის ლიცენზირების მონაწილენი არიან (გერმანიაში მათ ოფიციალური კურსის მაკლერებს უწოდებენ), კარგავენ თავიანთ ადგილს. ვინაიდან თანამედროვე განვითარების ტენდენცია იქით მიდის, რომ იმ ქვეყნებშიც კი. სადაც ბირჟების სისტემები მაკლერებზეა დამყარებული, კომპიუტერი აკმაყოფილებს მყიდველისა და გამყიდველის მოთხოვნებს და საჭირო აღარ ხდება ადამიანის მონაწილეობა ამ პროცესებში. ამიტომ მიმაჩნია, რომ საჭიროა გადასვლა თანამედროვე, მაკლერისაგან დამოუკიდებელ გარიგებებზე.

7. როგორც გერმანელ დამკვირვებელს ძალიან საინტერესოდ მეჩვენება საკითხის ქართული გადაწყვეტა. მოცემული „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონში (მუხლი 34-ე), რომელიც ბირჟას კერძო სამართლებრივს უწოდებს და ბროკერებს საშუალებას

აძლევს იყენენ ბირჟის მესაკუთრენი. გერმანიაში გვაქვს საჯაროსამართლებრივი ბირჟები, რომლებსაც უძღვებიან კერძო ბანკები. ეს მოდელი 100-ზე მეტი წლისაა და დასასრულს უახლოვდება. რა როგორ გადაწყდება. ეს საკითხი ჯერ კიდევ ღიაა. თბილისის ბირჟამ განვითარების ეს გზა არ განვლო და იმთავითვე არსებობს როგორც კერძოსამართლებრივი, რომელსაც მომსახურებას უწევენ ბროკერები და რომელიც, იმავდროულად, ბროკერების საკუთრებას წარმოადგენს. ბროკერები თბილისში ერთდროულად მესაკუთრენი და ბირჟის წევრები არიან, ყოველი შემთხვევისათვის. კანონით აქვთ ამის უფლება. საკითხავია, შესაძლებელია თუ არა, რომ მესამე პირები, მაგალითად, უცხოელები ან კერძო აქციონერები, იყენენ ბირჟის აქციების მესაკუთრენი, როგორც ეს ლონდონსა და ნიუ-იორკშია, მაგრამ ეს არ არის კითხვა. რომელზედაც ახლა უნდა გაიცეს პასუხი.

8. ძალზე საინტერესოა თვითრეგულირებადი ორგანიზაციის შექმნა „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონის 41-ე მუხლის მიხედვით. მსგავსი ორგანიზაცია დსთ-ის ქვეყნების მოდელურ კანონმდებლობაში გათვალისწინებული არ არის.

9. შევხვით კანონის VIII თავს – ბირჟებზე ზედამხედველობა, რომლის მიხედვითაც ბირჟებზე ზედამხედველობა ბირჟებზე ზედამხედველობის ეროვნული კომისიის ხელთაა. კომისია, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო ორგანიზაცია, აგებულია საჯაროსამართლებრივი ტიპის მიხედვით. იგი შედგება 5 წევრისაგან, ჰყავს თავმჯდომარე, რომელსაც ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი და ამტკიცებს საქართველოს პარლამენტი. მისი საქმიანობის წესი ზუსტად არის განსაზღვრული. იგი მოიცავს არა მარტო პრეისკურანტების შემოწმებას. არამედ ბირჟებზე ზედამხედველობასაც. ფუნქციათა სიმრავლე უზრუნველყოფილია, მაგალითად, მე-4 მუხლის მე-12 პუნქტით. საკითხავია, თუ რამდენად არის ეს გამართლებული კონსტიტუციურსამართლებრივად. ბირჟაზე ზედამხედველობა, უწყების ეს დეტალური მაკოორდინირებელი წესები. არ მომდინარეობს მოდელური კანონმდებლობიდან, ვინაიდან მოდელური კანონმდებლობა შორს იჭერს თავს სახელმწიფოს მხრიდან საბირჟო საქმიანობაში ჩარევისაგან, ვინაიდან ეს არის დსთ-ის ცალკეული ქვეყნის პრეროგატივა და ერთიანი წესით მისი რეგულირება არ ხდება. ნორმები, მოცემული 46-54-ე მუხლებში. ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის შესახებ მაინც გვაძიებებს შევნიშნოთ, რომ განვითარებად ქვეყნებში და ბაზრებზე, რომლებიც

სწორედ ახლა იდგამენ ფეხს. ყურადღება უნდა მიექცეს ზედმეტ რეგულირებას. რაგინდ კარგადაც არ უნდა ფუნქციონირებდეს ფასიანი ქაღალდებზე ზედამხედველობის მექანიზმი. სწორედ ახლა ხანს გახლდით ერთ-ერთი განვითარებად ქვეყანაში და საქმე მქონდა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ორგანიზაციასთან. ერთ-ერთ სტრუქტურაში, რომელიც თავის თავს ბირჟას უწოდებდა, სულ 5 აქცია ბრუნავდა, რომელთაგან არც ერთზე არ იყო აღნიშნული ბრუნვის ოდენობა. მაგრამ იქ არსებობს ფასიანი ქაღალდებზე ზედამხედველობის სამსახური, რომელიც ერთი თავმჯდომარისა და 10 წევრისაგან შედგება. ზედამხედველობის ინტენსიურობა უნდა შეესაბამებოდეს გარიგებათა ინტენსიურობას და არ უნდა უსწრებდეს მას.

აი, ასეთია უცხოელის ზოგიერთი თვალსაზრისი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონზე. დასასრულ, მინდა საუკეთესო სურვილები გამოვხატო ქართული კაპიტალის ბაზრის მიმართ, ვუსურვო აღმავლობა და სოლიდურობა, რათა ამ ბაზარმა და მისმა სამართლებრივმა წყობამ მრავალი მეგობარი შეიძინოს და ემსახუროს საქართველოს კეთილდღეობას.

გერმანიულიდან თარგმნა მანანა მანუშალაძემ.

WERTPAPIER UND BÖRSENRECHT IN GEORGIEN

CARSTEN PETER CLAUSSEN (DÜSSELDORF)

Professor

EINLEITUNG:

Das Wertpapier- und Börsenrecht hat die Aufgabe, den rechtlichen Rahmen zur Verfügung zu stellen, in dem Ersparnisse in industrielle Investitionen umgesetzt werden. Denn Wirtschaft und Staat brauchen für ihre Investitionen Kapital. Die Anleger - d.s. die privaten Sparer, die Investmentgesellschaften, die Lebensversicherungen, aber auch die Ausländer - brauchen für ihre Ersparnisse geeignete Anlagen. Die Börse bringt diese beiden Bedürfnisse zum Ausgleich, sie lenkt das Anlagekapital zum Kapitalbedarf, und zwar durch die Konzentration von Kapitalangebot und Kapitalnachfrage an einen Platz. Nach der marktwirtschaftlichen Theorie ist dies der optimale Weg. Diese Optimierung der Kapitalallokation wird verbunden mit Transparenz des Börsengeschehens. Zielsetzung der Börse ist also, günstige Anlagen für den Anleger und vorteilhafte Finanzierungsmöglichkeiten für den Emittenten zu erschließen, und zwar bei niedrigen Transaktionskosten.

Das Kapitalangebot der Börsen wird mit dem Instrument des Wertpapiers mobilisiert - daher der Name „Wertpapierbörse“. Wertpapiere werden von den Kapitalnehmern über die Börse an den Kapitalanleger verkauft. Die Börse hat sodann die zweite Aufgabe, dieses investierte Kapital jederzeit zu liquidieren.

Dieses weite Feld ist rechtlich aufzuteilen in das Kapitalmarktrecht und das Recht der Wertpapiergeschäfte. Wir wollen hier das Kapitalmarktrecht in den Mittelpunkt stellen, nämlich das Georgische Gesetz über den Wertpapiermarkt i.d.F. vom 9. Juni 1999 und dieses Gesetz an westlichen Erfahrungssätzen, an vorgegebenen Thesen, die aus internationalen Vorbildern sich ableiten, untersuchen. Dies Georgische Gesetz regelt den georgischen Wertpapiermarkt, ist also ex definitione Kapitalmarktrecht. Dies ist - wie der Name sagt - das Recht für den Markt, auf dem Kapitalanlagen angeboten und nachgefragt werden, vornehmlich die Wertpapierbörsen. Das Kapitalmarktrecht erfaßt aber nicht nur den Börsenmarkt, auch Sekundärmarkt genannt, sondern auch den erstmaligen Absatz von Wertpapieren, den Primärmarkt. Kapitalmarktrecht regelt aber nicht nur den

Kapitalmarkt als solchen, sondern auch die Berechtigung, dort tätig zu sein; sodann die Geschäfte am Kapitalmarkt und die Aufsicht über Marktteilnehmer und die von ihnen getätigten Geschäfte. Ziel des Kapitalmarktrechtes ist es, für faire Wettbewerbsbedingungen für alle Marktteilnehmer zu sorgen, einmal zum Schutz der Anleger, zum anderen, um die Effizienz des Marktes zu fördern; es geht um den **Individualschutz** und den **Funktionsschutz**. Unter dem Oberbegriff des Kapitalmarktrechtes sind die Normen und sonstige Verhaltenspflichten zusammengefaßt, „mit denen die Organisation der Kapitalmärkte und die auf sie bezogenen Tätigkeiten sowie das marktbezogene Verhalten der Marktteilnehmer geregelt“ wird. All diesen Umschreibungen entspricht das Georgische Gesetz von 1999.

Die Deutschen befassen sich gerne mit Einordnungen von Gesetzen in einzelne Gruppen. So gehört Kapitalmarktrecht zur Gruppe des Wirtschaftsrechtes. Denn der Funktionsschutz, den das Kapitalmarktrecht ausübt, ist Teil der staatlichen Aufgabe, für Gerechtigkeit und Richtigkeit der Gesamtwirtschaft zu sorgen. - Kapitalmarktrecht ist teils öffentliches Recht, teils Privatrecht, eine eindeutige Zuordnung ist nicht möglich. So ist z.B. in dem wichtigsten Feld des Kapitalmarktrechtes, dem Börsenrecht, zu diskutieren, ob Börsen öffentlich-rechtlich oder privatrechtlich geformt sind. - Kapitalmarktrecht erreicht jeden Teilnehmer am Kapitalmarkt ohne Ansehen seiner Rechtsform, ein wichtiger Unterschied zum rechtsformbezogenen Gesellschaftsrecht. Kapitalmarktrecht erfaßt alle Produkte, die an einem staatlich erlaubten Markt gehandelt werden.

Die Rechtsquelle des georgischen Kapitalmarktrechtes ist das Gesetz über den Wertpapiermarkt von 1998 i.d.F. vom Juni 1999. Die Deutschen haben es nicht so einfach, sie haben viele Rechtsquellen für ihr Kapitalmarktrecht: Früher waren das BörsG von 1896 und das DepotG die wesentlicheren Rechtsquellen des Kapitalmarktrechtes, seit 1994 ist das Wertpapierhandelsgesetz (WpHG) das Kernstück des deutschen Kapitalmarktrechtes. Weitere Rechtsquellen des Kapitalmarktrechtes sind das Gesetz über Kapitalanlagegesellschaften, das KAGG und das Auslandsinvestmentgesetz. Auch das AktG - z.B. § 3 AktG - ist einschlägig für das Kapitalmarktrecht, wobei Koordinationsfragen zwischen Kapitalmarktrecht und Gesellschaftsrecht auftreten. Ein 4. Finanzmarktförderungsgesetz ist in Arbeit, das dem Kapitalmarktrecht neue Facetten geben wird. Vor diesem Hintergrund vergleichen wir jetzt das Georgische Gesetz mit diesen westlichen Erfahrungssätzen:

1. THESE: Ein Wertpapier- und Börsengesetz muß sich an den gegenwärtigen wirtschaftlichen Daten orientieren.

Diese These bedeutet zweierlei, einmal, daß ein Wertpapier- und Börsenrecht

nicht der Entwicklung hinterherhinken darf, aber auch nicht voreilen darf. Typisches Beispiel für ein Hinterherhinken ist der deutsche Wertpapiermarkt, dessen Regelung auf einem Gesetz von 1898 beruht. Besser ist da schon das amerikanische System, dessen Kapitalmarktrecht auf seinen beiden Wertpapier- und Börsengesetzen aus dem Jahre 1933 beruht. Der Nachteil eines solchen Hinterherhinkens besteht darin, daß die rechtlichen Ordnungen permanent fortgeschrieben werden müssen, z.B. das deutsche Börsengesetz ein- bis zweimal pro Jahr, um halbwegs den Anschluß an die dynamische Fortentwicklung der Märkte und an die gestellte Aufgabe, diese Märkte zu regeln, nicht aus dem Blick zu verlieren.

Dieses Problem des Hinterherhinkens des Gesetzes haben wir im Falle Georgien nicht, sondern wir haben hier uns mit der Frage zu beschäftigen, ob das Gesetz zu weit vorseilt. Georgien hat keine kapitalmarktrechtliche Tradition, im Westen begann das Börsenwesen im 12. Jh. in Italien. Es folgen Brügge, Antwerpen und Amsterdam. 1558 wurde die Börse in Hamburg gegründet. Der Börsenhandel in Wertpapieren begann wohl mit der Gründung der Holländisch-Ostindischen Compagnie im Jahre 1602 in Amsterdam, in Deutschland etwa 1710 in Frankfurt am Main, 1805 in Berlin. Zunächst handelte man fast ausschließlich Schuldverschreibungen, seit 1840 kamen mit fortschreitender Industrialisierung - vor allem mit dem Eisenbahnbau - Aktien hinzu. Die Börsen stehen in ihrer langen Geschichte, während in der sowjetischen Epoche Börsen sinnbildhaft für Kapitalismus und die Macht des Geldes als Gegensatz zur Arbeit stehen. Der Marxismus lehrte die Unmoral des Geldverdienens durch Geldeinsatz. Heute betreiben ehemals kommunistisch geleitete Volkswirtschaften wieder Börsen, z.B. in Moskau, Budapest, Kiew, Warschau, Peking und auch Tbilissi. Diese unterschiedlichen Traditionen muß man bei dem Rechtsvergleich im Auge haben. Ein Beispiel für die negativen Folgen eines ungehemmten Vorseilens ist ein anderes Schwellenland, in dem ich beratend tätig war. In diesem Land gab es und gibt es heute nur sehr wenige Aktiengesellschaften, noch weniger öffentlich-gehandelte Aktien. Dennoch waren die staatlichen Instanzen und die interessierten Wirtschaftskreise nur daran interessiert, das Derivatengeschäft aufzubauen und wollten hierfür Beratung erhalten - typischer Fall einer Vorseilung.

Soweit ich sehe, ist das Gesetz Georgiens über den Wertpapiermarkt von solchen vorseilenden und die Realität noch nicht treffenden Regelungen befreit und die Gesetzgebung paßt sich in etwa dem wirtschaftlichen Status an. Dieser Status ist von folgenden Eckdaten gekennzeichnet:

Hintergrund des Kapitalmarktrechts ist das georgische Bankwesen, das von der NBG beaufsichtigt und refinanziert wird, geordnet vom Bankengesetz vom August 1991. Die Banken sind noch unterkapitalisiert nach westlichen Maßstäben, sie haben Probleme mit Ausleihungen und mit overbanking - 50 Kreditinstituten

Die russische Bankenkrise vom August 1998 ging an Georgien nicht spurlos vorüber. Die Bankwirtschaft ist also kein bedeutender Anleger am Kapitalmarkt. Die Bevölkerung ist auch kein bedeutender Anleger, weil die Sparquote noch minimal ist. Dort und bei ausländischen Anlegern liegt die Zukunft, die das Gesetz über den Wertpapiermarkt einfangen soll.

Kapitalanlagen werden vom Staat und den mit dem Couponsystem privatisierten Unternehmen angeboten. Bis diese Gesellschaften für indirekte Investitionen für Ausländer und georgische Sparer geeignet sind, ist ein langer Weg, aber die hier zu behandelnde Gesetzgebung eine große Hilfe. Immerhin hat Georgien 1,7 Milliarden \$ Auslandskredite erhalten, was den Namen international bekannt machte. Die Zahlungseinstellung der Ukraine ist natürlich ein schwerer Rückschlag. Aber der Energiesektor - z.B. eine 2.000 km lange Gaspipeline - und die Touristik sind interessante Anlagensektoren, wie bei den Direktinvestitionen Erfolg erzielt wurde (in 1999 fast 200 Mio. \$).

Ergebnis: Vor dem Hintergrund dieser Ausgangsdaten hat sich die Wertpapier- und Börsenmarktgesetzgebung zu bewegen, damit sie nicht der Zeit hinterherhinkt und nicht weitweg vorausseilt.

2. THESE: Nationalstaaten sind nicht mehr der geeignete Gesetzgeber für den Wertpapier- und Börsenmarkt, sondern Globalisierung beherrscht die rechtspolitische Debatte in allen wirtschaftsrechtlichen Feldern.

Kapitalmärkte wachsen zusammen, einzelstaatliche Regelungen sind nicht zukunftsweisend. Fix- und Orientierungspunkt dieser Internationalisierung des Wirtschaftsrechtes sind die Vereinigten Staaten, was seine Ursache darin hat, daß sie die größte Finanzmacht darstellen und den größten Marktplatz und deshalb die kapitalbedürftigen Länder nach dorthin blicken, um an Kapital aus dem Ausland zu gelangen. In Deutschland ist diese Orientierung auf die amerikanische Wertpapier- und Börsensordnung hochentwickelt.

In den Oststaaten sehen wir eine ähnliche Entwicklung. Es gibt eine Tendenz in den GUS-Staaten, ihr Wertpapier- und Börsenwesen einheitlich auszurichten und ein Modellgesetz zu entwickeln für den Wertpapier- und Börsenverkehr, das weitgehend einheitliche Grundzüge trägt und nur einzelne Wahlrechte in Spezialpositionen für die einzelnen Nationen offenhält. Georgien ist in dieser Arbeitsgruppe, die dieses Modellgesetz erarbeitet, nicht vertreten, wird auch nicht in dem Entwurf mit aufgeführt, zählt aber zu den GUS-Staaten, und man kann sich schwer vorstellen, daß Georgien sich diesem Trend zur supranationalen Gesetzgebung verschließen wird. Denn die Nationen, die sich diesem Trend der Internationalisierung nicht anpassen mögen, weil dies mit Aufgabe von Souve-

ränität zu tun hat und eine gewisse Gleichförmigkeit im Entwicklungszustand zur Voraussetzung hat, muß darauf bedacht sein, daß diese Internationalisierung nicht an diesem Land vorübergeht. Die konkrete Empfehlung lautet also, daß die nationale Gesetzgebung soweit wie möglich internationalen Trends nicht widersprechen sollte.

Bei dieser Modellgesetzgebung für die GUS-Staaten wurden die Empfehlungen der „Group of Thirty“ ebenso beachtet wie die Direktiven der IOSCO, es besteht also eine starke internationale Ausrichtung. Da Georgien diesen Modellgesetzentwurf ebenso zu verarbeiten hat, wenn er im Sommer 2000 von den Experten verabschiedet werden wird, wie die anderen GUS-Staaten und die Mongolei, ist diese internationale Ausrichtung gewährleistet.

Ergebnis: Georgien verfolgt die Modellgesetzgebung der GUS-Staaten genau, auch die Entwicklung im Westen.

3. THESE: Bankgesetzgebung und Wertpapier- und Börsengesetzgebung sind voneinander getrennt zu behandelnde Rechtsfelder.

In vielen Industriestaaten sehen wir ein sich Auseinanderentwickeln von Bank- und Wertpapierrecht. Beide Rechtsfelder haben sich auch in der Praxis auseinanderentwickelt. Es gibt Banken, die mit Börsengeschäften keine Berührung haben, und es gibt Emissionshäuser und Investmentbanker, die mit bankgeschäftlichen Dienstleistungsgeschäft und dem Kreditgeschäft keine Berührung haben. Georgien hat diese Entwicklung mitvollzogen und sein Bankrecht in dem „Gesetz von Georgien von kommerziellen Banken und Bankaktivitäten“ von 1991, reformiert in 1998, niedergelegt und das Wertpapierwesen in dem „Gesetz von Georgien über die Wertpapiermärkte“ von 1999. In diesem letzteren Gesetz kommen die Banken nicht vor, sondern Broker, Brokerage Company, so in Art. 20 (in der englischen Übersetzung). Diese Trennung erscheint nicht nur juristisch zweckdienlich, sondern ist auch wirtschaftlich einleuchtend, weil man zwei stark risikobelastete Rechtsfelder auseinanderzieht. So kann man eine Risikoakkumulation vermeiden und die Risiken kleiner halten.

Ergebnis: Wertpapier- und Börsenrecht sind gemeinsam zu bearbeiten. Bankrecht ist ein neues und ein anderes Kapitel. Diesen Leitsatz beachtet das georgische Recht.

4. THESE: Wertpapier- und Börsenrecht ist sowohl Zivilrecht als auch öffentliches Recht.

Die Praxis wünscht, daß beide Rechtsfelder in einer Gesetzgebung kombiniert der rechtsanwendenden Praxis angeboten werden. Das Georgische Gesetz über den Wertpapiermarkt in der Form 1999 entspricht dieser Vorgabe. Es regelt den

zivilrechtlichen Teil des Wertpapierverkaufsrechtes und bei der Publizität dieser Wertpapiere sowie den Handel in Wertpapieren in dem gleichen Gesetz wie dem öffentlich-rechtlichen Teil, nämlich in Kap. 8 Art. 46 bis 54 die Aufsicht über das Börsenwesen durch die nationale Wertpapierkommission. Das Modellgesetz der GUS-Staaten geht einen anderen Weg.

Diese Kombination von öffentlich-rechtlicher Regelung und zivilrechtlicher Regelung im Wertpapier- und Börsenwesen in einem Gesetz wird bei der vorstehend von mir behandelten Modellgesetzgebung für die GUS-Staaten **problematisiert**. Die Experten aus den anderen GUS-Staaten wollen eine enge Trennungslinie ziehen zwischen Zivilrecht und öffentlichem Recht im Wertpapier- und im Börsenwesen. Diese Trennungslinie ist für ein Modellgesetz typisch. Denn Modellgesetze sind von übernationaler Art. Man will die öffentlich-rechtlichen Ansätze unbeachtet lassen, und der Expertenkommission ist es vorgegeben, sich um diesen öffentlich-rechtlichen Teil nicht zu kümmern, weil dies ausschließlich nationale Gesetzgebung sei, also für eine übernationale Regelung nicht geeignet. Diese Trennung ist theoretisch und unpraktisch. Wohin man schaut, ist modernes Wertpapierrecht sowohl Zivilrecht als auch öffentliches Recht. Dies zeigt z.B. das Insiderrecht als ein wesentlicher Teil des modernen Kapitalmarktrechtes. Dieses Insiderrecht verbietet zivilrechtliche Handlungen, ist aber öffentliches Recht, vor allen Dingen Strafrecht - ein Beispiel, das zeigt, wie sehr die klare Trennung zwischen Zivilrecht und öffentlichem Recht im Wertpapierwesen überholt ist. Auch die Börsenaufsicht in dem Georgischen Gesetz - ab Art. 46 bis Art. 54 geregelt - verwebt Zivilrecht und öffentliches Recht.

Ergebnis: Die georgische Lösung erscheint besser und praktikabler als die vorgesehene Modellgesetzgebung für die GUS-Staaten, soweit es die Verbindung von öffentlich-rechtlichen und zivilrechtlichen Normen in einem Gesetz angeht.

5. THESE: Grundvoraussetzung für ein funktionierendes Wertpapier- und Börsenrecht ist eine marktwirtschaftlich rechtliche und politische Grundstimmung, die sich im Anlegerschutz niederschlägt.

Sodann hat ein modernes Wertpapiergesetz in Entwicklungsländern und in Kapitalimportländern im wesentlichen zwei Aufgaben zu erfüllen: Erstens: Den heimischen Anleger in seiner Rechtsposition abzusichern und zu schützen. Der Rechtsgedanke lautet: Anlegerschutz. Zum zweiten muß das Wertpapier- und Börsenrecht vertrauenbildend auf ausländische Kapitalgeber wirken.

Zum ersten: Eine Staatswirtschaft trägt keinen marktwirtschaftlich orientierten Kapitalmarkt. Staatliche Preisfestsetzung und Staatsinterventionen in

Marktmechanismen vertragen keinen Kapitalmarkt. Hier muß eine Übereinstimmung herrschen zwischen der wirtschaftlichen Grundauffassung und den Details der Börsengesetzgebung. - An vielen Stellen des hier zu besprechenden Gesetzes schlägt die marktwirtschaftliche Grundstimmung voll durch und läßt insoweit keine Fragen offen. Dies ist einmal systembedingt, sodann entspricht dies der Tatsache, daß in Georgien für viele Jahre der Kapitalbedarf größer sein wird als die eigene Kapitalaufbringungskapazität von heimischen Sparern. Der Anlegerschutz wird vom Wertpapier- und Kapitalmarktrecht gewährleistet durch eine staatliche Überwachung des Börsenwesens, durch die Zulassungskontrolle von Wertpapieren, die an der Börse gehandelt werden, durch die staatliche Aufsicht über die Wertpapierbörse in Tbilissi. Hinzu kommt die Prospekthaftung als Folge der Zulassungskontrolle von Wertpapieren durch Prospekt, das Verbot von Insidergeschäften u.ä. Institute. Der Gesetzgeber hat hier eine Gratwanderung zu vollziehen zwischen optimalen Anlegerschutzvorschriften auf der einen Seite, um durch verwaltungsrechtliche Vorkehrungen, vor allen Dingen durch das Prinzip des Anlegerschutzes durch Information, vor Verlusten zu schützen. Zum anderen sind sich entwickelnde Märkte und deren Teilnehmer nicht geeignet und nicht willens, übermäßige Belastungen bürokratischer Natur auf sich zu nehmen und extreme Transaktionskosten zu finanzieren. Mit dieser Zielsetzung des Anlegerschutzes befaßt sich der georgische Gesetzesentwurf auf weiten Strecken, er sieht ein außerordentlich detailliertes Prospektrecht vor, Art. 4 bis Art. 8 des Georgischen Gesetzes. Diese Prospektpflicht tritt ein, wenn ein Wertpapier öffentlich, d.h. mehr als 100 Personen, angeboten wird, und sie tritt nicht ein, wenn das Wertpapier an Sachverständige des Wertpapierwesens angeboten werden. Art. 3 des Georgischen Gesetzes über die Wertpapiermärkte. Diese Regelung entspricht in etwa dem deutschen Wertpapierverkaufsprospektgesetz, das auch Freistellungen vorsieht, wenn das Wertpapier nur einem begrenzten Personenkreis angeboten wird. Die inhaltlichen Vorschriften für den Prospekt entsprechen grundsätzlich den internationalen Vorgaben unter Berücksichtigung der oben genannten Gratwanderung des Gesetzgebers zwischen Anlegerschutz und im Zaum halten von Transaktionskosten. Die Prospekthaftung ist weit gefaßt, ergreift jedes einzelne Mitglied des Aufsichtsrates, den vermittelnden Broker und den Wirtschaftsprüfer für jeden Schadensfall, der sich aus falschem Prospekthinhalt ergibt, so Art. 4 Nr. 13. Ob diese Prospekthaftung auch die NBG - National Bank of Georgia - erfaßt, die nach Art. 4 Abs. 3 eine Bewertung bei Banken, die Wertpapiere emittieren wollen, vorzunehmen hat, ist eine ernst zu nehmende Fragestellung. Leider hat sich in allen GUS-Staaten die Tendenz umgesetzt, die Nationalbank zugleich zur Bankenaufsichtsbehörde auszuformen, mit der Folge, daß die Notenbank stark in das Auf und Ab des Bankgeschäftes miteinbezogen wird, was

zu großen Komplikationen führen kann. In den westlichen Industriestaaten haben wir deshalb eine Tendenz festzustellen, in der sich das Notenbankwesen vom Bankenaufsichtswesen entfernt, was auch für die Trennung der Gewalten ein guter Gedanke ist.

Die nächste Anlegerschutzbestimmung finden wir in dem Kap. 3 sowie Reporting Company's in den Art. 9 bis 16, in denen die Publizität von börsengehandelten Gesellschaften vorgegeben ist, nämlich Jahresberichte, Halbjahresberichte und laufende Berichterstattung. Diese Vorschriften werden von dem Modellgesetzentwurf für die GUS-Staaten nicht erfaßt, sondern bleiben nach dieser Modellgesetzgebung Gegenstand der nationalen Gesetzgebung. Diese Vorschriften können sich naturgemäß noch nicht mit den komplexen Publizitätsgesetzgebungen in den westlichen Industrieländern vergleichen, sondern bleiben dahinter zurück, aber dies sind dynamische Entwicklungsprozesse, die auch als solche gesehen werden müssen und als solche hoch zu schätzen sind. Auch Ansätze von Ad-hoc-Publizität sind in Art. 14 und für Übernahmepublizität in Art. 15 zu finden. All dies ist bewehrt mit Strafvorschriften und Schadensersatzverpflichtungen. Sodann gibt es den Anlegerschutz aus dem öffentlichen Recht, nämlich durch die Börsenaufsicht, die sich einmal in der Lizenzierung der Börsenteilnehmer niederschlägt, sodann in einer umfangreichen Regelung für das Marktverhalten von Wertpapierhändlern, Brokern und Brokeragecorporation und einer umfangreichen Marktaufsicht in den Art. 46 bis 54. Diese sowohl den Anlegerschutz als auch den Institutionenschutz der Börse betreibenden Vorschriften sind durch Strafvorschriften bewehrt. Insgesamt eine branchenübliche und für eine erst ein Jahr alte Wertpapierbörse kleineren Zuschnittes imponierende Präsentation von Anlageschutzvorschriften.

Ergebnis: Insgesamt bietet das Georgische Gesetz über die Wertpapiermärkte eine branchenübliche und für eine praktisch nicht arbeitende Börse kleineren Zuschnitts eine imponierende Präsentation von Anlagevorschriften.

6. THESE: Neben der marktwirtschaftlichen und der internationalen Einstimmung muß ein modernes Wertpapier- und Börsengesetz sich auch modernen Trends öffnen.

Modernes Wertpapier- und Börsenwesen wird auch von der Technik beherrscht. Dieser Gesetzmäßigkeit darf man sich nicht entziehen, wenn man nicht in die Abseite gedrängt werden will. Das vorliegende Gesetz fängt diesen Trend voll ab, in dem von „entmateriellen Wertpapieren“ gehandelt wird, also das Wertpapierrecht ohne Wertpapier abgehandelt wird, nämlich schon in den Definitionen in Art. 2

Dieses Wertpapierrecht ohne Wertpapiere ist ein kompliziertes und schwieriges Rechtsfeld, in dem Deutschland vielerlei zu bieten hat, weil es 200 Jahre Erfahrung in der rechtlichen Behandlung von Buchgeld hat, also von Geld, das nicht in konkretem Geld ausgedrückt ist. So haben die Deutschen viel Erfahrung mit Wertpapierrecht ohne Wertpapiere, mit Sachenrecht ohne eine Sache. Diese deutsche Rechtsordnung ist bei den anderen GUS-Staaten und in der Arbeit für die Modellgesetzgebung versucht worden zu vermitteln, was schwierig ist. Aber diese Erfahrungen können durch Richterrecht, durch wenig Gesetzesrecht und durch Gewohnheitsrecht und durch Handelsbräuche gut bewältigt werden, so daß die Details aus dem deutschen System auch für Georgien interessant sein können, nachdem die Tür für die Entwicklung geöffnet wurde.

Ergebnis: Das Georgische Gesetz läßt insoweit keine Wünsche offen.

ZU EINZELREGELUNGEN:

Wir kommen jetzt zu einigen Einzelheiten des Georgischen Wertpapier- und Börsengesetzes:

1. Bei den Wertpapieren, die unter diese georgische Rechtsordnung vom Juni 1999 fallen, gibt es eine klassische Aufzählung der unterschiedlichen Wertpapierarten, die keine Wünsche offenläßt. So gehören auch Investmentfonds zu diesen Wertpapieren, was interessant ist, weil es auch andere Regelungsmöglichkeiten gibt (Rücknahme durch den Fonds).

2. Unter Kap. III „Berichtende Gesellschaften“ werden interessante Rechtskomplexe einheitlich behandelt, nämlich zunächst wird vorgegeben, daß die öffentlich gehandelten Wertpapiere Namensaktien zu sein haben und daß sie nicht in einzelnen Stücken ausgedruckt sein sollen, so Art. 10. Die Aktionäre sind bei einem öffentlichen Wertpapierregistrator zu registrieren. Es entsteht also der „gläserne Aktionär“. Sodann folgt der schon angesprochene große Komplex der aktienrechtlichen Publizität, der offenbar auf die öffentlich gehandelte Aktiengesellschaft begrenzt ist. In die Kategorie der Publizität aber auch in die Kategorie von Corporate Governance gehört Art. 12, wonach jedes Mitglied des Vorstandes seinen Anteil an Wertpapieren der Gesellschaft zu publizieren hat. Eine Schutzklausel in Art. 13 erlaubt gewisse Geheimhaltungen. Wer 5% des Aktienkapitals erwerben will oder eine Tenderofferte abgeben will, hat dies ebenfalls zu publizieren. Schadensersatz- und strafrechtliche Vorschriften sanktionieren diese Rechtspflichten. Unter den Strafvorschriften fällt auf, daß die Wertpapierkommission ein Vorstandsmitglied aus seiner gesellschaftsrechtlichen Position entlassen kann.

3. In Kap. IV wird der öffentliche Handel in Wertpapieren geregelt. Es besteht Borsenzwang nach Art. 18 Abs. 1. Die Rechtsgeschäfte in Wertpapieren werden von Brokern, die eine entsprechende Lizenz halten, getätigt. Die Lizenzbroker an

der Börse in Tbilissi zu werden, erteilt die nationale Wertpapierbehörde. Bei diesen Brokern liegt das gesamte Wertpapiergeschäft einschl. der Anlageberatung und der Betreuung von Wertpapieremissionen sowie Wertpapierverwaltung. Dieses Brokerragegeschäft ist vom Bankgeschäft getrennt, offenbar können Banken nicht Broker sein, aber sie können Tochtergesellschaften haben, die das Brokeragegeschäft betreiben. Wir haben hier also ein Trennbankensystem amerikanischen Musters, das in seinem Heimatland im Jahre 1999 durch die Aufhebung von Glass Steagle Act sein Ende gefunden hat. Im westeuropäischen Bankensystem haben wir kein Trennbankensystem, sondern aus Gründen der Risikoabsicherung die Möglichkeit, sämtliche Geldgeschäfte unter einem Dach zu tätigen. Dies ist eine interessante Frage für die Diskussion, ob dieser georgische Weg, Tochtergesellschaften von Banken das Brokerage zu erlauben, lösungsoptimal ist und ob schon Erfahrungen mit diesem System vorliegen.

4. Börsen können offensichtlich von jedermann betrieben werden, der eine Aktiengesellschaft oder eine GmbH zur Verfügung hat und diese eine Lizenz, eine Börse zu betreiben, von dem Aufsichtsamt erhielt. Hier wird also eine konsequent privat-rechtliche Linie für die Börse verfochten. Die Regierung von Georgien ist weder Träger noch Operateur dieser Börse in Tbilissi, sondern führt die Aufsicht über diese Börse. Eigentümer sind vielmehr Brokerfirmen, und zwar nicht weniger als zehn, um Einfluß und Gestaltung der Brokerbranche insgesamt zu öffnen. Auch die Regeln, nach denen die Börse zu arbeiten gedenkt, und wie sie die Preise festzustellen wünscht, sind dem Lizenzierungsantrag beizufügen, was bedeutet, daß sie der öffentlich-rechtlichen Kontrolle unterliegen, wie dies allgemein üblich und notwendig ist.

5. Das Georgische Gesetz über den Wertpapiermarkt schreibt eine zentrale Wertpapiersammelbank als eine zu lizenzierende Institution vor. Ist eine solche zentrale Sammelbank bei einem nicht sehr großen Land mit 6 Mio. Einwohnern zweckmäßig und notwendig, um die Transaktionskosten im Zaume zu halten ? Auch diese Sammelbank bedarf der Lizenzierung durch die Wertpapieraufsichtsbehörde. In der Modellgesetzgebung ist dies eine offene Frage.

6. Das Georgische Gesetz über den Wertpapiermarkt sieht als Rechtsunterworfenen vor: Die Börsen; Broker, die an der Börse ihre Kunden vertreten; Wertpapierregistratorien, bei denen die Aktien verzeichnet sind. Es fällt auf, daß an der Börse keine Makler tätig sind, die zwischen den Brokern des Käufers und des Verkäufers die Transaktionen vermitteln. Diese Makler als lizenzierte Börsenteilnehmer (in Deutschland mit dem Titel amtliche Kursmakler) verlieren ihren Stellenwert. Denn die zeitgerechte Entwicklung geht, auch in Ländern, die das Börsensystem auf Makler abstürzen, daß Computersysteme die Marktbedürfnisse von Käufern und Verkäufern vermitteln und es des menschlichen Mitwirkens in

diesem Prozeß nicht mehr bedarf. Damit verabschiedet sich auch der von einer amtlichen Person festgestellte amtliche Kurs. Diese Entwicklung nicht nachzuvollziehen sondern sogleich auf das moderne maklerfreie Geschäft überzugehen, erscheint sehr einleuchtend.

7. Sehr interessant ist die georgische Lösung in Art 34 des Gesetzes für Wertpapiermärkte für den deutschen Betrachter, nämlich daß die Börse privatrechtlich ist und die Broker die Eigentümer der Börse sein können. In Deutschland haben wir öffentlich-rechtliche Börsen, die von privaten Banken getragen werden. Dieses Modell ist über 100 Jahre alt und geht seinem Ende entgegen. Wie die Lösung aussehen wird, ist offen. Die Börse in Tbilissi hat sich diese Entwicklung gespart und erlaubt von vornherein die privat-rechtliche Börse, die von Brokern als ihre Arbeitsstätte bedient wird und die zugleich im Eigentum von Brokern steht. Broker in Tbilissi sind Eigentümer und Mitglieder der Börse zugleich, können es jedenfalls nach dem Gesetz sein. Ob es daneben möglich ist, daß auch dritte Personen, z.B. Ausländer oder private Aktionäre, Eigentümer von Aktien der Börse sein können, wie dies in London und in NewYork angestrebt wird, ist zu fragen, aber gewiß keine Frage der Gegenwart.

8. Sehr interessant ist die regelsetzende Organisation eines „SRO“ in der englischen Fassung nach Art. 41 des Georgischen Gesetzes über Wertpapiermärkte. Eine solche Organisation haben wir in der Modellgesetzgebung für die GUS-Staaten nicht vorgesehen.

9. Dies leitet über zu Kap. VIII Börsenaufsicht. Sie liegt in der Hand der nationalen Wertpapierkommission, die als unabhängige Staatsorganisation öffentlich-rechtlicher Art organisiert ist. Sie soll aus 5 Personen bestehen mit einem Präsidenten an der Spitze, der vom Staatspräsidenten eingesetzt und vom georgischen Parlament bestätigt werden muß. Die Arbeitsweise ist genau beschrieben. Sie umfaßt nicht nur die Prüfung der Prospekte, sondern auch die Börsenaufsicht. Die Vielzahl der Funktionen werden durch Freizeichnungsklauseln, z.B. in Art. 4 Nr. 12, wo eine Freizeichnung von der Haftung für Fehler bei der Prospektprüfung enthalten ist, abgesichert. Ob diese Freizeichnung verfassungsrechtlich zulässig ist, kann ein Ausländer schwer beurteilen. Koordinationsprobleme dieser detaillierten Regelung über die Börsenaufsichtsbehörde mit der geplanten Modellgesetzgebung ergeben sich nicht, weil die Modellgesetzgebung sich von allen staatlichen Einwirkungen auf das Börsenwesen fernhält, weil dies Angelegenheit der einzelnen GUS-Staaten sind und nicht einheitlich geregelt werden sollten.

Die Regelung über diese nationale Wertpapierkommission in den Art. 46 bis 54 des Georgischen Gesetzes über die Wertpapiermärkte veranlaßt jedoch zu dem Hinweis, daß bei aller Bedeutung einer funktionierenden Wertpapieraufsicht gerade in Schwellenländern und gerade in Märkten, die sich gerade eben zu entwickeln

versuchen, Rücksicht nehmen muß auf das Problem der Überregulierung. Ich habe gerade in einem anderen Schwellenland mit der Organisation von Wertpapiermärkten zu tun gehabt, und dort wurden an einer sich Börse nennenden Einrichtung fünf Aktien gehandelt, von denen nicht in jeder Aktie in jeder Woche ein Umsatz zu verzeichnen war, aber insgesamt gab es eine Wertpapieraufsichtsbehörde, die aus einem Präsidenten und 10 Personen bestand. Aufsichtsintensität muß der Geschäftsintensität folgen und ihr nicht vorausseilen.

Damit sind einige Reflektionen eines Ausländers zu dem Georgischen Gesetz über die Wertpapiermärkte vorgetragen. Ich schließe mit den besten Wünschen für den georgischen Kapitalmarkt, seine Prosperität, sein Wachstum und seine Seriosität, damit dieser Markt und seine rechtliche Ordnung viele Freunde gewinnt und dem Gemeinwesen Georgiens dient.

**ფასიანი ქაღალდების ბაზრისა და საფონდო ბირჟის
საკანონმდებლო რეგულირება სააქციო
საზოგადოებასთან მიმართებაში**

თინათინ მძინარიშვილი (თბილისი)

**საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის ბაზრის
რეგულირების სექტორის უფროსი**

„ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონის ძალაში შესვლამდე (1999 წლის 29 იანვარი) ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მარეგულირებელი ორგანო იყო ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ინსპექცია.

იმ დროისათვის საქართველოში არ იყო მკვეთრად გამოვლენილი ინსტიტუტები. კერძოდ, ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ინსპექციის მიერ, იმ დროისათვის არსებული კანონმდებლობით, ხდებოდა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ინდივიდუალური და ინსტიტუციონალური მონაწილეების ლიცენზირება. აგრეთვე, საბირჟო საქმიანობის ლიცენზირება. ამასთან, მათი საქმიანობა არ იყო ერთადერთი, ანუ მათ შეეძლოთ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე საქმიანობის გარდა პარალელურად განეხორციელებინათ ნებისმიერი სხვა საქმიანობაც. რის განხორციელების უფლებასაც აძლევდა წესდება. რაც შეეხება საბირჟო საქმიანობას, ლიცენზიები მიეცემოდა ნებისმიერ ბირჟას, თუ მას გააჩნდა საფონდო განყოფილება.

„ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონის ძალაში შესვლის შემდეგ საქართველოში დაიწყო ბაზრის სტრუქტურის ჩამოყალიბება. აღნიშნული კანონით განისაზღვრა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მონაწილე და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილე. ბაზრის მონაწილეები არიან: ინვესტორი, ემიტენტი, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილე, აუდიტორი; ხოლო რეგულირებადი მონაწილეები არიან: საფონდო ბირჟა, ცენტრალური დეპოზიტორი, სხვა თვითრეგულირებადი ორგანიზაციები. ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორი. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შუამავალი. აღნიშნული კანონის

მახედვით, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მარეგულირებელ ორგანოს წარმოადგენს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია. რომელიც შეიქმნა ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ინსპექციის ბაზაზე და წარმოადგენს მის უფლებამონაცვლეს. აქედან გამომდინარე, კომისიის მიერ ხდება ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილეების ლიცენზირება. დღეისათვის ლიცენზირებულია ერთი საფონდო ბირჟა, ერთი ცენტრალური დეპოზიტორი, რვა ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორი. 31 საბროკერო კომპანია და 83 ფიზიკური პირი – ბროკერი.

უნდა აღინიშნოს, რომ კანონი ბაზრის რეგულირებად თითოეულ მონაწილეს უკრძალავს ნებისმიერ სხვა საქმიანობას. გარდა კანონით განსაზღვრული საქმიანობებისა, მხოლოდ ცენტრალური დეპოზიტორი შეიძლება ლიცენზირებულ იქნეს როგორც ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორი ორმაგი ლიცენზირების შესახებ კომისიის წესებით განსაზღვრული პირობების მიხედვით. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ლიცენზირებულ ბროკერს უფლება აქვს მონაწილეობდეს საბროკერო საქმიანობაში მხოლოდ მისი დამქირავებელი საბროკერო კომპანიის სახელით.

„ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიღებამდე ყველა სააქციო საზოგადოება, რომელიც ზრდიდა საწესდებო კაპიტალს აქციათა გამოშვების გზით, ახდენდა ემისიის პროსპექტის რეგისტრაციას ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ინსპექციაში იმ დროს არსებული კანონმდებლობით. დღეს „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონი არეგულირებს ფასიანი ქაღალდების საჯარო შეთავაზებას, ანუ ეს არის წინადადება ემიტენტის სახელით ფასიანი ქაღალდების პირდაპირი ან არაპირდაპირი გაყიდვის შესახებ არანაკლებ 100 პირისათვის ან პირთა წინასწარ დაუზუსტებელი რაოდენობისათვის. საჯარო შეთავაზება უნდა განხორციელდეს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის მიერ დამტკიცებული ემისიის პროსპექტის მეშვეობით, რომლის მომზადების, კომისიაში წარდგენისა და დამტკიცების პროცედურა დეტალურად მოცემულია კანონში.

„ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონმა განმარტა ტერმინი „ანგარიშგაღებული საწარმო“, ანუ საწარმო, რომელიც უშვებს საჯარო ფასიან ქაღალდებს. საჯარო ფასიანი ქაღალდი კი არის ფასიანი ქაღალდი, რომელიც დაშვებულია საეაჭროდ საფონდო ბირჟაზე ანდა რომლებსაც „ჩანაწერით ფლობს“ 100-ზე მეტი ფასიანი ქაღალდის მფლობელი...

აქვე უნდა აღინიშნოს ის მნიშვნელოვანი ცვლილება „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში, რომელიც ძალაში შევიდა 1998 წლის 1 აგვისტოს და რომელმაც საქართველოში დაამკვიდრა ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორის ინსტიტუტი. ამან ხელი შეუწყო ფასიანი ქაღალდების მფლობელთა აღრიცხვიანობის მოწესრიგებას.

„ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, საჯარო ფასიანი ქაღალდები ექვემდებარება დემატერიალიზაციას, ანუ საწარმო. ანგარიშვალდებულად ჩათვლიდან 60 დღის განმავლობაში, ირივეს ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორს, რომელიც ახორციელებს ფასიანი ქაღალდების რეგისტრირებული მფლობელების ჩანაწერთა აღრიცხვას.

დღეისათვის დაახლოებით 1300-მდე სააქციო საზოგადოებაა. მათ შორის ნახევარი არის ანგარიშვალდებული საწარმო, აქედან 300-ზე ცოტა მეტს აქვს ხელშეკრულება გაფორმებული რეგისტრატორთან. დღეისათვის პრობლემას წარმოადგენს საწარმოს ანგარიშვალდებულობის დადგენა. საწარმოები თავს არიდებენ ანგარიშვალდებულებას, ანუ არ ამჟღავნებენ აქციონერთა რეალურ რაოდენობას. ჯერჯერობით არ არსებობს საწარმოს ანგარიშვალდებულობის დადგენის მექანიზმი. კომისიას არა აქვს არაანგარიშვალდებული საწარმოდან ინფორმაციის მოპოვების უფლება.

დაბოლოს, „ფასიანი ქაღალდების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიზანია საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ინვესტორთა ინტერესების დაცვა. ფასიანი ქაღალდებით საჯარო ვაჭრობის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა. ფასიანი ქაღალდებით საჯარო ვაჭრობაში სამართლიანი წესებისა და თავისუფალი კონკურენციის დამკვიდრება. სწორედ ამ მიზნებს ემსახურება ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ეროვნული კომისიის მიერ მიღებული წესები ანგარიშვალდებული საწარმოების მიერ წლიური, ნახევარწლიური და მიმდინარე ანგარიშების შედგენისა და წარდგენის შესახებ.

საქართველოს საფონდო ბაზრის რეგულირება და მისი როლი სააქციო საზოგადოებათა კორპორაციულ მართვაში

გიორგი ლოლაძე (თბილისი)

საქართველოს საფონდო ბირჟის სამეთვალყურეო საბჭოს
თავმჯდომარე

1998 წლიდან საქართველოში მიმდინარეობს აშშ-ის საერთა-
შორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ დაფინანსებული
“კაპიტალის ბაზრის განვითარების” პროექტის განხორციელება “ბა-
რენც ჯგუფის” მიერ. ეს პროექტი მოიცავს შემდეგ ძირითად კომ-
პონენტებს:

- ♦ ქვეყანაში ფასიანი ქაღალდების საკანონმდებლო და მარეგული-
რებელი ბაზის შექმნა;

- ♦ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მარეგულირებელი და საზედამხედ-
ველო ორგანოს – საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული
კომისიის (სფექ) – შექმნა და ამოქმედება;

- ♦ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ინფრასტრუქტურის – საფონდო
ბირჟის, ფასიანი ქაღალდების ცენტრალური დეპოზიტარის, ფასიანი
ქაღალდების დამოუკიდებელი რეგისტრატორების – ჩამოყალიბება
და ამოქმედება;

- ♦ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მონაწილეების პროფესიული სწავ-
ლება; აგრეთვე, სახელმწიფო მოხელეთა, საზოგადოების ფართო
ფენების წარმომადგენელთა გათვითცნობიერება ფასიანი ქაღალდების
ბაზრის საკითხებში.

1998 წელს “ბარენც ჯგუფის” მიერ, ქართველ ექსპერტებთან
თანამშრომლობით, მომზადდა და საქართველოს პარლამენტის მიერ
მიღებულ იქნა კანონი “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” (შემდ-
გომში – “კანონი”). ამ კანონმა დაადგინა საქართველოში საფონდო
ბაზრის ფუნქციონირების საკანონმდებლო საფუძვლები, მისი რეგული-
რების პრინციპები. აგრეთვე, განსაზღვრა საფონდო ბაზრის ძირითადი

მონაწილეები და მათი რეგულირება-ზედამხედველობის სახელმწიფო ორგანო – ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია (სფექე).

ამ მიმოხილვაში ჩვენ შევჩერდებით “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონის იმ ასპექტებზე, რომლებიც ხელს შეუწყობენ უცხოელ ინვესტორთა დაინტერესებასა და მოზიდვას საქართველოში. კერძოდ, დააკმაყოფილებენ მათ მოთხოვნებს საწარმოთა კორპორაციულ მართვაში ღიაობის, გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების პრინციპების დამკვიდრების შესახებ.

ანგარიშვალდებული საწარმოები

კანონის მიხედვით, ყველა საწარმო, რომლის ფასიან ქაღალდსაც ჩანაწერით ფლობს 100-ზე მეტი პირი, ან თუ მისი ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა ხდება საფონდო ბირჟაზე, წარმოადგენს ანგარიშვალდებულ საწარმოს. ასეთ საწარმოს ეკისრება შემდეგი ძირითადი მოთხოვნები:

- ♦ ამ ფასიან ქაღალდებზე საკუთრების უფლებების აღრიცხვა დამოუკიდებელ, ლიცენზირებულ ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორთან, რომლის საქმიანობა რეგულირდება სფექე-ის მიერ.

- ♦ წლიური და ნახევარწლიური ანგარიშგება სფექე-სა და საფონდო ბირჟის წინაშე, რომელიც უნდა მოიცავდეს: ინფორმაციას ემიტენტის, მისი საქმიანობის, მმართველი ორგანოს წევრთა და იმ პირების შესახებ, რომლებიც აქციონერთა კრებაზე ფლობენ ან აკონტროლებენ ხმების 5%-ზე მეტს; დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ დადასტურებულ ფინანსურ ანგარიშგებებს; ინფორმაციას საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში მომხდარი არსებითი მოვლენების შესახებ; სფექე-ის წესებით განსაზღვრულ სხვა ინფორმაციას.

- ♦ მიმდინარე ანგარიშგება სფექე-ისა და საფონდო ბირჟის წინაშე, რომელიც უნდა მოიცავდეს ინფორმაციას საწარმოში მომხდარი არსებითი მოვლენის შესახებ.

- ♦ საწარმოს მმართველი ორგანოს წევრების მიერ მათ საკუთრებაში არსებული ამ საწარმოს ფასიანი ქაღალდების ფლობის შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნება.

- ♦ ასეთი საწარმოს ფასიანი ქაღალდების მნიშვნელოვანი შენაძენის საჯაროობა, ანუ მოთხოვნა, რომ პირმა ან პირთა ჯგუფმა, ფასიანი ქაღალდების მნიშვნელოვანი შენაძენის (ამ საწარმოს ხმის უფლების

მქონე ფასიანი ქაღალდების 5%-ის ან მეტის) შესახებ უნდა აცნობოს სფექკ-ს. ფასიანი ქაღალდების ემიტენტსა და საფონდო ბირჟას.

♦ საწარმოს მმართველი ორგანოს წევრების დამატებითი პასუხისმგებლობა ფასიანი ქაღალდების მფლობელების წინაშე.

♦ გარიგებები ასეთი საწარმოს ფასიან ქაღალდებზე შეიძლება დაიდოს მხოლოდ ლიცენზირებული საბროკერო კომპანიის მეშვეობით. აგრეთვე, ანგარიშვალდებული საწარმოს იმ ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა, რომელთა ყიდვა-გაყიდვა მიმდინარეობს საფონდო ბირჟაზე, უნდა განხორციელდეს მხოლოდ საფონდო ბირჟაზე.

ბარიბაზები საჯარო ფასიან ქაღალდებზე

კანონმა დააწესა შემდეგი შეზღუდვები საჯარო ფასიანი ქაღალდებით გარიგებებზე:

ა) გარიგებები საჯარო ფასიან ქაღალდებზე შეიძლება დაიდოს მხოლოდ ლიცენზირებული საბროკერო კომპანიის მეშვეობით;

ბ) საჯარო ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა, რომელთა ყიდვა-გაყიდვა მიმდინარეობს საფონდო ბირჟაზე, უნდა განხორციელდეს მხოლოდ საფონდო ბირჟაზე.

ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა

უმნიშვნელოვანესია საფონდო ბაზრის როლი ინვესტორებისათვის (აქციონერებისათვის) ინფორმაციის მიწოდების ეფექტურობის გაზრდაში, კერძოდ:

♦ ბირჟაზე მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია დაუყოვნებლივ უნდა გავრცელდეს მასობრივი ინფორმაციის წყაროებით;

♦ ბირჟაზე მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია დაუყოვნებლივ უნდა გავრცელდეს მისი წევრი საბროკერო კომპანიებისთვის. რომლებიც ახდენენ ამ ინფორმაციის შემდგომ გავრცელებას თავის კლიენტებზე.

ამას გარდა, ლიკვიდური საფონდო ბაზარი თვითონ წარმოადგენს ინვესტორთა/აქციონერთა და მმართველი ორგანოს წევრთა მუდმივმოქმედ ორიენტირს საწარმოს მდგომარეობის შესახებ.

ფასიანი ქაღალდების საჯარო შემთავაზება

კანონში ჩამოყალიბდა ფასიანი ქაღალდების საჯარო შეთავაზების საკანონმდებლო ჩარჩოები. მოთხოვნები ემისიის პროსპექტისადმი,

რომლის გარეშეც შეუძლებელია ასეთი საჯარო შეთავაზების განხორციელება. სრულად პასუხობს მსოფლიოში საყოველთაოდ აღიარებულ ღიაობის, გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების სტანდარტებს. საქართველოში საჯარო შეთავაზებად ითვლება ფასიანი ქაღალდების შეთავაზება 100-ზე მეტი ან დაუზუსტებელი რაოდენობის პირთათვის.

ინსტიტუციონალურ ინვესტირება როლის ბაზრდა

საწარმოთა კორპორაციული მართვის სტანდარტების ასამაღლებლად უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ინსტიტუციონალურ ინვესტირება როლის გავრცელება საფონდო ბაზრის განვითარების კვალობაზე. კერძოდ, საბროკერო კომპანიებს კანონმდებლობით ენიჭება ფასიანი ქაღალდების ნომინალური მფლობელობა. ფასიანი ქაღალდების პორთფელის მართვა და სხვა სატრასტო ოპერაციები.

ამას გარდა, უნდა აღინიშნოს, რომ მომზადებულია კანონპროექტი “საინვესტიციო ფონდების შესახებ”. მისი მიღების შემდეგ უფრო მნიშვნელოვანი გახდება საინვესტიციო და საპაიო ფონდების როლი ანგარიშვალდებულ საწარმოთა კორპორაციულ მართვაში.

ამ მოკლე მიმოხილვის ბოლოს შეიძლება დავასკვნათ, რომ “ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” კანონი, “მეწარმეთა შესახებ” კანონთან ერთად, უზრუნველყოფს ისეთ საკანონმდებლო ბაზას, რომელიც უცხოელ ინვესტორებს საუკეთესო პირობებს უქმნის. ამჯერად აუცილებელია ამ კანონების პრაქტიკული განხორციელება.

ანგარიშგების განვითარების სამართაშორისო ტენდენციები

ბრუნო კროკუი (ბონი)

პროფესორი

I. ანგარიშგების განსხვავებული მიზნები და ძირითადი პრინციპები

1. გლობალიზაცია

რაც დრო გადის, ქვეყნებს შორის დაშორება სულ უფრო და უფრო პირობითი ხდება. აშშ-ში იაპონური მანქანებით დაპყრობილი, გერმანიაში ავსტრალიურ ღვინოს შეექცევიან. მალე, იმედია, მას ქართული ღვინოც მიემატება. ბაზარი. ეს არის მსოფლიო ბაზარი. დიდი საწარმოები მსოფლიოში ფილიალებისა და შვილობილი საწარმოების მეშვეობით ფუნქციონირებენ. ფარმაკოლოგიური ფირმა “შერიנגი” 90%-ით საზღვარგარეთ არის წარმოდგენილი. მათი ფინანსირება საერთაშორისო ბაზრის მეშვეობით ხდება. ისინი ცდილობენ საკუთარი აქციები საზღვარგარეთაც დააბანდონ. თავისთავად ცხადია, რომ ეს პროცესი ანგარიშგების ფაქტორის გამო არ შეჩერდება. აქ იგი, უბრალოდ, ორი განსხვავებული ბაზრის თეორიის წინაშე დგება. მათი საერთო დამახასიათებელი ნიშანია ანგარიშგების საჯაროობა. რაც შეეხება აზრთა სხვადასხვაობას, განსხვავებული მიზნის მქონე ამ ორი ანგარიშგების უპირატესობის მინიჭებაში მდგომარეობს. ეს განსხვავებანი სათავეს იღებს ბაზრის სამართლის ისტორიიდან ისევე, როგორც ბაზრის შედგენის ძირითადი პრინციპების განსხვავებული ფორმებიდან.

2. ბაზრის განსხვავებული მიზნები

ა) კაპიტალის დაცვა

ევროპის კონტინენტზე წარმოშობილი ერთ-ერთი საბაზანსო თეორია უპირატესობას კაპიტალის დაცვას ანიჭებს. ის სათავეს გასული საუკუნის შუა ხანებში იღებს, როდესაც კაპიტალური საზოგადოების აღზევება

ხდებოდა. რკინიგზის მშენებლობამ მოითხოვა მრავალი მცირე ინვესტიციის მიზიდვა. ისინი მზად იყვნენ პასუხისმგებლობა მხოლოდ თავიანთი შენატანების ფარგლებში ეკისრათ. პირადი პასუხისმგებლობის არარსებობამ მოითხოვა დაბანდებული კაპიტალი განხილულიყო რიგორც კრედიტორთა წინაშე პასუხისმგებლობის საფუძველი. საჭირო იყო იმაზე ზრუნვა, რომ იგი ნაკლებად გახარჯულიყო და მოგების სახით არ გადანაწილებულიყო.¹ ამის შედეგი იყო ის, რომ ბალანსის მოგება მხოლოდ მაშინ უნდა გამოესახა, თუ აშკარა იქნებოდა მისი დიდენდებად გაცემის შესაძლებლობა ისე, რომ ხელუხლებელი დარჩენილიყო ძირითადი კაპიტალი. სახელმძღვანელო პრინციპი იყო სიფრთხილის პრინციპი.

თქვენთვის ცნობილია ამგვარად წარმოშობილი ბალანსის შედგენის ძირითადი პრინციპები. ბალანსში შეტანილ უნდა იქნეს მხოლოდ საგნები. მაშასადამე, ხელშესახები ღირებულებები,² და არა, მაგალითად, საწარმოს პრესტიჟი. ცოდნა (ნოუ ჰაუ), მისი ორგანიზაცია და ძირითადი მომხმარებელი. სიფრთხილეს, მაგრამ ამავე დროს პერიოდების გამიჯვნასაც. ემსახურება რეალიზაციის პრინციპი, რომლის თანახმადაც მგება ბალანსში მხოლოდ მაშინ უნდა იქნეს გათვალისწინებული, თუ იგი რეალიზებადია ბალანსის წარდგენის დღისათვის, მაშინ, როდესაც მოსალოდნელი ზარალი ბალანსში დაუყოვნებლივ უნდა იყოს ასახული. რეალიზაციის პრინციპის მნიშვნელოვანი გამოვლინებაა უმცირესი ღირებულების პრინციპი, რომლის თანახმადაც საგნები, საჭიროების შემთხვევაში, მათი შეძენის ან დამზადების ღირებულების ოდენობაში უნდა აისახოს. გეგმით გათვალისწინებული ცვეთა მხედველობაში არ მიიღება. ამდაგვარად, საგნების გასხვისება ხდება აღნიშნული ღირებულებით, როგორც ფასის აშკარა ზრდისას, ასევე მათი ფასის კლებისას. ამაში ქართული სამართალი ემთხვევა გერმანულ სამართალს.³

ბ) ინფორმაცია

ამ ძირითად პრინციპებს შეუძლიათ მიღწეული მოგების გადანაწილებით საწესდებო კაპიტალის შემცირება შეაჩერონ. მაგრამ ასეთი ბალანსიდან

¹ საქართველოს კანონი „მეწარმეთა შესახებ“ 1999 წლის 9 ივნისის მდგომარეობაში (შემდგომში – „კანონი მეწარმეთა შესახებ“). მეხ. 57.2.

² იხ. §246 აზხ. 1 გერმანული საკაპრო კოდექსისა (HGB), დანართი კანონისა „მეწარმეთა შესახებ“. მუხლები 3.1.

³ იხ. §253 HGB დანართი კანონისა „მეწარმეთა შესახებ“, №3-5.

არ ჩანს, თუ რა ღირებულებები გააჩნია სინამდვილეში საწარმოს და, სავარაუდოდ, რა მოგების მიღება მოსალოდნელი, სხვაგვარად რომ ითქვას: კაპიტალის დაცვა წინ უსწრებს ინფორმაციის გაცემას. საქმე სხვაგვარადაა აშშ-ში, ინგლისსა და ზოგიერთ ისეთ კონტინენტურ ქვეყანაში, როგორიცაა პოლანდია. ამ ქვეყნებში მთავარია, რომ წლიურმა ანგარიშებამ ინვესტორს გადაწყვეტილებების მისაღებად რაც შეიძლება მეტი საჭირო ინფორმაცია მიაწოდოს. ბუნებრივია, რომ ბალანსმა მოგების შესაძლებლობები უნდა აჩვენოს, რომელთაც ფრთხილი მენარმე ჯერ კიდევ მოგებად არ ჩათვლის.

სრულიად ნათელი იქნება ეს განსხვავება, თუნდაც დიდი ნათობგადა-მამუშავებელი ქარხნის მშენებლობის მაგალითზე, რომლის განხორციე-ლებასაც 3 წელი დასჭირდა. რეალიზაციის პრინციპის მკაცრად დაცვის შემთხვევაში საერთო მოგების ბალანსში თავმოყრა დასაშვებია მხოლოდ მესამე წელს. მას შემდეგ, რაც მშენებლობა დასრულდება და ხარჯები დაანგარიშებული იქნება. პირველი ორი წლის განმავლობაში აქტივში აისახება მხოლოდ დანაკარგები, მესამე წელს კი მოწმდება ბოლო წლებში დაკარგული მთლიანი მოგება. ანგლო-საქსური სამართ-ლის ძირითადი პრინციპები მოითხოვს, რომ მოსალოდნელი მოგება ბალანსში უკვე მშენებლობის წინა წლებში აისახოს (percentage of completion). თუ საქმე კარგად მიდის, მაშინ ეს უშუალოდ სამეურნეო სურათზე აისახება. სინამდვილეში, მიღებული მოგება მხოლოდ მესამე სამეურნეო წელს, საწარმოს საგარანტიო პერიოდის კარგი მაჩვენებ-ლებით დასრულებით გამოჩნდება.

გ) განსხვავებები ხშირად გადაჭარბებულია

ერთი მხრივ, აშშ-შიც დიდ ყურადღებას აქცევენ ბალანსის ფრთხი-ლად შედგენას. საწარმოს პოტენციალი ბალანსში არ ჩანს. Coca-cola-ს ბალანსში ასახული ქონება შეადგენს დაახლოებით 28 მილიარდ ამერიკულ დოლარს, მისი საბაზრო ღირებულება კი ცხრაჯერ მეტია. მეორე მხრივ, ანგარიშებაც, რომელიც უმეტესი ღირებულების პრინცი-პიდან ამოდის, ემსახურება მნიშვნელოვანწილად ინვესტორსა და კრე-დიტორს შორის ინფორმაციის გაცვლას: ასევე, გერმანიასა და საქართ-ველოში ბალანსის სტრუქტურის ამსახველი დეტალური ნორმები, მონაცემები შეფასების გამოყენებული მეთოდებისა და შესაძლო ცვლი-ლებების შესახებ: ასევე, ანგარიში წარმოების მამდინარეობასა და

საზოგადოების სამეურნეო მდგომარეობაზე.⁴ 1965 წლიდან გერმანიაშიც. პრინციპში, შეფასება შეძენისა და დამზადების საფასურზე დაბლა, ე.წ. ფარული სარეზერვო ფონდების შექმნა, აიკრძალა. სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ არსებობს მრავალრიცხოვანი გამონაკლისი, ვინაიდან, ე.წ. არჩევის უფლება მეწარმეს საშუალებას აძლევს მისთვის “სასურველი ბალანსი” შეადგინოს. შეფასებისას კი უმთავრესი მაინც სიფრთხილის პრინციპია.

3. კანონები და სტანდარტების ნორმები

ბალანსის შედგენისას სხვადასხვა მიზნების გათვალისწინებაზე უფრო მნიშვნელოვანია ბალანსის შედგენის ძირითადი პრინციპების მოძიების სხვადასხვაგვარი ფორმები.

კონტინენტურ სამართალში ბალანსის შედგენა რეგულირდება მნიშვნელოვანწილად კანონით, რომელიც ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში ევროკავშირის მე-4 და მე-7 დირექტივების შესრულებით გამოიხატება. ამასთან ერთად, ძალაშია პრინციპები, რომლებიც ნაწილობრივ სამეწარმეო პრაქტიკიდან, ნაწილობრივ კი აუდიტორთა პროფესიული ჩვევებიდან მომდინარეობს, რომელშიც მოწესრიგებული ბუღალტერიის მართლზომიერი ძირითადი პრინციპები იგულისხმება. ყველაზე არსებითი განისაზღვრება კანონით.

კონსტიტუციური სამართლის სპეციალისტები იმასაც ამბობენ, რომ ეს კონსტიტუციიდან უნდა მომდინარეობდეს. თუ კანონმდებელი აუღლებულეს საწარმოს, შეადგინოს ბალანსი, მაშინ მანვე უნდა დაადგინოს ის ძირითადი პრინციპები, რომელთა მიხედვითაც ბალანსი უნდა შედგეს. მას არ შეუძლია, ეს პრინციპები მიანდოს კერძო ან საერთაშორისო ორგანიზაციებს, რომელთა მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების წინასწარ გათვლა ძნელია.

ანგლო-საქსურ სისტემაში საქმე სხვაგვარადაა. თვალსაჩინოებისათვის მე აშშ-ით შემოვიფარგლები. იქ არ მოიძებნება იმდგვარი კოდიფიკაცია, რომელიც მოცემულია “მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის დანართში.

30-იანი წლების დასაწყისის მსოფლიო ეკონომიკის კრიზისმა დღის წესრიგში დააყენა იმის აუცილებლობა, რომ საბირჟო საზოგადოებები

⁴ იხ. დანართი კანონისა „მეწარმეთა შესახებ“. ციკლები I, 2. 7 და 10; §266 და შემდეგი. §275 და შემდეგი. §284 და შემდეგი. აგრეთვე §289 IIGB-ის.

ძალზე გამჭვირვალე ყოფილიყო. 1933 წლის აქტით დაარსდა "Securities and Exchange"-ის კომისია (SEC) ბირჟებზე ზედამხედველობის უწყების სახით. დღესდღეობით ეს არის საკმაოდ უფლებამოსილი ორგანიზაცია მრავალი ფილიალით ცალკეულ სახელმწიფოში. სარეგისტრაციო პროცედურაში იგი დეტალურად ადგენს, თუ რა უნდა გამოაქვეყნონ სავალდებულო წესით საწარმოებმა, რომლებიც მოინდომებენ, მიმართონ ფასიანი ქაღალდების ბაზარს. წლიური ანგარიშების შემთხვევაში კი იგი უთითებს ე.წ. generally accepted accounting principles. ეს ძირითადი პრინციპები შემუშავებულ იქნა აუდიტორთა, კერძოდ, ორგანიზაციების (ფირმების) მიერ, დღესდღეობით ე.წ. Financial Accounting Standards Board (FASB). FASB-მა ამ პერიოდში დაახლოებით 120-მდე ე.წ. სტანდარტი შეიმუშავა, მათთან ერთად მრავალრიცხოვანი კომენტარები, ბიულეტენები და მოსაზრებები. განუწყვეტლივ ხდება მათი შევსება და ახლადწამოჭრილ საკითხებთან მათი შესაბამისობაში მოყვანა. ეს ძალზე მოქნილი სისტემაა. მას შეუძლია კანონთან შედარებით უფრო სწრაფი რეაგირება ფინანსისიტების წინადადებებზე. ბუნებრივია, რომ SEC-თან თანამშრომლობა ძალზე მჭიდროა.

II. საყოველთაო კარმონიზაციის მცდელობები ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მიმართ

ჩვენ რომ დღეს საერთაშორისო ანგარიშგების ორი სხვადასხვა სისტემის კარმონიზაციის საკითხზე ვმსჯელობთ, ეს, უპირველეს ყოვლისა, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებით არის განპირობებული. მსოფლიო მასშტაბით მოქმედი საწარმოები ეძებენ ინვესტორებს მსოფლიოში. ეს უკანასკნელი კი მოელის, რომ ინვესტიციების მაძიებელი მეტ-ნაკლებად მსგავს ანგარიშგებებს წარმოადგენს იმისდა მიუხედავად, თუ სად არის მისი ადგილსამყოფელი. ამიტომაც მოისწრაფვიან როგორც ბირჟები. ასევე ანალიტიკოსები უნიფიცირებისაკენ. გერმანიაში უდიდესი გერმანული ფირმის "დაიმლერის" სელამ ნიუ-იორკის ბირჟისაკენ გამოიწვია ინტენსიური დებატები ძირითადი პრინციპის ირგვლივ. ამერიკული ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ყველაზე ვეფქტურია, ნიუ-იორკის ბირჟა კი ყველაზე მნიშვნელოვანია მსოფლიოში. რომელიმე ფირმის გასვლა ნიუ-იორკის ბირჟაზე მისთვის კარგი მახასიათებელია და ეს გარემოება უთუოდ წაადგა "დაიმლერსაც" აშშ-ში ავტომანქანების გაყიდვისას. ეს ადვილი როდია. ამისათვის აუცილებელია შესაბამისობა SEC-ის მკაცრი მოთხოვნების მიმართ. რაც, პრინციპში, მოითხოვს

ბალანსის შედგენას US-GAAP-ს პრინციპების მიხედვით, რაც გაადვილებულია ნებადართული ე.წ. გარდამავალი სახის ანგარიშგებით. "ლაიბლერი". რასთა შეელწია ნიუ-იორკის ბირჟაში, იძულებული იყო, შეედგინა ორი სახის ანგარიშგება: ერთი – გერმანული, მეორე კი – ამერიკელი ბალანსის შედგენის ძირითადი პრინციპების მიხედვით. ეს საწარმოებისათვის რთული, ხოლო ბალანსის წამყობველისათვის კი დამაბნეველი იყო.

ცნობილია და დიდი დისკუსიაც გაიმართა იმის გამო, რომ "ლაიბლერ-კონცერნის" 1993 წლის წლიურმა ანგარიშგებამ US-GAAP-ს მიხედვით 1 მილიარდი გერმანული მარკის ოდენობის ზარალი აჩვენა, მაშინ, როცა გერმანულმა ანგარიშგებამ, პირველ ყოვლისა, ფარული რეზერვების ხარჯზე 168 მლ. გერმ. მარკის ოდენობის მოგება ასახა. ამან არა მარტო უკმაყოფილება წარმოშვა, არამედ გერმანულ ანგარიშგებას საერთაშორისო მასშტაბით სახელიც გაუტეხა.

ამიტომაც საწარმოები ისწრაფვიან ისეთი ანგარიშგებისაკენ, რომლებიც არა მარტო შიდასახელმწიფოებრივ მოთხოვნებს შეესაბამება. არამედ მსოფლიოს ყველა ბირჟისთვის, უპირველეს ყოვლისა კი, აშშ-თვის არის მისაღები.

ამას სხვა არგუმენტებიც ემატება. ის საწარმოები, რომლებიც მრავალ ქვეყანაში ფლობენ შეილობილ საწარმოებს, მართვის მიზნებიდან გამომდინარე, საჭიროებენ ერთიანი პრინციპით შედგენილ ბალანსს. როცა სიმენსი გერმანული და ინგლისური შეილობილი საწარმოების დირექტორებს წლის ბოლოს სპეციალურ ანაზღაურებას უხდის, რომლის დაანგარიშებაც მოგების მიხედვით ხდება, ცხადია, რომ მას უნდა გააჩნდეს მოგების ის მაჩვენებელი, რომელიც დაანგარიშებულია ორივე საწარმოში ერთნაირი პრინციპების საფუძველზე. კონტინენტური ტიპის ის საწარმოები, რომლებიც დიდი შეკვეთების მიღებას ცდილობენ, თავიანთ წინადადებაში საწესდებო კაპიტალს, ანგლო-საქსელი კონკურენტების მსგავსად, შედარებით უფრო მაღალ მაჩვენებელში ასახავენ.

III. ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების შემიმუშავებელი კომიტეტი (JASC)

ანგარიშგების ინტერნაციონალიზაციის წამყვანად იქცა ანგარიშგების სტანდარტების კომიტეტი (JASC), რომლის ადგილსამყოფელია ინგლისი. იგი დაარსდა 1973 წელს 9 ქვეყნის – მათ შორის გერმანიის – ა-უდი-

ტორია პროფესიული წარმომადგენლების მიერ. მან თავისი საანგარიშგებო კონცეფცია ჩამოაყალიბა ე.წ. "framework"-ში და დღემდე შემუშავებული აქვს დაახლოებით 40 სტანდარტული ნორმა (IAS), ანუ აღრიცხვის ძირითადი პრინციპები. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტმა შეიძინა ბირჟებზე ზედამხედველობის უწყებათა საერთაშორისო კავშირთან (JOSCO) შეთანხმების საფუძველზე. ამ შეთანხმებით აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავებელმა კომიტეტმა (IASC) ვალდებულია აიღოს გადაწყვეტილება თავისი სტანდარტები და შეეცოს ისინი სხვა სტანდარტებთან იმ მიზნით, რომ JOSCO-ს თავისი წევრებისათვის უზრუნველყოს ამ სტანდარტების მიხედვით შედგენილი წლიური ანგარიშგებების მსოფლიო აღიარება. ეს კი ბირჟებზე გასვლის პირობაცაა.

IASC-ის სტანდარტები მეტწილად ანგლო-საქსურ საბალანსო თეორიას შეესაბამება. აქ ინფორმირების მიზანი წამყვანია¹. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ანგლო-საქსური ბალანსის შედგენის მეთოდი უკეთესია, მას სხვა საფუძვლები გააჩნია. ერთ-ერთი საფუძველი ის არის, რომ აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტის, IASC-ის შემადგენლობა ძირითადად ანგლო-საქსურია.

ყოველივე ეს განსაკუთრებით ბოლო წლებში იწვევდა დავას. ამჟამად კი გამოიკვეთა სტრუქტურა, რომლის მიხედვითაც სამუშაოს 19-კაციანი საბჭო – 6 ევროპელი, 6 ამერიკელი, 4 წევრი წყნარი ოკეანის სივრცის სახელმწიფოებიდან და 3 წევრი სხვა ქვეყნებიდან – წარმართავს². ეს შემადგენლობა გეოგრაფიულად თითქმის გაწონასწორებულია, მაგრამ სინამდვილეში ადასტურებს ანგლო-საქსური აზროვნების დომინირებას. ვინაიდან ევროპა არაერთსულოვანია, ინგლისი კი უფრო ეთანხმება აშშ-ს, კანადას, ავსტრალიას. ახალ ზელანდიას და იქმნება ცალკე ჯგუფი ("G 4+1") ამდენად, სეარაუდოა, რომ მომავალი სტანდარტების შემუშავებელი კომისია, ამ საბჭოს ფაქტობრივი სამუშაო ორგანო, სხდომის მოწვევისას უმთავრესად გაითვალისწინებს ანგლო-საქსურ აზრს. ეს კომისია უნდა შედგებოდეს 12 სამშატო და 2 მტატგარეშე წევრისაგან. თავისთავად ცხადია, რომ სამუშაო ენა

¹ IAS-framework: „The objective of financial statements is to provide information about the financial position, performance and changes in the financial position of an enterprise that is useful to a wide range of users in making economic decisions“.

² ასევედ მდინარე რომინიერას შესახებ დაწერილხო ინფორმაციას, რომელშიც გერმანიის მხრიდან ჩამოყალიბატონი ბაუჰანი (მაიხაილი). შეგიძლიათ ითვლი გადჯნით ინტერნეტში. მინაროქი (www.iasc.org.uk)

და სტანდარტების ორიგინალური ტექსტები იქნება ინგლისურ ენაზე. ალბათ ამიტომაც, რომ მ. ტარნელმა, SEC-ის შეუკონსულტანტმა, როგორც ენთუზიასტმა, თავისი თანადგომა უკვე გამოუცხადა ამ სტრუქტურას, მაშინ, როცა კარელ ფონ ჰალი, ბრიუსელის კომისიაში ევროპული საბაღანსო სამართლის წარმომადგენელი, მას, აღშფოთებით, “სასაცილოს” უწოდებს. კიდევ უფრო მნიშვნელოვან საფუძველს წარმოადგენს ის, რომ JAS-ის სტანდარტები განსაზღვრულია, პირველ ყოვლისა, საბირჟო ფირმებისათვის და მათი აღიარება გადამწყვეტ წილად დამოკიდებულია ბირჟებზე, მაშასადამე, JOSCO-ზე. აქ კი ისევ და ისევ გადამწყვეტი სიტყვა SEC-ს ეკუთვნის. აშშ ფასიანი ქაღალდების მსოფლიო ბაზარზე სრული 50%-ით მონაწილეობს, დიდი ბრიტანეთი კი – 15%-ით.

მიუხედავად ისეთივე საბაღანსო თეორიისა, რომელიც “decision usefulness” ცნებას ქვაკუთხედად მიიჩნევს, არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავებანი აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებსა (JAS) და საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითად პრინციპებს შორის. განსხვავებას, ფინანსური საბუღალტრო აღრიცხვის სტანდარტების შემუშავებელი კოლეგიის აზრით, დაახლოებით 200 საკითხში ეხვდებათ⁷. ამერიკელების აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტი მეტისმეტად დიდ ადგილს უთმობს თავისუფალ გადაწყვეტილებებს. ისინი არაფრად დაგიდევენ აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტის (JASC-ს) იმ შეხედულებას, რომ true and fair view პრინციპზე დაყრდნობით შესაძლებელია სტანდარტებიდან გადახვევა.

მაშასადამე, დასკვნა შემდეგი სახით შეიძლება ჩამოყალიბდეს: ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ისწრაფვის ინფორმაციული და ადვილად შედარებადი წლიური ანგარიშგებისაკენ. თუ რა მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდნენ ისინი, ეს ამჟამად განისაზღვრება სტანდარტების შემუშავებელი ორი ორგანოს მიერ: აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტისა (IASC) და ამერიკის ფინანსური საბუღალტრო აღრიცხვის სტანდარტების შემუშავებელი კოლეგიის (FASB) მიერ. ისინი მისდევენ ანგლო-საქსურ ტენდენციურ აზროვნებას. მაგრამ იმაედროულად ავლენენ ამჟამად არსებულ მკვეთრ განსხვავებებსაც.

IV. რეაქცია ევროპაში

შემოზრუნება ბალანსის შედგენის საერთაშორისო პრინციპების საფუძველზე

1. ბრიუსელში, ევროპის კომისიაში დროულად მიხედნენ, რომ ევროპის საწარმოთა ლტოლვა ფასიანი ქაღალდების საერთაშორისო ბაზრისაკენ შეუქცევადი პროცესია. მათ, თავდაპირველად, ანტიევროპული პოზიციის დაკავება სცადეს. რაც ბილატერული შეთანხმებებით, ბირჟებზე ორივე მხარისათვის მისაღები წლიური ანგარიშგების აღიარებას გულისხმობდა. ეს არარეალური იყო. ამასობაში კომისიამ (JASC) მზადყოფნა გამოთქვა, რომ საბალანსო დირექტივებში ბალანსის შედგენის საერთაშორისო პრინციპებს გზა გახსნოდა. ამასთან ერთად, კომისიას არ სურს ის საწარმოები, რომლებიც საერთაშორისო საბალანსო პრინციპებით ადგენენ ბალანსს, გაათავისუფლონ. ევროგაერთიანების დირექტივების მიხედვით, ბალანსის შედგენისაგან უფრო მეტიც, მას სურს დირექტივები თავად ისე შეცვალოს. რომ დასაშვები გახდეს ბალანსის შედგენა საერთაშორისო საბალანსო პრინციპების მიხედვით. ცხადია, ეს თამაში ჩანაფიქრია.

თავის განზრახვაში, კონცერნების ბალანსი დგებოდა საერთაშორისო საბალანსო პრინციპების მიხედვით. კომისია ერთმნიშვნელოვნად ამჯობინებს JAS-ის წესებს. US-GAAP-ის მიხედვით შედგენილი წლიური ანგარიშგებები (ბალანსები) მისაღები უნდა იყოს. ყოველ შემთხვევაში, გარდამავალ პერიოდში მაინც JOSC -ს მიერ საერთაშორისო სტანდარტების (JAS) აღიარებამდე. მსგავსი აზრი გამოხატა 1999 წლის ოქტომბერში ევროპის აუდიტორთა კავშირის (FEE) მიერ წარმოდგენილმა დოკუმენტმა. ევროპული საწარმოებიც ავლენენ ძლიერ ტენდენციას საერთაშორისო სტანდარტებისადმი (JAS). ამას ერთ შემთხვევაში საფუძველად უდევს აზრი, რომ JAS ამჟამად ჯერ კიდევ საკმაოდ მოქნილია. უპირველეს ყოვლისა, ფიქრობენ, რომ მათთან მომავალშიც შესაძლებელი იქნება გარკვეული კუთხით ევროპული ზეგავლენის განხორციელება და მარტო FASB-ის გავლენის ქვეშ არ იქნებიან მოქცეულნი. US-GAAP-ს მხარს უჭერენ არსებითად მხოლოდ ის საწარმოები, რომლებიც დადიკსირებულნი არიან ნიუ-იორკის ბირჟაზე ან იმედი აქვთ, რომ უახლოეს მომავალში ასეთები გახდებიან. გერმანიაში ასეთი ფორმები შედარებით მცირერიცხოვანია. 1999 წლის დასაწყისში ნიუ-იორკის ბირჟაზე დაშვებულ იქნა 6 გერმანული საწარმო და პირიქით – 73 სამხრეთ-ამერიკელი. 62 კანადური, 43 ინგლისური და თერთმეტ-თერთმეტი იაპონური, ფრანგული და იტალიური საწარმოები.

2. კონცერნის წლიურ ანგარიშგებაზე დაყრდნობით საერთაშორისო პრინციპებს გზა ადვილად ეხსნებათ, რათა ისინი კონცერნის წლიურ ანგარიშგებაში გაითვალისწინონ. რატომ მოხდა ქართულ სამართალში ასეთი შემოფარგვლა საწარმოთა ჯგუფისთვის?⁸ ერთი მხრივ, მთავარი პრობლემა მდგომარეობდა პრაქტიკულ საქმიანობაში, ენაიდან. პრაქტიკულად, კაპიტალის ბაზარს მხოლოდ ის საზოგადოებები მიმართავენ, რომლებიც საწარმოთა ასეთი ჯგუფის სათავეში დგანან. ასეთ შემთხვევაში ბირჟები მხოლოდ კონცერნის ბალანსს მოითხოვენ. ხოლო აშშ-ის ბირჟებზე გასასვლელად ეს ნიშნავს კონცერნის ბალანსის წარდგენას US-GAAP-ის თანახმად. მეორე მხრივ, კონცერნის ბალანსის შედგენისას უფრო ადვილად შეიძლება ითქვას უარი ფრთხილ დაბალანსებაზე, კაპიტალის დაცვის ინტერესების გათვალისწინებით, რამეთუ კონცერნის ბალანსი უშუალოდ კაპიტალის დაცვას არ ემსახურება. ის, რაც შეიძლება მოგების სახით იქნეს განაწილებული, დგინდება არა კონცერნის წლიური ანგარიშგებით, არამედ ცალკეული ანგარიშგებით. უკვე აქედან ჩანს, რომ საერთაშორისო საბალანსო პრინციპების გადმოღება ცალკეული ანგარიშგებისათვის ბევრად უფრო რთულია. ზოგიერთ ქვეყანაში, პირველ ყოვლისა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, ამას თან ისიც ერთვის, რომ იგი ცალკეული მოგების საგადასახადო მიზნით განსაზღვრისათვის არის გადამწყვეტი. ცხადია, მეწარმე ფიქრობს, რომ გაუფრთხილებლად განსაზღვრული საგადასახადო მოგება მას უფრო მაღალ გადასახადებამდე მიიყვანს. ამ თემას, რომელიც გერმანიისთვისაც ძალზე რთულია, მე აქ არ შევეხები.

V. რეაქცია გერმანიასა და საქართველოში

საქართველოსთვის უთუოდ საინტერესო იქნება, თუ რა რეაქცია მოჰყვა ამ პროცესს გერმანიაში

1. თავდაპირველად შეიქმნა სტანდარტების გერმანული სამსახური კერძო სამართლებრივი კავშირის სახით, ე.წ. „ანგარიშგების გერმანიის სტანდარტების კომიტეტი“ (DRSC). მასში წარმოდგენილია საწარმოები, აუდიტორები და უმაღლესი სასწავლებლები. მის ხარჯებს თავის თავზე ეკონომიკური სიყვრო იღებს. გერმანიის სტანდარტების კომიტეტს (DRSC) ევალება, აგრეთვე, კონსულტაციები გაუწიოს იუსტიციის სამინისტროს ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებული ნორმების შემუშა-

⁸ „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის 17.3 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი.

ვება-მიღებაში. ის ფედერაციულ რესპუბლიკას წარმოადგენს სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციებში, პირველ ყოვლისა კი – აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტში (IASC). მისი უპირველესი ამოცანაა რეკომენდაციების, მაშასადამე, სტანდარტების, ამჟამად კი მხოლოდ კონცერნის ანგარიშებისათვის გათვალისწინებული სტანდარტების შემუშავება. ის, რომ ცალკეული ანგარიშგება გამონაკლისს წარმოადგენს, დაკავშირებულია მის საგადასახადო ფუნქციასთან, რომელზეც ზემოთ უკვე იყო ლაპარაკი.

2. გერმანელი კანონმდებლის სხვაგვარი რეაქცია მხოლოდ კონცერნის წლიურ ანგარიშგებას შეეხება. ევროპის სხვა ქვეყნების მსგავსად (მაგ., საფრანგეთი). სავაჭრო კოდექსის (HGB) ახალი 292-ე მუხლის „ა“ პუნქტი ათავისუფლებს ბირჟაზე დაფიქსირებულ საწარმოებს კონცერნის წლიური ანგარიშგების შედგენისაგან გერმანული სამართლის მიხედვით, თუ ისინი კონცერნის წლიურ ანგარიშგებას საერთაშორისოდ აღიარებული ანგარიშგების ძირითადი პრინციპების მიხედვით შეადგენენ. ამაში ცხადია, აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები (ISC) და საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითადი პრინციპები (US-GAAP) იგულისხმება. ზემოთქმულში ორი ძალზე პრობლემური წინაპირობა მოიპოვება. პირველი, წლიური ანგარიშგება „შესაბამისობაში უნდა იქნეს მოყვანილი“ ევროკავშირის დირექტივებთან, ვინაიდან ეს დირექტივები სავალდებულოა გერმანიისათვის. მეორეც ის, რომ იგი გერმანიის სავაჭრო კოდექსის მიხედვით შედგენილი ანგარიშგების ტოლფასი უნდა იყოს.

ცალკეულ მომენტებზე საუბრისაგან თავს შევიკავებ. დასკვნის სახით ვიტყვი ერთს, რომ დღევანდელი მდგომარეობა ძალზე არადამაკმაყოფილებელია. ერთმანეთის გვერდიგვერდ და ერთსა და იმავე დარგში არსებობს წლიური ანგარიშგებები, შედგენილი სავაჭრო კოდექსის (HGB), აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებისა (IAS) და საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითადი პრინციპების (US-GAAP) მიხედვით. ეს გარემოება უკვე არეულობას ქმნის და მათ შედარებას აფერხებს. მოიხონა, რომ წლიური ანგარიშგება ამ პრინციპების გარდა შესაბამისობაში უნდა იყოს მეშვიდე დირექტივასთან. სულ უფრო და უფრო ძნელი შესასრულებელი ხდება. IAS-ისა და US-GAAP-ს სტანდარტები სულ უფრო მეტად ეწინააღმდეგება კაპიტალის დაცვაზე ორიენტირებულ ევროკავშირის (EG) დირექტივებს. წლიური ანგარიშგების შემოწმებები ნაწილობრივ აკონტროლებენ შესაბამისობას IAS-თან. რომელიც სულაც არ არის სრულყოფილი.

კანონმდებელს ეს პრობლემატიკა გაცნობიერებული ჰქონდა. მან სავაჭრო კოდექსის 292-ე მუხლის “ა” პუნქტი 2004 წლის 31 დეკემბრამდე დატოვა ძალაში. მივალთ თუ არა მანამდე მოწესრიგების ახალ მექანიზმამდე. მომავალი გეიყენებს. საბალანსო სამართლის საფუძვლიანი გადასინჯვა რომ აუცილებელია, ეს ყველა ევროპული ქვეყნისთვის ცხადია.

3. გერმანიაში საქმე ისე შორს არაა წასული, როგორც საქართველოში. თუ მე სწორად ვარ ინფორმირებული, საერთაშორისო საბუღალტრო სტანდარტების ამოქმედება სააქციო საზოგადოებებისათვის გათვალისწინებულია 2000 წლის პირველი იანვრიდან, ხოლო სხვა სახის საწარმოთათვის – მცირე საწარმოთა გამოკლებით – 2001 წლის 1 იანვრიდან. კერძოდ, ისინი უნდა ამოქმედდეს როგორც კონცერნის წლიური. ასევე ცალკეული ანგარიშგებისათვის, ამასთან, ეტყობა, კვლავაც ძალაში რჩება „მეწარმეთა შესახებ“ კანონის დანართში მითითებული ბალანსის შედგენისათვის გათვალისწინებული წესები, რომლებიც, როგორც უკვე აღინიშნა, მთავარ ყურადღებას კაპიტალის დაცვაზე ამახვილებენ. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა, თუ როგორ ხდება ამასთან ერთად ამ ორ სისტემას შორის არსებულ წინააღმდეგობათა შეთანხმება. აგრეთვე საკმაოდ იჭნება, შექმნის თუ არა საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენება ქართული საწარმოებისათვის პრობლემებს. აქ ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ისინი მუდმივად ვითარდებიან, გათვლილია ბირჟებზე ორიენტირებული საზოგადოებებისათვის და ჯერ მხოლოდ ინგლისურ ენაზეა წარმოდგენილი.

VI. პერსპექტივა

ცნობილი გერმანელი ბანკირი, ბატონი აბსი კითხვაზე, თუ როგორი იქნება პერსპექტივა, იტყოდა ხოლმე, არასოდეს შევმცდარვარ წინასწარმეტყველებაში, ვინაიდან იგი ჯერ არასოდეს გამიყვებიაო. თუ ვისაუბრებთ საბალანსო სამართლის განვითარების პერსპექტივებზე, მოვლენებს წინ არ უნდა გავუსწროთ.

1. შიდაგზომი ბანკითარება სამართაშორისო სფეროში

გერმანიისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, მოხდეს თუ არა ბირჟებზე ზედამხედველობის უწყებათა საერთაშორისო კავშირის (IOSCO) მიერ აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (IAS) აღიარება. არსებითად ეს 1998 წლისათვის იყო გათვალისწინებული.

ამჟამად ამბობენ, რომ ამან შეიძლება 2005 წლამდე გადაიწიოს. SEC-მა, რამდენიმე დღის წინ (2000 წლის 16 თებერვალი) გამოაქვეყნა ვრცელი კითხვარი აზრის გამოთქმის თხოვნით. ჩემთვის ჯერ უცნობია, მოხდება თუ არა ასეთი აღიარება. მსოფლიოს ფასიანი ქაღალდების ძლიერი ბაზრის პოზიციიდან გამომდინარე, ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომიტეტს (SEK) შეუძლია თავს უფლება მისცეს, ბირჟაზე გასვლა საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითადი პრინციპების გათვალისწინებაზე გახადოს დამოკიდებული, მაშინ როცა ევროპის ბირჟები უპრობლემოდ ცნობენ ამერიკულ წლიურ ანგარიშგებებს.

ამ აღიარების შესაბამისად, აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები (IAS) და ფინანსური საბუღალტრო სტანდარტები (FASB) ერთმანეთს დაუახლოვდა, იმავდროულად, ისინი საკმაოდ სცილდებიან კაპიტალის დაცვის კონტინენტურ კონცეფციას. ამასთან დაკავშირებით დავასახელებ მხოლოდ ზოგიერთ საკვანძო ფაქტორს: არსებობს ტენდენცია, რომ მოხდეს ბალანსის შედგენა მოცემული მომენტისათვის არსებულ ღირებულებებში (fair value), მაგ., ფინანსური ინსტრუმენტების.¹⁰ გაქირავებული მიწის ნაკვეთებისა და შენობა-ნაგებობებისათვის (investment properties—დაბანდებული ქონება, საკუთრება). აგრეთვე, კვლევითი სამუშაოებისა და განვითარებისთვის გათვალისწინებული ხარჯების აქტივში ასახვა (აქტივაცია).

2. კონცერნის ანგარიშგებაში

დიდი საწარმოების მხრიდან იზრდება ტენდენცია შედგეს მათი ანგარიშგებები საერთაშორისო პრინციპების საფუძველზე. მათ სურთ კონცერნის ისეთი ანგარიშგების შედგენა, რომელიც პრაქტიკას მიაწოდებს ინფორმაციას და ის შედგენილი იქნება საერთაშორისო მასშტაბით მიღებული და ყველა ბირჟისათვის აღიარებული პრინციპების მიხედვით. ეს კი იმავდროულად ერთიანი, ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომიტეტისთვისაც (SEC) მისაღები პრინციპები უნდა იყოს. ამდენად, არსებობს იმედი, რომ აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები (IAS) აღიარებული იქნება ბირჟაზე ზედამხედველობის უწყებათა საერთაშორისო კავშირის (IOSCO) მიერაც.

¹⁰ იხ. ინტერნეტში <http://www.sec.gov/news/extra>

IAS 30-ის შესაქმნელად საფუძვლად დაედო შეფასება დროში გარკვეული ფინანსური ინსტრუმენტების მიმართ.

აქედან გამომდინარე, ანგარიშგების საერთაშორისო პრინციპები, უწინარეს ყოვლისა, მხოლოდ კონცერნის ბალანსებში გამოიყენება. ევროკავშირის დირექტივები და ცალკეული სახელმწიფოების ნორმები კონცერნთა ბალანსების შესახებ იმდაგვარად იცვლება, რომ შესაძლებელი გახდება კონცერნის ბალანსის შედგენა აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (IAS), აგრეთვე, საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითადი პრინციპების (US-GAAP) მიხედვით და აღარ იქნება საჭირო კონცერნის მეორე ბალანსის შედგენა ეროვნულ ან ევროკავშირის ბალანსის შედგენის პრინციპების მიხედვით. გერმანიაში ამჟამინდელი შეზღუდვა სავაჭრო კოდექსის 292-ე მუხლის „ა“ პუნქტისა შეეხება, პირველ ყოვლისა, საბირჟო საწარმოებს (ბირჟებს). შესაძლებელია, მომავალში კონცერნის ბალანსთან დაკავშირებით მოხდეს ძირითადი ნორმების კონცენტრირება რომელიმე უფრო მოქნილ სტრუქტურაზე. შეესება შესაძლებელია მიენდოს კონტინენტურსამართლებრივ სტანდარტებს, რომლებიც აღრიცხვის საერთაშორისო პრინციპებს თარგმნიან, განმარტავენ და აკონკრეტებენ. შესაძლებელია, წარმოგვედგინა, აგრეთვე, სტანდარტების კიდევ ერთი ბლოკი ევროკავშირის დონეზე. მაგრამ ბრიუსელი, ყოველი შემთხვევისათვის, ამჟამად, ცდილობს ევროპული განვითარების კოორდინირებითა და კონტროლით შემოიფარგლოს.

საეჭვოა, რომ მომავალში დიდი კონცერნებისათვის, რომლებსაც ბირჟაზე ძლიერი მთავარი საწარმო გააჩნიათ, სავალდებულო გახდეს კონცერნის საერთაშორისო ბალანსის შედგენა. პრინციპში, შესაძლებელია, რომ უფრო მცირე კონცერნებს გარკვეული გამარტივების შესაძლებლობა მიეცეთ.

3. ცალკეული ბალანსი

დიდი საწარმოებისაგან განსხვავებით სრულიად სხვაგვარად უყურებენ ამ საკითხს მცირე და საშუალო საწარმოები. პრობლემური ის არის, რომ ანგარიშგების საერთაშორისო პრინციპებმა შეიძლება მათთვის მნიშვნელოვან ცალკეულ ანგარიშგებებში შეაღწიონ. საწარმოს ხელმძღვანელობას არ სურს, რომ სიფრთხილის პრინციპმა საფრთხე შეუქმნას დივიდენდების გაცემის პროცესს. შედეგების გასწორების ინტერესებიდან გამომდინარე, ისინი დამოუკიდებელნი არიან საბალანსო არჩევითობის უფლებაზე. მაგრამ ყველაზე უფრო მეტად საზრუნავია მათთვის ის, რომ კონცერნის საერთაშორისო ბალანსში ასახულმა მოგების მაღალმა მაჩვენებელმა შეიძლება გააღვივოს მათა გადასახადებზე.

მიუხედავად ამისა, საეჭვოა, რომ მომავალში ცალკეულ ბალანსებში ანგარიშგება სხვა პრინციპებით განხორციელდეს, ვიდრე ეს კონცერნის ბალანსში ხორციელდება. კონცერნის მთავარი საწარმოს მიერ განსხვავებული პრინციპებით შედგენის დადგენა ცალკეულ და კონცერნის ბალანსებში არეულობასა და დაძაბულობას იწვევს. აქციონერები და აგრეთვე გადასახადის ამკრეფნი ვერ შეეგუებიან, როცა მათ დიდი ხნის განმავლობაში „კეზავენ“ შედეგების დაბალი მაჩვენებლებით. რომლებიც ცალკეულ ბალანსებში აისახება, როცა კონცერნის ბალანსი უფრო მაღალ მოგებას აჩვენებს. აქედან გამომდინარე, ისმის კითხვა, კიდევ დიდხანს იქნება თუ არა შენარჩუნებული ანგარიშგების პრინციპების დაყოფა ცალკეულ ბალანსად და კონცერნის ბალანსად. არც ის არის სწორი, რომ შეკითხვა, თუ რა ინფორმაცია უნდა მიეცეს პარტნიორებს (საზოგადოების წევრებს) და საზოგადოებრიობას, დამოკიდებული იყოს დიდ ერთიან საწარმოდ ან კონცერნად ორგანიზების ფორმაზე.

კაპიტალის დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე, გასანაწილებელი მოგება ცალკეულ ბალანსებში სიფრთხილით უნდა განისაზღვროს. ამის დაკავშირება საერთაშორისო პრინციპებით შედგენილ ბალანსთან შეუძლებელი არ უნდა იყოს. ამისათვის კი საჭიროა ცალკეულ ბალანსებში ჯერ კიდევ განუხორციელებელი მოგებების კონკრეტული ასახვა. ეს კი უნდა ემთხვეოდეს ჩვენ ტრადიციულ საბალანსო სამართალს და ხელმიუწვდომელი უნდა იყოს დივიდენდების გადანაწილებისათვის¹¹.

წარმოების მესვეური ამბობენ, რომ ამგვარი მოგებების შეტანა მოქმედ კომპიუტერულ პროგრამაში არცთუ ისე ძნელია. მაგრამ ერთი გერმანული ანდაზისა არ იყოს: „სირთულე სწორედ წერილობითია“.

4. ღასკჰნა

გერმანიაში ჩვენ უკვე ვცდილობთ საფუძვლიანად გადავსინჯოთ ჩვენი საბალანსო სამართალი. ეს საკორპორაციო სამართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა.

როცა ახალგაზრდა იურისტი ვიყავი, მიმაჩნდა, რომ ბალანსი მხოლოდ ბუღალტერის საქმე იყო. შემდეგ კი მივხვდი, რომ ჩვენი დიდი

¹¹ იხ. იხ. Comp. Act-ის გვ. 263

საწარმოებისა და მათი მმართველების ეკონომიკურ ძლიერებას სხვაგვარად ვერ დაკვიცავთ. თუ არა ციფრებისა და ფაქტების გახსნის გზით, და რომ ეს საჯაროობა ხელს უწყობს საწარმოების უკეთ გაძღოლასა და კაპიტალის ეფექტიანობას ერთიანი ეკონომიკის განსაუვითარებლად. ცხადია, ამას მარტო წლიური ანგარიშგების შედგენა ვერ უშველის. მაგრამ მას ამ ღია სისტემაში წამყვანი როლი ენიჭება. იმედს გამოვთქვამ, რომ საჯაროობა, როგორც ზემოაღწერილი განვითარების შედეგი, მოძალადეში თავის ფუნქციებს ჩვენს ორივე ქვეყანაში უკეთ შეასრულებს.

INTERNATIONALE ENTWICKLUNGSTENDENZEN IN DER RECHNUNGSLEGUNG

BRUNO KROPFF (BONN)

Professor

I. UNTERSCHIEDLICHE ZIELE UND GRUNDPRINZIPIEN DER RECHNUNGSLEGUNG

1. GLOBALISIERUNG

Die Welt ist klein geworden. In den USA fährt man japanische Autos, in Deutschland trinkt man australischen und hoffentlich bald mehr georgischen Wein. Der Markt ist der Weltmarkt. Größere Unternehmen sind über Niederlassungen und Tochtergesellschaften weltweit tätig. Bei einem Arzneimittelhersteller wie Schering liegen mehr als 90 % der Aktivitäten im Ausland. Man finanziert sich am internationalen Kapitalmarkt und bemüht sich, seine Aktien auch im Ausland zu platzieren. Selbstverständlich macht dieser Prozess vor der Rechnungslegung nicht halt. Hier stößt er aber auf zwei unterschiedliche Bilanzphilosophien. Ihr gemeinsames Merkmal ist, dass sie die veröffentlichte Rechnungslegung betreffen. Unterschiedlich wird aber gesehen, welchem Zweck diese Rechnungslegung vorrangig zu dienen hat. Und diese Unterschiede wurzeln tief in der Entstehungsgeschichte des Bilanzrechts, aber auch in unterschiedlichen Formen der Gewinnung von Bilanzierungsgrundsätzen.

2. DIE UNTERSCHIEDLICHEN BILANZZIELE

A) KAPITALSCHUTZ

Die eine, vorwiegend auf dem europäischen Kontinent entstandene Bilanzphilosophie betrachtet als vorrangig den Kapitalschutz. Sie geht auf das Aufkommen der großen Kapitalgesellschaften in der Mitte des vorigen Jahrhunderts zurück. Der Eisenbahnbau machte es notwendig, viele kleine Kapitalgeber zu gewinnen. Sie waren bereit, mit ihrer Einlage, aber nicht darüber hinaus zu haften. Das Fehlen einer persönlichen Haftung machte es notwendig, das eingelegte Kapital als Haftungsgrundlage für die Gläubiger zu erhalten. Es war dafür zu sorgen, dass es möglichst nicht geschmälert und jedenfalls nicht als Gewinn ausgeschüttet

wurde¹. Folglich durfte die Bilanz Gewinn nur zeigen, wenn sicher war, daß er auch ausgeschüttet werden konnte, ohne das Kapital anzugreifen. Der Leitgedanke war Vorsicht.

Sie kennen die so entstandenen Bilanzierungsgrundsätze. Nur Gegenstände, also greifbare Werte gehören in die Bilanz², nicht hingegen z. B. der Ruf eines Unternehmens, sein Wissen (know how), seine Organisation und sein Kundenstamm. Der Vorsicht, aber auch der Periodenabgrenzung dient das Realisationsprinzip, nach dem Gewinne in der Bilanz nur zu berücksichtigen sind, wenn sie am Abschlußstichtag realisiert sind, während drohende Verluste sofort bilanziert werden müssen. Eine wichtige Verdeutlichung des Realisationsprinzips ist das Niederstwertprinzip, nach dem Gegenstände höchstens mit ihren Anschaffungs- oder Herstellungskosten, ggfls. abzüglich planmäßiger Abschreibungen anzusetzen sind. Also vor ihrer Veräußerung nicht höher, selbst wenn ein Wertanstieg gewiß ist, wohl aber sofort niedriger wenn ihr Wert gesunken ist. Das steht im Recht Georgiens ebenso wie in unserem Recht³.

B) INFORMATION.

Diese Grundsätze können zwar einigermaßen verhindern, dass das Haftungskapital durch Ausschüttung in Wahrheit nicht oder noch nicht erzielter Gewinne geschmälert wird. Aber welche Werte wirklich in einem Unternehmen stecken und welche Gewinne mutmaßlich zu erwarten sind, das ersieht man aus einer solchen Bilanz nicht. Anders gesagt: Kapitalschutz geht vor Information. Das ist in den USA und England, aber auch in einigen kontinentalen Ländern wie Holland anders. Hier steht im Vordergrund, daß der Jahresabschluß den Anlegern möglichst nützliche Informationen für ihre Entscheidungen liefern soll. Natürlich muß die Bilanz dazu zB Gewinnchancen zeigen, die sich ein vorsichtiger Kaufmann noch nicht als Gewinn zurechnet.

Sehr deutlich wird dieser Unterschied am Beispiel der Errichtung einer Großanlage, z. B. einer Raffinerie, die 3 Jahre beansprucht. Streng nach dem Realisationsprinzip darf der gesamte Gewinn erst im dritten Jahr bilanziell vereinnahmt werden, wenn die Anlage abgenommen und abgerechnet ist. Bis dahin kann nur die unfertige Anlage mit Material- und Arbeitsaufwand aktiviert werden. In den ersten beiden Jahren werden daher Verluste, im dritten Jahr der im Grunde auf mehrere Jahre entfallende Gewinn ausgewiesen. Die angelsächsischen Grundsätze verlangen daher, dass der erwartete Gewinn bereits in den Jahren vorher entsprechend dem Baufortschritt (percentage of completion) bilanziert wird.. Wenn

¹ So auch Art. 57. 2 des Gesetzes über die Gewerblichen Unternehmer der Republik Georgien in der am 9. Juni 1999 geltenden Fassung (im Folgenden nur: Gesetz über die gewerblichen Unternehmer).

² § 246 Abs. 1 des deutschen Handelsgesetzbuchs (HGB); Anhang 2. und 3.1 des Gesetzes über die Gewerblichen Unternehmer.

³ § 253 HGB, Anhang des Gesetzes über die Gewerblichen Unternehmer Nr. 3 bis 5.

alles gut läuft, bildet das den wirtschaftlichen Sachverhalt besser ab. Ob aber der Gewinn wirklich erzielt wird, das weiss man erst im dritten Jahr, wenn die Anlage ihre Garantieläufe mit guten Ergebnissen hinter sich hat.

C) ALLERDINGS WERDEN DIE UNTERSCHIEDE OFT ÜBERSCHÄTZT

Einerseits legt man auch in den USA Wert auf vorsichtige Bilanzierung. Was wirklich in einem Unternehmen steckt, wird auch dort nicht gezeigt. Das bilanzierte Vermögen von Coca-Cola liegt bei \$ 28 Mrd; der Marktwert beim Neunfachen. Andererseits dient auch ein Abschluß, der vom Niederschwertprinzip ausgeht, in erheblichem Umfang der Information für die Anleger und Gläubiger. Dafür sorgen z. B. in Deutschland wie in Georgien detaillierte Gliederungsvorschriften, Angaben über die angewandten Bewertungsmethoden und etwaige Änderungen sowie ein Bericht über den Geschäftsverlauf und die Lage der Gesellschaft¹. Seit 1965 ist in Deutschland auch die Bewertung unterhalb der Anschaffungs- oder Herstellungskosten, die sog. Bildung stiller Rücklagen, im Prinzip untersagt. Leider gelten dazu immer noch zahlreiche Ausnahmen, weil sog. Wahlrechte den Unternehmen einen Raum für „kreative Bilanzierung“ einräumen. Vorrangiges Bewertungsprinzip ist aber jedenfalls die Vorsicht.

3. GESETZE EINERSEITS, STANDARD-SETTER ANDERERSEITS

Noch wichtiger als die unterschiedlichen Ziele sind die unterschiedlichen Formen der Gewinnung von Bilanzierungsgrundsätzen. Im kontinentalen Recht ist die Bilanzierung weitgehend gesetzlich geregelt, bei den Mitgliedsstaaten der Europäischen Gemeinschaft zuletzt in Ausfüllung der 4. und 7. EG-Richtlinie. Gewiß gelten daneben Grundsätze, die teils auf die kaufmännische Praxis, teils auf die Berufsorganisation der Wirtschaftsprüfer zurückgehen, wir sprechen von Grundsätzen ordnungsmäßiger Buchführung. Das Wesentliche steht aber im Gesetz.

Angesehene Verfassungsrechtler meinen bei uns sogar, das müsse von der Verfassung her so sein. Wenn der Gesetzgeber die Unternehmen verpflichte, Bilanzen aufzustellen, dann müsse er auch selbst die Grundsätze festlegen, nach denen zu bilanzieren sei. Er könne diese Grundsätze nicht privaten oder internationalen Gremien überlassen, deren Entscheidungen für ihn nicht vorhersehbar seien.

Im angelsächsischen Bereich ist das anders, wobei ich mich zur Verdeutlichung auf die USA beschränke. Dort gibt es keine etwa dem Anhang des georgischen Gesetzes über die Gewerblichen Unternehmer entsprechende Kodifikation. Die Weltwirtschaftskrise Anfang der 30-er Jahre hatte aber die Notwendigkeit größerer

¹ Anhang des Gesetzes über die Gewerblichen Unternehmer Ziff. 1, 2, 7 und 10: §§ 266 ff., 275 ff., 284 ff und § 289 HGB.

Transparenz bei Börsengesellschaften bewußt gemacht. Durch den Securities Act von 1933 wurde die Securities and Exchange Commission (SEC) als Börsenaufsichtsbehörde gegründet. Heute ist das eine mächtige Körperschaft mit Zweigstellen in vielen Einzelstaaten. Sie schreibt in einem Registrierverfahren grundsätzlich detailliert vor, was Unternehmen publizieren müssen, die sich an den Kapitalmarkt wenden. Bei den Jahresabschlüssen verweist sie aber auf die sog. generally accepted accounting principles, kurz US-GAAP. Diese Grundsätze werden durch private Organisationen der Wirtschaftsprüfer entwickelt, heute durch das sog. Financial Accounting Standards Board (FASB). Das FASB hat inzwischen über 120 sog. Standards entwickelt, daneben zahlreiche Interpretationen, Bulletins und Statements. Sie werden immer wieder ergänzt und bei neu auftretenden Fragen angepaßt. Das ist ein sehr flexibles System. Es kann schneller als ein Gesetz auf die Erfindungen der Finanzleute reagieren. Die Zusammenarbeit mit der SEC ist natürlich sehr eng.

II. WELTWEITE HARMONISIERUNGSBEMÜHUNGEN VOM KAPITALMARKT HER

Dass wir heute über eine internationale Angleichung dieser beiden Systeme der Rechnungslegung nachdenken, geht in erster Linie auf die Entwicklung am Kapitalmarkt zurück. Weltweit tätige Unternehmen wollen und müssen sich auch weltweit Kapitalgeber suchen. Diese erwarten aber, dass die Nachfrager einigermaßen vergleichbare Abschlüsse präsentieren, gleichgültig wo ihr Sitz ist. Die Börsen und die Analysten drängen daher auf Vereinheitlichung. In Deutschland hat vor allem der Gang des größten deutschen Unternehmens Daimler an die New Yorker Börse für eine intensive Grundsatzdebatte gesorgt. Der amerikanische Kapitalmarkt ist der ergiebigste, die New Yorker Börse die bedeutendste der Welt. An der New Yorker Börse zugelassen zu sein, ist weltweit ein Gütesiegel und war sicher auch für den Verkauf von Daimler-Autos in den USA hilfreich. Aber die Hürden sind hoch, man muß den strengen Anforderungen der SEC genügen, und die verlangt im Prinzip - gemildert durch die Zulassung von Überleitungsrechnungen - eine Bilanzierung nach den US-GAAP. Daimler mußte daher, um in New York zugelassen zu werden, zwei Abschlüsse aufstellen, einen nach deutschen und einen nach amerikanischen Bilanzierungsgrundsätzen. Das war für das Unternehmen mühsam und für die Bilanzleser verwirrend.

Bekannt und viel diskutiert ist, daß der Daimler-Konzernabschluß 1993 nach US-GAAP einen Verlust von nahezu 1 Mrd DM aufzeigte während der deutsche Konzernabschluß vor allem durch Auflösung stiller Reserven einen Gewinn von 168 Mio DM auswies. Das hat nicht nur für viel Kopfschütteln gesorgt, sondern auch der deutschen Rechnungslegung international einen schlechten Ruf verschafft.

Die Unternehmen drängen daher auf Abschlüsse, die zugleich den

innerstaatlichen Erfordernissen entsprechen, aber auch einheitlich an allen Börsen der Welt und vor allem der USA akzeptiert werden.

Hinzu kommen weitere Gründe. Unternehmen mit Tochtergesellschaften in vielen Ländern brauchen für Steuerungs Zwecke Bilanzen nach einheitlichen Grundsätzen. Wenn Siemens den Direktoren einer deutschen und einer englischen Tochtergesellschaft am Jahresende eine Sondervergütung zahlt, die sich nach der Höhe des Gewinns bemißt, dann soll dieser Gewinn natürlich auch nach den gleichen Grundsätzen ermittelt werden. Und wer sich als kontinentales Unternehmen um Großaufträge bewirbt, möchte in seinem Angebot sein Haftungskapital vergleichbar hoch wie die angelsächsischen Mitbewerber zeigen.

III. DAS INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS COMMITTEE (IASC)

Zum Motor dieser Internationalisierung des Rechnungswesens ist das IASC mit Sitz in England geworden. Es wurde 1973 von Berufsvertretungen der Wirtschaftsprüfer aus neun Ländern - darunter Deutschland - gegründet. Seine Konzeption der Rechnungslegung hat es in einem sog. framework niedergelegt und bisher etwa 40 Standards (IAS), also Rechnungslegungsgrundsätze verabschiedet. Besonderes Gewicht hat das IASC durch ein Abkommen mit der Internationalen Vereinigung der Börsenaufsichtsbehörden IOSCO erhalten. Darin hat das IASC es übernommen, seine Standards zu überarbeiten und durch weitere Standards zu ergänzen mit dem Ziel, dass die IOSCO ihren Mitgliedern die weltweite Anerkennung der nach diesen Standards aufgestellten Abschlüsse als Voraussetzung für die Börsenzulassung empfiehlt.

Die Standards des IASC entsprechen vorwiegend dem angelsächsischen Bilanzdenken. Der Informationszweck überwiegt⁵. Das bedeutet nicht unbedingt, dass die angelsächsische Bilanzierung besser wäre, sondern hat jedenfalls auch andere Gründe. Ein solcher Grund ist, daß die Zusammensetzung des IASC angelsächsisch geprägt ist.

Sie war in den letzten Jahren außerordentlich umstritten.. Jetzt zeichnet sich eine Struktur ab, bei der ein 19-köpfiger Board aus 6 Europäern, 6 Amerikanern, 4 Mitgliedern aus dem pazifischen Raum und 3 Mitgliedern aus anderen Ländern die Arbeiten steuert⁶. Das erscheint geographisch ausgewogen, bestätigt aber die Dominanz des angelsächsischen Denkens. Denn Europa spricht ja nicht mit einer Stimme. Vielmehr stimmt sich England mit den USA, Kanada, Australien und Neuseeland in einer besonderen Gruppe („G 4 + 1“) ab.. Man muß also annehmen, daß der künftige

⁵ S. 12 des IAS-framework. „The objective of financial statements is to provide information about the financial position, performance and changes in the financial position of an enterprise that is useful to a wide range of users in making economic decisions“.

⁶ Die Einzelheiten der z. Zt. laufenden Nominierung, an der auf deutscher Seite Herr Baumann (Siemens) mitwirkt, sind über das Internet (www.iasc.org.uk) zu verfolgen.

Board bei der Berufung der Mitglieder des Standard-Setting Board, des eigentlichen Arbeitsgremiums, überwiegend das angelsächsische Denken berücksichtigt. Dieses Arbeitsgremium soll aus 12 hauptamtlichen und 2 nebenamtlichen Mitgliedern bestehen. Selbstverständlich sind die Arbeitssprache und der Originaltext der Standards englisch. Kein Wunder daher, daß sich M. Turner, Chief Accountant der SEC, bereits enthusiastisch für diese Struktur ausgesprochen hat, während Karel van Hulle, der in der Brüsseler Kommission das europäische Bilanzrecht vertritt, sie empört als „Witz“ bezeichnet.

Der viel gewichtigere Hintergrund ist, dass die IAS-Standards vor allem für Börsengesellschaften bestimmt sind und ihre Akzeptanz entscheidend von den Börsen, also von der IOSCO abhängt. Und in ihr spricht wiederum die SEC das entscheidende Wort. Die USA sind nun einmal mit rd. 50 % am Volumen des globalen Kapitalmarktes beteiligt, Großbritannien mit rd. 15 %.

Trotz der gleichen Bilanzphilosophie, die die „decision usefulness“ zum Prüfstein macht, bestehen aber zwischen den IAS und den US-GAAP noch immer wesentliche Unterschiede, nach Meinung des FASB sogar in etwa 200 Punkten⁷. Für den Geschmack der Amerikaner belassen die IASC zuviel Raum für Ermessensentscheidungen. Sie halten auch nichts von der Vorstellung der IAS, dass man unter Berufung auf das true and fair-view-Prinzip auch einmal von einem Standard abweichen kann.

Zusammenfassend also: Der Kapitalmarkt drängt auf informative und vergleichbare Abschlüsse. Welchen Anforderungen sie genügen müssen, wird z.Zt. durch zwei Standardsetter, das IASC und das amerikanische FASB vorgegeben. Sie folgen tendenziell angelsächsischen Vorstellungen, weisen aber jedenfalls z.Zt. noch untereinander deutliche Unterschiede auf.

IV. REAKTION IN „EUROPA“

1. ÖFFNUNG FÜR INTERNATIONALE BILANZGRUNDSÄTZE

Bei der Europäischen Kommission in Brüssel hat man schnell erkannt, daß der Drang der europäischen Unternehmen an den internationalen Kapitalmarkt nicht aufzuhalten ist. Ursprünglich hat man wohl eine europäische Gegenposition aufbauen und über bilaterale Abkommen die wechselseitige Anerkennung der Abschlüsse an den Börsen erreichen wollen. Das war unrealistisch. Inzwischen ist die Kommission bereit, die EG-Bilanzrichtlinien für eine Anwendung internationaler Bilanzierungsgrundsätze zu öffnen.. Die Arbeiten dazu haben begonnen. Dabei will die Kommission aber nicht etwa diejenigen Unternehmen,

⁷Accountancy, Nov. 99 S. 5, Accountant, Nov. 99 S. 1.

die nach internationalen Grundsätzen bilanzieren, von einer Bilanzierung nach den EG-Richtlinien freistellen. Sie will vielmehr die Richtlinien selbst so ändern, daß sie eine Bilanzierung nach internationalen Grundsätzen erlauben. Das ist natürlich ein ehrgeizigeres Vorhaben.

Bei ihrer Absicht, die Konzernrechnungslegung für internationale Grundsätze zu öffnen, bevorzugt die Kommission bisher eindeutig die IAS. Abschlüsse nach den US-GAAP sollen allenfalls vorübergehend bis zu einer Anerkennung der IAS durch die IOSCO genügen. Ähnlich hat sich ein im Oktober 1999 vorgelegtes Positionspapier der Vereinigung der Europäischen Wirtschaftsprüfer FEE geäußert. Auch die europäischen Unternehmen tendieren stark zu den IAS. Der Grund ist einmal, daß die IAS jedenfalls z. Zt. noch flexibler sind. Vor allem meint man, auch künftig bei ihnen noch einen gewissen europäischen Einfluß ausüben zu können und nicht dem FASB als einzigen Standardsetter ausgeliefert zu sein. Für die US-GAAP optieren im wesentlichen Unternehmen, die an der New Yorker Börse notiert sind oder damit in absehbarer Zeit rechnen. Das sind in Deutschland nur relativ wenige Gesellschaften. Anfang 1999 waren an der New Yorker Börse 6 deutsche Unternehmen zugelassen, hingegen 73 südamerikanische, 62 kanadische, 43 englische und je 11 japanische, französische und italienische Gesellschaften.

2. BESCHRÄNKUNG AUF DEN KONZERNABSCHLUß

Erleichtert wird die Öffnung für internationale Grundsätze dadurch, daß man sich dabei zunächst beschränken will auf den Konzernabschluß. Warum diese Beschränkung auf den Abschluß der Unternehmensgruppe, der ja auch im Recht Georgiens⁴ vorgeschrieben ist? Einerseits lag bei ihm bisher für die Praxis das Hauptproblem. Denn praktisch wenden sich nahezu ausschließlich Gesellschaften an den Kapitalmarkt, die an der Spitze einer solchen Unternehmensgruppe stehen. Die Börsen verlangen dann nur den Konzernabschluß, bei einer Zulassung in den USA also den Konzernabschluß nach US-GAAP.

Andererseits ist es aber auch beim Konzernabschluß leichter, auf eine vorsichtige Bilanzierung im Interesse des Kapitalschutzes zu verzichten. Denn der Konzernabschluß dient nicht unmittelbar dem Kapitalschutz. Was als Gewinn ausgeschüttet werden kann, bestimmt sich nicht nach dem Konzernabschluß, sondern nach dem Einzelabschluß. Sie ersehen schon daraus, daß eine Übernahme internationaler Grundsätze für den Einzelabschluß sehr viel schwieriger wäre. In einigen Ländern, vor allem in der Bundesrepublik kommt hinzu, daß der Einzelabschluß grundsätzlich auch für die steuerliche Gewinnermittlung

⁴ Art. 17.3 b des Gesetzes über die gewöhnlichen Unternehmer.

maßgebend ist. Natürlich besteht daher bei den Unternehmen die große Sorge, daß eine weniger vorsichtige Gewinnermittlung zu höheren Steuern führen wird. Auf dieses gerade für Deutschland sehr schwierige Thema will ich hier nicht weiter eingehen.

V. REAKTION IN DER BUNDESREPUBLIK UND IN GEORGIEN.

Es wird in Georgien interessieren, wie man in der Bundesrepublik auf diese Entwicklung reagiert hat.

1. Zunächst hat man einen deutschen Standard-Setter als privatrechtlichen Verein geschaffen, das Deutsches Rechnungslegungs Standards-Committee DRSC. In ihm sind Unternehmen, Wirtschaftsprüfer und Hochschulen vertreten. Seine Kosten trägt die Wirtschaft. Das DRSC soll auch das Justizministerium beim Erlass von Rechnungslegungsvorschriften beraten und die Bundesrepublik in internationalen Standardisierungsgremien vertreten, also vor allem im IASC. Seine Hauptaufgabe werden jedoch Empfehlungen, also Standards sein, allerdings gegenwärtig nur von Standards im Bereich der Konzernrechnungslegung. Dass der Einzelabschluß ausgenommen ist, hängt natürlich mit seiner schon erwähnten steuerlichen Bedeutung zusammen.

2. Auch die zweite Reaktion des deutschen Gesetzgebers betrifft nur den Konzernabschluß. Ähnlich wie in anderen Europäischen Ländern, z. B. Frankreich, befreit der neue § 292 a HGB börsennotierte Unternehmen von der Aufstellung eines Konzernabschlusses nach deutschem Recht, wenn sie einen Konzernabschluß nach, wie es dort heisst, international anerkannten Rechnungslegungsgrundsätzen aufstellen. Gemeint sind natürlich IAS und US-GAAP. Allerdings gilt diese Befreiung nur unter zwei weiteren sehr problematischen Voraussetzungen. Erstens muß der Abschluß auch „im Einklang“ mit den EG-Richtlinien stehen, natürlich, denn diese Richtlinien binden ja die Bundesrepublik. Zweitens muß er einem Abschluß nach dem deutschen Handelsgesetzbuch gleichwertig sein, was immer das heissen mag.

Einzelheiten will ich Ihnen ersparen. Lassen Sie mich nur zusammenfassend sagen, daß wir den gegenwärtigen Zustand als sehr unbefriedigend ansehen. Nebeneinander und in der gleichen Branche gibt es Konzernabschlüsse nach HGB, nach IAS und nach US-GAAP. Schon das schafft Verwirrung und gefährdet die Vergleichbarkeit. Das Erfordernis, daß der Abschluß außerdem im Einklang mit der 7. Richtlinie stehen muß, wird zunehmend unerfüllbar. Denn die Standards von IAS und US-GAAP widersprechen mehr und mehr den auf Kapitalschutz ausgerichteten EG-Richtlinien. Die Abschlußprüfer testieren teilweise eine Übereinstimmung mit den IAS, die garnicht voll gegeben ist

Der Gesetzgeber war sich dieser Problematik bewußt. Er hat die Geltung von §

292 a HGB bis zum 31. 12. 2004 befristet. Ob wir wirklich bis dahin zu einer Neuregelung kommen, bleibt abzuwarten. Daß ein grundsätzliches Überdenken des Bilanzrechts notwendig ist, steht in allen europäischen Ländern außer Frage.

3. In Deutschland ist man also nicht so weit gegangen wie in Georgien, das - wenn ich recht unterrichtet bin - die Anwendung der IAS für Aktiengesellschaften ab dem 1. 1. 2000 und für andere Unternehmen - ausgenommen Kleinunternehmen - ab dem 1. 1. 2001 vorsieht. Und zwar sollen sie sowohl auf den Konzernabschluß wie auch auf den Einzelabschluß angewandt werden. Daneben scheinen allerdings auch die Bilanzierungsregeln im Anhang um Gesetz über die Gewerblichen Unternehmen weiterzugeschoben, die - wie schon erwähnt - den Kapitalschutz in den Vordergrund stellen. Es ist für uns von besonderem Interesse, wie dabei die Widersprüche zwischen den beiden Systemen harmonisiert werden. Auch wird zu diskutieren sein, ob sich für die georgischen Unternehmen aus den ja ständig weiterentwickelten, im Umfang auf Börsengesellschaften zugeschnittenen und zunächst nur in englischer Sprache vorliegenden IAS Anwendungsprobleme ergeben.

VI. AUSBLICK

Ein bekannter deutscher Bankier, Herr Abs, pflegte auf die Frage nach der weiteren Entwicklung zu antworten, er habe sich noch nie bei Voraussagen geirrt, weil er noch nie welche gemacht habe. Wenn man über Entwicklungstendenzen des Bilanzrechts spricht, darf man sich aber nicht ganz vor Prophezeiungen drücken.

1. WEITERE ENTWICKLUNG IM INTERNATIONALEN BEREICH

Für Deutschland ist besonders wichtig, ob es zu einer Anerkennung der IAS-Standards durch die IOSCO kommt. Ursprünglich war sie für 1998 vorgesehen. Jetzt meint man, sie könne sich durchaus noch bis 2005 hinziehen. Die SEC hat dazu vor wenigen Tagen (am 16. Februar 2000) einen umfangreichen Fragebogen mit der Bitte um Meinungsäußerungen veröffentlicht⁹. Ob es zu einer Anerkennung kommt, ist für mich völlig offen. Aus der starken Position des größten Kapitalmarktes der Welt heraus kann die SEC es sich leisten, den Zugang von der Beachtung der US-GAAP abhängig zu machen, während die europäischen Börsen US-Abschlüsse ohne weiteres akzeptieren.

Im Interesse dieser Anerkennung werden sich IAS und FASB-Standards wohl weiter aufeinander zu bewegen. Sie werden sich aber auch gleichzeitig weiter vom kontinentalen Konzept des Kapitalschutzes entfernen. Ich nenne dazu nur als Stichworte: Trend zur

⁹ Im Internet unter <http://www.sec.gov/news/extra>.

Bilanzierung zu Zeitwerten (fair value) zB für Finanzinstrumente¹⁰ und vermietete Grundstücke und Gebäude (investment properties) sowie Aktivierung von Forschungs- und Entwicklungskosten.

2. KONZERNABSCHLÜSSE

Bei den Großunternehmen wird der Trend zu Konzernabschlüssen nach internationalen Grundsätzen zunehmen. Sie wollen jedenfalls ihren Konzernabschluß, der ja für die Praxis der eigentliche Publizitätsträger ist, nach international üblichen und an den Börsen überall akzeptierten Grundsätzen aufstellen können. Möglichst sollten dies einheitliche, auch von der SEC akzeptierte Grundsätze sein. Man hofft also auf eine Anerkennung der IAS durch die IOSCO. Internationale Rechnungslegungsgrundsätze werden sich daher jedenfalls für Konzernabschlüsse durchsetzen. Die EG-Richtlinien und die einzelstaatlichen Vorschriften über den Konzernabschluß werden so geändert werden, daß der Konzernabschluß nach IAS, vielleicht auch US-GAAP aufgestellt werden kann und daneben kein zweiter Konzernabschluß nach nationalen oder EG-Bilanzierungsgrundsätzen erforderlich ist.

In Deutschland wird wohl als erstes die derzeitige Beschränkung des § 292 a HGB auf die Zulassung der IAS für „die Konzernabschlüsse von Börsengesellschaften“ fallen. Möglicherweise beschränkt sich das Gesetz künftig für den Konzernabschluß auf ein relativ flexibles Gerippe von Grundnormen. Die Ausfüllung könnte dann auch auf dem Kontinent Standards überlassen bleiben, die die IAS-Grundsätze übersetzen, auslegen und konkretisieren. Man könnte sich dazu auch einen Standard-Setter auf der EG-Ebene vorstellen. Aber Brüssel will sich jedenfalls z. Zt. darauf beschränken, die europäische Entwicklung zu koordinieren und kontrollieren.

Zweifelhafter ist, ob der internationale Konzernabschluß künftig jedenfalls für größere Konzerne mit einer börsengängigen Obergesellschaft obligatorisch wird. Im Grundsatz halte ich dies für wahrscheinlich, wenngleich kleineren Konzernen gewiß Vereinfachungen zugestanden werden.

3. EINZELABSCHLUSS

Ganz anders als die Großunternehmen sieht dies die Masse der kleinen und mittleren Gesellschaften. Ihre Hauptsorge ist, daß internationale Rechnungslegungsgrundsätze auch auf den für sie wichtigen Einzelabschluß durchschlagen könnten. Die

¹⁰ Durch IAS 39 wird die Zeitbewertung für bestimmte Finanzierungsinstrumente zwingend vorgeschrieben.

Geschäftsführungen möchten aber die Begrenzungen der Gewinnausschüttung durch das Vorsichtsprinzip nicht gefährdet sehen. Sie hängen im Interesse der Ergebnisglättung auch an den geltenden Bilanzierungswahlrechten. Am größten ist natürlich ihre Sorge, daß ein höherer Gewinnausweis in internationalen Konzernabschlüssen steuerliche Begehrlichkeiten weckt.

Trotzdem ist zweifelhaft, ob es auf die Dauer dabei bleiben kann, daß im Einzelabschluß nach anderen Grundsätzen Rechnung gelegt wird, als im Konzernabschluß. Es muß weiterhin verwirren und auch rechtlich zu Spannungen führen, wenn eine Konzernobergesellschaft das Ergebnis im Einzelabschluß nach ganz anderen Grundsätzen ermittelt als in ihrem Konzernabschluß. Die Aktionäre, aber auch die Steuer werden sich auf die Dauer nicht mit niedrigeren Ergebnissen im Einzelabschluß abspesen lassen, wenn der Konzernabschluß einen höheren Gewinn ausweist. Es erscheint daher zumindest fraglich, ob das Auseinanderfallen der Rechnungslegungsprinzipien zwischen Einzelabschluß und Konzernabschluß auf Dauer durchzuhalten ist. Es kann auch nicht richtig sein, daß die Frage, welche Informationen den Gesellschaftern und der Öffentlichkeit zu geben sind, von der Organisation als grosses Einheitsunternehmen oder als Konzern abhängt.

In Deutschland wird aber die Meinung vertreten, daß der Einzelabschluß weiterhin im Interesse des Kapitalschutzes den ausschüttbaren Gewinn vorsichtig ermitteln muß. Es dürfte nicht unmöglich sein, dies mit einer Bilanzierung nach internationalen Grundsätzen zu verbinden. Dazu müßten im Einzelabschluss die noch nicht realisierten Gewinne im Sinne unseres traditionellen Bilanzrechts erfaßt, gesondert ausgewiesen und gegen eine Ausschüttung gesperrt werden¹¹.

Die Betriebswirte sagen, daß die Erfassung solcher Gewinne über das richtige Computerprogramm nicht übermässig aufwendig sei¹². Aber ein deutsches Sprichwort sagt: Der Teufel steckt im Detail.

4. ZUSAMMENFASSEND:

In Deutschland sind wir also dabei, unser Bilanzrecht grundsätzlich zu überdenken. Das ist eine für das Gesellschaftsrecht wichtige Aufgabe. Als junger Jurist fand ich, dass Bilanzen nur etwas für Buchhalter sind. Inzwischen habe ich begriffen, dass die wirtschaftliche Macht unserer großen Unternehmen und ihrer

¹¹ So im Grundsatz auch s 263 des englischen Comp. Act.

¹² Praktisch würden dies vor allem die Gewinne aus der Aktivierung von Forschungs- und Entwicklungsaufwand, aus der Teilvereinnahmung der Gewinne aus langfristigen Aufträgen vor Abrechnung, aus dem Ansatz von Beteiligungen und Finanzinstrumenten zum Zeitwert und die Abzinsungsgewinne bei Rückstellungen sein.

Manager durch nichts so wirksam kontrolliert und gegen Mißbrauch gesichert werden kann, wie durch die Offenlegung der Zahlen und Fakten. Und dass diese Publizität aber auch besonders nachdrücklich auf eine gute Führung der Unternehmen und den wirksamen Einsatz von Kapital im Interesse der Gesamtwirtschaft hinwirkt. Dazu genügen natürlich nicht allein die Jahresabschlüsse, aber sie sind In diesem Publizitätssystem ein tragender Pfeiler. Ich hoffe, daß sie als Folge der geschilderten Entwicklung künftig ihre Aufgaben in unseren beiden Ländern noch besser erfüllen können.

საკანონმდებლო რეგულირება ცხოვრებისეულ რეალობებს უნდა შეესაბამებოდეს

პანო ჩხაიძე (თბილისი)

საინვესტიციო კომპანიის “ვანო და კომპანია” სამეთვალყურეო
საბჭოს თავმჯდომარე

მადლობელი ვარ ამ თბილი და საინტერესო შეხვედრისათვის, რომელიც ორგანიზებულია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ბატონ ლადო ჭანტურიასა და გერმანელი ექსპერტების მიერ.

როგორც ბატონმა პროფესორმა კარსტენ კლაუსენმა ბრძანა, იურიდიული უზრუნველყოფა ეკონომიკური რეალობის მოთხოვნებს არ უნდა ჩამორჩებოდეს და ძალიან არც უნდა უსწრებდეს.

მიედივართ დიდი ნაბიჯებით და ხანდახან გვერდზე გვრჩება კონკრეტული დეტალები, მომენტები, რომელთა გარეშე პრაქტიკულ მიზანს ვერ ვაღწევთ.

ბოლოში უკან დაბრუნება გვიწევს გამორჩენილი მომენტის საძებრად. მე არ ვამბობ, რომ ძალიან უნდა დავწვრილმანდეთ, მაგრამ არც აუცილებელი უნდა გამოგვჩქეს.

ასეთი მომენტი, ხშირად, როგორც წესი, არსებული ეკონომიკური გარემოს მზად არყოფნა იურიდიულად გამართული ნორმატიული ბაზის მისაღებად. ალბათ, ყოველ კეთილ საქმეში, კარგ წამოწყებაში, აუცილებელია გათვლილი იყოს როგორც საწყისი, ისე შემდგომი ფინანსური უზრუნველყოფა, საფონდო ბაზრის შემთხვევაში – ფინანსური თვითუზრუნველყოფა. მაგალითად, იურიდიული ტექნიკისა და პრაქტიკული თვალსაზრისით საუკეთესოდ გაკეთებული კანონები მეწარმეთა ან ფასიანი ქაღალდების შესახებ თავის ძირითად, უმთავრეს, კორპორაციული მართვის რეგულირების ნაწილში, ითვალისწინებს მთელი რიგი ინსტიტუტების არსებობის აუცილებლობას. რომ არ მოვიყვანო “კვერცხისა და ქათმის” მსგავსი უამრავი მაგალითი, მოკლედ ვიტყვი: დარწმუნებული ვარ. თავდაპირველად, ოდნავ, იმდენად

მანც ლევიდური უნდა იყოს საფონდო რესურსი, რომ სხვა ყველა წამოწყებას შემდეგ აზრი მიეცეს.

თუ არ იქნა საკმარისად საესე და ლევიდური ფასიანი ქაღალდების ბაზარი. ანარიცხები ვერ შეინახავს რეგისტრატორების, აუდიტორების, დეპოზიტარების, სატრასტო საქმიანობის და თვით ბირჟის ინსტიტუტებს. თვით ფასიანი ქაღალდების კომისიის დაფინანსებაც პრობლემაა.

გრანტების ფონზე ამ პრობლემის სიმწვავეს ვერ ვგრძნობთ, მაგრამ რომ დამთავრდება ხელოვნური დაფინანსება, ეს ინსტიტუტები თავს ვეღარ შეინახავენ. მაშინ კი ძველი, წითელი დირექტორები სანატრული გაგვიხდება. აქ ვხედავ მე მთავარ საშიშროებას.

დღეს მთელი ენერგია უნდა მოხმარდეს საფონდო ბაზრის რეალურ და სასწრაფო ამოქმედებას. თუ დაგვიანდა, ეშიშობ, მოვახდენთ რეფორმის საუკეთესო მიზნების, მათ შორის ბუმბერაზი იურისტების მიერ ბრწყინვალედ და უნაკლოდ შემუშავებული კანონების დისკრედიტაციას. ანუ რაში გამოდგება წამალი, რომელიც სიყვდილის შემდეგ დაიწყებს მოქმედებას. მაგალითად, შეხვედრაზე სერიოზულ პრობლემად გაიღერა, რომ სააქციო საზოგადოებები თავს არიდებენ ანგარიშვალდებულებას, მსხვილი აქციონერების მხრიდან აქციონერთა რიცხვის 100-ზე ქვემოთ შემცირებით. ასეთი რანგის პრობლემები მე პრობლემად საერთოდ არ მიმაჩნია. ჩვენს კომპანიას 700-მდე სხვა სააქციო საზოგადოების აქციათა პაკეტები აქვს საკუთრებაში. ნება მომეცით ვიხუმრო. თითოეულ სააქციოს 100-100 აქცია თითო-თითოდ რომ გავაჩუქოთ, ჩვენი გადაწყვეტილება კი ფასიანი ქაღალდების კომისიას ვაცნობოთ, ყველა შეიდასივებს უცებ ანგარიშვალდებულს გავხდით. ეს პრობლემა ასე იოლად შეიძლება გადაწყდეს ნებისმიერი სააქციო საზოგადოების ნებისმიერი მცირეპროცენტიანი აქციონერის მხრიდან. მოკლედ, ეს არაა პრობლემა. მთავარ პრობლემაზე ზემოთ ვისაუბრეთ, მაგრამ გადაწყვეტაა ძნელი.

ჩვენ უკვე ვისწავლეთ, რომ ყველაფერი ერთად არ კეთდება. სპილო ნაჭერ-ნაჭერ უნდა შეეჭამოთ. ეშიშობ, რომ ჭამას ვისწავლით. წინსაფარსაც გავიყუთებთ, მაგრამ სპილო ხომ აფრიცაშია. ასეთი მომზადების შემდეგ, პირველი ნაჭრის შეჭმამდე, ნერწყვა არ დაგვახრჩოს.

ბოდიშს ვიხდი, რომ ცოტა წინაა გავეურიე. მაგრამ დისკუსიების მთავარ მოვალეობად მიმაჩნია. წინასწარ გავაშიშვლოთ შესაძლო საშიშროებები.

ბატონი ლადო დამემოწმება, რომ წიწკა ხანდახან აუცილებელია და კერძს ძალიან გემრიელს ხდის ხოლმე, თუმცა გემოვნებასაც გააჩნია.

მოკლედ, კორპორაციული მართვის ქვაკუთხედის, მცირე აქციონერთა (ისევე, როგორც მსხვილი ინვესტიორების) უფლებების დაცვის საუკეთესო და უალტერნატივო გარანტად, აუცილებელ წინაპირობად საფონდო ბაზრის ლიკვიდურობა მიმაჩნია.

შექმნილი კანონები ბაზრის ლიკვიდურობას ვერ უზრუნველყოფს, ბაზრის არარსებობის პირობებში კი კანონები არავის სჭირდება.

აღბათ, ჩაითვლება, რომ გაცედი სიმპოზიუმის თემას. იურისტებმა საუკეთესო კანონები გვაჩუქეს. რათა ჩვენში ახალმა საზოგადოებრივმა ურთიერთობებმა ცივილიზებული სახე მიიღოს, ხოლო მათი ცხოვრებაში ამოქმედების ხელის შემშლელი ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემები სულ სხვა, ცალკე თემაა.

უდიდესი თავხედობა იქნებოდა, აქ წარმოდგენილ უმაღლესი რანგის იურისტებს მოეთხოვოთ (არა თუ მოთხოვნა, თხოვნაც კი უხერხულია) ახლა უკვე ისეთ საკითხებში დახმარება, რაც მათ არ ეხებათ.

ისეთი საზოგადოების წინაშე ვსაუბრობ, იმედი მაქვს გამიგებთ. თან არც მთლად ისეა საქმე, რომ ხსენებული პრობლემის გადაწყვეტა სხვა განზომილებაში, ასე ეთქვას, კოორდინატთა სხვა სისტემაში იყოს საძებნი.

მართლა ჭიანჭველები ხომ არ ვართ, გონივრულად და ღონიერად ვიშრომით, ვაშენოთ და შედეგით ვერ ვისარგებლოთ, რადგან ვერ ვხედავდეთ, რომ ბუთხუზა ბავშვი გრძელი ჯოხით გვიფუჭებს ნამუშევარს. ჩემი წარმოდგენით, ხელის შემშლელ ბავშვად – ჩვენივე ხელისუფლებაში სათანადოდ სიღრმისეული, სისტემური ეკონომიკური აზროვნების დეფიციტი და ჯოხად – შესაბამისად, არასრულყოფილი ბიუჯეტი და პრივატიზაციის პროცესი მიმაჩნია. პრობლემა, პრინციპში, იოლი დასაძლევია. თუ ჩვენი კეთილისმყოფელი უმაღლესი რანგის იურისტები კიდევ უფრო დაგვაეალებენ. თავიანთი ავტორიტეტის გამოყენებით ასეთივე უმაღლესი რანგის ეკონომისტებს მოიწვევენ ამ პრობლემის ამ კუთხით გადასაწყვეტადაც, ჩვენი, ამა თუ იმ რიგითი მომხმარებლის, მოსაზრებებიც იქნება მოსმენილი, ეფიქრობ, პრაქტიკული საბოლოო შედეგიც სწრაფად იქნება მიღწეული.

საქართველოს ცხოვრებაში მთელი სისავსით ამოქმედდება ეს. მართლაც ბრწყინვალე, კანონები, რომლებიც დღეს თითქოს ცხოვრები-

დან გარიყულია. დაუძლეველად რომ მეჩვენებოდეს და არ ვხედავდე პოსტსოციალისტური სიერცისათვის დამახასიათებელი ამ ურთულესი ზოგადი პრობლემის გადაწყვეტის კონკრეტულ მექანიზმებსაც. ამ საკითხის წამოწეკით ნამდვილად არ მოგაცდენდით. ასეთი შეხვედრები საუკეთესო საშუალებაა, რათა მომავალში სულ უფრო კონკრეტულად, გასაგებად და თავისუფლად შევძლოთ საუბარი, შევძლოთ, ერთმანეთს გავაცნოთ ჩვენ-ჩვენი აზრით უფრო მოკლე გზა საერთო მიზნისაკენ.

პარლამენტის წევრი – სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი

გიორგი ბერიშვილი (თბილისი)

საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის ემისიებისა
და ემიტენტთა დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

ამჟამად მიმდინარეობს ფართო დისკუსია იმის შესახებ, შეიძლება
თუ არა პარლამენტის წევრი იყოს იმავდროულად სააქციო საზოგადოების
სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი?

არგუმენტები PRO:

– პარლამენტის წევრებისათვის სააქციო საზოგადოების სამეთვალ-
ყურეო საბჭოს წევრობის აკრძალვა გამოწვეულია შეცდომით კანონში
„პარლამენტის წევრის სტატუსის შესახებ“, რადგან „მეწარმეთა შე-
სახებ“ კანონი ამ საქმიანობას არ თვლის სამეწარმეო.

– სააქციო საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭოს წევრობა არ
წარმოადგენს სამეწარმეო საქმიანობას, იგი უფრო ახლოა კონსულტი-
რებასთან და, შესაბამისად, ნებადართული უნდა იყოს.

არგუმენტები CONTRA:

– „მეწარმეთა შესახებ“ კანონში მუხლებს, რომლებიც ეხებიან სა-
აქციო საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის უფლება-მოვალე-
ობებს, უკავიათ 3 გვერდი და მათი უბრალოდ გადაკითხვაც კი გვერდ-
მუხლებს, რომ ეს საქმიანობა წარმოადგენს ეკონომიკური სუბიექტის
მართვაში, უფრო მეტიც, სტრატეგიულ მართვაში უშუალო მონაწილეობას,
ხოლო სააქციო საზოგადოების სტრატეგიულ მართვაში მონაწილეობის
ჩვეულებრივ კონსულტირებასთან გაიგივება არასერიოზულად ჟღერს.

– კანონებში „მეწარმეთა შესახებ“ და „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის
შესახებ“, აგრეთვე „ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა“ კოდექსში
მრავლადაა ანგარიშვალდებული სააქციო საზოგადოების სამეთვალყურეო
საბჭოს წევრების პასუხისმგებლობის საკითხები. რაც პარლამენტის
წევრის იმუნიტეტის მქონე პირისათვის მიუღებელია.

– არგუმენტაცია PRO ადვილად შეიძლება გამოდგეს იმისათვის, რომ ანალოგიური ნებაართუა მიეცეს „საჯარო სამსახურის შესახებ“ კანონის დაქვემდებარებულ პირებსაც, რაც საერთოდ ეჭვქვეშ აყენებს საკორპორაციო მართვის პრინციპებს ინფორმაციის გახსნილობის უზრუნველყოფისა და ინსაიდერული ვაჭრობის აღკვეთის სფეროში.

– იმუნიტეტით აღჭურვილი პარლამენტარი, რომელიც იმავედროულად სამეთვალყურეო საბჭოს წევრია, სხვა წევრებთან შედარებით უფრო პრივილეგირებულ მდგომარეობაშია, რადგან კანონმდებლობით გათვალისწინებული სოლიდარული პასუხისმგებლობის დადგომის შემთხვევაში მის მიმართ ამ პასუხისმგებლობის მიყენება შეუძლებელია და ა.შ. იმედი გვაქვს, რომ ასეთი რამ არ მოხდება. უფრო მეტიც, ალბათ, უკვე დროა ვიფიქროთ ტრასტების ინსტიტუტის ჩამოყალიბებაზეც, რათა ხელისუფლების (პირველი, მეორე და მესამე შტოს) წარმომადგენლებს აეკრძალოთ კორპორაციების მართვაში არათუ პირდაპირი (სამეთვალყურეო საბჭოს წევრობით), არამედ ირიბი (ხმის უფლების გამოყენება საერთო კრებაზე) მონაწილეობის მიღება.

1. საწესდებო კაპიტალი – კაპიტალის მართაღმართი სახეობა?

სააქციო კაპიტალის კლასიფიკაცია

– ნებადართული კაპიტალის (AUTHORIZED STOCK), რომელიც ფიქსირებულია ინკორპორირების ხელშეკრულებაში (ARTICLES OF INCORPORATION) (რომელსაც კომპანიის საჯარო კომპანიაღ, ანუ კორპორაციად გარდაქმნის შემთხვევაში, უერთდებიან სხვა აქციონერებიც) და წარმომადგენს საკმაოდ შორეულ მომავალში მისაღწევ დონეს, ოდენობას განსაზღვრავს აქციონერთა კრება.

– დროის ყოველ მომენტში ნებადართული კაპიტალი შედგება ორი ნაწილისაგან – გამოშვებული (ISSUED) და არგამოშვებული (UNISSUED) კაპიტალი. გამოშვებული (ქართულად ხშირად იხმარება ტერმინი „გაცხადებული“) კაპიტალის ოდენობის განსაზღვრა სამეთვალყურეო საბჭოს პრეროგატიუაა. ამ აქციების მორიგი პორციის გაყიდვის განრიგს კი, ჩვეულებრივ, დირექტორები ადგენენ და ახორციელებენ.

– გამოშვებული კაპიტალი, თავის მხრივ, შედგება განთავსებული (OUTSTANDING) და გამოსყიდული ანუ სახაზინო (TREASURY STOCK) კაპიტალისაგან. განთავსებული კაპიტალია ის, რომელიც იძლევა დივიდენდების მიღებისა და ხმის მიცემის უფლებას. სახაზინო

კაპიტალი იქმნება კორპორაციის სპეციფიკური მიზნებისათვის და გაქცეუნილია გასაუქმებლად ან ხელახლა გასაყიდად.

ამგვარად, როგორც ეხედავთ, კაპიტალის სახეობათა იერარქია საკესებით შეთანხმებულია კორპორაციის მართვის იერარქიასთან.

კაპიტალის ცნება „მეწარმეთა შესახებ“ კანონში

– ფაქტობრივად კანონი ცნობს კაპიტალის ერთადერთ სახეობას – ე.წ. საწესდებო კაპიტალს, რომელიც თავის თავში აერთიანებს ზემოხსენებული კლასიფიკაციიდან, ერთი მხრივ, ნებადართულ კაპიტალსა (ლიქსირდება წესდებაში და, შესაბამისად, მის ოდენობას განსაზღვრავს აქციონერთა საერთო კრება) და, მეორე მხრივ, განთავსებულ კაპიტალს (რეგისტრაციიდან საკმაოდ მცირე დროში უნდა მოხდეს მისი სრულად გამოსყიდვა. გამოუსყიდავი ნაწილი ექვემდებარება გაუქმებას და, შესაბამისად, უნდა მოხდეს მისი შემცირებული რაოდენობის ხელახალი რეგისტრაცია. საწესდებო კაპიტალის ნებისმიერი ცვლილება შემდგომში. ასევე, ექვემდებარება რეგისტრაციას).

– სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ კანონში გვხვდება კაპიტალის სხვა სახეობების დეფინიციაც („ნებადართული კაპიტალი“ და „პირობითი კაპიტალი“), მაგრამ მათი გამოყენება ფაქტობრივად შეუძლებელია „საწესდებო კაპიტალის“ ზემოხსენებული „ყოვლისმომცველი“ ხასიათის გამო.

– სააქციო საზოგადოების მიერ ფასიანი ქაღალდების შეთავაზება, თუ განსაზღვრული ემისიის მოცულობა აღემატება არსებულ „საწესდებო“ კაპიტალს, კანონის ფარგლებში შეუძლებელიც კია, რადგან, ერთი მხრივ, საწესდებო კაპიტალის მომავალი რაოდენობა უნდა აისახოს წესდებაში და, შესაბამისად, მოხდეს მისი რეგისტრაცია და, მეორე მხრივ, რეგისტრაციისას უკვე შეესებული უნდა იყოს მისი არანაკლებ ნახევრისა, რაც შეუძლებელია და რაშიც მარტივი არითმეტიკული გამოთვლა გვარწმუნებს.

– არსებობს სხვა გზაც: კანონის 59-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ამბობს, რომ „საერთო კრებას შეუძლია მოახდინოს კაპიტალის გაზრდა... ნებადართული კაპიტალის ფორმით, ე.ი. დირექტორები უფლებამოსილნი არიან სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობით მომავალი ხუთი სამეურნეო წლის განმავლობაში (!!!) საზოგადოების საწესდებო კაპიტალი მთლიანად ან ნაწილობრივ გაზარდონ...“ მაგრამ ამ შემთხვევაში, რადგან საწესდებო კაპიტალის ნებისმიერი ცვლილება უნდა აისახოს

წესდებაში, ხოლო ცვლილებებზე წესდებაში (კერძოდ, საწესდებო კაპიტალში) უფლებამოსილია მხოლოდ აქციონერთა საერთო კრება. საერთო კრება გვევლინება დირექტორების მიერ სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობით განხორციელებული ქმედების უბრალო კონსტიტუტორად, რაც თავისთავად არღვევს მართვის იერარქიას.

ჩვენი აზრით, ეს საკითხები მოითხოვს დროულ განხილვასა და შესაბამის გადაწყვეტას, რადგან არსებული მდგომარეობა მნიშვნელოვნად ართულებს საფონდო ბაზრის განვითარებას.

შენიშვნებისათვის

შენიშვნები

ტექნიკური რედაქტორი ა. ხეცაძე
კორექტორები მ. რამიშვილი, ნ. ნოზაძე
კომპიუტერული უზრუნველყოფა: ი. კეთილაძე,
მ. თევზაძე

დირექტორი ლ. რაზმაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 18.12.2000
ქალაქი ოფსეტური, ბეჭდვა რიზოგრაფზე
ქალაქის ზომა 30X42 1/4
საგამომცემლო-სასტამბო თაბახი 25,75
შეკვეთა №12
ტირაჟი 500
ფასი სახელშეკრულებო

„საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს“ სტამბა

თბილისი, რუსთაველის გამზ. №30

☎ 98-36-66